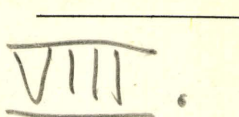

BERNDT HASSELROTS JURIDISKA SKRIFTER

Detta band innehåller uppsatser om lån,
deposition, saklega, köp och fullmakt

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

Ett och annat om lån

Med hänsyn till omfånget och beskaffenheten av den nyttjanderätt, som tillkommer låntagare, är naturligen den överenskommelse, som härutinnan kan vara mellan kontrahenterna träffad, av avgörande betydelse. Och om särskild överenskommelse ej träffats, men lånet skett i visst angivet syfte, får låntagaren tydligen nyttja den lånade saken allenast på sådant sätt, som tjänar till förverkligande av detta syfte. Den t. ex., som lånat en vagn att användas såsom mönster vid förfärdigandet av en liknande vagn, är icke berättigad att begagna den lånade vagnen till åkning.

Om uttrycklig föreskrift beträffande sättet för nyttjandet icke meddelats, och avtalet ej heller slutits i visst angivet syfte, äger låntagaren nyttja saken på ett vart sätt, som svarar mot dess natur eller bestämmelse. Då långivaren ej har fördel av avtalet, och hans skyldigheter i följd därav måste bedömas så milt som möjligt, bör dock åt denna regel givas inskränkt innebörd. Den, som utlånat sin ridhäst, kan sålunda i allmänhet icke anses vara pliktig tillåta, att låntagaren använder hästen till körning; och detta gäller, även om det ej skulle kunna påstås, att särskild skada genom körning uppkomme.¹

¹ I schweiziska obligationsrätten (art. 306) stadgas uti nu ifrågavarande avseende: "Der Entlehner darf von der geliehenen Sache nur denjenigen Gebrauch machen, der sich aus dem Vertrage oder, wenn darüber nichts vereinbart ist, aus ihrer Beschaffenheit oder Zweckbestimmung ergibt".

Motsvarande stadgande finnes i franska rätten, art. 1880 och i tyska rätten, § 603.

Lagkommittén (liksom lagberedningen) stadgade i 9 kap. 3 § H. B.: "Nu gör den, som lånet tog, annat bruk därav, än *vartill det ämnat varit eller ägaren tillstånd givit*" etc.

Beträffande omfånget av låntagarens nyttjanderätt må vidare anmärkas, att låntagaren icke äger befogenhet att utan långivarens samtycke (uttryckligt eller presumerat) överlåta sin nyttjanderätt till tredje man.

Att denna uppfattning delades av 1734 års lagstiftare har man, då låntagaren naturligtvis icke kan uti ifrågavarande avseende vara i bättre ställning än legotagare, ansett framgå av (det numera upphävida) stadgandet i 13 kap. 3 § handelsbalken, så lydande: "Leger man bort annors mans gods, utan ägarens vetskap och vilja; gälde legan och allan skada, och böte sex daler."

Ifrågavarande stadgande är visserligen icke till sin innebörd fullt klart och har därför givit anledning till olika utläggningar.¹

¹ Ifrågavarande stadgande hade uti det av lagkommissionen omkring år 1717 avgivna förslag denna avfattning: Bortleger man annors gods utan ägarens wett-skap och wilja; sware honom till allan skada, och böte sex Daler til treskiffes". Svea hovrätt yttrade i avgivna påminnelser: "Synes något kunna tilläggas, och densamma (§) således inrättas: "Bortleger man annors gods utan ägarens vet-skap och wilja, hafwe förbrutit legan till ägaren, och ersätte skadan, samt böte som den, hvilken föryttrar annors lånte godz eller pant, så wida icke domaren pröfwar någon tjufnad eller råhn dervid wara begången, då efter lag och måhlets beskaffenhet det bör anses". I anledning av detta hovrättens yttrande utlät sig lagkommissionen, enligt vad dess protokoll för den 1 mars 1722 utmärker, sålunda: "Under allan skada, som skall ersättas, förstås jemväl legan, dock blef ordet lega för mera tydelighetz skull tillsatt". På en senare tidpunkt gav lagkommissionen åt stadgandet följande lydelse: "Tager man bort annors mans gods, utan ägandens vetskap och wilja, gälde legan och allan skada, och böte sex daler".

Enligt en åsikt har omhandlade stadgandet avseende *allenast* å det fall, då någon utan lov frångår ägaren hans gods och utleger det till tredje man. Till stöd härför har åberopats, att lagkommissionen — som icke synes hava velat i bestämmelsen om skyldighet för den, vilken obehörigen utleger gods, att gälda "legan" inlägga betydelsen av en straffpåföljd — icke rimligen kan anses hava åsyftat att uttala en från vanliga principer så vitt skild grundsats, som att den, vilken själv i lega mottagit gods men sedermera obehörigen bortlegt det till tredje man, skall hava förpliktelse att utgiva, naturligtvis förutom den lega, som med ägaren avtalats, jämväl hela den av tredje man betingade legan. Att tillämpa en dylik grundsats, som obehörigen skulle rikta ägaren genom att bereda honom dubbel ersättning för mistningen av godset, vore emellertid nödigt, om stadgan-det i fråga verkligen avsåge även det fall, då ägaren frivilligt skilt sig från godsets besittning. Att detta icke avsetts av lagkommissionen skulle även framgå av dess ovananmärkta förslag med lydelsen: "*Tager man bort annors mans gods, utan ägandens vetskap och wilja*" etc.

Med hänsyn till den avfattning, stadgandet erhållit, kan dock nämnda åsikt icke vara riktig.

Ovanberörda uppfattning är emellertid, om ock icke i lagen uttryckligt sanktionerad, allmänt såsom riktig erkänd.¹

Uti sakens natur ligger, att satsen om förbud för låntagaren att överlåta sin nyttjanderätt till tredje man, icke får tolkas alltför strängt efter bokstaven. Uppenbart är t. ex. i vanliga fall, att den, som för åkning lånat en häst, måste äga att vid åkningen medtaga annan person.

Om det lånta obehörigen frantages låntagaren, har han rätt till återvinning, och detta ej mindre mot tredje man² än även mot långgivaren.³

Beträffande de synpunkter, som äro bestämmande i fråga om omfånget av den ersättning, låntagaren har att utgiva, i händelse skada å den låntagna saken uppstår under sådana omständigheter, att han har att därför svara,⁴ gälla allmänna regler.⁵

¹ Lagkommittén och lagberedningen, vilka uti ifrågavarande syfte föreslogo bestämmelse, ansågo densamma såsom självklar icke tarva motivering.

I schweiziska obligationsrätten stadgas: "Er (låntagaren) darf den Gebrauch nicht einem Anderen überlassen" (art. 306). Motsvarande stadgande finnes i tyska civillagen § 603 ävensom i österrikiska lagen §§ 979 och 965. I fransk samt dansk och norsk rätt är samma mening rådande.

² Tredje man, som i god tro förvärvat äganderätt eller panträtt till godset, är emellertid icke pliktig utgiva detsamma annorledes än mot lösen.

³ Om t. ex. en låntagen hund sprungit hem till långgivaren, är denne pliktig att utlämna den till låntagaren.

⁴ Se min uppsats: "Ansaret för skada å låntagets gods" i Juridiska skrifter VII.

⁵ Härutinnan hänvisas till "Juridiska skrifter" VI sid. 43.

Långgivaren är sålunda berättigad till gottgörelse för ej mindre liden förmögensminskning än även utebliven vinst.

Beträffande detta spörsmål må anmärkas, att lagkommittén i sitt ursprungliga förslag till handelsbalk stadgade, att låntagare, om godset genom hans vårdslöshet blev skadat eller förgånget, hade att utgiva "fullt skadestånd", men att lagkommittén i sitt senare förslag allenast föreskrev skyldighet för låntagaren att under angiven förutsättning utgiva "skadestånd". Enligt lagberedningens formulering skulle låntagaren gälda "skadan". Lagkommittén liksom lagberedningen förklarade därjämte att med uttrycket "fullt skadestånd" eller "all skada" vanligen betecknades ej blott den förlust, någon lidit å det, han redan ägde eller innehade, utan ock den vinst eller båtnad, som honom frångått. Om nu detta

Angående spörsmålet, enligt vilken grund skadan skall beräknas, för den händelse saken, genom låntagarens förvållande förstörd, växlat i värde, råder ett Babel av meningsskiljaktigheter.

Enligt en mening skall härvid det värde vara bestämmande, som saken hade, när den utlånades. En annan mening föräktar, att sakens värde vid lånetidens utgång är avgörande. I överensstämmelse med den romerska rätten förklarar en tredje mening, att låntagaren skall i skadestånd utgiva så mycket, som saken högst gällt under den tid, som förflutit från det långgivaren bort återfå den och till dess dom faller. Slutligen vill en fjärde mening — och denna torde vara den riktiga¹ — regelmässigt taga hänsyn till det värde, saken hade när skadan timade.

Har en lånad sak skadats utan att hava helt och hållet förstörts, och kan skadan icke botas, torde det stå långgivaren fritt antingen att fordra sakens fulla värde och låta låntagaren behålla saken eller ock att utfå saken jämte ersättning för dess värdeförminskning.

Om en förlorad och av låntagaren ersatt sak sedermera återfinnes, har det likaledes ansetts stå i långgivarens skön, om han vill taga saken i anspråk eller låta sig nöja med den bekomna ersättningen. Se Sk. L. 16: 3.

Vad utländsk rätt angår, har denna mening, som leder sitt

sammanställas med den omständigheten, att lagkommittén såväl som lagberedningen i fråga om deposition kategoriskt föreskrev, att depositarie, som genom vanvård eller vållande skadat det anförtrodda godset, skulle gälda "fullt åter", kan möjligen den tanken vinna insteg, att depositarie skulle enligt lagkommitténs och lagberedningens mening vara uti ifrågavarande avseende i sämre ställning än låntagare, d. v. s. att depositarie, men icke låntagare alltid stode i ansvar för den vinst, som frångått ägaren därigenom, att godset på grund av skadan icke kunnat användas i avsett lukrativt syfte. Med hänsyn till den befintliga olikheten i naturen hos ifrågavarande båda avtal, lån och deposition — vilken olikhet nödvändiggör, att depositarien icke kan bedömas strängare än låntagaren —, kan dock givetvis detta icke vara riktigt.

På grund av sistnämnda skäl måste, enär depositarie — utan avseende därå om uppkommen skada har sin grund i grov vårdslöshet eller mindre förseelse — har förpliktelse att ersätta utebliven vinst, förhållandet vara enahanda vad låntagare angår.

¹ Se min uppsats: "Om panthavares vårdplikt m. m.", i "Juridiska skrifter" II sid. 72.

ursprung från den romerska rätten, uttryckligen hävdats i österrikiska lagen (§ 980) ävensom i den gamla preussiska rätten.

Den moderna uppfattningen, varför speciellt den tyska civillagen gjort sig till tolk, är emellertid en annan. I och med det långgivaren bekommer ersättningen, övergå definitivt på låntagaren de anspråk, som förut på grund av äganderätt eller annorledes tillkommo långgivaren.

Principiellt måste långgivaren, när saken skadats eller förstörts, vara berättigad att bekomma ersättning därför i penningar. Om emellertid långgivaren icke kan anses hava något intresse uti att återfå just den sak, han bortlånat, kan det icke skäligen tillerkännas honom befogenhet att avvisa en annan sak av samma slag och godhet, som låntagaren i stället erbjuder honom.

Mot det positiva stadgandet, att låntagaren har förpliktelse att återgiva det lånade godset så gott, som han det tog, är det icke möjligt att bereda låntagare, som icke kan uppfylla denna förpliktelse, större förmån än att förklara honom fri från skadeståndsskyldighet, om han visar, att omöjligheten av förpliktelsens uppfyllande har sin grund i någon omständighet, varför han ej svarar.

Låntagaren skall alltså ådagalägga, att skadan timat av våda, d. v. s. genom en olyckshändelse, som han icke skäligen bort förutse eller förebygga, t. ex. genom godsets egen beskaffenhet eller genom någon av långgivaren före utlåningen med godset vidtagen åtgärd.¹

Beträffande det fall att tvist uppstår därom, huruvida å det lånade godset befintlig skada förefunnits redan, när utlåningen skedde, åligger bevisskyldigheten långgivaren.

Att det åligger långgivaren att visa storleken av den skada, han genom låntagarens förvållande lidit, ävensom avtalets karaktär,² följer av allmängiltiga principer.³

¹ Jfr min uppsats: "Om panthavares vårdplikt m. m." i "Juridiska skrifter" II sid. 70.

² Jfr nedre revisionens och högsta domstolens motiveringar i rättsfall, anmärkt i Nytt jur. arkiv 1878 not A. n:r 368.

³ Det av långgivaren erlagda inköpspris är icke i och för sig av avgörande betydelse. Hänsyn får icke tagas till individuellt intresse, som från långgivarens sida kan vara fäst vid godset.

Långgivarens rätt att återfå vad han utlånat är obegränsad i anseende till tiden. Men om godset skadas eller förstöres, är hans fordran på ersättning därför naturligen underkastad de allmänna preskriptionsreglerna.¹

I vissa fall kan långgivaren å sin sida komma i ersättnings-skyldighet till låntagaren. Detta är sålunda förhållandet, då låntagaren på grund av beskaffenheten hos den låntagna saken tillfogas skada, och långgivaren varit *medveten* om denna sakens beskaffenhet. Om t. ex. en kreaturshandlare, för att undgå att hans ladugård skulle förklaras smittad, åt en lantbrukare utlånat en med klövsjuka behäftad oxe utan att underrätta lantbrukaren om oxens sjukdom, och lantbrukarens kreaturs-besättning härigenom blivit nedsmittad, så har kreaturshand-laren att ersätta lantbrukaren all därav uppkommen skada. Enahanda är förhållandet beträffande den, som utlånat hästar med skenvana, i avseende å skada, som genom hästarnas skenande uppstår o. s. v.

Tvivelaktigt är däremot, om långgivaren bör hava omför-mälda ersättningsskyldighet, då han väl icke känt men bort känna den hos den utlånade saken befintliga egenskap, vilken förorsakat låntagaren skada.

Lagkommitténs (liksom lagberedningens) stadgande uti ifråga-varande hänseende var så lydande: "Finnes i det, man lånt haver, fel, som ej uppenbart är, och lider låntagaren därav skada, vare långgivaren skyldig den gälda, om han felet förut vetat och det ej uppenbarat." Av motiven framgår, att lag-kommittén ansett detta stadgande såsom en given följd av låneavtalets natur.

Den förhärskande meningen — så i svensk som i dansk och norsk rätt — är emellertid, så vitt jag erfarit, att långgivaren uti ifrågavarande avseende ansvarar jämväl, där grov vårdslös-het ligger honom till last; och att denna mening ej heller var främmande för författarne av 1734 års lag lär framgå av föl-jande historiska framställning.

¹ Jfr min uppsats: "Om panthavares vårdplikt m. m.", i "Juridiska skrifter" II sid. 92.

Uti lagkommissionens omkring år 1717 avgivna förslag till handelsbalk stadgades (13 kap. 5 §): "Lånar någon andrum med wettskap och wilja bedrägeligit godz, ther å then som låhntog till skada kommer; såsom okynnes få eller häst, siuk och smittande boskap, eller hwad thet är och kundgör icke therom förut honom, som låhn fick; gälde allan skada åter, och straffas som för annat bedrägeri: Missfares eller omkommer thet som då utlåntes; vare ogillt." Sedan Svea hovrätt vid granskning av lagförslaget yttrat: "Och orden: straffas som annat bedrägeri; synes kunna tilläggas; så framt han blifver öfvertygad, at hafwa haft upsåt der med någon skada at åstadkomma, eller låntagaren tillfoga," anfördes i lagkommissionen (enligt dess protokoll för den 22 februari 1722): "I anledning af Hofrättens påminnelse discourerades, huruvida här skulle tillsättas, om man utlänt bedrägeligit gods thess williande att skada en annan. Är det en willigärning, så hör det till såre- eller dråpmålabalken, *men är det utlånat af glömska eller förseende, så kommer sådant under domarens skersskådande. Fantz fördenskull godt att denna § alldeles slutes uth.*"

I nyssnämnda uttryck: "kommer under domarens skersskådande" torde icke kunna inläggas annan betydelse, än att långivaren i vissa fall skulle ansvara jämväl för vållande, ävensom att graden av vållandet härvid skulle vara avgörande.

Att långivaren uti ifrågavarande avseende häftar i ansvar för mindre förseelse kan icke ifrågasättas.

Likaledes är det klart, att långivaren i intet fall är ersättningsskyldig, om felet hos saken varit uppenbart eller låntagaren eljest avvetat detsamma. Rättvisligen bör, enligt min mening, detsamma gälla, så snart låntagaren *bort* inse felet.¹

Ett annat omtvistat spörsmål är, huruvida och i vad mån långivaren är ansvarig för sådant hos den utlånade saken befintligt fel, som väl icke på förut oförmält sätt förorsakat låntagaren direkt förlust men för honom omöjliggör sakens användning i avsett syfte. Det rätta svaret torde vara, att långivaren, om han svikligen fördolt felet men icke eljest, är

¹ Jfr härutinnan skillnaden mellan försträckning. "Juridiska skrifter" IV sid. 170.

pliktig ersätta låntagaren den förlust, som härutinnan kan uppstå.

I enlighet härmed bör ock långgivarens ansvar bedömas beträffande det fall, att saken under lånetiden av tredje man frånvinnes låntagaren. Långgivaren är alltså ersättningsskyldig allenast i händelse han falskeligen förtegit tredje mans bättre rätt till saken.¹

Slutligen må påpekas, hurusom långgivaren naturligtvis kan bliva pliktig gälda skadestånd för den händelse han, eftersättande den av själva avtalets natur följande skyldigheten att låta låntagaren till det överenskomna bruket behålla saken under den åsyftade tiden, obehörigen skiljer låntagaren från sakens besittning.²

Vid tvist därom, huruvida långgivaren avvetat (eller bort avveta) fel hos saken, vilket förorsakat låntagaren skada, åligger bevisningsskyldighet den senare.³

¹ Från tyska civillagen anföras följande stadganden, nämligen dels 599 §: "Der Verleiher hat nur Vorsatz oder grobe Fahrlässigkeit zu vertreten" och dels 600 §: "Verschweigt der Verleiher arglistig einen Mangel im Rechte oder einen Fehler der verliehenen Sache, so ist er verpflichtet, dem Entleiher den daraus entstehenden Schaden zu ersetzen".

I första utkastet hade upptagits följande bestämmelser: "Der Verleiher — haftet wegen Nichterfüllung seiner Verpflichtungen dem Entleiher nur dann, wenn ihm Vorsatz oder grobe Fahrlässigkeit zur Last fällt". — "Der Verleiher — haftet dem Entleiher weder wegen eines zur Zeit der Schliessung des Vertrages schon vorhandenen Mangels in seinem Rechte noch wegen eines Mangels der Sache, insbesondere nicht wegen Mangels einer zugesicherten Eigenschaft. Hat er jedoch den Mangel in seinem Rechte oder den Mangel der Sache bei der Schliessung des Vertrages gekannt und dem Entleiher verschwiegen, so ist er dem letzteren zum Ersatze des dadurch verursachten Schadens verpflichtet".

I franska civillagen återfinnas bestämmelserna uti ifrågavarande ämne i dess 1891 art., så lydande: "Lorsque la chose prêtée a des défauts tels, qu'elle puisse causer du préjudice à celui qui s'en sert, le prêteur est responsable, s'il connaissait les défauts et n'en a pas averti l'emprunteur".

Den schweiziska, liksom den österrikiska, rätten innehåller härutinnan inga bestämmelser. Vad särskilt den schweiziska rätten angår hyllas emellertid där uti ifrågavarande avseende enahanda principer, som enligt den här gjorda framställningen omfattas eller åtminstone äro förhärskande i svensk rätt.

² Huruvida låntagaren, därest långgivaren under lånetiden försäljer saken till tredje man, har förpliktelse att till denne före överenskomna lånetidens utgång utlämna saken, se sid. 26 här nedan.

³ I motsats härtill är deponent, om depositarien tillskyndats skada genom det deponerade godsets beskaffenhet, pliktig styrka, att denna beskaffenhet varit

Angående den ort, där lånat gods skall återställas, är i vår lag ingenting stadgat. Det ligger emellertid i låneavtalets natur ej mindre att detta skall ske å den ort, där långivaren vid avtalets ingående bodde, än även att de kostnader, som tilläventyrs äro förbundna med återställandet, skola drabba låntagaren. Låter låntagaren återställandet ske genom någon sin tjänare, svarar låntagaren¹ för skada, som genom dennes vårdslöshet, oförsiktighet eller försummelse (och även brottsliga förfarande) kan uppstå. I vanliga fall måste emellertid låntagaren anses äga rätt att för återställandet anlita självständig fraktförare. Begagnar han sig av denna rätt, svarar han för skada allenast² i den mån densamma kan härledas från hans "culpa in eligendo" etc.³

Den nu uppställda regeln om betalningsorten bör emellertid icke i alla avseende tillämpas strängt efter bokstaven. Uppenbarligen orimligt vore t. ex. om långivare, som vid avtalets slutande bodde på en från låntagarens hemvist långt avlägsen plats men sedermera flyttat till ett ställe i närheten av låntagaren, icke skulle äga att påfordra, det lånegodset återläm-

honom obekant och att han ej heller bort känna den. Att man med hänsyn till svårigheten för deponenten att härutinnan åvägabringa tillfyllestgörande bevisning måste med varsamhet tillämpa denna regel, ligger emellertid i förhållandets natur. Jfr "Juridiska skrifter" VII sid. 196.

¹ Jfr min uppsats: "Ansaret för skada å låntagets gods", i "Juridiska skrifter" VII sid. 238.

² Jfr "Juridiska skrifter" VI sid. 28.

³ Ut i lagkommissionens förenämnda, omkring år 1717 avgivna förslag till handelsbalk var i 13 kap. 10 § meddelad följande bestämmelse: "Förderfwas låhn eller omkommer när thet til eller från honom som låhntog föras skal; gånge ther om som om försträcknings betalning i IX Cap. 13 § stadgas".

Sistnämnda lagrum var så lydande: "Nu är skuldebref förfallet och sänder then gäldskyldige betalningen med sit eller annat folk til honom som utlänthe, och förkommer then eller förderfwas under vägen; ware skadan hans som ut-sände. Låter någon genom sit folk fordra och emottaga betalningen och kommer ther å til skada; skyll sig sjelf, som eij wissare bud sände".

Svea hovrätt yttrade i avgivna påminnelser: "Denna casus, som här omtalas, och sällan existerar, tyckes kunna förbigås och utelämnas; emedan uthi en lag ey synes nödigt, det alla casus så noga upräknas, hwilket torde gifwa anledning til sådane påfund, som eljest ey warit påtänkte; uthan woro bäst at slikt, som sällan händer, til Domarens bepröfwande lemnas, hwilken wid hwart och ett förefallande måhl efter dess omständigheter och befundne beskaffenhet deruthinnan kan förordna". I överensstämmelse med hovrättens yttrande beslöt lagkommissionen sedermera att stryka 10 § i 13 kap., i följd varav frågan borde "lemnas till domaren".

nades på den nya vistelseorten. Ifrågavarande regel bör allenast så förstås, att låntagaren, på vilken förpliktelsen att återställa godset vilar, icke får försättas i sämre ställning på grund av efter avtalet inträffade omständigheter. I överensstämmelse härmed bör ock, oavsett att långgivarens flyttning förorsakar ökad kostnad för godsets återställande, låntagaren hava skyldighet att till den nya vistelseorten ombestyrta återställandet, därest långgivaren förskotterar honom skillnaden i fraktkostnaden. — Låntagare, som av långgivaren blivit underrättad om dennes förändrade vistelseort eller eljest fått kännedom därom, kan i intet fall anses hava uppfyllt sin förpliktelse beträffande återställandet, om han detta oaktat utan vidare lämnar godset å den plats, där långgivaren bodde vid avtalets ingående.

Plikten för låntagaren att återställa vad han lånat inträder naturligtvis för det fall, då viss tid för avtalets varaktighet uttryckligen bestämts, när denna tid är ute.

Har överenskommelse om viss lånetid ej träffats, men saken i fråga utlånats i särskilt angivet eller förutsatt syfte, äger långgivaren återbekomma saken, när låntagaren av densamma gjort eller skäligen kunnat göra det bruk, för vilket den sålunda utlånats.

Om långgivaren utlånat saken till ett varken med avseende å tid eller ändamål bestämt bruk, är låntagarens återlämnings-skyldighet beroende av långgivarens anfordran.¹

¹ Vad här yttrats är överensstämmande med vad i utländsk rätt uttryckligen stadgats.

I schweiziska obligationsrättens art. 309 och 310 heter det sålunda: "Ist für die Gebrauchsleihe eine bestimmte Dauer nicht vereinbart, so endigt sie, sobald der Entlehner den vertragsmässigen Gebrauch gemacht hat, oder mit Ablauf der Zeit, binnen deren dieser Gebrauch hätte stattfinden können". — "Wenn der Verleiher die Sache zu einem weder der Dauer noch dem Zwecke nach bestimmten Gebrauche überlassen hat, so kann er sie beliebig zurückfordern."

Härmed må jämföras § 604 i tyska civillagen, så lydande: "Der Entleiher ist verpflichtet, die geliehene Sache nach dem Ablaufe der für die Leihe bestimmten Zeit zurückzugeben. Ist eine Zeit nicht bestimmt, so ist die Sache zurückzugeben, nachdem der Entleiher den sich aus dem Zwecke der Leihe ergebenden Gebrauch gemacht hat. Der Verleiher kann die Sache schon vorher zurückfordern, wenn so viel Zeit verstrichen ist, dass der Entleiher den Gebrauch hätte machen können."

I detta sammanhang bör utredas, huruvida låntagare, som för visst ändamål lånat en sak utan att tiden för nyttjandet närmare bestämts, måste anses hava gjort sig skyldig till dröjsmål¹ i och med det han innehaft saken längre än som för ändamålets vinnande varit nödigt, eller huruvida dröjsmål skall anses vara för handen först i händelse låntagaren underlåter att ställa sig till efterrättelse långivarens *anmaning* att återställa saken.

Å ena sidan har anförts: Då långivaren äger rätt att återfå sin sak, så snart den tid förflutit, inom vilken låntagaren av saken kunnat göra åsyftat bruk, innebär naturligtvis detta, att låntagarens *skyldighet* att återställa saken inträder vid samma tidpunkt. Vid detta förhållande kan skillnad icke förefinnas mellan en dylik låntagare och den, som på bestämd tid lånat något, vilken senare ju ostridigt utan vidare är underkastad följderna av dröjsmål, då han icke på den bestämda tiden återställer saken. Svårigheten att uti ifrågavarande avseende i varje särskilt fall förebringa bevisning därom, när den tid förflutit, inom vilken låntagaren bort medhinna nyttjandet, kan desto mindre åberopas såsom stöd för motsatt uppfattning, som samma svårighet kan förefinnas, då fråga allenast är om av långivaren framställd begäran att återfå sin sak på den grund, att låntagaren redan bort hava vunnit sitt syfte med lånet.

Ist die Dauer der Leihe weder bestimmt noch aus dem Zwecke zu entnehmen, so kann der Verleiher die Sache jederzeit zurückfordern". — —

Österrikiska lagen upptager i § 973 motsvarande stadgande.

Franska civillagens ifrågavarande bestämmelser återfinnas i dess 1888 art. "Le prêteur ne peut retirer la chose prêtée qu'après le terme convenu ou, à défaut de convention, qu'après qu'elle a servi à l'usage pour lequel elle a été empruntée."

Romarne skilde emellan commodatum och precarium. För commodatum var det väsentliga, att tiden för lånet bestämts antingen genom avtalet eller genom sättet och syftet för nyttjandet. För precarium var rätten att efter gottfinnande återfordra godset det utmärkande. Precarium spelade i den gamla romerska rätten såväl ekonomiskt som rättsligt en stor roll. I den moderna obligationsrätten har emellertid skillnaden emellan commodatum och precarium ingen grund.

Ang. lagkommitténs och lagberedningens förslag, se sid. 23 här nedan.

¹ Ang. rättsverkningarna av dröjsmål, se min uppsats: "Ansaret för skada å låntaget gods" i "Juridiska skrifter" VII sid. 239. Se ock sid. 30 här nedan.

Å andra sidan har — som synes med rätta — här till gemen mälts, att det i de allra flesta fall är för låntagaren särdeles svårt att avgöra, när precis den tidpunkt inträffar, då han bort hava hunnit avsluta nyttjandet. Vid detta förhållande och då låntagaren följaktligen, om den förra meningen vore riktig, skulle riskera att få sin ansvarighet väsentligen skärpt, fastän han i fullkomligt god tro utöver den behöriga tiden fortsatte med nyttjandet (eller dröjde med påbörjandet därav) — vilken skärpta ansvarighet naturligtvis kan vara vida mera kännbar än skyldigheten att avstå från nyttjandet —, bör man icke utan tvingande, från låneavtalets natur hämtade skäl giva laga helgd åt samma mening. (Naturligtvis kan, även om långgivaren uppmanar låntagaren att återställa godset under förebärande därav att låntagaren redan bort hava uppnått avtalets ändamål, låntagaren likväl leva i den föreställningen, att avtalet berättigar honom till fortsatt nyttjande. Men om hans uppmärksamhet på lånetidens långvarighet sålunda blivit väckt, kan han, därest han det oaktat underlåter att, så snart ske kan, återlämna godset, icke anses hava skälig anledning till klagan, om domstolen sedan förklarar hans föreställning oberättigad och han alltså blir skyldig att svara för följderna av dröjsmål.) I detta som i andra fall måste låntagarens och långgivarens intressen mot varandra noga avvägas. Att låta långgivare, som icke bestämt viss tid för avtalets varaktighet, vara skyldig att underkasta sig den i vanliga fall icke avsevärda olägenheten att själv säga till, när han finner att syftet med lånet bort hava uppnåtts, kan icke — även om hänsyn tages därtill, att han icke har fördel av avtalet — anses oskäligt, då man därmed jämför den risk, för vilken låntagaren enligt vad nyss anförts i motsatt fall kan vara utsatt.

I den moderna utländska rätten intages ock uti förevarande avseende den ståndpunkt, vilken här angivits såsom den riktiga.

Emellertid har låntagaren — i olikhet med vad förhållandet stundom är i utländsk lagstiftning, där långgivaren har att förelägga låntagaren viss termin för återställandet — förpliktelse att ofördröjligen på anmaning återställa godset (under förutsätt-

ning naturligtvis att lånetiden varat så länge, att det åsyftade bruket kunnat göras.)

Ehuru viss tid för avtalets varaktighet bestämts (vare sig absolut eller med hänsyn till det ändamål, varför lånet skett), gives det likväl fall, då låntagaren är förpliktad att, innan samma tid tilländagått, på anmaning återställa den utlånade saken.

Detta är sålunda förhållandet, då låntagaren nyttjar saken annorledes än vartill han enligt avtalet är berättigad.

I samband härmed må omnämnas, hurusom dylikt lagstridigt nyttjande för låntagaren medför, förutom återlämningskyldighet (samt skyldigheten att svara för olyckshändelse), jämväl andra förpliktelser. I vanliga fall är nämligen låntagaren icke pliktig att utgiva ersättning i anledning av den förändring och försämring, som uppkommer genom själva nyttjandet (d. v. s. det rätta och avtalsenliga nyttjandet).¹ Men lika klart som denna sistnämnda sats framgår av låneavtalets natur och syfte, lika klart är ock, att låntagare, som överskrider sin nyttjanderätt, måste — såväl som en var annan, vilken obehörigen brukar något — lämna ersättning för all *därav* uppkommen skada och således även för den nötning, som är en följd av nyttjanderättens överskridande. Dessutom torde det åligga låntagare, som mot avtalet brukar saken, att utgiva skälig gottgörelse för brukningen, för så vitt med hänsyn till sakens beskaffenhet brukningen i vanliga fall plägar betinga gottgörelse.

Ett annat fall — vilket står i närmaste samband med det redan omnämnda —, då långgivaren äger återfordra sin sak före den bestämda tidens utgång, är för handen, när låntagaren obehörigen överlåter sin nyttjanderätt till tredje man.

Lagkommitténs förslag i ämnet var så lydande: "Lånar man ut annans gods utan lov; gånge lånet åter; och svare han, som utlånade, till all skada, ändå att den av våda sker." (9 kap. 8 §.)

¹ Se min uppsats: "Ansvaret för skada å låntaget gods" i "Juridiska skrifter" VII sid. 235.

Lagberedningens motsvarande stadgande var så lydande: "Lånar man ut annans gods utan lov; have ägaren rätt att genast taga det åter, och svare han, som utlånte, till skada, som i 3 §¹ sägs." (4 §.) Motiveringen till stadgandet var så lydande:

"Att ägaren, i händelse låntagaren utlånar vad som endast lämnats till dennes eget bruk, skall äga att genast, då hans rätt till godset ej ifrågasättes, och det ej heller kan påstås, att den nya utlåningen skett med hans samtycke, återtaga sitt gods från innehavaren, utan att avbida den i 7 §² omtalade tid, i fall någon sådan varit bestämd, och utan att behöva återfordra det av den, som av honom själf bekommit lånet, antydes genom ändringen i 4 §, som motsvaras av lagförslagens 8 §."

Omtvistat är, huruvida låntagare, som obehörigen överlåter sin nyttjanderätt till tredje man, vilken å sin sida nyttjar saken i överensstämmelse med det emellan långivaren och låntagaren slutna avtalet, har skyldighet att lämna långivaren ersättning för sakens därunder skedda nötning.

Till stöd för att sådan skyldighet icke skulle åligga låntagaren har man anført, att nötningen skulle hava skett, även om saken nyttjats av låntagaren, och att det för långivaren måste vara likgiltigt, genom vem nötningen åstadkommes. Långivaren kunde aldrig vara berättigad till ersättning för skada, vilken, enligt vad han redan vid avtalet förutsett, skulle inträffa.

Härtill har med allt fog svarats, att långgivarens syfte med avtalet varit att göra *låntagaren* en tjänst. Tredje man måste såsom obehörig brukare av saken principiellt vara pliktig ersätta även sådan skada å densamma, som uppkommit genom nötning. Och låntagaren är enligt allmänna grunder alltid ansvarig för att långivaren får denna skada ersatt.

Likaledes bör den låntagare, som utan tillstånd överlåter sin nyttjanderätt, med avseende å skyldigheten att giva ersätt-

¹ D. v. s. skada på grund av olyckshändelse.

² 7 § är anmärkt å sid. 23 här nedan.

ning för nyttjandet vara likställd med den låntagare, som avtalsstridigt nyttjat saken.

I sammanhang härmed bör uppmärksamhet ytterligare fästas å det redan (se sid. 6) anmärkta stadgandet i 13 kap. 3 § handelsbalken, enligt vilket den, som utan tillstånd leger bort annans gods, är pliktig att *gälda "legan samt allan skada"* och därjämte är underkastad bötesansvar.

Avfattningen av detta stadgande har lämnat rum för olika tydningar.¹

¹ Det har sålunda påståtts, att såväl legotagare som en var annan, vilken är i besittning av annans gods, och alltså jämväl låntagare, skulle, om han utan lov till tredje man bortlegde godset, vara enligt gällande rätt pliktig att till ägaren icke allenast på grund av förevarande stadgande betala hela den från tredje man betingade legan, även om den vore oskäligt hög, *utan ock i analogi härmed gälda den vinst i övrigt, som av godset obehörigen kunde hava dragits*. Vål vore samma stadgande upphävt genom förordningen den 7 september 1858, men ifrågakvarande civilrättsliga princip måste, desto hellre som sagda förordning avsåge allenast straffrättsliga förhållanden, fortfarande vara ett rättesnöre vid bedömandet av hithörande spörsmål.

Häremot har anmärkts, att Svea hovrätt, som genom sitt yttrande synes hava givit anledning därtill, att stadgandet kläddes i sin nuvarande form, med uttrycket: "*hafwe förbrutit legan*" säkerligen torde hava åsyftat just en ytterligare *straffpåföljd*. Och att vederbörande år 1858 delade denna åskådning, lär framgå därav, att lagrummet i sin *helhet* upphävdes. Vid dessa förhållanden bör det i varje fall vara oberättigat att från den gamla bestämmelsen om skyldighet för legotagaren (resp. låntagaren o. s. v.) att till ägaren gälda "*legan*" analogiskt framkonstruera förpliktelse för honom att betala av godset i övrigt genom obehörigt nyttjande dragen vinst.

Vad lagkommissionen med sitt ovanberörda yttrande år 1722 (jfr sid. 6 not 1) kan hava åsyftat är, med hänsyn till detsammans knapphändighet, naturligtvis icke lätt att avgöra.

Då lagkommissionen förklarade, att "*under allan skada*, som skall ersättas, *förstås jämväl legan*", samt av detta yttrande, jämfört med det ursprungliga förslaget, synes följa att ägaren enligt lagkommissionens mening icke skulle undgå gottgörelse för annat än den skada, han verkligen lidit, borde man icke vara berättigad till den slutsatsen, att obehörigt nyttjande enligt lagkommissionen i och för sig kunde medföra förpliktelse för den, som därtill gjorde sig skyldig, att betala ägaren den vinst, vilken genom dylikt nyttjande uppstått.

Lagkommissionen formulerade ju emellertid — har häremot invänts — sedermera stadgandet i fråga på det sätt, att ägaren, om godset obehörigen bortlegdes, skulle äga att utfå "*legan*", varmed enligt bokstavstolkning måste förstås hela det belopp, som i lega sålunda betingats. Och det är naturligtvis icke sagt, att ägarens skada motsvarar detta belopp. Tvärtom kan i det fall, då bortlegandet skett av den, som med ägarens vilja innehade godset, skada i egentlig mening alls icke anses hava tillskyndats ägaren, som ju redan avstått från godsets nyttjande. Även bör uppmärksammas lagkommissionens uttryck: "*gälda legan samt allan skada*".

Gent emot detta sista resonemang har åter förmenats, att lagkommissionen

Vilken mening 1734 års lagstiftare än inlagt uti ifrågavarande, faktiskt i dess helhet upphävida stadgande, torde kunna fastslås, att låntagare, som obehörigen utleger det gods, han lånat, enligt nu rådande rättsåskådning principiellt icke är pliktig att därlör till långivaren utgiva annat än skälig gottgörelse. Låntagaren är med avseende å ersättningsskyldighet likställd med den låntagare, som utan lov å sin sida utlånar godset. Att icke förty ersättningen för det fall, att godset utlegts, i många och möjligen i de flesta fall lämpligen kan bestämmas i överens-

åtminstone särskilt haft för ögonen de fall, då någon utan lov fråntagit ägaren hans gods och utlegt det till tredje man. Och att ägaren, när han sålunda berövats besittningen av godset, får anses hava lidit skada och förty är berättigad till skadestånd, är lika klart, som att det här, likasom eljest vid obehörigt bortlegande, ligger närmast till hands och vanligen är riktigast att beräkna skadeståndet i överensstämmelse med legan. Man har även gissat, att lagkommissionen — som uppenbarligen hade kännedom om och gillade den vid tiden för dess arbete i den utländska rätten härskande principen, att i allmänhet obehörigt nyttjande medförde skyldighet att lämna skälig ersättning — i följd av ganska naturlig begreppsförväxling under uttrycket "*skada* som skall ersättas" inbegrep dylik ersättning, för vars utgivande den, som obehörigen till tredje man upplåtit sin egen nyttjanderätt, naturligtvis gent emot ägaren står i omedelbart ansvar på grund av sitt rättsstridiga förfarande. I intetdera fallet kan det därför vara tillåtet att giva ifrågavarande lagbud en utöver ordalagen gående räckvidd; att med stöd av samma lagbud proklamera den satsen, att allt, vad någon genom obehörigt nyttjande vunnit, skall återgäldas till ägaren.

En helt annan uppfattning av ifrågavarande stadgande har ock sökt göra sig gällande. Stadgandet, vilket ju fått sin plats i kapitlet om lega, skulle icke innebära något annat än den självklara satsen, att legotagaren, vilken utan lov å sin sida utlegde godset, vore pliktig att, oaktat han sålunda icke för egen del begagnade sig av den upplåtna nyttjanderätten, betala ägaren hela den med honom överenskomna legan. Denna tolkning stode i samklang med såväl Svea hovrätts som lagkommissionens ovanberörda yttrande.

Emot denna restriktiva tolkning, som i och för sig förefaller särdeles förnuftig, talar måhända dock den allmänna avfattning, stadgandet erhållit.

Lagkommitténs förslag i ämnet var så lydande: "Leger man ut annans gods, utan lov; gällde full lega, svare ock till all skada, ändå att den av våda sker —". (10 kap. 4 § H. B.), vilket motiverades allenast sålunda: "Det synes vara obestridligt, att den, som leger ut annans gods utan lov, bör, utom ersättning för legan, svara till all skada — —".

Med denna bestämmelse, som sedermera av lagberedningen upptogs i oförändrad form, avsågs icke att göra ändring i den gällande lagen. Innebörden av bestämmelsen framträder emellertid icke mycket tydligare än det lagbud, som den skulle ersätta. Att lagkommittén skulle delat sistomförmälda mening, har man dock, med hänsyn till det allmänna uttrycket: "Leger *man* ut *annans* gods", kanske icke rätt att antaga. Härjämte yttrades i den tablå över skiljaktigheterna emellan gällande lagbud och stadgandena i förslaget till handelsbalk, vilken uppgjordes av en ledamot i lagberedningen: "Såsom motiver till de tillägg, som nu äro föreslagna (beträffande 13 kap. 3 §), är anfört, att den, som utan

stämmelse med den lega, som låntagaren betingat sig, ligger i förhållandets natur.¹

Då sålunda den allmänna principen icke kan uppställas, att låntagare, som obehörigen utleger godset till tredje man, skall ovillkorligen utgiva den av tredje man utfästa legan, bör ej heller den låntagare, som eljest genom obehörigt nyttjande drager vinst av godset, hava ovillkorlig förpliktelse att utgiva denna vinst, om ock, i analogi med vad nyss sagts beträffande godsets utlegande, den erhållna vinsten *kan* läggas till grund vid bestämmandet av den ersättning, vartill långivaren på grund av det obehöriga nyttjandet är berättigad.²

Till sist bör ånyo erinras därom, att gottgörelse för obehörig brukning aldrig kan ifrågakomma, därest icke, med hänsyn till beskaffenheten av godset i fråga, upplåtelse av brukningen i vanliga fall plägar betinga gottgörelse.

Förutom de nu nämnda fall, då låntagaren avtalsstridigt brukar det låntagna godset eller obehörigen överlåter det till

lov bortleger annans gods, bör, utom *ersättning*, svara till all skada" etc. Och det här använda ordet: "ersättning" tyder därpå, att frågan gällt att i allmänhet tillförsäkra ägare, vilkens gods obehörigen bortleges, gottgörelse därför, ty, därest avsikten allenast varit att inskräpa, det legotagare, även om han genom godsets utlegande till tredje man icke komme att själv nyttja detsamma, likväl hade att utgiva avtalade legan, borde väl i stället för "ersättning" begagnats "utfästa legan", "avtalade legan" eller något dylikt. Lagkommitténs ovanberörda, i motiven använda ordalag: "ersättning för legan" skulle alltså vara liktydiga med "ersättning för det godset (obehörigen) utlegts". Bemärkas bör vidare, att lagkommittén i själva stadgandet begagnade uttrycket: "gälde full lega" i stället för det gamla: "gälde legan". Om lagkommittén (jfr emellertid dess motsvarande stadgande om lån, anmärkt å sid. 17) med sitt stadgande avsett alla de fall, då gods utan ägarens lov bortleges, så lär också av sistsagda uttryck framgå, att ägaren icke alltid skulle vara berättigad att utfå hela den lega, som av tredje man utfästs, lika litet som ägaren skulle vara pliktig att alltid låta sig nöja med samma lega. Ägaren skulle bekomma full gottgörelse men ej något däröver.

¹ Det bör emellertid bemärkas, hurusom t. ex. den låntagare, som sålunda obehörigen utleger godset till tredje man, kan på grund av dennes rent personliga förhållande till låntagaren hava erhållit en oskäligen hög lega. Å andra sidan kan låntagaren på grund av särskilda omständigheter hava för oskäligen lågt belopp utlegt godset. I båda fallen synes det vara klart, att den med tredje man överenskomna legan icke bör vara avgörande vid bestämmandet av den långivaren tillkommande ersättningen.

² Detta får dock aldrig ske i den händelsen vinsten är resultat huvudsakligen av låntagarens särskilda verksamhet eller uppfinningsförmåga eller hans eljest rent personliga förhållande.

tredje man, har långgivaren rätt att genast häva avtalet, om låntagaren uppsåtligen skadar godset eller brister i sorgfällighet i dess vårdande.

Huruvida låntagaren, utan avseende därå att den överenskomna tiden icke är ute eller att godset ännu icke begagnats till det ändamål, varför lånet skett, är skyldig att återställa godset, i händelse långgivaren själv kommer i behov därav, är en fråga, varom meningarna äro delade.

Ehuru något särskilt lagbud ej torde kunna framdragas¹ till stöd för uppfattningen om rätt för långgivaren att under angivna förutsättning i förtid häva avtalet har icke förty samma uppfattning — om ock med vissa jämkningar — sedan gammalt hyllats av svensk teori.²

Enahanda uppfattning är i allmänhet uttryckligen lagbefästad vad den utländska rätten angår, där dock dansk och norsk samt österrikisk rätt utgöra undantag. Såsom stöd för meningen i fråga nöjer man sig med — vilket ock torde vara tillfyllest — att hänvisa till låneavtalets syfte och natur: avtalet grundar sig uteslutande på tjänstaktighet från långgivarens sida, och denna tjänstaktighet får icke missbrukas. På få undantag när vill man dock icke utsträcka principen därhän, att långgivaren skulle vara berättigad att i förtid häva avtalet allenast under förebärande, att behov för honom att själv nyttja det bortlånade godset efter avtalets ingående uppstått. Långgivaren måste styrka förhandenvaron av ett *trängande* och *oförutsett* behov. — Huruvida långgivaren går miste om sin ifrågavarande rätt, därest han vid avtalet *kunnat* inse behovet (men icke gjort det), är omtvistat. Enligt schweiziska rätten bör detta spörsmål besvaras jakande; enligt den franska liksom den tyska däremot nekande.³ I överensstämmelse med den all-

¹ Jfr emellertid 16: 15 J. B., enligt vilket lagrum legogivare (jord- eller husägare) i fall av trängande behov ägde att före den bestämda tidens utgång häva legoavtalet.

² Se dock *Chydenius*; Finsk kontraktsrätt II, sid. 47.

³ Detta torde i varje fall vara överensstämmande med den åsikt, som i vartdera landet har mest anhängare.

männa principen, att långgivarens ställning bör göras så fördelaktig som möjligt, torde det vara riktigast att härutinnan ansluta sig till den tyska och franska rätten. Däremot vore det naturligtvis att göra avtalet till ett narrspel, om långgivaren, oavsett att han vid dess avslutande verkligen förutsett behovet, berättigades att under återopande av detta behov i förtid återfordra sitt gods. Likaledes torde det ligga i förhållandets natur, att behovet måste vara av trängande art.

Lagkommittén, som härutinnan ansåg sig uttala vad som överensstämde med gällande rättsåskådning, föreslog följande stadgande (9 kap. 6 §): "Ägaren hafve ej våld taga lån åter, innan den tid, på hvilken det gifvet var, ute är, eller låntagaren hunnit deraf göra det bruk, dertill det lemnat blifvit; *utan så är att trängande och oförutsedt behof af lånet för ägaren själf förut uppkommit*. Är ej tiden bestämd eller lånet till visst bruk gifvet, hafve ägaren rätt fordra det åter, när han vill."

Lagberedningen, som formulerade sitt motsvarande stadgande fullkomligt lika med undantag därav, att ordet "förut" uteslöts, motiverade denna uteslutning sålunda: "Man har ansett ordet "förut" kunna i 7 § (lagkommitténs 6 §) uteslutas, emedan meningen ändå är tydlig, att det låntas återtagande i förtid ej får grundas på ett redan vid utlåningstiden *väntadt* behof."

De av lagkommittén och lagberedningen begagnade ordalag tyda sålunda därpå, att låntagaren, då godset av långgivaren under förebärande av inträffat, oförutsett behov återfordras, icke skulle äga att återopa, det behovet vid avtalet *kunnat* förutses. Allenast den omständigheten, om långgivaren vid avtalets ingående verkligen förutsett behovet, skulle vara av betydelse.¹

Bevisskyldigheten uti ifrågavarande avseende åligger, såsom redan anmärkts, långgivaren. Klart lär dock vara, att man härutinnan icke får uppställa höga fordringar utan tvärtom måste, med någon jämkning av de vanliga reglerna, åtnöjas

¹ Observeras bör dock, att i schweiziska rätten, vars motsvarande stadgande är avfattat i överensstämmelse med lagkommitténs förslag (se sid. 25 not 1), en annan uppfattning, såsom redan anmärkts, gjort sig gällande.

med, att långgivaren visar sannolika skäl därför, att han icke, när han slöt avtalet, förutsåg behovet.

Slutligen bör här påpekas oriktigheten av den mening, som förfäktar, att långgivaren, när han på grund av oförutsett behov återtager sitt gods, är pliktig att erätta låntagaren hans därav lidna skada. I och med det man förklarar långgivaren berättigad att i förtid återtaga sitt gods, bör därav följä, att låntagaren icke på återtagandet kan grunda anspråk på skadestånd.

Ett ytterligare fall, då långgivaren äger att före den bestämda tidens utgång återfordra, vad han utlånat, föreligger, när låntaget gods, som avtalsenligt nyttjats men genom olyckshändelse skadats, måste till undvikande av dess förstöring repareras, under förutsättning dock att låntagaren icke själv vill därom draga försorg.

Huruvida låntagaren, sedan reparationen av långgivaren ombesörjts, äger återfordra godset till fortsatt nyttjande, är beroende därav, om reparationen varit av sådan art, att låntagaren haft skyldighet att på sin bekostnad verkställa densamma.¹ Är detta förhållandet, så har låntagaren i och med det han vägrat att fullgöra denna skyldighet, brutit avtalet och har följaktligen icke någon vidare rätt till godset. I motsatt fall åter bör låntagaren äga att påfordra avtalets uppfyllelse i enlighet med ursprungliga överenskommelsen. Den omständigheten, att reparation av ifrågavarande slag tarvas, verkar nämligen icke avtalets hävande. Dock får låntagaren finna sig i att den tid, som åtgått för reparation, inberäknas i lånetiden.

Dör låntagaren, äger långgivaren att genast, med hävande av avtalet, återfordra sitt gods. I och för sig verkar emellertid icke dödsfallet låneförhållandets upphörande. Låntagarens arvingar kunna således icke anses hava gjort sig skyldiga till dröjsmål av den orsak, att de underlåtit att omedelbart efter

¹ Se min uppsats "Pant- och retentionsrätt. Några jämförelsepunkter", i "Juridiska skrifter" V sid. 191 och följ.

dödsfallet återställa godset. Återställningsskyldigheten är beroende av långivarens anmaning. Tills sådan anmaning skett, böra arvingarne jämväl vara berättigade att nyttja godset, så framt de icke på grund av de förhandenvarande omständigheterna måste förstå, att godset utlånats uteslutande med hänsyn till låntagarens person.

Den nu uttalade uppfattningen torde vara överensstämmande med tysk samt dansk och norsk rätt. Den schweiziska rätten åter förklarar, att avtalet upphör i och med låntagarens död. Enligt fransk rätt hava i regel låntagarens arvingar samma rätt som låntagaren själv. Tydligt är, att låntagarens arvingar med avseende å från avtalet härflytande skyldigheter äro likställda med låntagaren.

Långivarens död medför icke rätt för hans arvingar att bryta avtalet under annan förutsättning, än att de äro i trängande behov av godset.¹

Det har varit omtvistat, huruvida legotagare, som ej har retentionsrätt, är skyddad i sin rätt gentemot upplåtarens (ägarens) borgenärer. Numera² synes dock den allmänna me-

¹ Från utländsk lagstiftning anföras här: dels 309 art. 2:dra stycket och 311 art i schweiziska obligationsrätten, så lydande: "Der Verleiher kann die Sache früher zurückfordern, wenn der Entlehner sie vertragswidrig gebraucht oder verschlechtert oder einem Dritten zum Gebrauche überlässt, oder wenn er selbst wegen eines unvorhergesehenen Falles der Sache dringend bedarf". — "Die Gebrauchsleihe endigt mit dem Tode des Entlehners";

dels 605 § i tyska civillagen av följande lydelse: "Der Verleiher kann die Leihe kündigen: 1:o) wenn er in Folge eines nicht vorhergesehenen Umstandes der verliehenen Sache bedarf; 2:o) wenn der Entleiher einen vertragswidrigen Gebrauch von der Sache macht, insbesondere unbefugt den Gebrauch einem Dritten überlässt, oder die Sache durch Vernachlässigung der ihm obliegenden Sorgfalt erheblich gefährdet; 3:o) wenn der Entleiher stirbt";

dels ock 1889 och 1879 art. i franska civillagen: "Néanmoins, si, pendant ce délai, ou avant que le besoin de l'emprunteur ait cessé, il survient au prêteur un besoin pressant et imprévu de sa chose, le juge peut, suivant les circonstances, obliger l'emprunteur à la lui rendre". — "Les engagements qui se forment par le commodat, passent aux héritiers de celui qui prête, et aux héritiers de celui qui emprunte. Mais si l'on n'a prêté qu'en considération de l'emprunteur, et à lui personnellement, alors ses héritiers ne peuvent continuer de jouir de la chose prêtée."

² Se Trygger; Kommentar till utsökningslagen, 2:dra uppl. sid. 248, och Nytt jur. arkiv 1905 sid. 329.

ningen vara, att legotagarens nyttjanderätt icke skall beaktas, när godset i fråga utmätts till gäldande av någon upplåtarens skuld. Vad som härutinnan gäller om lega måste naturligen vara tillämpligt även vid lån.¹ Försättes långgivaren i konkurs, hava i överensstämmelse med vad nyss anförts borgenärerna rätt att fordra godsets utlämnande.

Den omständigheten, att låntagaren kommer i konkurs, giver däremot icke anledning till avtalets hävande.

Låntagarens borgenärer äga icke nyttja godset.

Den i 16 kap. 5 § jordabalken uppställda regeln, att köp bryter legostämman, har allmänt ansetts vara tillämplig jämväl i fråga om lega av löst gods. Vid sådant förhållande har man funnit tvekan icke böra råda därom, att också den, som av långgivaren genom köp förvärvar det utlånade godset, har befogenhet, att, utan avseende å den lånetid, som kan vara bestämd, sätta sig i besittning av godset.² Vål har man såsom villkor för att den nye ägaren skulle hava dylik befogenhet velat uppställa, att han vid förvärvet varit i god tro, d. v. s. icke avvetat, att godset varit utlånat. Men att detta icke varit överensstämmande med svensk rättsuppfattning, torde framgå därav, att vid köp av fast egendom den omständigheten, att köparen haft kännedom därom, att ägaren förut åt annan person upplåtit (icke intecknad) nyttjanderätt till fastigheten, ej medfört förpliktelse för köparen att tåla nyttjanderätten.

Omförmälda stadgande är numera ersatt genom bestämmelserna i 1 kap. 3 § av nya nyttjanderättslagen. I fråga om benefik upplåtelse gäller den gamla regeln.³

I detta sammanhang må jämväl framhållas, att långgivare, som försäljer det utlånade godset utan förbehåll om låneavtalets bestånd, är skyldig ersätta låntagaren den skada, vilken kan tillskyndas honom genom avtalets förtidiga hävande.

¹ *Chydenius*; anf. arb. sid. 49, anser, att låntagarens rätt gäller även mot långgivarens borgenärer.

² Av annan mening *Chydenius*; anf. arb. sid. 49.

³ Nyttjanderätten är ej gällande mot nye ägaren, med mindre den intecknats eller förbehåll skett om dess bestånd.

Utan avseende därå, att viss lånetid kan vara bestämd, har låntagaren rättighet att när som helst återställa, vad han lånat. Detta följer därav, att uti låneavtalets natur ligger, att dess avslutande skett i låntagarens intresse. Även om ett "låne"avtal ingåtts i långgivarens intresse, i vilket fall emellertid ett blandat avtal och icke rent lån är för handen, bör emellertid samma regel gälla. Då ägaren funnit sig i, att avtalet betecknats såsom lån, får han nämligen också sedermera finna sig i, att kontrahenternas inbördes ställning i huvudsak bedömes i enlighet med de för detta avtal gällande regler. Härtill kommer, att ett dylikt blandat avtal vanligen innebär ett förklätt depositionsavtal; och depositarie, som icke betingat sig ersättning för förvaringen, har rätt att efter gottfinnande påfordra befrielse från förpliktelsen att längre förvara det deponerade godset.¹

I enlighet med vad som gäller beträffande deposition bör regeln om befogenhet för låntagaren att när som helst återställa lånegodset icke alltid tolkas alltför strängt efter bokstaven. Långgivaren kan behöva tid för vidtagande av åtgärder till godsets mottagande; och skäligt anstånd för detta ändamål bör honom icke förvägras.

Om låntagaren obehörigen utlämnar det låntagna godset till annan än långgivaren, är låntagaren enligt allmänna rättsregler skyldig att omedelbart ersätta långgivaren den därav uppkomna skadan. Långgivaren är alltså icke pliktig att i första hand vända sig mot den, till vilken godset sålunda utlämnats.

Anhåller någon att å långgivarens vägnar eller eljest i hans ställe få godset till sig utlämnat, så har låntagaren att på egen risk pröva äktheten av de handlingar, som den förstnämnde till styrkande av sin behörighet därutinnan kan förete.

Uppkommer tvist emellan långgivaren och annan person om bättre rätt till godset i fråga, har låntagaren, oberoende därav och vid risk att eljest anses hava gjort sig skyldig till dröjsmål, förpliktelse att villfara långgivarens begäran om godsets utläm-

¹ Jfr "Juridiska skrifter" VII sid. 140.

nande till honom, så vitt icke förbud häremot varder låntagaren meddelat av behörig myndighet.¹

Den, som (i och för tillämnad pantsättning) i lån mottagit ett av tredje man utfärdat skuldebrev, är icke på grund därav berättigad att uppbära vare sig det däri förskrivna kapitalet eller upplupen ränta. Lämnar skuldebrevets utfärdare icke förty betalning till låntagaren, utsätter utfärdaren sig för risken att nödgas ännu en gång utgiva, vad sålunda betalts. Långivaren har icke ens skyldighet att i första hand vända sig mot låntagaren.

Är skuldebrevet löpande, såsom regeln torde vara, och har utfärdaren icke anledning att antaga annat än att låntagaren är dess ägare, kan dock naturligtvis icke långivaren utsöka betalning hos utfärdaren, om denne hos låntagaren inlöser skuldebrevet.

Låntagaren har skyldighet att vid lånetidens tilländagång till långivaren utgiva, jämte det låntagna godset, därav fallen avkomst.

Lagkommittén ansåg det icke vara behövt att härom meddela särskild bestämmelse. Lagberedningen åter föreslog följande stadgande: "Frukt eller annan avkomst, som av lånt gods faller, höre ägaren till, där den ej sådan är, att den skall låntagaren tillfalla i följd av hans nyttjanderätt till det lånta." Stadgandet motiverades sålunda: "Uti 8 kap. 3 § stadgas, angående inlagsgods, att frukt eller annan avkomst, som därav fallit, skall av innehavaren till ägaren utgivas. Någon motsvarande föreskrift i avseende på lån förekommer icke i lagkommitténs förslag; att avkomst av lånt gods enligt regeln skall tillhöra ägaren, är så klart, att ett uttryckligt stadgande därom även kunde anses överflödigt, men som avkomsten understundom kan vara så beskaffad, att det måste antagas hava varit kontrahenternas avsikt, att låntagaren skall uppbära den för sin

¹ Se min uppsats "Om panthavares vårdplikt m. m.", i "Juridiska skrifter" II sid. 84. Jfr ang. ungefär likartade spørsmål Nytt jur. arkiv 1915 sid. 617 och 1908 sid. 29.

egen räkning, såvida han skall hava någon nytta av lånet, har beredningen likväl trott sig böra upptaga en bestämmelse härom i en ny paragraf" (5 §).

I överensstämmelse med vad lagberedningen yttrat ligger det i förhållandets natur, att den här ovan uppställda regeln icke får tillämpas med avseende å sådan avkomst, som kan hava fallit av själva nyttjandet (d. v. s. det avtalsenliga nyttjandet).

Här må ytterligare betonas, att den, som genom avtalsstridigt nyttjande drager *vinst* av det låntagna godset,¹ icke på grund av förenämnda regel är pliktig att utgiva vinsten. Något helt annat är, att långivaren i ersättning för det hans gods sålunda avtalsstridigt nyttjats, möjligen kan berättigas att av låntagaren utfå ett belopp, motsvarande vinsten.²

Låntagare, som på eget bevåg försett lånat gods med någon särskild inrättning, har befogenhet att borttaga denna, så vitt

¹ Enligt preussiska rätten ålåg det låntagaren att utgiva värdet av den fördel, som han dragit av godset genom dess nyttjande utöver avtalsenligt sätt.

² I sammanhang härmed må följande understundom försporda mening omnämnas.

Då avkomst endast undantagsvis vore att betraktas såsom en ren skänk av naturen, utan i regel för dess frambringande medelbart eller omedelbart erforderades människoarbete eller uppoffring av andra ekonomiska värden, måste skyldig billighet mot låntagaren föranleda till berättigande för honom att härför undfå gottgörelse. I stället för avkomst vill man också därför här begagna uttrycket "behållen avkomst".

Såsom exempel har anförts, att den, som lånat ett sto samt under lånetiden med särskilda kostnader och besvär fört stoet till en hingst och mot språngavgift fått detsamma betäckt med den avsedda påföljd, att föl sedermera framfötts, måste äga att, vid utlämnande till långivaren av stoet jämte fölet, bekomma ersättning ej mindre för sina kostnader och besvär än även för språngavgiften. Denna låntagarens rätt skulle vara beroende därav, att utan hans åtgörande fölet ju icke tillkommit. Under förutsättning att betäckningen ej skett med långivarens samtycke — vilket samtycke väl berättigar låntagaren till ersättning men icke i hans egenskap av låntagare utan såsom syssloman — är detta dock icke överssämmande med svensk rättsuppfattning, som ej vill på dylikt sätt för låntagaren förmildra verkningarna av hans avtalsstridiga förfarande.

I de fall, då låntagare, som icke gjort sig skyldig till avtalsstridigt nyttjande, har förpliktelse att utgiva av det låntagna godset under lånetiden fallen avkomst, lär han icke kunna sägas hava bidragit till frambringandet av denna avkomst i vidare mån, än att frambringandet varit en följd av det sätt, varpå han skött sin förvaringsplikt. I vad mån han är berättigad till gottgörelse för de kostnader, som härmed tilläventyrs varit förbundna, framgår av bestämmelserna i 11: 3 H. B. (Se "Juridiska skrifter" V sid. 191). Här må endast framhållas, hurusom låntagaren naturligtvis har skyldighet att ägna samma omsorg om sådan under lånetiden fallen avkomst, vartill långivaren är berättigad, som om själva lånegodset.

sådant kan ske utan väsentlig skada för godset.¹ Då han av nyssnämnda skäl icke äger borttaga inrättningen, har han ej rätt till ersättning, för det godset genom inrättningen kan hava fått förhöjt värde.

Låntagare, som gör sig skyldig till dröjsmål med godsets återställande, åligger — förutom skyldighet att ersätta långgivaren den skada, som genom dröjsmålet kan för honom uppstå² — att betala skälig lega för den tid, han obehörigen innehaft godset.

Därjämte har låntagaren förpliktelse att ersätta även sådan skada, som förorsakats av nötning genom godsets nyttjande, efter det dröjsmål inträtt.

Med avseende å det fall, att den, som i och för tillämnad pantsättning lånat ett skuldebrev, låtit dröjsmål komma sig till last, är följande särskilt att beakta.

Innehar låntagaren skuldebrevet och sålunda allenast tredskas att återställa detsamma, kan han naturligtvis dömas att fullgöra sin skyldighet härutinnan.

Om anledningen till dröjsmålet är den, att låntagaren icke inlöst den skuld, till säkerhet varför skuldebrevet pantsatts, förefinnes skillnad emellan det fall, då skuldebrevet utfärdats av långivaren själv, och det fall, då det utgivits av tredje man.

I förra händelsen bör långivaren äga befogenhet att påfordra förpliktande för låntagaren att till långivarens säkerhet nedsätta vad denne kan nödgas betala, om krav på grund av skuldebrevet sedermera mot honom anställes av panthavaren. Låntagaren, som icke kan påstå, att långivaren haft förtroende för hans betalningsförmåga för längre tid än låneavtalet avsett, måste nämligen skydda långivaren för den förlust, som kan uppstå därav, att låntagaren, när långivaren nödgas infria skulden, möjligen är utan tillgångar.

¹ Han är pliktig att försätta godset i dess förra skick eller ersätta skadan.

² Jfr min uppsats "Ansvar för låntagets gods" i "Juridiska skrifter" VII sid. 239.

I senare händelsen är låntagaren, om långivaren på grund av dröjsmålet urståndsättes att å behörig tid uttaga sin fordran hos tredje man, pliktig att genast erlægga skuldebrevets belopp, med rätt naturligtvis för låntagaren att sedermera vända sig mot tredje man.

Har låntagaren obehörigen till annan person med äganderätt överlåtit ett lånet, av långivaren själv utfärdat skuldebrev, eller har dylikt skuldebrev fränstulits låntagaren under sådana omständigheter, att han är därför ansvarig, och löper i följd härav långivaren risk att nödgas infria skuldebrevet, så är låntagaren, i överensstämmelse med vad här ovan sagts, pliktig att på yrkande av långivaren till dennes säkerhet nedsätta förskrivna beloppet.

Var skuldebrevet utfärdat av annan än långivaren, måste denne, likaledes i enlighet med vad nyss förut yttrats, äga befogenhet att av låntagaren undfå betalning för skuldebrevet, under förutsättning att långivaren på grund av dess obehöriga överlåtande eller dess bortstjälning hindras från att göra sin rätt gällande.

Om låntagare, som icke å behörig tid återställer lånat, av långivaren själv utfärdat skuldebrev, uppgiver, att detsamma blivit efter dess inlösen hos pantavaren sönderrivet eller eljest så behandlat, att långivaren icke står i fara för betalningsskyldighet, synes denna uppgift, om särskild anledning att betvivla dess riktighet ej förekommer, så till vida böra tagas för god, att den angivna regeln om nedsättningsplikt då icke är tillämplig.

Förut har anmärkts, att det åligger långivaren att i händelse av bestridande visa avtalets karaktär. Långivaren har sålunda att vederlägga eventuellt påstående av låntagaren därom, att han bekommit skuldebrevet till full ägo; att han fått rätt att använda detsamma icke allenast vid ett lån utan vid upprepade lånetransaktioner o. s. v.

Att det vid sådant förhållande är av särskilt stor vikt för den, som utlånar skuldebrev, att förskaffa sig receptis eller motförbindelse, ligger i sakens natur.

Följande rättsfall är härvid av intresse:

J. G. Leijonflycht instämde J. R. Alsing med yrkande att Alsing, vilken med Leijonflychts begivande fått använda en av denne å 1,500 kr. jämte ränta utgiven skuldsedel av löpande egenskap såsom säkerhet för lån upptaget i allmän kassa, måtte, enär det lån, varför skuldsedeln varit hypotiserad, längesedan vore infriat, förpliktas att antingen till Leijonflycht återställa omförmälda skuldsedel eller ock hos Konungens befallningshavande eller i taka händer nedsätta densammas värde, till dess visas kunde, att skuldsedeln förlorat gällande kraft. — Alsing genmälde, att ifrågavarande skuldebrev, sedan det varit belånat i en bank och där inlösts, för längre tid tillbaka blivit med vederpartens vetskap makulerat och funnes ej vidare i behåll hos Alsing; och att för övrigt någon viss tid för Alsings rätt att begagna skuldebrevet såsom hypotek icke varit avtalad, i följd varav Alsing ägt begagna skuldebrevet såsom säkerhet för mer än ett lån. — Leijonflycht anmärkte, att då skuldebrevet en gång varit använt, Alsing hade ovillkorlig skyldighet att återlämna detsamma. — Underrätten yttrade (1875), att emedan upplyst vore, att Alsing fått av Leijonflycht emottaga ett av denne under någotdera åren 1864, 1865 eller 1866 till Alsing eller order utfärdat skuldebrev å 1,500 kr. jämte 6 procent ränta med rättighet att använda detsamma såsom ett hypotek för banklån; ty och som Alsing icke styrkt, att han vore berättigad att fortfarande vara i besittning av och begagna berörda skuldebrev,¹ eller att detsamma blivit tillintetgjort, förpliktades Alsing att antingen genast till Leijonflycht återställa nämnda skuldebrev eller i Uppsala läns ränteri nedsätta dess innehåll 1,500 kr. jämte 6 procent ränta från den 1 januari 1864 till nedsättningsdagen, med rätt för Alsing, att sedan tio år förflutit från den 31 december 1866, utan att fordringsrätten på grund av skuldebrevet blivit genom krav eller annorledes bevarad, lyfta de nedsatta medlen. — Hovrätten utlät sig däremot i dom, att emedan Alsing uppgivit, att, sedan ifrågakomna skuldebrev för flera år tillbaka av honom makulerats, detsamma icke vidare funnes att tillgå, samt icke visat vore, att det vare sig av Alsing eller annan person innehades; ty och som den omständigheten, att visshet icke för närvarande kunde vinnas, huruvida skuldebrevet funnes i behåll och kunde framdeles göras mot Leijonflycht gällande, lagligen icke medförde förbindelse för Alsing att det i skuldebrevet förskrivna belopp, på sätt Alsing yrkat, nedsätta; alltså bleve, med ändring av underrättens beslut, Leijonflychts i saken förda talan ogillad. Två ledamöter fastställde underrättens beslut. Nedre revisionen hemställde, att hovrättens dom måtte fastställas; och blev denna hemställan utan meningsskiljaktighet av Kungl. Maj:t bifallen. Nytt

¹ Med avseende å motiveringen i fråga om bevisskyldigheten bör observeras, att Alsing icke uppgivit, att han *enligt avtalet* berättigats att använda skuldebrevet vid flera lånetransaktioner. Alsings uppgift därom, att skuldebrevet makulerats, tydde för övrigt därpå, att hans rätt till detsamma upphört.

jur. arkiv 1877 sid. 84. Anmärkas må, att Leijonflycht vid muntligt förhör inför nedre revisionen förklarade, att han ännu den 1 januari 1877 ej blivit direkt krävd för skuldebrevet, men att han hade säker anledning att antaga, det Alsing låtit genom en affärsvän lagligen förnya kravet, ehuru omöjligt vore att utröna, vid vilken domstol sådant skett. Att detta förklarande inverkade på Kungl. Maj:ts domslut, har man knappast anledning att antaga, enär Kungl. Maj:t ju *fastställde* hovrättens dom och sålunda får anses hava gillat hovrättens motivering. (Jfr "Juridiska skrifter" IV sid. 231.)

Återtager långgivaren icke sitt gods, då låntagaren behörigen i hans hemvist bjuder honom detsamma,¹ så äger låntagaren utan avseende härå befogenhet att skilja sig från godset genom dess kvarlämnande vare sig i själva bostaden eller i nödfall där-utanför; och det är långgivarens ensak, om han vill lämna sin egendom utan vård.²

Enligt min mening äger emellertid låntagaren befogenhet att i stället för långgivarens räkning överlämna godset i tredje mans vård.³ Härvid är dock att märka, att om låntagaren överlämnar godset till någon, som, enligt vad han har eller bör hava sig bekant, plägar visa oordentlighet vid skötandet av egna angelägenheter, så är han ansvarig för skada, som genom vårdarens oordentlighet kan komma att uppstå. Och om särskild undervisning med avseende å godsets behöriga vård tarvas, är han skyldig att lämna sådan, vid risk att eljest få svara för därav uppkommande skada.

Därjämte lär man vara berättigad att på förevarande förhållande analogiskt tillämpa bestämmelserna i 34 § köplagen.⁴

Så länge låntagaren innehar godset är han, utan hänsyn till långgivarens dröjsmål, skyldig att ägna detsamma behörig vård; låntagarens lagbestämda ansvarighet undergår icke förändring genom dröjsmål å långgivarens sida.⁵

¹ Anledningen härtill kan ju vara, att det för långgivaren kan vara önskvärt att för tillfället slippa förvara godset.

² Det sagda gäller icke, då långgivaren (eller hans husfolk) ej är att anträffa.

³ Jfr *Chydenius*; Kontraktsrätt II sid. 192. Se däremot i fråga om köp "Juridiska skrifter" 1922 sid. 257.

⁴ Jfr min uppsats "Om panthavares vårdplikt m. m." i "Juridiska skrifter" II sid. 83.

⁵ Uti sitt omkring år 1717 avgivna förslag till handelsbalk meddelade lagkommissionen följande stadgande: "Nu bjuder then som lhån fick, thet samma

Beträffande det fall, att avtalet avser obestämd tid och långgivarens vistelseort är okänd, lär låntagaren i nödfall, än skönt han sålunda icke kan uppsäga avtalet samt dröjsmål å långgivarens sida i avseende å godsets återtagande icke kan ifrågakomma, hava rätt att, i enlighet med 34 § köplagen, försälja godset. Dock synes härvid böra tillika förutsättas, att svårighet möter för förvaringens överlämnande till tredje man eller att låntagaren på gund av avtalet är berättigad till ersättning ur godset, i vilken händelse det icke skäligen kan av honom fordras, att han skall till tredje man överlämna godset, då han ju därigenom skulle gå miste om den säkerhet för ersättningen, som i godset blivit honom av lagen tillförsäkrad.

Hava flera gemensamt bortlånat en sak, kan den ej återtagas av en utan de andras samtycke.¹

Den låntagare, som obehörigen till en av långivarna utlämnar saken, är pliktig att genast ersätta de övriga den förlust, de därigenom lida. Dessa hava sålunda icke skyldighet att först vända sig mot den, som obehörigen utfått godset.

Twista flera, som gemensamt bortlånat gods, om bättre rätt därtill, bör låntagaren tillsvidare icke lämna ut godset till någon av dem.

Hava flera gemensamt lånat en sak, böra de enligt min mening för densamma stå i solidariskt ansvar.² Om skada uppstått uteslutande genom *en* låntagares förvållande, är långgivaren sålunda icke förty oförhindrad att av annan låntagare utsöka fullt skadestånd.

Lagkommittén föreslog i enlighet härmed följande stadgande (9 kap. 5 §): "Hafva flera tagit ett lån till samfäldt bruk; svaren till lånet, en för alla och alla för en."

ägaren ospillt åter, och nekar han thet emottaga; kommer sedan skada ther å utan låntagarens vållande, ware för återgäldning fri" (8 §).

Lagkommissionen utgick i sitt ifrågavarande förslag ingalunda därifrån, att låntagaren skulle principiellt ansvara för skada, som uppkommit av våda. Vid sådant förhållande och då det givetvis varit lagkommissionens mening, att låntagarens ansvarighet skulle förminskas i händelse av dröjsmål å långgivarens sida, förefaller nyssnämnda bestämmelse, enligt vilken låntagaren alltid, oavsett långgivarens tredska, skulle svara för skada av vållande, skäligen obegriplig.

¹ Se min uppsats: "Om panthavares vårdplikt m. m." i "Juridiska skrifter" II sid. 83.

² "Juridiska skrifter" II sid. 69 samt VII sid. 307.

Lagberedningens motsvarande stadgande (9 kap. 6 §) var så lydande: "Hafva flera gemensamt tagit ett lån; svaren till lånet, en för alla och alla för en".¹

Enligt vad av låneavtalets natur framgår åligger det låntagaren att bära de kostnader, som äro förenade med själva brukandet, liksom över huvud sådana kostnader, som vanligen erfordras för att hålla lånegodset i brukbart stånd. Detsamma bör billigtvis gälla om alla kostnader, som äro av ringa betydighet.²

Yppas behov att för bevarande av låntagets gods därå göra andra kostnader än ovan nämnts, så är låntagaren förpliktad att därom lämna underrättelse åt långivaren, vilken då har att kosta på sitt gods, vad han själv finner för gott.

Kan långivaren icke med underrättelse anträffas, eller äro kostnaderna av så trängande art, att underrättelse icke medhinnas, måste låntagaren inrätta sitt handlingssätt i överensstämmelse med den allmänna ansvarighetsregeln, d. v. s. med normalmänniskan som förebild. Han är sålunda icke skyldig att göra andra kostnader än som stå i rimligt förhållande till godsets värde. Förpliktelse för honom att till räddande av det låntagna godset använda och därigenom uppföra eget gods av lika eller högre värde, kan aldrig ifrågakomma.³

¹ I den moderna utländska rätten finnas enahanda bestämmelser. Se t. ex. franska civillagens art. 1887 och schweiziska obligationsrättens art. 308.

Beträffande spörsmålet, huruvida, när skadestånd utkräfts hos en låntagare, denne äger regressrätt till de övriga låntagarne för vad han guldit utöver den efter huvudtalet å honom belöpande andel, se "Juridiska skrifter" II sid. 69. Jfr Nytt jur. arkiv 1918 sid. 139, Svensk juristtidning 1916 sid. 405 och Winroth; Om skadestånd sid. 309 och följ.

² Jämlikt denna regel är t. ex. den, som lånat en häst, pliktig att bestrida kostnaden för utfodring och skoning ävensom för stallrum; och blir hästen sjuk, bör låntagaren jämväl bestå medicin och läkarevård under förutsättning, att utgifterna härför uppgå allenast till oväsentliga belopp.

Jfr emellertid lagkommissionens omkring år 1717 avgivna förslag, anmärkt å sid. 36 här nedan.

³ Se min uppsats: "Ansaret för skada å låntagets gods" i "Juridiska skrifter" VII sid. 232 not 1 och sid. 234 not 1.

Enär i följd av låneförhållandets ensidigt välgörande natur någon bevarings-

För sina ifrågavarande kostnader är låntagaren berättigad att undfå ersättning av långgivaren. Är kostnad att anse som nödig, äger alltså låntagaren rätt till ersättning utan avseende därå, att långgivaren icke lämnat uttryckligt samtycke till kostnadens nedläggande å godset.¹

I lagkommissionens omkring år 1717 avgivna förslag till handelsbalk var i 13 kap. 9 § stadgat, som följer: "Ingen göre på lånhtagit godz någon förbättring, utan ägarens samtyckio, med mindre han sielf thet förderfwat; och så bota bör, eller thet sker att förekomma skada therå; såsom ther utlånt få eller häst siuknar och tages thertill läkiare, eller utlånt redskap utan förbättring ej brukas kan; niute tå kåstnaden² åter, innan låhn gifwes til baka."³

Häremot framställde Svea hovrätt i avgivna påminnelser följande anmärkning: "och orden: *niute tå kåstnaden åter, innan låhn gifwes til baka.* Synes bäst wara, om uthi denna § allenast förmåles med generale ord at låntaget gods bör så godt i alla delar återställas, som det är emottagit, utan at någon casus derwid specificeras, efter såsom genom förberörde ord, eljest anledning kan tagas, att hindra ägaren ifrån återbekommande af det han utlåhnt; der han likväl så mycket mindre bör ställas in petitorio, med slikt beswähr at wisa, det ingen förbättring och kåstnad på det uthlånte godset varit nödig, som commodatum är gratuitum, och alt derföre det lånte,

plikt icke åligger långgivaren, är denne aldrig skyldig att verkställa reparation å vad han utlånat. Är någon icke oväsentlig reparation av behovet påkallad, och vägrar långgivaren, då han därom underrättas, att verkställa eller genom låntagaren eller annan låta verkställa densamma, kan visserligen låntagaren på eget bevåg göra det i hans ställe. Men rätt till ersättning härför tillkommer icke låntagaren. Vill ej heller låntagaren ombestyr reparationen, bör han upphöra med nyttjandet, om fara föreligger att godset utan sådan reparation skall genom fortsatt nyttjande ytterligare skadas (eller förstöras). I händelse ytterligare skada sker, än han nämligen, utan avseende å långgivarens vägran att ombestyr reparationen, ansvarig för skadan, under förutsättning att han insett eller skäligen bort inse faran. (Detta gäller dock tydligen icke, när långgivarens vägran kan anses innefatta medgivande för låntagaren att trots faran fortsätta med nyttjandet.)

¹ Av allmänna regler följer att, även om kostnad icke kan betraktas såsom nödig, långgivaren trots ordalydelsen av stadgandet i 11 kap. 3 § handelsbalken har ersättningsplikt, där kostnaden gjorts på hans begäran. Nyssnämnda stadgande är så lydande: "Ingen må, för egen, eller annans skuldfordran, hålla det inne, som han till låns fått, utan han däri panträtt haver, eller med ägarens vilja nödig kostnad därå gjort. Sker det; (böte tio daler), och give det lånta åter".

Jfr min uppsats: "Pant- och retentionsrätt. Några jämförelsepunkter" i "Juridiska skrifter" V sid. 192.

² Att döma av lydelsen ser det ut som om lagkommissionen här haft den uppfattningen, att låntagaren alltid skulle vara berättigad till ersättning för dylik kostnad, oavsett om den vore av mindre betydelse.

³ I 3 § hade upptagits bestämmelser, motsvarande dem, som förekomma i gällande lag. Se "Handelsbalken" V sid. 982.

utan någon inwändning bör återställas ägaren. Och så framt någon nödvändig förbättring därpå wore gjord, som Domaren kan pröfwa at låntagaren bör niuta wedergällning före, synes då billigare wara, at han må söka det igen af ägaren, uthan at under sådan prötext imedlertid kunna behålla lånet, til dess rätta äganden derom föruth med låntagaren lagligen uthfört, igenom hwilken widlöftighet hvar och en torde afskräckas något at utlåna."

Lagkommissionen beslöt sedermera, enligt vad dess protokoll för den 22 februari 1722 utvisar, att utesluta paragrafen i fråga, enär de där behandlade spörsmål borde "lemnas till domaren". Uppenbarligen är det förhastat, då man på grund av det föreslagna stadgandets uteslutande vill draga den slutsatsen, att enligt lagkommissionen låntagaren aldrig skulle äga retentionsrätt för annan kostnad än sådan, som gjorts på långivarens uttryckliga begäran.

Lagkommittén föreslog följande stadgande: "Wanliga kostnader till underhåll af det, som lånt är, skall låntagaren sjelf bestå. Har låntagare, till bevarande af det lånta, gjort annan nödig kostnad, som större är, utan att han kunnat ägaren derom förut underrätta; ware denne skyldig ersätta kostnaden till så stor del, som öfverstiger vanlig hyra för bruket af det lånta; och hafwe låntagaren rätt det qvarhålla, intill dess sådan ersättning gulden blifvit. Ej må någon för annan fordran hålla det inne, som lånt är, utan att han tillika panträtt deri hafwer." (9 kap. 4 §).

Lagberedningens motsvarande stadgande (upptaget i dess 9 §) lydde sålunda: "Wanlig kostnad till underhåll af lån skall låntagaren sjelf bestå. Har låntagaren, för bevarandet af det lånta eller för att det i brukbart skick hålla, gjort nödig kostnad, som större är utan att han kunnat derom underrätta ägaren; ware denne skyldig att den kostnad ersätta, och hafwe låntagaren wäld att lånet under panträtt qvarhålla, intill dess sådan ersättning honom gulden warder." Stadgandet motiverades av lagberedningen på följande sätt: "Då en låntagare nödgats göra större kostnad till det låntas bevarande, innan han därom kunnat underrätta ägaren, ålägger väl lagkommittén (i § 4) den senare att ersätta kostnaden, men endast till så stor del, som överstiger vanlig hyra för bruket av det lånta. Det är dock, i Beredningens tanke, mera överensstämmande med lånekontraktets natur, att ägaren i sådant fall skall giva full ersättning för en kostnad, varigenom tinget och dess brukbarhet blifvit åt honom bevarade; ty om han finge avdraga vanlig hyra skulle avtalet, utan låntagarens vållande, i själva verket upphöra att vara ett rent lån och i stället förvandlas till lega. Beredningen har därför i 9 § uteslutit lagförslagets ifrågavarande inskränkning i ägarens ersättningsskyldighet.¹

¹ Från utländsk lagstiftning anföras här:

dels 307 art. i schweiziska obligationsrätten, så lydande: "Der Entlehner trägt die gewöhnlichen Kosten für die Erhaltung der Sache, bei geliehenen Thieren insbesondere die Kosten der Fütterung. — Für ausserordentliche Verwendungen,

I den mån låntagaren har rätt till ersättning för kostnader å det låntagna godset, äger han också befogenhet att innehålla detsamma.¹

Angående denna retentionsrätts rättsverkningar hänvisas till min uppsats: "Om betydelsen för depositaries och låntagares retentionsrätt därav, att det retinerade godset utmättes för tredje mans fordran, eller gäldenären (godsets ägare) försattes i konkurs."

die er im Interesse des Verleihers machen musste, kann er von diesem Ersatz fordern;"

dels 1886 och 1890 art. i franska civillagen av följande lydelse: "Si, pour user de la chose, l'emprunteur a fait quelque dépense, il ne peut pas la répéter". — "Si, pendant la durée du prêt, l'emprunteur a été obligé, pour la conservation de la chose, à quelque dépense extraordinaire, nécessaire, et tellement urgente qu'il n'ait pas pu en prévenir le prêteur, celui-ci sera tenu de la lui rembourser";

dels ock 601 § i tyska civillagen: "Der Entleiher hat die gewöhnlichen Kosten der Erhaltung der geliehenen Sache, bei der Leihe eines Thieres insbesondere die Fütterungskosten, zu tragen. Die Verpflichtung des Verleihers zum Ersatzs anderer Verwendungen bestimmt sich nach den Vorschriften über die Geschäftsführung ohne Auftrag".

(I första utkastet lydte motsvarande § sålunda: "Der Entleiher hat die Auslagen, welche der Gebrauch der Sache verursacht, bei der Leihe eines Thieres auch die Fütterungskosten zu tragen. Der Verleiher ist verpflichtet, dem Entleiher die auf die Sache gemachten nothwendigen Verwendungen zu ersetzen. Im Uebrigen bestimmen sich die Ansprüche des Entleihers auf Ersatz von Verwendungen nach den Grundsätzen über die Geschäftsführung ohne Auftrag".

I dansk och norsk rätt är låntagaren naturligtvis ej heller berättigad till gottgörelse för vanliga underhållskostnader. Beträffande andra nödiga kostnader må erinras därom, att låntagaren i regelmässiga fall svarar jämväl för skada genom olyckshändelse, i följd varav fråga i allmänhet ej heller kan uppstå om rätt för honom till ersättning ens för dessa kostnader. Om emellertid kostnader gjorts till avhjälpande av en skada, varför låntagaren icke ansvarar (t. ex. läkarekostnad för ett djur, vars sjukdom redan fanns vid avtalets ingående, ehuru låntagaren därom ej hade kännedom), så äger låntagaren undfå gottgörelse därför, under förutsättning att långivaren icke själv kunnat tillvarata sina intressen. Att enligt dansk och norsk rätt (såväl som enligt den moderna utländska rätten) rätt till ersättning för allenast oväsentlig kostnad icke tillkommer låntagaren, är anledning att antaga.

¹ Låntagaren synes äga retentionsrätt även för skada, som tillskyndats honom på grund av godsets beskaffenhet. En annan uppfattning härutinnan torde hava omfattats av lagkommittén, som, efter att i 9 kap. 4 § hava medgivit låntagaren befogenhet att i vissa fall innehålla godset för nödiga kostnader, vidare stadgade, att han icke ägde sådan befogenhet för *annan* fordran utan att han tillika i godset hade panträtt. Och man synes icke — ehuru sådant i och för sig skulle vara naturligtast — kunna antaga, att meningen med sistnämnda stadgande allenast varit att inskräpa den satsen, att låntagaren hade skyldighet att återställa godset utan avseende därå, att han till äventyrs av långivaren ägde sådan fordran, som icke tillkommit på grund av eller eljest icke stode i samband med låneavtalet.

Om låntagets gods i låntagarens vård skadats (eller förstörts), är låntagaren, utan avseende därå, att han är till skadan vållande och sålunda för densamma ansvarig, naturligen berättigad att kvitta fordran, som han å sin sida kan äga hos långgivaren, mot dennes skadeståndsanspråk.

För kostnader, som nedlagts å gods, vilket sedermera genom låntagarens vållande skadats, så att långgivaren icke haft någon gagn av kostnaderna, är långgivaren principiellt icke pliktig att lämna ersättning, i följd varav det icke i egentlig mening kan bliva tal om rätt för låntagaren att kvitta dylik ersättning mot skadestånd, som han skall gälda långgivaren.

En annan sak är, att om långgivaren håller på sin rätt att icke behöva ersätta kostnaderna, skadeståndet icke får till hans förmån bestämmas med hänsyn till det (förhöjda) värde, som godset just genom kostnaderna erhållit.¹ — Har låntagaren fått rätt till skadestånd av långgivaren, för det förlust tillskyndats låntagaren på grund av godsets beskaffenhet, så äger låntagaren, oavsett att godset sedermera genom hans förvållande skadats eller förstörts, för samma skadestånd rätt till kvittning mot det skadestånd, som han å sin sida är skyldig att utgiva till långgivaren.

Lagkommittén bestämde nämligen uttryckligen i 7 §, att låntagaren i visst fall skulle vara berättigad till ersättning för skada, som han lidit på grund av fel i godset, utan att här vare sig särskilt eller genom hänvisning till 4 § meddelades föreskrift om rätt för honom att för sådan skada innehålla godset. Härtill kommer, att lagkommittén ifråga om deposition uttryckligen gav depositarie retentionsrätt för förlust, som tillskyndats honom genom det deponerade godsets beskaffenhet. Jfr "Juridiska skrifter" V sid. 194.

Låntagarens retentionsrätt avser jämväl ersättning för nyttiga (eller låt vara alldeles överflödiga) kostnader, som han gjort på långgivarens begäran. Detta bör följa därav, att låntagare ju fått dylik rätt sig tillerkänd för nödig kostnad, som han på långgivarens anmodan gjort *utan att hava varit därtill pliktig*. (Observera att grunden till stadgandet om låntagares retentionsrätt alltså icke kan, såsom någon gång blivit påstått, vara den, att låntagaren måste göra och i regel ej kunnat på förhand beräkna den utgift, varför retentionsrätt åtnjutes.) Jfr sid. 37 här ovan.

¹ Enahanda är förhållandet vad arbetsavtal angår. Har t. ex. någon för lagning överlämnat skodon till en skomakare, vilken efter det lagningen verkstälts genom bristfällig vård förorsakat, att skodonen förkommit (bortstulits), så är ägaren visserligen icke pliktig att lämna skomakaren ersättning för hans arbete, men å andra sidan är ägaren ej heller berättigad att i skadestånd av skomakaren utfå större belopp än som svarar mot skodonens värde före lagningen.

Angående det fall, att den, som i lån mottagit gods, vari han erhållit retentionsrätt, å sin sida häftar i skuld för hyra till sin hyresvärd, har det blivit satt i fråga, att hyresvärden, vilken ju för hyran har retentionsrätt gent emot låntagaren, skulle äga att, med begagnande av dennes retentionsrätt, kvarhålla godset.

Denna mening är dock oriktig. Hyresvärd har enligt lag retentionsrätt endast i det gods, som tillhör hyresgästen.¹ Låntagarens fordringsrätt kan för övrigt icke annorledes än genom faktisk överlåtelse gå över till hyresvärden, vid vilket förhållande någon tyst övergång av låntagarens retentionsrätt, som står i oskiljaktigt samband med fordringsrätten, icke kan ifrågakomma. Även om man kunde antaga möjligheten av dylik tyst övergång av retentionsrätten, är att märka, hurusom hyresvärden genom en sålunda förvärvad retentionsrätt icke kan få större befogenhet än som tillkommer låntagaren. Och dennes befogenhet att kvarhålla godset är beroende av tillvaron utav hans fordran. Erhåller han likvid för eller efterskänker han fordringen, upphör retentionsrätten, som hyresvärden följaktligen aldrig kan göra gällande mot låntagarens vilja.

¹ Att hyresvärd icke har retentionsrätt i gods, tillhörigt den, som å sin sida hyrt av hyresgäst, se *Schmidt*; Jur arkiv XVIII sid. 352. Jfr 3: 30 nyttjanderättslagen. Den omständigheten att hyresvärd haft anledning antaga, att hyresgästen vore ägare till något tredje man tillhörigt, i hyresgästens besittning varande gods, kan icke för hyresvärden medföra retentionsrätt i detsamma. Se *Nytt jur. arkiv* 1891 sid. 391.

TILLÄGG.

Å sid. 7 not 2 tillägges:

Jfr sid. 91 här nedan.

Å sid. 26 not 1 tillägges:

Jfr sid. 97 not 2 här nedan.

Ytterligare något om deposition

I depositionsavtalets natur ligger, att deponenten är berättigad att efter gottfinnande återfordra den deponerade saken.¹ Denna regel, som för lagstiftaren framstått så klar, att det icke ansetts erforderligt att särskilt uttala den, gäller vare sig ersättning för förvaringen utfästs eller icke och utan hänsyn därtill, om förvaringen avsett bestämd eller obestämd tid.

Deponentens rätt att efter gottfinnande återfordra godset samt hans skyldighet att för förvaringen m. m. utgiva ersättning.

Deponentens ifrågavarande befogenhet att när som helst återtaga saken är dock icke utan begränsning. Först och främst är sålunda depositarien icke skyldig utlämna saken, förrän han undfår gottgörelse för den nödiga kostnad, han tilläventyrs gjort å densamma, ävensom för vad han kan hava utgivit för förhyrande av förvaringsrum m. m.

Har depositarien med hänsyn till överenskommen viss tid nödgats göra särskilda kostnader, så är deponenten skyldig att ersätta *alla* dessa, änskönt förvaringen icke kommer att räcka hela den överenskomna tiden. Om t. ex. depositarien med anledning därav, att förvaringen enligt avtalet skulle pågå ett år, för denna tid hyrt ett rum mot visst belopp, måste deponenten, i fall han inom ett år återfordrar saken, utgiva hela detta belopp och icke allenast den del därav, som belöper på tiden intill återfordrandet.² Enahanda är förhållandet, om depositarien i förvaringsrummet inrättat eldstad, även om denna åtgärd — nödig med hänsyn till sakens beskaffenhet och den tid, avtalet avsåg — sedermera icke alls skulle komma deponenten till nytta, enär saken av honom återfordras före inträdandet av kall väderlek; deponenten är i allt fall pliktig lämna depositarien ersättning.

¹ Ang. utländsk lagstiftning se sid. 51 not 1.

² Depositarien torde emellertid vara skyldig att å deponenten överlåta sin rätt till förvaringsrummet.

Har ersättning för förvaringen utfästs och viss tid, varunder avtalet skulle gälla, därjämte bestämts, så bör deponenten, om han före utgången av nämnda tid begär sakens utlämnande, vidare hava förbindelse att av den utfästa ersättningen gälda så mycket, som svarar mot den tid, avtalet sålunda faktiskt ägt bestånd.¹ Att depositarien i allmänhet icke kan vara berättigad till hela ersättningen, följer av ifrågavarande avtals natur — av deponentens oförgripliga befogethet att efter gottfinnande återfordra saken och av den omständigheten att depositariens åtagande, oavsett ersättningen, måste anses hava skett huvudsakligen i deponentens intresse — ävensom därav, att depositariens rättighet till hela ersättningen måste, om icke annorledes överenskommits,² antagas hava gjorts beroende därav, att han verkligen under hela den överenskomna tiden skulle komma att förvara saken. Då för övrigt depositaren icke är berättigad till någon del av den ersättning, som kan vara utfäst, i händelse deponenten, brytande ingången överenskommelse om deposition, icke överlämnar saken i depositariens förvar,³ talar redan detta för riktigheten av det sagda.

Observeras bör dock ej mindre, att depositarien i visst fall, utan avseende därpå att det deponerade godset återfordras före den utsatta tidens utgång, äger utfå hela den ersättning, som kan vara avtalad, än även att han, då ersättning för förvaringen utfästs, icke alltid är berättigad till särskild gottgörelse för havda nödiga utgifter. Om det framgår, att ersättningen utfästs *uteslutande* på grund av vid avtalets ingående förutsedda ut-

¹ Har deponenten utan förbehåll i förskott betalat ersättning, äger han icke återfå någon del därav.

² Naturligtvis kan överenskommelse härutinnan ske även tyst; och en sådan tyst överenskommelse torde i allmänhet få anses vara för handen, då depositarien yrkesmässigt mottager gods till förvaring.

Chydenius; Lärobok i finsk kontraktsrätt II sid. 184, yttrar: "Om depositarien fått löfte om vedergällning i ett för allt, synes han, även om godset före tidens utgång återtages, kunna göra anspråk på att utbekomma vedergällningen hel och hållen. Har åter vedergällningen beräknats efter tid, t. ex. månads- och veckovis, så lär han ej kunna fordra mer än som belöper sig på den tid han omhändert haft godset, med mindre han visar, att han för inlagsgodsets skull haft några kostnader, som nu blivit gagnlösa."

³ Se min uppsats "Om deposition. (Inlag.) Avtalets begrepp och ingående m. m." i "Juridiska skrifter" VII.

gifter, som depositarien skulle vidkännas, är naturligtvis denne, om han vid sakens återfordrande verkligen haft samma utgifter, berättigad till hela överenskomna ersättningen. Men lika tydligt är, att han då icke äger därutöver undfå någon gottgörelse för utgifterna.

Har ersättningen — vilket får antagas vanligen vara fallet — avsett såväl förutsedda utgifter för depositarien som dennes besvär, så kan det ej heller vara riktigt att pålägga deponent, som före avtalad tid begär att få saken åter, skyldighet att gälda både den del av överenskomna ersättningen, som belöper på tiden intill sakens återfordrande, och särskild gottgörelse för depositarien tilläventyrs åsamkade utgifter. Depositarien skulle nämligen härigenom obehörigen riktas. Å andra sidan kan det ej heller vara riktigt att alltid förklara honom skyldig att låta sig nöja med ersättning allenast i ettdera hänseendet. Antaget att förvaringen skulle räcka ett år; att saken tarvade särskild tillsyn och omsorg; att ersättningen skulle utgå med 1,200 kronor; att i avtalet förutsatts, att depositarien till förvaringsplats skulle inom en månad uppföra en särskild byggnad; samt att, efter det depositarien i enlighet med sitt åtagande under första månaden uppfört byggnaden för en kostnad av 600 kronor, deponenten vid samma månads utgång återfordrar saken. Givetvis kan depositarien icke vara pliktig att såsom full betalning åtnöja sig med vad av den utfästa ersättningen belöper på denna månad eller 100 kronor. Och då han är berättigad till ersättning jämväl för den tillsyn och omsorg, han i övrigt ägnat saken, kan man ej heller avspisa honom med gottgörelse för byggnadens uppförande eller 600 kronor. Följande princip bör tillämpas: Deponenten har att lämna full gottgörelse för depositariens utgifter. Summan av dessa subtraheras från utfästa ersättningen. Vad av den sålunda uppkomna resten belöper på den faktiska förvaringstiden, skall depositarien därjämte utbekomma. I anförda exemplet skulle depositarien alltså erhålla tillhopa 650 kronor. Med avseende å ifrågavarande spørsmål är slutligen att märka, att, om depositariens omförmälda utgifter (d. v. s. de, som förutsetts vid avtalet) skulle uppskattas till högre belopp än utfästa ersättningen, depositarien

naturligtvis i allt fall icke äger utfå mera än som mot densamma svarar. Oskäligt vore, om depositarien i något hänseende komme i bättre ställning därigenom, att avtalet i förtid hävdes. Har han vid avtalet misräknat sig i fråga om utgifternas storlek, får han också finna sig i att icke bliva särskilt ersatt för den av honom i övrigt utövade förvaringsplikten.

Om depositarien, när deponenten före den bestämda tidens utgång återfordrar saken, icke ännu haft några nödiga utgifter i och för densammas bevarande, är depositariens omförmälda rätt att av avtalad ersättning bekomma så mycket, som belöper på den tid, saken av honom innehafts, i visst fall inskränkt. Detta är nämligen förhållandet, då vid avtalets ingående uttryckligen föreskrivits eller uppenbarligen förutsatts, att depositarien skulle vidkännas vissa utgifter, som, därest avtalet skulle räcka överenskomna tiden, voro oundgängliga, och med hänsyn till vilka ock beloppet av ersättningen bestämts. För den händelse dessa utgifter icke vid avtalet uppskattats, bör därför sådan uppskattning sedermera äga rum, samt beloppet av utgifterna frändragas överenskomna ersättningssumman, varefter resten lägges till grund vid bedömande, av vad depositarien skall utbekomma.

I det fall att avtalet avsett obestämd tid, är depositarien utan avseende å tiden för sakens återfordrande berättigad att utfå hela den ersättning, som kan vara emellan kontrahenterna överenskommen. Dock bör den begränsning härutinnan iakttagas, som kan vara en följd därav, att, såsom nyss förut anmärkts, ersättningen tilläventyrs utfästs med särskild hänsyn till vissa uttryckligen föreskrivna eller uppenbarligen förutsatta utgifter.

I annat sammanhang har framhållits, hurusom deponenten äger rätt att genast *häva* avtalet, därest depositarien, utan att laga anledning därtill förefunnits, bryter mot föreskrifter, som deponenten med avseende å förvaringen kan hava lämnat, eller därest depositarien utan lov brukar saken eller lämnar den till annan person. Detta har sin betydelse i det fall, att ersättning för förvaringen utfästs. Har depositarien å sin sida brutit mot avtalet, äger han nämligen icke påfordra, att deponenten fullgör

sina åtagna skyldigheter. Dock har han i allt fall rätt till gottgörelse för å saken nedlagda, nödiga kostnader.¹

Den omständigheten, att deponenten utan anmärkning betalar depositarien ersättning för förvaringen, innebär icke i och för sig ett ovillkorligt erkännande, att depositarien fullgjort sin vårdplikt.²

Deponenten har icke rätt att, i stället för att betala depositarien ersättning för förvaringen, å honom överlåta godset.

Depositarien har skyldighet att vid avtalets upphörande till deponenten utgiva, jämte det deponerade godset, därav fallen avkomst.

Lagkommittén uttryckte detta på följande sätt (8 kap. 3 §): "Har av inlagsgods frukt eller avel fallit; vare innehavaren skyldig den till ägaren utgiva eller ersätta."

I lagberedningens förslag erhöll ifrågavarande stadgande följande något förändrade lydelse: "Har av inlagsgods frukt eller annan avkomst fallit; vare innehavaren skyldig den till ägaren utgiva."

Ur motiven: "Lagkommitténs 3 § ålägger depositarien alternativt att till ägaren utgiva eller ersätta avkomst av inlagsgods. Men på det icke denna föreskrift må kunna så tydas, att det får bero av innehavaren själv att efter behag antingen utgiva avkomsten eller ersätta den, har beredningen icke särskilt omnämnt ersättningsskyldigheten, helst innehavaren ändå icke kan befrias från densamma, om han icke kan utlämna själva avkomsten.

¹ Man har förmenat, att depositarien alltid är berättigad till avtalad ersättning utan avseende å den omständigheten, att det deponerade godset i hans vård skadats, såframt nämligen skadan uppkommit under sådana förhållanden, att han icke är därför ansvarig.

Denna uppfattning är emellertid icke i allo riktig. Såsom förut framhållits, har deponent, som före bestämd tid återtager sitt gods, icke skyldighet att av den överenskomna ersättningen betala mera än vad som belöper på den tid, avtalet ägt bestånd och depositarien sålunda innehaft godset. Vid sådant förhållande kan depositarie, i vars vård godset före utgången av den bestämda förvaringstiden blivit förstört, ej heller i vidsträcktare omfattning vara berättigad till ersättning.

² Se min uppsats "Om panthavares vårdplikt m. m." i "Juridiska skrifter" II sid. 91. Jfr IV sid. 195.

Avkomst.

Att lagberedningen med sitt uttryck "frukt eller annan avkomst" icke avsett annat än vad lagkommittén velat framhålla med orden "frukt eller avel", lär vara uppenbart.

Beträffande den betydelse, "avkomst" uti ifrågavarande hänseende rätteligen bör äga, hava emellertid olika meningar sökt göra sig gällande. En åsikt förfäktar sålunda, att därmed förstås varje föremål av värde av vad slag det vara må, som under depositionstiden på ett eller annat (behörigt eller obehörigt) sätt, direkt eller indirekt, härflutit av saken. Enligt en annan uppfattning är avkomst av saken allenast liktydig med fysiska produkter av densamma, t. ex. ägg, ull och mjölk o. s. v. i förhållande till de djur, av vilka de erhållas; kalvar, föl o. s. v. i förhållande till modern; frukter i förhållande till träden.

Den senare definitionen är dock för trång, liksom den förra är för vid. Det bör nämligen icke kunna förnekas, att t. ex. vinst, som utfallit på en deponerad premieobligation eller lottsedel, måste betraktas såsom avkomst lika väl som föl efter deponerat sto. Å andra sidan synes det vara klart, att icke den inkomst, som depositarien huvudsakligen genom sina kroppsliga eller intellektuella förmögenheter men med saken såsom medel kan uppnå, är att anse såsom avkomst av saken.

Det rätta är utan tvivel att med avkomst förstå dels det, som direkt kommer av saken, såsom avel efter djur eller frukt av träd, dels ock det som direkt härflyter av äganderätten till saken, såsom utdelning å aktie, vinst på en lottsedel och ränta å en skuldsedel.¹

I överensstämmelse härmed yttras ock i motiven till lagen om köp och byte:

"Avkastningen kan vara av två olika slag: å ena sidan den med korta mellantider återkommande s. k. löpande avkastningen, å andra sidan den mera tillfälliga eller oregelbundna, vilken senare någon gång kan vara helt opåräknad. Till det förra slaget hör exempelvis mjölk, ägg, spillning; till det senare

¹ I och för sig medför depositionsavtalet icke rätt för depositarien att uppbära vinsten eller räntan, men har han uppburit sådan, är han naturligtvis skyldig att betala den till deponenten.

slaget åter avkomma av boskap, premier eller pris för utställda föremål, vinst å premieobligation."

I detta ämne har emellertid ännu en mening blivit framförd: Hänsyn måste — säger man — tagas till den omständigheten, i vad mån ett visst inkomstbringande resultat haft sin grund huvudsakligen i sakens beskaffenhet eller i depositariens verksamhet. I förra fallet förefinnes "avkomst", vartill alltså deponenten är berättigad; i det senare däremot icke. Om t. ex. en berömd författare deponerar ett manuskript, skulle depositarien, därest han (utan tillstånd) mot betalning uppläste manuskriptet, vara pliktig att till deponenten utgiva inkomsten av föreläsningen. Om åter en såsom förträfflig föreläsare känd man finge hos sig deponerat ett manuskript från en för allmänheten okänd författare, skulle denne depositarie under angivna förhållande äga behålla inkomsten. Då lagen — anför man vidare — icke stadgat strängare straff för den, som utan lov brukar deponerat gods, än 25 kronors böter, vore det ju helt naturligt, om depositarien mången gång skulle känna sig frestad att bruka saken, därest han vore viss att få för sig behålla den därav vunna inkomsten, som naturligtvis kunde flerdubbelt överstiga nämnda belopp. Vad särskilt nyss anförda exempel anginge, skulle det vara så gott som omöjligt för deponenten att visa någon skada genom depositariens rättsstridiga förfarande. Och i de allra flesta fall kunde det, då själva saken icke tagit skada genom brukningen, ej ens bliva tal om något skadestånd.

Emot sistnämnda åsikt synes med fog kunna anmärkas: I båda de anförda exemplen var den inkomst, depositarien erhöll, avkomst av hans personliga verksamhet och icke av manuskriptet. Av lagkommitténs och lagberedningens uttryck, att depositarien skulle vara pliktig utgiva "frukt eller avel" eller "frukt eller annan avkomst", som av den deponerade saken *fallit*, torde otvetydigt framgå, att, förutom frukt och avel i egentlig bemärkelse, allenast sådana produkter av saken (av äganderätten till densamma) avsetts, vartill depositarien icke medverkat.¹ Den omständigheten, att straff för olovligt

¹ I samband härmed bör påpekas, att om någon, som fått utsädesspannmål i deposition, olovligen på sin mark utsår spannmålen, så kan deponenten tydli-

nyttjande av deponerat gods satts lågt, kan naturligtvis icke i och för sig föranleda till den slutsatsen, att sådant nyttjande medför skyldighet att utgiva den vinst, som därav kan uppstå. Om depositarien, utan att deponenten därav lidit skada, riktat sig genom att obehörigen hava begagnat ett medel, som deponenten satt honom i händer, kan det visserligen synas för rättskänslan stötande, att depositarien får behålla vinsten och sålunda njuta frukterna av sitt rättsstridiga förfarande. Men det lär icke vara möjligt att förhindra honom härifrån genom framkonstruerande av någon mer eller mindre konstlad betydelse av begreppet "avkomst".¹ Och enligt svensk rätt torde obehörigt riktande² utan samband med skada för annan icke vara tillfyllestgörande rättsgrund för betalningsskyldighet. Man tänke sig t. ex. det fall, att den, som i deposition erhållit en summa penningar, nedlagda i ett låst skrin, bryter detsamma och tillägnar sig penningarna samt använder dem till inköp av en lottsedel, varpå sedan vinst utfaller. Säkerligen skulle det icke falla någon svensk domare in att här förplikta depositarien att återbära mer än den förskingrade summan jämte laga ränta därå.³

För den händelse, att det deponerade föremålet av depositarien försäkrats t. ex. för skada av eld eller dylikt och sedermera förstöres eller skadas under sådana omständigheter, att försäkringssumman utgår, tillkommer denna deponenten.⁴

gen icke vara berättigad till den skörd, som därav uppkommer. Skörden är avkomst, icke eller åtminstone icke uteslutande av den deponerade spannmålen utan framförallt av jorden i förening med depositariens arbete.

¹ Ehuru regeln sålunda är, att depositarien har skyldighet att till deponenten utgiva all av saken fallen avkomst — detta ord fattat i den ovan angivna bemärkelsen — och följaktligen jämväl, därest depositarien sig till nytta förbrukat avkomsten, att lämna deponenten ersättning härför, ligger det dock stundom i sakens natur, att slik skyldighet icke förefinnes. Den t. ex., som i deposition mottager en ko, måste, om annat icke stadgats, ofta äga att på grund av deponentens presumerade samtycke utan redovisningsskyldighet tillgodogöra sig mjölken.

² Jfr "Juridiska skrifter" VI sid. 187 not 2 samt *Serlachius* i *Tidskrift för Retsvidenskab* 1903 sid. 137.

³ *Chydenius*; anför. sid. 190, anför: "Vårda och utgiva skall depositarien ej blott inlagsgodset utan ock dess avkomst, t. ex. föl efter sto eller av honom uppburen vinst, som fallit på lottsedel. Men vad depositarien genom, lovligt eller olovligt, bruk av godset förvärvat, synes bliva hans egendom, t. ex. vinst, som han skördat genom användning av kapital, erhållet genom pantsättning av deponerade aktier."

⁴ Ehuru försäkringen tagits i depositariens eget namn måste nämligen förhål-

Dock har naturligtvis deponenten skyldighet att, så vitt ej annorlunda avtalats, återgälda depositarien utbetalda försäkringspremier.¹

Depositarien är i regel icke pliktig att lämna tillbaka det deponerade godset annorledes än mot återfående av det skriftliga bevis angående depositionen, som han kan hava utfärdat.²

Recepisse.

landet i allmänhet uppfattas som om meningen varit, att försäkringen skulle i fall av behov tillgodokomma deponenten, vilken ju står faran för godset. Se "Handelsbalken" 1 2:dra uppl. sid. 87. Jfr min uppsats "Pant- och retentionsrätt. Några jämförelsepunkter" i "Juridiska skrifter" V sid. 233. Se ock min uppsats "Om panthavares vårdplikt" i "Juridiska skrifter" II sid. 78.

¹ Från schweiziska obligationsrätten (art. 475) anföres följande stadgande: "Der Hinterleger kann die hinterlegte Sache nebst allfälligem Zuwachs jederzeit zurückfordern, selbst wenn für die Aufbewahrung eine bestimmte Dauer vereinbart wurde. Jedoch hat er dem Aufbewahrer den Aufwand zu ersetzen, den dieser mit Rücksicht auf die vereinbarte Zeit gemacht hat." I motiven anfördes, hurusom depositarien hade att utgiva "alle Früchte, die er von der Sache gezogen hat und die noch vorhanden sind, auch die eingezogenen Zinsen, Dividenden u. s. w."

I tyska civillagen (§ 695) stadgas: "Der Hinterleger kann die hinterlegte Sache jederzeit zurückfordern auch wenn für die Aufbewahrung eine Zeit bestimmt ist." I samma lags 699 § 2:dra stycket heter det vidare: "Endigt die Aufbewahrung vor dem Ablaufe der für sie bestimmten Zeit, so kann der Verwahrer einen seinen bisherigen Leistungen entsprechenden Theil der Vergütung verlangen, sofern nicht aus der Vereinbarung über die Vergütung sich ein anderes ergibt."

I ursprungliga texten till förslaget till ifrågavarande § hade därjämte föreskrivits: "Der Verwahrer hat die hinterlegte Sache nebst den etwa davon gezogenen Nutzungen herauszugeben." I motiveringen till sistnämnda stadgande — som ansågs erforderligt för att påpeka att icke allenast talan på grund av obehörigt riktande stode deponenten till buds — framhölls, att det däremot vore onödigt att särskilt stadga skyldighet för depositarien att till deponenten utgiva "Zuwachs".

I österrikiska lagen (§ 962) stadgas skyldighet för deponent, som i förtid återfordrar saken, att ersätta depositarien kostnader, som han gjort med avseende å den bestämda tiden. I tyska lagen har däremot denna skyldighet, vilken ansetts självklar, icke särskilt omnämnts.

Franska civillagen art. 1944, 1934 och 1936 äro så lydande: "Le dépôt doit être remis au déposant aussitôt qu'il le réclame, lors même que le contrat aurait fixé un délai déterminé pour la restitution; à moins qu'il n'existe, entre les mains du dépositaire, une saisie-arrêt ou une opposition à la restitution et au déplacement de la chose déposée." "Le dépositaire auquel la chose a été enlevée par une force majeure, et qui a reçu un prix ou quelque chose à la place, doit restituer ce qu'il a reçu en échange." "Si la chose déposée a produit des fruits qui aient été percus par le dépositaire, il est obligé de les restituer."

² Angående denna fråga, se min uppsats "Om panthavares vårdplikt m. m." i "Juridiska skrifter" II sid. 80. Jfr "Juridiska skrifter" VII sid. 90.

Om depositarien i god tro utan återfående av receptiset (ställt till viss man)

I samband härmed bör anmärkas, att poletter, som förvarare av ytterplagg vid teatrar, restauranger o. d. vid ytterplaggens mottagande avlämna, icke äro likställda med till innehavaren ställda receptissen. Dylika poletter äro allenast igenkännings-tecken. Förvararen är, utan avseende därå att polletten icke kan företes, pliktig att till en var utlämna, vad denne i förvararens vård anförtrött. Om emellertid förvararen i god tro utlämnar klädespersedlar till innehavaren av vederbörlig polett, är naturligtvis förvararen fri från skadeståndsskyldighet.

*Dröjsmål å
depositari-
ens sida i av-
seende å
godsets åter-
lämnande.*

Om depositarien eftersätter sin plikt att behörigen återlämna det deponerade godset, måste han ersätta all skada, som därav kan uppkomma för deponenten.

Därjämte blir depositarien ansvarig även för skada, som berott av ren våda.¹

I lagkommitténs och lagberedningens förslag stadgades i överensstämmelse härmed ovillkorligen (8 kap. 1 §): "Tredskas han, som godset innehaver, att giva det ut, då det rätteligen fordras åter: svare till all skada, som därå sedan uppkommer, ändå att den av våda sker."

Frågan, huruvida depositarie är förlustig sin rätt till överenskommen ersättning för förvaringen på den grund, att han gör sig skyldig till dröjsmål i avseende å godsets återlämnande, bör besvaras nekande. Genom sitt dröjsmål har han allenast utsatt sig för risken att nödgas utgiva gottgörelse för den skada, som därigenom kan hava uppstått. I sakens natur ligger dock, att depositarie, under det han fortfarande tredskas att utlämna godset, icke kan uttaga ersättning för förvaringen.

Har emellan deponenten och depositarien överenskommit, att godset vid depositionstidens utgång skall av depositarien tillhandahållas viss annan person, i vilkens namn receptisse alltså

återlämnar godset till deponenten, kan tredje man, på vilken deponenten överlätit sin rätt, icke framställa skadeståndsanspråk mot depositarien. Jfr *Undén*; Om panträtt i rättigheter 2:dra uppl. sid. 129.

¹ Se "Juridiska skrifter" II sid. 82.

utställts, bör depositarien icke egenmäktigt utlämna godset till annan än den, överenskommelsen sålunda avsett och å vilkens vägnar depositionen får antagas hava skett.

Följande rättsfall är emellertid att härvid observera.

Grosshandlaren John Feychting instämde vindragarelaget i Stockholm samt anförde: Feychting hade den 7 januari 1893 hos vindragarelaget till magasinering lämnat 12 halva och 12 fjärdedels pipor vin. Då Feychting sedermera ville uttaga vinet, fattades 2 halva och 6 fjärdedels pipor. På grund härav yrkades förpliktande för vindragarelaget att ersätta Feychting hans härigenom uppkomna förlust. Feychting företedde följande kvitto från vindragarelaget: "Emottagit till magasinering av herr John Feychting $12\frac{1}{2}$, $12\frac{1}{4}$ pipor vin och nedlagde i källaren Storkyrkobrinken 9, som härmed erkännes. Stockholm den $7\frac{1}{1}$ 1893." Vindragarelaget svarade: Agenten F. W. Bergman hade till magasinering hos vindragarelaget lämnat ifrågasvarande vin. Han hade anhållit, att kvittot måtte utställas på Feychting. På fråga, om vinet ej vore hans, förklarade han, att vinet visserligen tillhörde honom, men att han gärna såge, att han finge kvittot i Feychtings namn. Denna begäran hade villfarits utan att vindragarelaget ansett sig hava därigenom blivit redovisningsskyldigt till annan person än Bergman. Denne hade sedermera betalat nedläggningspenningar och första kvartalets magasinshyra. En tid därefter började Bergman att i särskilda poster taga ut en del av vinet och erlade då vederbörliga uttagningspenningar. Vindragarelaget hade sålunda haft all anledning att antaga, det vinet tillhörde Bergman. Annat förhållande vore ej heller ådagalagt. Blott den omständigheten, att kvittot vore ställt till Feychting, kunde väl ej medföra äganderätt för honom, då annan person inlagt vinet samt uppgivit sig såsom ägare; och förrän Feychting visade, att han vid inläggningstillfället varit ägare till vinet, kunde han ej göra gällande något anspråk därpå. — Feychting, som uppgav, att Bergman i egenskap av ombud för honom magasinerat vinet, instämde sedermera jämväl Bergman med yrkande, att som han icke varit berättigad att uttaga vinet, han måtte förpliktas att till Feychting återställa detsamma eller, om det icke kunde ske, ersätta dess värde. Bergman genmälde, att han hos vindragarelaget uttagit ifrågasvarande vin med Feychtings medgivande till ett emellan Feychting och Bergman överenskommet pris, som till fullo gottgjorts Feychting. — Under rätten yttrade, att emedan upplyst blivit, att efter det vindragarelaget enligt ovannämnda kvitto av Feychting för magasinering mottagit 12 halva och 12 fjärdedels pipor vin, Bergman, som till vindragarelaget överlämnat nämnda vinparti, därav utan att hava visat något bemyndigande av Feychting åter utbekommit 2 halva och 6 fjärdedels pipor, samt Bergman, vilken icke bestritt, att det till vindragarelaget överlämnade vinpartiet tillhörde Feychting, utan fasthellre uppgivit sig hava allenast på grund av Feychtings order eller enligt överenskommelse med honom uttagit omförmälda

2 halva och 6 fjärdedels pipor vin, icke styrkt sina härom meddelade uppgifter eller visat, att han gottgjort Feychting för det uttagna vinet, vid vilket förhållande vindragarelaget jämte Bergman måste anses skyldiga att ersätta Feychting den förlust, som genom vinpartiets obehöriga utlämnande till Bergman kunde hava Feychting tillskyndats; alltså och på i övrigt beträffande storleken av denna förlust anförda skäl ålades vindragarelaget och Bergman att till Feychting utgiva visst belopp. — Hovrätten fann i dom utan meningsskiljaktighet ej skäl göra ändring i underrättens beslut. Nedre revisionen yttrade, att som i saken måste anses ådagalagt, att Bergman haft Feychtings uppdrag att såsom Feychtings agent för hans räkning till vinhandlande i Stockholm försälja ifrågakomna, Feychting tillhöriga men av Bergman hos vindragarelaget inlagda vinparti, samt med hänsyn till vad sålunda och i övrigt i saken blivit upplyst det icke torde kunna till ersättningsskyldighet för vindragarelaget föranleda, att en del av nämnda vinparti på order av Bergman och mot hans kvitto av vindragarelaget utlämnats, utan att Bergman sedermera kunde hava därför redovisat till Feychting, hemställdes att Kungl. Maj:t måtte, såvitt vindragarelaget anginge, med ändring av hovrättens dom befria vindragarelaget från ersättningsskyldighet i saken. En ledamot hemställde, att Kungl. Maj:t måtte ej finna skäl göra ändring i hovrättens dom. — Kungl. Maj:t utlät sig, att emedan annat förhållande icke blivit ådagalagt än det av vindragarelaget uppgivna, eller att, sedan Bergman hos vindragarelaget till magasinering avlämnat ifrågavarande vin, Bergman, då han erhöll återopde kvittot å vinpartiet, förklarar, att detsamma vore Bergmans, men att han gärna såge, att han finge kvittot utställt i Feychtings namn; samt Bergman därefter, enligt vad upplyst vore, till vindragarelaget betalt nedläggningspenningarna och magasinshyra för vinet, utan att han, såvitt handlingarna föranledde, varken då eller vid de tillfällen, när han hos vindragarelaget uttagit omstämda 2 halva och 6 fjärdedels pipor vin, tillkännagivit, att vinpartiet övergått i Feychtings ägo, ty och som i betraktande av vad sålunda förekommit, och enär Feychting ostridigt icke förrän vid midsommaren 1893 hos vindragarelaget framställt något anspråk på vinpartiet, Feychting, även om han verkligen, då omstämda delen av vinpartiet utav Bergman uttogs, var ägare till detsamma eller innehavare av omförmälda kvittot, därom utredning likväl saknades, icke kunde anses vara lagligen berättigad att för den skada, som uti ifrågavarande hänseende kunde hava Feychting tillskyndats, undfå ersättning av vindragarelaget, som uppenbarligen vid vinets utlämnande till Bergman handlat i god tro, prövade Kungl. Maj:t rättvist att, med ändring av hovrättens dom beträffande vindragarelaget, ogilla Feychtings emot detsamma i saken förda talan. Tre justitieråd fastställde emellertid hovrättens dom. (Nytt jur. arkiv 1898 sid. 485.)

I fråga om detta rättsfall må anmärkas: Då vindragarelaget i sitt kvitto erkänt sig hava av Feychting emottagit omtvistade parti vin, hade vindragarelaget icke lagligen ägt att utlämna vinet till någon annan än Feychting

eller den, som visat sig hava hans uppdrag att uttaga vinet. Motiveringen till Kungl. Maj:ts dom bör därför icke godkännas. Men då, såsom ock av nedre revisionens betänkande framgår, omständigheterna i målet verkligen syntes giva vid handen, att Bergman haft Feychtings uppdrag eller medgivande att uttaga vinet, kan ju i allt fall den utgång saken fått vara materiellt riktig. — Emellertid är att märka, att såväl underrätten och hovrätten som en ledamot i nedre revisionen och tre justitieråd omfattade en åsikt överensstämmande med vad ovan angivits vara riktigt.

Uppkommer tvist emellan deponenten och annan person om bättre rätt till det deponerade godset, så har depositarien, oberoende därav och vid risk att eljest anses hava gjort sig skyldig till dröjsmål, skyldighet att villfara deponentens begäran om godsets utlämnande till honom, såvitt icke förbud häremot varder depositarien meddelat av behörig myndighet.

Det tillkommer icke depositarien att pröva de stridiga anspråken. Ej heller äger han innehålla godset, tills anspråken blivit av domstol prövade.¹

¹ Naturligtvis kan dock förhållandet gestalta sig annorlunda, om det är uppenbart, att deponenten icke har någon rätt till godset.

Se min uppsats "Om panthavares vårdplikt m. m." i "Juridiska skrifter" II sid. 84. Jfr sid. 28 not 1 här ovan.

Uti schweiziska obligationsrätten (art. 479) stadgas i ifrågavarande avseende: "Wird an der hinterlegten Sache von einem Dritten Eigenthum beansprucht, so ist der Aufbewahrer dennoch zur Rückgabe an den Hinterleger verpflichtet, sofern nicht gerichtlich Beschlag auf die Sache gelegt oder die Eigenthumsklage gegen ihn anhängig gemacht worden ist. Von diesen Hindernissen hat er den Hinterleger sofort zu benachrichtigen".

I franska civillagen (art. 1937 och 1938) föreskrives: "Le dépositaire ne doit restituer la chose déposée, qu'à celui qui la lui a confiée, ou à celui au nom duquel le dépôt a été fait, ou à celui qui a été indiqué pour le recevoir". "Il ne peut pas exiger de celui qui a fait le dépôt, la preuve qu'il était propriétaire de la chose déposée. — Néanmoins, s'il découvre que la chose a été volée, et quel en est le véritable propriétaire, il doit dénoncer à celui-ci le dépôt qui lui a été fait, avec sommation de le réclamer dans un délai déterminé et suffisant. Si celui auquel la dénonciation a été faite, néglige de réclamer le dépositaire est valablement déchargé par la tradition qu'il en fait à celui duquel il l'a reçu".

Chydenius; anf. arb. sid. 177, yttrar: Om det tillåtes depositarien att på skäl, som synas honom goda, avgöra, vilkendera av tvänne, som hos honom göra anspråk på inlagsgodset, är dess ägare och utgiva saken åt denne, så bleve det han, som bestämde, vilkendera av dem framdeles i rättegång skulle hava förmånen att vara svarandepart, men deponentens besittning bör icke betagas honom av den, som för hans räkning omhänderhar godset. Depositarien bör alltså, om han utlämnar godset åt någon annan än den, som nedsatt det, åt deponenten gälda dess värde, därest han icke kan visa, att godset redan blivit genom dom tillerkänt den andre. Depositarien kan icke invända, att deponenten först borde söka

Anhåller någon att å deponentens vägnar eller eljest i hans ställe få godset till sig utlämnat, så har depositarien att på egen risk pröva äktheten av de handlingar, som den förstnämnde till styrkande av sin behörighet därutinnan kan förete.

Om depositarien obehörigen utlämnar det deponerade godset till annan än deponenten, är depositarien enligt allmänna rättsregler skyldig att omedelbart ersätta deponenten den därav uppkomna skadan. Deponenten är alltså icke pliktig att i första hand vända sig mot den, till vilken godset sålunda utlämnats.

Följande rättsfall, ehuru icke avseende deposition, må i detta sammanhang anmärkas.

J. Axelsson instämde J. Andersson med yrkande om dennes förpliktande att utgiva betalning för ett parti havre om 15 säckar, vilket Axelsson i maj 1900 sänt till Sättraby station å Rimbo—Häverösunds järnväg och Anderssons mottagande. Detta stämningspåstående ogillades, enär Axelsson icke styrkt, att omstämda havrepartiet vare sig rekviderats av Andersson eller av denne bekommit. — Axelsson instämde sedermera Stockholm—Rimbo järnvägsaktiebolag samt anförde: I den föregående rättegången hade utretts, att föreståndaren för Sättraby station därifrån utlämnat havrepartiet till obehöriga personer, utan att ens dessförinnan till Axelssons beprövande framställt frågan om partiets utlämnande till annan än Andersson. Bolaget, som trafikerade järnvägen, vore vid sådant förhållande Axelsson såsom avsändare ansvarigt för den förlust, Axelsson lidit till följd av havrepartiets utlämnande. Därför yrkades åläggande för bolaget att i ersättning för denna förlust till Axelsson utgiva havrepartiets värde. — Bolaget genmälde: Några dagar efter havrepartiets ankomst hade ett par hos en lantbrukare vid namn Medin anställda drängar begärt att utfå havren för Medins räkning. Denna begäran hade villfarits, sedan stationsinspektoren genom telefonsamtal med Andersson förvissat sig om dennes samtycke därtill. Järnvägens tjänstemän, som ej hade att ingå i någon prövning, om rekvisition av varan skett eller icke, kunde åtnöja sig med adressatens medgivande till varans utlämnande och vore genom sådant medgivande befriade från ansvar för varan. — Sedan bolaget låtit avhöra vittnen till bestyrkande av uppgiften i avseende å Anderssons samtycke till havrepartiets utlämnande, yttrade underrätten, att, ehuru upplyst och ostriktigt vore, att det i saken ifrågavarande parti havre, som av Axelsson i maj månad 1900 avsänts såsom järnvägsfraktgods till Sättraby station vid den

den, åt vilket godset utlämnats. Och om depositarien fortfarande har godset i sin värjo, kan han således icke mot deponenten invända, att det tillhör tredje man; det tillkommer denne att själv mot deponenten göra sin rätt gällande.

av bolaget trafikerade Rimbo—Häverösunds järnväg och Anderssons mottagande, blivit av föreståndaren vid sagda station utlämnat till annan person; likväl och som vad i saken förekommit gäve vid handen, att detta skett med Anderssons uttryckliga medgivande, vid vilket förhållande stationsföreståndarens ovanberörda förfarande icke vore av beskaffenhet att kunna till skadeståndsskyldighet för bolaget föranleda, kunde käromålet icke bifallas. — Hovrätten utlät sig däremot i dom, som på hemställan av nedre revisionen fastställdes av Kungl. Maj:t, att emedan ostridigt vore, att Axelsson i maj 1900 å den av bolaget trafikerade Rimbo—Häverösunds järnväg till Sättraby station samt Anderssons mottagande avsänt såsom järnvägsfraktgods 15 säckar havre; samt upplyst vore, att havrepartiet blivit av föreståndaren för nämnda järnvägsstation utlämnat till annan person; men i saken icke kunde anses styrkt, att utlämnandet skett på grund av bemyndigande av Andersson i hans egenskap av havrepartiets mottagare; alltså och då bolaget ålåg att gottgöra Axelsson den förlust, som genom havrepartiets obehöriga utlämnande ådragits Axelsson, samt nämnda förlust måste anses hava uppgått till ett belopp, motsvarande havrepartiets uppgivna värde, 165 kr., förpliktade hovrätten, med ändring av underrättens beslut, bolaget att till Axelsson utgiva detta belopp. (Nytt jur. arkiv 1907 sid. 421.)¹

¹ Härmed bör följande rättsfall jämföras, där särskilda omständigheter dock förelågo. Dylika omständigheter torde dock icke hava fredat en depositarie.

Handlanden W. Nachmansson i Lund instämde stationsinspektoren vid Backaryds station å Bredåkra—Tingsryds järnväg K. Petersson samt anförde: I enlighet med en till Nachmansson ankommen skriftlig rekvisition hade denne avsänt vissa varor till L. A. Schatz under adress Backaryds station; och hade järnvägen å varorna utfärdat en fraktsedel, enligt vilken transporten skulle verkställas i enlighet med gällande taxa och reglemente. Sedermera hade befunnits, att varorna icke rekvirerats av Schatz och ej heller kommit denne till handa utan av Petersson utlämnats till någon annan person, vadan Nachmansson gått förlustig varorna utan valuta. Enär Petersson vore ansvarig för den skada, som sålunda tillskyndats Nachmansson, yrkades förpliktande för Petersson att utgiva varornas värde. — Petersson genmälde: En person, som uppgivit sig heta Schatz och, enligt vad Petersson gjort sig underrättad om, verkligen hette så, hade på stationen efterfrågat om några till honom adresserade varor ankommit från Lund, och, sedan nu ifrågakomna varor anlönt, fått dem till sig utlämnade. Petersson hade vid dessa förhållanden icke haft anledning antaga, att icke denne person varit rätt mottagare av varorna, och ansåge sig förty hava vidtagit all möjlig försiktighet vid utlämnandet. — Det upplystes, att en son till Schatz blivit vid domstol tilltalad, för det han falskeligen i sin faders namn skrivit rekvisitionen å ifrågavarande varor, men att denna talan ogillats. — Sedan underrätten på anförda skäl ogillat käromålet, utlät sig hovrätten i dom, som på nedre revisionens hemställan fastställdes av Kungl. Maj:t, att enär Petersson icke kunde anses hava gjort sig skyldig till oförsiktighet vid utlämnandet av ifrågavarande gods, prövade hovrätten rättvist fastställa det slut, vartill underrätten kommit. (Nytt jur. arkiv 1906, sid. 566.)

Jfr min uppsats "Om panthavares vårdplikt m. m." i "Juridiska skrifter" II sid. 87. Se ock Nytt jur. arkiv 1876, sid. 196.

*Platsen för
godsets åter-
ställande.*

Angående den ort, där deponerat gods skall återställas till deponenten, innehåller vår lag icke någon uttrycklig bestämmelse. I depositionsavtalets natur ligger emellertid, att återlämnandet bör ske å den ort, varest godset enligt avtal skulle förvaras. Deponenten har att på sin bekostnad där avhämta godset.¹ I överensstämmelse härmed är det deponenten, som, därest godset på hans begäran tillsändes honom, ej mindre ansvarar för de härmed förbundna kostnaderna än även står faran för godset under vägen. Enahanda är förhållandet, om överenskommelse träffats, att godset vid avtalets slut skall överföras till en annan plats än förvaringsorten för att där tillhandahållas deponenten.² Denne står i ansvar för *alla* de kostnader, som äro nödiga för avtalets fullgörande.

Har depositarien förvarat godset å annan ort än som med avtalet avsetts, så är det hans affär att vid depositionstidens tilländagång föra godset till den överenskomna orten; kostnad och fara bär han själv. Undantag härifrån äger dock rum i det fall, att depositarien varit berättigad till ombyte av förvaringsort.³

*Tid för veder-
lagets erläg-
gande.*

Av depositionsavtalets natur av arbetsavtal följer, att depositarien (i fall ersättning för förvaringen överenskommits) är,

¹ Jfr 12: 6 H. B.

² Naturligtvis kunna dock särskilda, i det konkreta fallet föreliggande omständigheter föranleda till annat resultat.

³ Lagkommittén och lagberedningen ansågo ej nödigt att uti ifrågavarande avseende meddela några bestämmelser.

I schweiziska obligationsrätten stadgas däremot (art. 477): "Die hinterlegte Sache ist auf Kosten und Gefahr des Hinterlegers da zurückzugeben, wo sie aufbewahrt werden sollte."

Motsvarande stadgande i tyska civillagen (§ 697) är så lydande:

"Die Rückgabe der hinterlegten Sache hat an dem Orte zu erfolgen, an welchem die Sache aufzubewahren war; der Verwahrer ist nicht verpflichtet, die Sache dem Hinterleger zu bringen."

I franska rätten förekomma här följande bestämmelser (art. 1942 och 1943): "Si le contrat de dépôt désigne le lieu dans lequel la restitution doit être faite, le dépositaire est tenu d'y porter la chose déposée. S'il y a des frais de transport, ils sont à la charge du déposant." "Si le contrat ne désigne point le lieu de la restitution, elle doit être faite dans le lieu même du dépôt."

såvitt icke annorledes bestämts, först vid förvaringens upphörande berättigad¹ till utfående av ersättningen.²

I 12:6 H. B. stadgas: "Nu vill ej den, som godset emottog, hava det längre i förvar; säge då honom till, som insatte, att han må hämta det åter — —."

*Depositariens
rätt att efter
gottfinnande
fordra godsets
avhämtande.*

Med avseende å depositaries rättighet att påfordra befrielse från förpliktelsen att längre förvara den deponerade saken medgiver nämnda stadgande honom dylik rättighet utan någon som helst begränsning. Påståendet att depositarien, därest viss tid bestämts, måste vara skyldig att behålla saken så länge han lovat — till stöd varför uppgivits, att uti paragrafen *supponerats*, att avtalet avsett obestämd tid — är oriktigt. Det kan ju icke vara möjligt att antaga, att lagstiftaren med bestämmelsen i första punkten av paragrafen velat utsäga allenast något så självklart, som att depositarien, då viss tid för avtalet ej bestämts, äger att när som helst påfordra befrielse från förvaringsplikten.³

Om emellertid depositarien åtagit sig att under viss tid förvara saken och därjämte bestämts, att ersättning för förvaringen skall utgå, är han icke berättigad att före utgången av den sålunda avtalade tiden fordra sakens återtagande. Bestämmelserna angående deposition hava nämligen tillkommit särskilt med hänsyn till de fall, att ersättning för förvaringen icke utfästs. Det kan icke hava varit lagstiftarens mening att uttala en från allmänna rättsprinciper så vitt skild grundsats, som att depositarie utan avseende å ingången överenskommelse om ersättning och om viss tid alltid skulle äga att rygga avtalet. Sådan

¹ Om ersättningen bestämts på det sätt, att depositarien berättigats till ett visst belopp, t. ex. för varje vecka, månad eller år, förvaringen kunde komma att räcka, lär han äga att efter utgången av en var sådan tidsperiod utbekomma den härför bestämda ersättningen.

² I tyska civillagen stadgas härom (§ 699): "Der Hinterleger hat die vereinbarte Vergütung bei der Beendigung der Aufbewahrung zu entrichten. Ist die Vergütung nach Zeitabschnitten bemessen, so ist sie nach dem Ablaufe der einzelnen Zeitabschnitte zu entrichten."

³ Jfr emellertid *Chydenius*; anf. arb. sid. 184.

befogenhet kan tillkomma honom endast i händelse det på grund av oförutsedda omständigheter blir honom mycket svårt eller omöjligt att fortfarande ombesörja förvaringen. I fråga om rätt för honom att under dylikt förhållande (helt eller delvis) utbekomma överenskommen ersättning jämte gottgörelse för särskilda kostnader hänvisas till vad förut yttrats om det fall, att deponenten i förtid återfordrar saken. — I fall depositionen avsett obestämd tid, torde depositariens rätt till betingad ersättning i dess helhet vara beroende därav, att han icke återlämnar godset tidigare än deponenten vid avtalets ingående rimligen kan antagas hava förutsatt.

Depositarie, som önskar befrielse från sin ingångna förbindelse, har, som sagt, att tillsäga deponenten, att han må hämta sitt gods åter. Att denna tillsägelse icke alltid kan hava den verkan, att depositariens lagbestämda ansvarighet för godset genast upphör, ligger dock i sakens natur. Deponenten måste hava skälig tid på sig att vidtaga andra åtgärder till godsets bevarande.¹

Om viss tid för förvaringen bestämts, är naturligtvis deponenten skyldig att vid utgången av denna tid utan tillsägelse avhämta godset. Den i omförmälda paragraf givna föreskriften om tillsägelse kan, då avtalet träffats på bestämd tid, endast avse det fall, att depositarien vill återlämna godset före den avtalade tidens utgång.²

¹ Lagen lämnar icke någon anvisning, huru den depositarie har att förfara, som önskar bliva fri från avtalet men icke kan anträffa deponenten med tillsägelse. Jfr sid. 34 här ovan och sid. 64 här nedan. Se ock "Juridiska skrifter" VII sid. 178.

² I schweiziska obligationsrätten, art. 476, stadgas: "Der Aufbewahrer kann die hinterlegte Sache vor Ablauf der bestimmten Zeit nur dann zurückgeben, wenn unvorhergesehene Umstände ihn ausser Stand setzen, die Sache länger mit Sicherheit oder ohne eigenen Nachteil aufzubewahren. Ist keine Zeit für die Aufbewahrung bestimmt, so kann der Aufbewahrer die Sache jederzeit zurückgeben."

Motsvarande stadgande i tyska civillagen, § 696, är så lydande: "Der Verwahrer kann, wenn eine Zeit für die Aufbewahrung nicht bestimmt ist, jederzeit die Rücknahme der hinterlegten Sache verlangen. Ist eine Zeit bestimmt, so kann er die vorzeitige Rücknahme nur verlangen, wenn ein wichtiger Grund vorliegt." Ungefär enahanda bestämmelser finnas i österrikiska rätten, §§ 962 och 963.

Tredskas deponenten att återtaga sitt gods, då depositarien rätteligen sådant påfordrar eller då bestämd tid för förvaringen är ute, skall deponenten enligt senare punkten i 12: 6 H. B. själv "stå all fara".

Dröjsmål å deponentens sida i avseende å godsets återtagande.

Angående innebörden av detta uttryck har samstämmighet ingalunda varit rådande.

Den förr vanligaste meningen torde emellertid hava varit, att depositariens genom avtalet uppkomna aktiva förvaringsplikt på grund av deponentens tredska förbyttes till en passiv förvaringsplikt. Depositarien skulle icke vara pliktig att å godset nedlägga något för dess bevarande nödigt arbete; han behövde icke till deponentens fördel vidtaga någon som helst positiv åtgärd. Å andra sidan skulle han svara allenast för sådan skada, som uppkommit genom någon hans positiva åtgärd.¹

Med fullt fog kan dock ifrågasättas, att förevarande mening ej längre bör tagas för god, sedan lagen om köp och byte uttryckligen uttalat sig för en annan princip. Enligt 33 § i denna lag kan sålunda den omständigheten, att köpare underlåter att i rätt tid avhämta eller mottaga det köpta godset, icke befria säljaren från skyldighet att ägna detsamma nödig vård.

Om enahanda princip tillämpas å depositarie, och den allmänna ansvarighetsregeln alltså skall gälla även efter det deponenten låtit dröjsmål i avseende å godsets avhämtande komma sig till last,² uppkommer emellertid en hart när olöslig svårighet att nöjaktigt förklara det uti ifrågavarande lagrum använda uttrycket, att deponenten själv skall "stå all fara". Detta uttryck skulle nämligen i så fall endast innebära, att depositarien, sedan deponenten gjort sig skyldig till dröjsmål, icke svarade för skada, uppkommen av våda. Men detta gör ju depositarien ej heller enligt den allmänna ansvarighetsregeln.³

¹ Den, som i förvar mottagit kreatur, ådrager sig naturligtvis ansvar för djurplågeri, därest han — låt vara efter det deponenten gjort sig skyldig till dröjsmål i avseende å avhämtande av kreaturen, — underlåter att giva dem föda. En annan sak är, om deponenten är berättigad till ersättning för den skada, som genom dylik underlåtenhet kan tillskyndas honom.

Jfr för övrigt lagkommitténs yttrande, anmärkt å sid. 64.

² Dröjsmålet bör dock bidra till ansvarighetens minskning inom den av lagen angivna ramen.

³ Det kan förtjäna anmärkas, hurusom lagkommissionen uttalade den åsikten, att om deponenten ej efter anmaning avhämtade godset samt offentlig myn-

En mening förfäktar, att depositarien har samma ansvar som den, i vars besittning gods utan hans samtycke varder överlämnat. Det bör emellertid ihågkommas, att någon på alla förekommande händelser användbar regel, varefter ansvaret i sistnämnda fall skall mätas, icke är möjligt att uppställa. Om t. ex. någon i annans frånvaro i hans bostad inlägger gods av sådan beskaffenhet, att avsevärt intrång därigenom förorsakas, är innehavaren av bostaden i vanliga fall uppenbarligen berättigad att, där godset icke genast på tillsägelse avhämtas, utan vidare skilja sig från dess besittning. Men dylik befogenhet tillkommer tydligen icke en depositarie.

Om åter gods, som sålunda obehörigen inlägges, är av ringa omfång och ej heller i övrigt av beskaffenhet att förorsaka någon märkbar olägenhet (t. ex. en bok, som från bokhandeln sändes till påseende), förefinnes för visso ingen befogenhet för bostadens innehavare att på angivna sätt frigöra sig från godsets besittning. Någon vårdplikt i egentlig mening lär dock icke åligga honom.¹

Enligt en annan åsikt befrias depositarien genom deponentens tredska att återtaga godset från sin kontraktsplikt och varder för framtiden förbunden endast till "den omsorg, som varje innehavare av annans gods måste ägna detsamma." I sak skiljer sig denna åsikt icke alltid från den ovan i texten såsom riktig betecknade. Den, som utan uppdrag av ägaren omhändertager gods, har sålunda i och med detsamma iklätt sig skyldighet att vårda detsamma.² Liksom en vanlig depositarie är han förbunden till aktiv förvaringsplikt; och visst är att han lika litet som en depositarie har befogenhet att godtyckligt till skada för ägaren skilja sig från det en gång omhändertagna godset. Om man t. ex. på en gata finner en ring, som där blivit tappad, har man visserligen ingen juridisk plikt

dighet ej heller ville "sig dermed befatta", depositarien kunde "häva depositum uth.". Denna åsikt, som lagkommissionen torde hava hämtat från tidigare romerska jurister, synes icke hava godkänts vid lagens slutliga avfattning. I nutida rättsåskådning är ock denna åsikt allmänt övergiven.

Jfr *Chydenius*; anf. arb. sid. 191.

¹ Jfr *Almén*; Köp och byte II 2:dra uppl. sid. 192 not 3.

² Jfr "Juridiska skrifter" VII sid. 172 not 2. Se ock Nytt jur. arkiv 1907 sid. 424.

att upptaga ringen för att söka återställa den till ägaren. Men om han nu gör detta, har man icke rättighet att en tid därefter åter utlägga ringen på den plats, där den hittades. Den, som tillvaratager en sak, vilken sedan förkommer eller skadas, lär icke kunna freda sig från ersättningsskyldighet, med mindre han förmår visa, att han därtill varit utan skuld, fastän man vid avgörande av frågan, huruvida skuld föreligger, i tvivelaktiga fall bör bedöma honom mildare än en depositarie.

Åtskilliga andra tolkningar av förenämnda uttryck hava förekommit. Än har man sålunda sagt, att depositarien icke svarar för något vållande.¹ Än har man velat befria honom från ansvar för skada, uppkommen genom mindre förseelse, i följd varav han skulle vara skyldig ersätta allenast sådan skada, som han uppsåtligen eller medelst grov vårdslöshet förorsakat. Slutligen har det blivit sagt, att depositarien, i händelse deponten tredskas att återtaga godset, icke har större ansvar för detsamma än vilken annan person som helst. Härvid är emellertid att märka, att om någon vetat brott vara å färde, därav annans egendom, som icke är i den förres vård, sättes i fara, denne dock aldrig vid påföljd att eljest vara skadeståndsskyldig är förbunden att förhindra brottet. I avseende härå erinras om stadgandet i 3 kap. 8 § strafflagen, så lydande: "Har annan, än de personer, som i 7 § nämnda äro (d. v. s. föräldrar, adoptivföräldrar, fosterföräldrar eller andra uppfostrare eller förmyndare), vetat brott, därav någons liv, hälsa, frihet eller egendom i synnerlig fara sattes, å färde vara, och underlåtit att det i tid, så att faran avvärjas kunde, upptäcka, när det utan angivelse till åtal ske kunnat; varde ock han straffad såsom i 7 § sägs." Brottslighet enligt detta lagrum medför emellertid icke skyldighet att till målsägande utgiva skadestånd.

I ett rättsfall, där detta spörsmål var före, yttrade underrätten, att styrkt vore att Hansson och Heddelin i samråd beslutat antända södra längan å Gunnaröd; att Hansson sedermera uppsåtligen satt eld å denna byggnad med påföljd att densamma nedbrunnit; samt att Tengvall vetat brottet å färde vara och likväl underlåtit att det upptäcka i tid, så att faran avvärjas kunnat; och dömdes förty samtliga de tilltalade till ansvar samt Hansson och Heddelin, vilkendera gälda gitte, till utgivande av skade-

¹ Denna tolkning överensstämmer ju nära med den först omnämnda meningen.

stånd, varjämte Tengvall förpliktades att utgiva skadeståndet, i den mån det ej kunde utfås av de övriga tilltalade. Hovrätten fann ej skäl göra ändring i underrättens utslag. Men "enär Tengvall icke gjort sig skyldig till sådan brottslighet, som enligt lag medförde förpliktelse att till målsägande utgiva skadestånd", befriade Kungl. Maj:t, som i övrigt ej gjorde ändring i underdomstolarnas beslut, Tengvall från den honom ålagda ersättningsskyldighet. (Nytt jur arkiv 1891 sid. 9.)

Härefter följer i ordningen att till besvarande upptaga spörsmålet, i vad mån depositarien, i händelse deponenten låter dröjsmål komma sig till last med avseende å återtagande av den deponerade saken, äger befria sig från bördan att längre innehava densamma.

Lagkommittén föreslog härutinnan följande stadgande (8 kap. 5 §): "Nu vill ej den, som godset emottog, hava det längre i förvar; säge då till ägaren, att han må hämta det åter. Gör han ej det; lite innehavaren till Konungens befallningshavande, som äger tillhålla honom att godset avhämta, eller låta det, på hans kostnad, honom tillställas eller, där ej ske kan, å offentlig auktion säljas och auktionsmedlen i länets ränteri förvaras, till dess han kommer. Ägare, som försummat taga åter inlagsgods, när han därom tillsagd blivit, stånde sedan själv all fara för godset."

Lagberedningens motsvarande stadgande lydde sålunda: "Vill ej den, som inlagsgods emottog, hava det längre i förvar; då må han anmana ägaren att det återtaga. Gör ägaren ej det, eller är han frånvarande och kan ej med anmaning träffas; lite den, som godset innehaver, till Konungens befallningshavande, och tillhålle han ägaren att godset avhämta, eller låte det, på dennes kostnad, honom tillställas eller, där det ej kan ske, å offentlig auktion säljas och auktionsmedlen i länets ränteri förvaras, till dess han kommer. Ägare, som försummat taga åter inlagsgods, när han därom tillsagd blivit; stånde sedan själv all fara för godset."

Lagkommittén avgav följande motivering: "Då lagens ord i 12 kap. 6 § handelsbalken, att ägare, som försummar att på innehavarens tillsägelse taga åter inlagsgods, skall själv stå all fara för godset, ej må så tydas, som skulle innehavaren kunna saklöst lämna godset utan vård; och föreskrift således är nödig, huru man må i slikt fall från godsets vidare vård befrias, har kommittén givit innehavaren anvisning att vända sig till Konungens befallningshavande, som har att tillhålla ägaren att avhämta godset eller låta det, på hans kostnad, honom tillställas eller, när det ej kan ske, å offentlig auktion säljas och auktionsmedlen i länets ränteri förvaras, till dess han kommer."

Under åberopande av vad lagkommittén och lagberedningen sålunda föreslagit har man påstått att, i händelse deponenten

gjort sig skyldig till dröjsmål, depositarien skulle vara berättigad att erhålla Konungens befallningshavandes handräckning att få den deponerade saken på deponentens bekostnad honom tillställd eller, där det ej kan ske, å auktion försald.

Detta är dock icke riktigt. I gällande lag lär man förgäves söka efter ett stadgande, som kan grundlägga dylik skyldighet för Konungens befallningshavande (eller överexekutor). Att lagkommittén med ifrågavarande stadgande avsåg att införa en *nyhet* i lagstiftningen framgår ock av ovannämnda motivering.

Denna fråga torde dock numera sakna praktisk betydelse.

Det är nämligen att antaga, att bestämmelserna i 34 § av lagen om köp och byte komma att analogiskt tillämpas jämväl å deposition. I detta lagrum är stadgat, att om, sedan köparen gjort sig skyldig till dröjsmål, säljaren ej utan väsentlig kostnad eller olägenhet kan fortfara med godsets vårdande, eller köparen ej förfogar över godset inom skälig tid efter det han blivit därom tillsagd, säljaren äger låta det för köparens räkning säljas å offentlig auktion, med skyldighet dock för säljaren att, såvitt ske kan, i god tid giva köparen underrättelse om tid och plats för auktionen. Kan ej försäljning sålunda ske, eller är uppenbart, att de med försäljningen förenade kostnader ej skulle kunna ur köpeskillingen utgå, har säljaren rätt att bortskaffa godset.

Förutom nyssnämnda befogenhet giver deponentens dröjsmål depositarien (alternativt) rätt att utan vidare återställa godset till deponenten på dennes bekostnad liksom att överlämna förvaringen åt tredje¹ man.²

Beträffande det fall, att avtalet avser obestämd tid och deponentens vistelseort är okänd, lär depositarien i nödfall, änskönt dröjsmål å deponentens sida i avseende å godsets avhämtande

¹ Se *Chydenius*; anf. arb. sid. 192. Jfr "Juridiska skrifter" 1922 sid. 257.

² Deponenten bör härom underrättas.

Om särskild undervisning med avseende å godsets behöriga vård tarvas, är depositarien, såsom i annat sammanhang redan anmärkts, skyldig att lämna sådan, vid risk att eljest få svara för uppkommande skada; och om godset överlämnas till någon, som, enligt vad depositarien har eller bör hava sig bekant, plägar visa oordentlighet vid skötandet av egna angelägenheter, så är depositarien ansvarig för den skada, som genom vårdarens oordentlighet kan uppstå.

här icke kan ifrågakomma, hava rätt att, i enlighet med vad ovan framhållits, försälja godset. Dock synes härvid böra tillika förutsättas, att svårighet möter för förvaringens överlämnande till tredje man eller att depositarien på grund av avtalet är berättigad till ersättning ur godset, i vilken händelse det icke skäligen kan av honom fordras, att han skall till tredje man överlåta förvaringen, då han ju därigenom skulle gå miste om den säkerhet för ersättningen, som i godset blivit honom av lagen tillförsäkrad.

Att depositarien, om godset utan hans förvållande skadats, efter det deponenten gjort sig skyldig till dröjsmål i avseende å godsets avhämtande, alltid är berättigad till avtalad ersättning, är självklart. Men även i det fall, att skadan under nyssnämnda tid uppkommit under sådant förhållande, att depositarien är därför ansvarig, är denna omständighet icke i och för sig tillfyllest att beröva honom rätt till ersättningen. Är godset oskadat, när deponenten gör sig skyldig till dröjsmål, och har alltså depositarien i vad på honom berott fullgjort avtalet, är ju nämligen ersättningen redan intjänt. Förorsakar depositarien sedermera skada å godset, så äger deponenten kvitta sitt anspråk på skadestånd mot depositariens fordran på ersättning. Huruvida depositarien kan utfå något av ersättningen, beror sålunda på skadans och ersättningens inbördes förhållande.

Det har ifrågasatts, att depositarien, även om ersättning för förvaringen icke utfästs, skulle, i händelse deponenten gör sig skyldig till dröjsmål, *alltid* vara berättigad till ersättning för tiden efter samma dröjsmål. Detta är dock icke riktigt. Depositariens anspråk på ersättning härutinnan är beroende av den omständigheten, huruvida förvaringen med hänsyn till godsets beskaffenhet och andra omständigheter kan anses hava förorsakat depositarien besvär eller olägenhet av avsevärd beskaffenhet.

Om däremot ersättning för förvaringen överenskommits, och avtalet avsett *viss* tid, måste deponenten, som gör sig skyldig till dröjsmål, principiellt vara pliktig utgiva särskild gottgörelse, för det depositarien sålunda längre tid än han beräknat måste ombesörja förvaringen.

Har avtalet avsett obestämd tid, är deponentens skyldighet härutinnan icke absolut utan beroende av omständigheterna i förhandenvarande fall.

Om ersättningen t. ex. bestämts på det sätt, att depositarien berättigats till ett visst belopp för varje dag, förvaringen pågår, äger depositarien tydligen även för tiden efter det deponenten gjort sig skyldig till dröjsmål befogenhet att utfå ersättning, varvid är att märka, att densamma kan komma att utgå efter högre beräkningsgrund är den i avtalet angivna.

För det fall åter, att depositarien tillerkänts en viss rund summa, lär hans rätt till ytterligare ersättning, efter det dröjsmål kommit deponenten till last, vara beroende av summans storlek och dröjsmålets långvarighet ävensom den tid, depositarien vårdat godset, innan han uppsade avtalet, o. s. v.

Har någon med två eller flera ingått avtal, att dessa gemensamt skola förvara honom tillhörigt gods, så uppkommer frågan om fördelningen av depositariernas ansvarighet.

*Flera
depositarier.*

Om de gemensamt medelst brottslig handling skada godset, är saken klar. Jämlikt 6 kap. 5 § strafflagen svara de nämligen då solidariskt. Redan innan ifrågavarande stadgande om solidaritet beträffande skadestånd i brottmål blev gällande, hade praxis så småningom kommit att fastslå riktigheten av denna grundsats. Ehuru något motsvarande stadgande med avseende å skadestånd på grund av vårdslöshet ej förefinnes, synes rättsutvecklingen även här gå i enahanda riktning. Lagkommittén liksom lagberedningen intog denna ståndpunkt.

Har skada uppstått uteslutande genom en depositaries förvållande, bör deponenten icke förty vara oförhindrad att av meddepositarie utsöka fullt skadestånd, såframt ej i avtalet

förutsatts, att de olika depositarierna skulle i avseende å godsets förvaring äga vidtaga särskilda åtgärder, i vilket fall vardera depositarien naturligtvis svarar allenast för vad han beträffande honom åliggande åtgärder gör eller låter.¹

Denna regel om depositaries ansvarighet för meddepositarie synes böra följa därav, att depositarie svarar för medhjälpare.²

Huruvida, när skadestånd utkrävts hos en depositarie, denne äger regressrätt till sina meddepositarier för vad han guldit utöver den efter huvudtalet å honom belöpande andel, se min uppsats "Om panthavares vårdplikt m. m." i "Juridiska skrifter" II sid. 69.³

I 12: 7 H. B. är följande, med allmängiltiga principer överensstämmande regel uttalad: "Dör den, som inlagsfä om händer hade; då böra hans arvingar där svara för, och giva fullt åter."

Arvingarna äro skyldiga återställa det deponerade godset eller, om det genom depositariens förvållande förkommit, ersätta dess värde. Däremot övergår depositariens förbindelse att förvara godset icke på arvingarna. Dessa äro, utan avseende därå att viss förvaringstid avtalats och ersättning för vården utfästs,⁴ berättigade att genast påfordra godsets ofördröjligen avhämtande med rätt att av ersättningen utfå så mycket som svarar mot den tid, avtalet ägt bestånd. Under den tid, godset är i arvingarnas vård, svara de därför på sätt som förut yttrats med avseende å det fall, att gods varder deponerat hos flera

¹ Jämför 8 § i lagen om ansvarighet för skada i följd av järnvägsdrift den 12 mars 1886.

² Anmärkas må dock, att svensk rättsuppfattning i allmänhet visat obenägenhet mot solidarisk ansvarighet, ävensom att flera sysslomän icke anses stå i dylik ansvarighet, vilket sistnämnda förhållande dock torde bero därpå, att, såsom lagkommittén uttryckte sig "deras åtgärder kunna vara särskilda".

Jfr "Juridiska skrifter" VII sid. 307. Annorlunda om depositarierna äro i enkelt bolag. Jfr Nytt jur. arkiv 1910 sid. 344, 1914 sid. 286 och 1915 sid. 338.

³ Jfr Nytt jur. arkiv 1918 sid. 139, Svensk juristtidning 1916 sid. 405 och Winroth; Om skadestånd sid. 309 och följ. Se ock "Juridiska skrifter" II sid. 286 och I sid. 324.

Chydenius; anf. arb. sid. 197, yttrar; "Där flera depositarier gemensamt bära skuld till skadan, är en var av dem skyldig utgiva hela skadeståndet, och deras inbördes regressrätt bestämmes enligt en vars skuld.

⁴ Endast i detta fall är, såsom förut yttrats, depositarien förhindrad att godtyckligt bryta avtalet.

Deponentens död berättigar icke i och för sig depositarien att häva avtalet.

depositarier. Den i 12: 8 H. B. depositarie tillförsäkrade rätt tillkommer jämväl hans arvingar; och även i övrigt äro arvingarna med angivna undantag lika berättigade och förpliktade som depositarien.

Angående ifrågavarande fall äro i 12: 5 H. B. följande bestämmelser meddelade: "Hava flere satt gods under annans vård, däri de alle del äga: det må ej å enderas begäran givas åter, utan han allas fullmakt därå visar. Giver den godset i vård hade det annorlunda ut; svare han vardera för dess del, och söke sin man."

*Flera
deponenter.*

Vad i denna paragraf blivitt uttalat är av beskaffenhet att böra tillämpas icke allenast, då fråga är om deposition, utan jämväl med avseende å andra fall, när någon är i besittning av gods, som tillhör flera gemensamt. Godset får icke utlämnas till endera, så framt denne ej är berättigad att å de övrigas vägnar återfordra detsamma.

Den depositarie, som obehörigen till en deponent utlämnar godset, är pliktig genast ersätta de övriga delägarna den förlust, de därigenom lida. Dessa hava sålunda icke skyldighet att först vända sig mot den, som obehörigen utfått godset. Till denne har naturligtvis depositarien sedermera regressrätt.

Undantag från ifrågavarande regel äger rum — förutom i den händelse deponenterna själva bestämt ett visst fall, då endera av dem äger utbekomma godset —, om godset är av den beskaffenhet att det kan delas (t. ex. en penningssumma), och en var av deponenterna däri äger bestämd andel. I sistnämnda fall låter det sig tydligen icke göra att förhindra en deponent att uttaga vad honom tillkommer, därför att de övriga tilläventyrs icke vilja uttaga sina andelar.

Tvista flera, som gemensamt deponerat gods, om bättre rätt därtill, bör depositarien icke lämna ut godset till någon av dem.¹

¹ Naturligtvis kan dock förhållandet gestalta sig annorlunda, om det är uppenbart, att endera förvärvat uteslutande rätt till godset. Jfr "Juridiska skrifter" II sid. 86.

Lagkommittén, som i sitt förslag till handelsbalk (8 kap. 4 §) upptog innehållet i förevarande paragraf oförändrat, gjorde därtill följande tillägg: "Kan godset delas, och äro ägarnas lotter däri bestämda; då må han ej kvarhålla enderas lott, förty att de andra ej taga sitt ut."

Lagberedningens förslag härutinnan var så lydande:

"Hava flera del i gods som under annans vård står: det må ej givas på enderas begäran ut, där han ej innehaver de andras fullmakt eller rätt att det återtaga. Giver den, som godset i vård hade, det annorlunda ut; svare han vardera för dess del, och söke sin man. Kan godset delas, och äro ägarnas lotter däri bestämda; då må han ej kvarhålla enderas lott, förty att de andra ej taga sitt ut."

Ur motiven: "Då flera hava del uti inlagsgods, kan det hända, att en av dem otvivelaktigt måste anses berättigad att återtaga det, fastän han icke till den ändan företer de andras särskilda fullmakt — t. ex. om samfällt bolagsgods blivit för bolagets räkning deponerat, om någon efter lag eller särskilt avtal blivit i allmänhet innehavare av annans rätt o. s. v. Med avseende härå har 4 § blivit något förändrad."

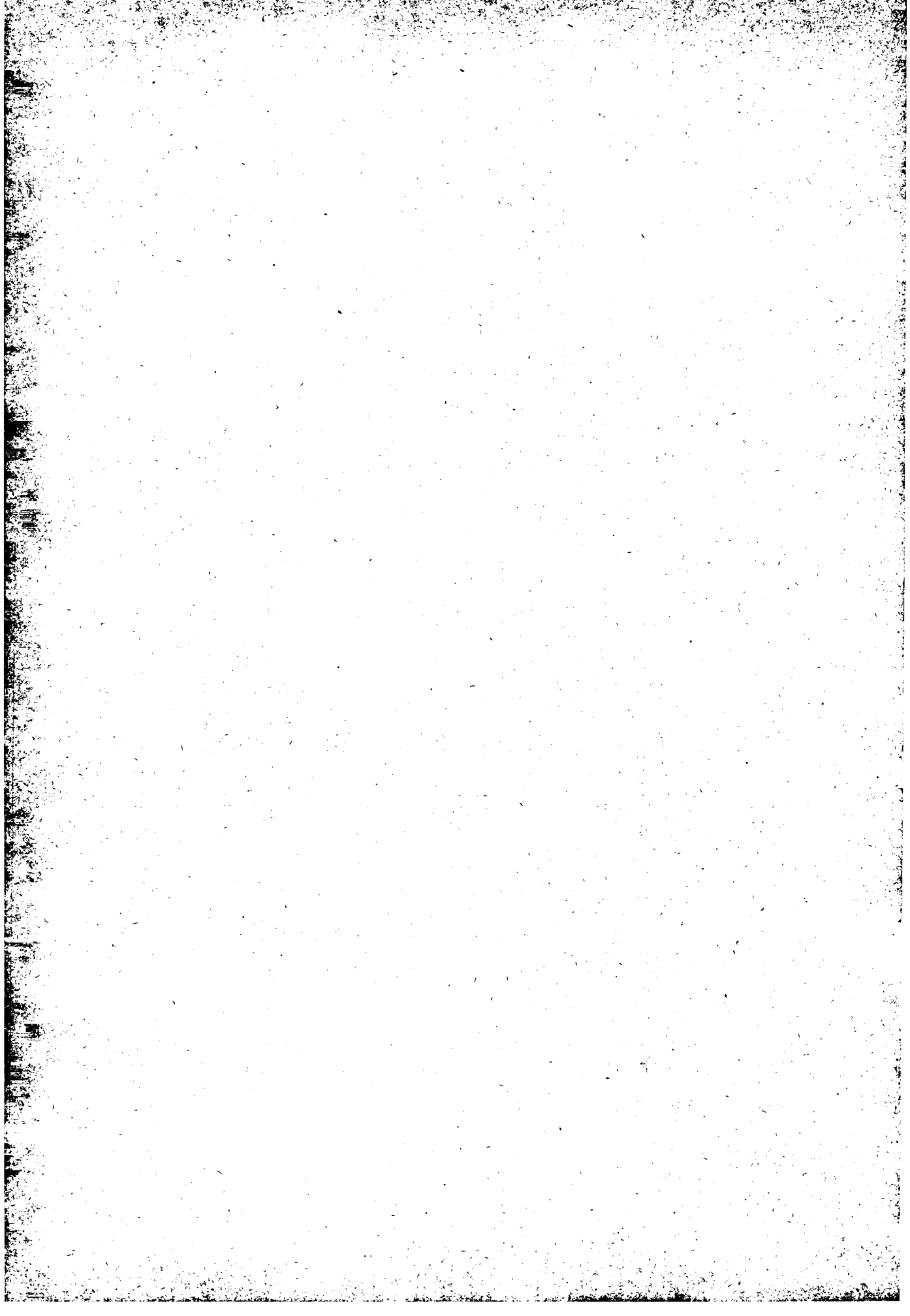
I händelse flera personer gemensamt deponerat en sak med utfästelse om ersättning för förvaringen, synes rättvisan kräva, att de solidariskt svara för ersättningen. De äro — såsom lagkommittén i fråga om flera huvudmäns förhållande till en gemensam syssloman anmärkte — "i detta ärende att betrakta för en samfällighet, vari utskiljandet av enderas större eller mindre andel icke tillkommer deras gemensamma syssloman eller kan verka på hans rätt emot dem alla."¹

Rättspraxis går dock i annan riktning.²

¹ Lagberedningen opponerade sig mot lagkommitténs ståndpunkt.

² Jfr "Juridik och politik" II sid. 155 och "Juridiska skrifter" III sid. 287. Praxis stöder sig naturligen särskilt på P. U. L. 10: 8.

Ett och annat om saklega

Legogivaren har skyldighet att utlämna den bortlegda saken i behörigt skick, d. v. s. i ett tillstånd, som ägnar sig för det avtalsenliga nyttjandet. Det är sålunda icke tillfyllest, att saken i och för sig är felfri, utan den måste därjämte hava de egenskaper, som erfordras för det bruk, legotagaren betingat sig.

*Legogivaren
skall utlämna
saken i behö-
rigt skick.*

Har legogivaren garanterat en viss egenskap hos saken, måste han tillse, att denna egenskap är för handen.

Olika meningar förefinnas därom, huruvida man, beträffande garanterad egenskap, bör skilja emellan sådan egenskap hos saken, vilken legogivaren uttryckligen garanterat, och sådan, vilken han blott under förhandlingarna om avtalet tillskrivit saken. Det rätta härutinnan är säkerligen att icke göra legogivaren ansvarig för en var uppgift om befintligheten av viss egenskap ("dicta et promissa"). Legogivaren bör ansvara för sina uppgifter allenast i det fall, att han genom dem kan anses hava verkligen försäkrat, d. v. s. garanterat, att egenskapen förefinnes eller att han eljest förhållit sig så, att legotagaren haft giltig anledning att anse en dylik garanti från hans sida föreligga. Om en garanti är för handen eller icke, vilket ju mången gång kan vara svårt att avgöra, har naturligtvis domstolen att bedöma efter de konkreta omständigheterna i varje särskilt fall.¹

Legogivarens ifrågavarande plikt att utlämna saken i behörigt skick får icke tolkas alltför strängt efter bokstaven. Klart är nämligen, att, därest legotagaren på grund av misstag, varför han själv bär uteslutande skuld, trott sig kunna till visst ändamål använda en därtill i dess då befintliga skick alls icke passande sak, vilken han därför lagt sådan den var, legogivaren

¹ Tydligen kan garanti föreligga, även om uttrycket "försäkra" eller "garantera" icke använts.

icke har skyldighet att före utlämnandet av saken med densamma vidtaga sådan åtgärd, att den verkligen blir tjänlig till det av legotagaren åsyftade ändamålet.¹

Naturligtvis kan man ock lega en sak, som i och för sig är behäftad med fel, i avsikt att den skall utlämnas i befintligt skick.²

Såsom regel kan uppställas, att saken vid överlämnandet skall vara — förutom i besittning av sådana egenskaper, som göra den tjänlig till det avtalsenliga nyttjandet, ävensom särskilt garanterade egenskaper — i ett allmänt gott och försvarligt skick, såvitt icke omständigheterna vid avtalet angiva, att kontrahenternas mening varit en annan, vilket ju ofta, särskilt då avtalet slutits efter föregående besiktning,³ kan vara fallet, utan att det uttryckligen framhållits. Ehuru saken sålunda redan vid överlämnandet skall vara felfri enligt ovan angivna principer, och legogivaren har skyldighet att dessförinnan avhjälpa befintliga fel, ligger det i förhållandets natur, att legotagaren får finna sig uti att felen avhjälpas först efter det han tillträtt nyttjandet, då han på grund av de förhandenvarande omständigheterna bort förstå, att det icke kunnat medhinnas före sakens överlämnande.⁴

¹ Även om legotagaren från början insett osannolikheten av att kunna använda saken till avsedda ändamålet, kan det ju ändå för honom vara av intresse att anställa försök för utrönande av förhållandet.

Se för övrigt "Juridiska skrifter" I sid. 39.

² Jfr sid. 76 här nedan.

³ Om legotagaren före avtalets avslutande fått kännedom om att saken har vissa dåliga egenskaper, och han ändå ingått avtalet, har han lagt saken med dessa egenskaper och kan följaktligen icke mot legogivaren framställa något anspråk. I rättslig mening föreligger icke något fel.

Ofta lär av omständigheterna i det föreliggande fallet framgå (exempelvis legans storlek i förhållande till sakens beskaffenhet), när saken skall anses hava utlegts i befintligt skick. I händelse av tvist angående förefintligheten av ett dylikt förbehåll torde såsom regel gälla, att partsställningen är avgörande. Om t. ex. legotagaren yrkar avtalets hävande på grund av fel i saken, men legogivaren uppgiver, att saken utlegts i befintligt skick, synes det sålunda vara legotagarens skyldighet att vederlägga legogivarens uppgift. Dock bör avseende icke fästas å uppgiften, där legan, trots att felet är väsentligt, bestämts till lika högt belopp som lega av sådant gods, varom fråga är, i felfritt skick i allmänhet betingade vid tiden för avtalets ingående. Jfr i fråga om köp Nytt jur. arkiv 1905 not B. n:r 85, och 1901 sid. 477.

⁴ Huruvida legogivaren, när fel icke märkts förrän efter sakens överlämnande, är berättigad att själv avhjälpa detsamma, se sid 79 här nedan.

Om legogivaren åtagit sig eller eljest har skyldighet att före överlämnandet av saken vidtaga förändringar med densamma, så kan den omständigheten, att förändringarna visa sig avsevärt dyrare än han beräknat, i allmänhet icke fritaga honom från hans skyldighet.

Ehuru saken är behäftad med fel, saknar legotagaren i allmänhet befogenhet att därpå grunda något anspråk, när han före avtalet undersökt saken och felet därvid bort av honom märkas. Det måste sålunda förutsättas, att legotagaren vid undersökningen gjort sig skyldig till vårdslöshet.¹ Huru stort mått av omsorg och grundlighet vid undersökningen må av legotagaren fordras, måste tydligen bedömas efter omständigheterna i varje särskilt fall; hänsyn skall, där klarhet ej på annat sätt står att vinna, tagas ej mindre till arten och omfattningen av vad som utgör föremålet för avtalet än även till legotagarens individualitet, så vitt denna är av legogivaren känd.

Legotagaren är vidare i allmänhet berövad rätten att åberopa ett i saken befintligt fel, när han utan giltig anledning undandragit sig att efterkomma legogivarens anmaning att före avtalet undersöka saken, samt han, därest sådan undersökning företagits, bort märka felet.² Legogivarens anmaning behöver icke vara uttrycklig; en dylik anmaning lär ofta få anses ligga däri, att legogivaren vid förhandlingarna om avtalet uppvisar saken för legotagaren. I allmänhet lär legotagare, som vill tala å fel i saken, icke kunna åberopa, att han haft grundad anledning att trots säljarens anmaning anse undersökning av saken överflödig, med mindre legogivaren garanterat dess felfrihet. Men garanti från legogivarens sida, att saken besitter viss egenskap eller saknar visst fel, torde vanligen icke kunna anses föreligga, då legogivaren med uppgift härom tillika uppmanar legotagaren att

¹ Om trots legogivarens uttryckliga garanti legotagaren undersökt saken, äger denne, ändå att felet därvid på grund av vårdslöshet undgått honom, åberopa garantien.

² Jfr 47 § köplagen.

själv genom behörig undersökning av godset förvissa sig om förhållandet.

I händelse legogivaren vid avtalets slutande har sig bekant, att legotagaren icke efterkommit hans uppmaning till undersökning, lär han icke kunna åberopa uppmaningen.

Den nyss omförmälda regeln, att legotagare icke äger åberopa fel, som han vid besiktning av saken märkt eller bort märka, är underkastad väsentliga undantag.

Om legotagaren fått kännedom om felet, är det visserligen möjligt, att han, om han det oaktat lagt saken, haft för avsikt att underkasta sig följderna av felet. Men dylik avsikt kan, såsom redan antytts, ingalunda alltid presumeras.¹ Legotagarens underlåtenhet att påfordra avhjälpande av felet, därest sådant låter sig göra, kan bero därpå, att han antagit, att legogivaren i allt fall skulle förstå, att meningen vore, att felet skulle avhjälpas före överlämnandet av saken. När legotagarens antagande i detta avseende är berättigat — vilket måste avgöras från fall till fall, enär uppställandet av en bestämd regel möter oöverbärliga svårigheter — är legogivaren ovillkorligen ansvarig för felet, änskönt legotagaren känt det. Den omständigheten, att legotagaren icke påpekat felet och gjort förbehåll om dess avhjälpande, kan sålunda icke alltid i och för sig giva legogivaren berättigad anledning till slutsatsen, att legotagaren velat åtnöjas med saken i felaktigt skick.

Tydligen äger legotagaren åberopa fel, som han vid undersökning av saken bort märka, såframt legogivaren förfarit svikligen d. v. s. gjort sig skyldig till ett förfarande, som är straffbart enligt 22 kap. strafflagen. Härför är i allmänhet till fyllest, att

¹ Om man t. ex. skall lega en vagn, vari vid besiktning ett hjul fattas, är det uppenbarligen i vanliga fall meningen, att legogivaren skall ombestyras, att vagnen före dess utlämnande varder försedd med det felande hjulet.

Legotagaren är berättigad att utfå saken åtminstone i det skick, vari den vid avtalet befann sig. Men härav får icke den slutsatsen dragas, att han alltid är skyldig att åtnöjas med detta skick.

legogivaren "vetat men ej uppenbarat"¹ det ifrågavarande felet. Om legotagaren emellertid också haft kännedom om felet, bör det icke få av honom åberopas.

Likaledes äger legotagaren, ändå att saken bortlegts "sådan den befinnes" eller "i befintligt skick" (eller eljest under användande av därmed jämförligt uttryck), tala å fel, där legogivaren låtit svikligt förfarande komma sig till last.

Att det åligger legogivaren att styrka, att legotagaren känt eller bort känna fel, varmed saken är behäftad, ligger i förhållandets natur.

Om i vanliga fall — där det icke på grund av de förhandenvarande omständigheterna måste antagas, att avtalet avsett, att felet skulle avhjälpas — legotagaren påstår, att legogivaren särskilt förbundit sig därtill eller att legotagaren gjort förbehåll därom, vilar naturligen bevisbördan å legotagaren.

Är saken, då den skall överlämnas till legotagarens nyttjande, behäftad med ett redan vid avtalets ingående befintligt fel, för vilket legogivaren svarar och som helt och hållet upphäver eller väsentligen minskar densammas duglighet till det avsedda nyttjandet, så tillkommer legotagaren befogenhet att, med sakens avvisande, häva avtalet. (Jfr sid. 85.) Han är sålunda icke skyldig att betala någon lega; och har sådan erlagts i förskott, måste legogivaren återbära den jämte ränta, beräknad efter fem procent från stämningdagen.

Legotagarens ifrågavarande befogenhet att häva avtalet är oberoende av skuld från legogivarens sida. Liksom den, vilken sålt gods, vari finnes förborgat fel, är skyldig taga godset åter, måste nämligen legogivaren hava motsvarande skyldighet. Har legogivaren fördolt felet och alltså förfarit svikligt, skärpes hans ansvarighet så till vida, att, därest legan betalats i förskott, han är pliktig gälda sex procent ränta från det han mottog legan.²

¹ Se "Handelsbalken" I 2:dra uppl. sid. 304. Att legogivaren underlåtit att särskilt påpeka ett uppenbart fel, kan i allmänhet icke läggas honom till last.

² Att han därjämte är skadeståndsskyldig, se nedan.

Det utgör föremål för olika meningar, huruvida hävningsrätt förefinnes även för det fall, att saken, då den skall överlämnas till legotagarens nyttjande, är behäftad med ett redan vid avtalets ingående befintligt fel, som allenast är av mindre väsentlig beskaffenhet.

Enligt schweiziska obligationsrätten är legotagarens rätt att på grund av fel i saken häva avtalet (d. v. s. vägra att mottaga densamma) beroende därav, att felet utesluter eller väsentligt minskar sakens duglighet till det avsedda ändamålet. Likaså torde vara förhållandet enligt dansk och jämväl norsk rätt. I tysk rätt har legotagaren, därest felet oväsentligt hindrar nyttjandet, ifrågåvarande befogenhet allenast under förutsättning, att den kan anses påkallad av något hans särskilda intresse; befogenhet saknas i varje fall, då fråga är om alldeles oväsentliga fel, vilka icke förminska sakens bruksduglighet utan äro därför alldeles indifferentia.

Vad sålunda gäller i tysk rätt torde överensstämma med svensk rättsuppfattning. Tydligen bör dock undantag göras för det fall, att legogivaren låtit svikligt förfarande komma sig till last.¹

Beträffande garanterad egenskap har det blivit satt i fråga, att legogivaren, om vid sakens överlämnande egenskapen allenast i mindre grad fattades, skulle vara fri från skyldighet att låta avtalet gå åter under förutsättning, att det sålunda befintliga felet icke kunde menligt inverka på det avtalsenliga nyttjandet. Detta kan dock icke vara tillfredsställande. Det är nämligen här icke i och för sig av betydelse, om legotagaren lider något intrång i nyttjanderätten eller icke. Vore detta av betydelse, skulle man under nyssnämnda förutsättning kunna fränkänna legotagaren befogenhet till avtalets hävande, även om egenskapen i fråga alls icke varit för handen, vilket ju vore orimligt.

Nya lagberedningen, som i sitt förslag till lag om köp och byte (40 §) icke gav köpare befogenhet att på grund av fel i

¹ Se 42 § köplagen och 3 kap. 10 § nyttjanderättslagen.

godset häva avtalet, därest felet var ringa och ej kunde antagas för köparen medföra särskild olägenhet, gjorde härvid undantag för det fall, att tillförsäkrad egenskap hos godset saknades.

Ehuru köplagen icke utsäger detta, torde den dock i allmänhet leda till samma resultat. Vanligen lär man nämligen kunna antaga, att köparen lagt särskild vikt vid förhandenvaron av garanterad egenskap.

I utländsk rätt är legotagaren, om felet är av beskaffenhet att kunna avhjälpas inom skälig tid, i allmänhet icke berättigad till avtalets hävande under annan förutsättning, än att legogivaren efter anmaning försummat felets avhjälpande.

För svensk rättsuppfattning är detta främmande. Lika litet som för framkallande av de rättsliga verkningarna av legogivarens underlåtenhet att i rätt tid utlämna saken erfordras någon anmaning från legotagarens sida, lika litet är uti ifrågasvarande avseende dylik anmaning av nöden. Legotagarens rätt att å utsatt tid tillgodogöra sig det avtalade nyttjandet är utan inskränkning. Det kan icke vara någon skillnad mellan det fall, då saken alls icke utlämnas, och det, då den väl utlämnas men i sådant skick, att den icke kan nyttjas på åsyftat sätt.

Däremot synes legotagaren icke äga att avvisa frivilligt erbjudande från legogivaren att avhjälpa felet, så framt erbjudandet sker kort tid efter sakens avlämnande och felet snarligen kan avhjälpas samt under förutsättning tillika, att rättelsen icke kan anses medföra kostnad eller olägenhet för legotagaren.¹

Har legotagaren vägrat att mottaga saken under förebärande därav, att den har fel, så åligger det legogivaren att visa, att den varit i behörigt skick.

Vid köp gäller såsom regel, att köparen icke äger fordra, att i det sålda befintligt fel varder av säljaren avhjälp.² Dock

¹ Se 49 § köplagen. Att legotagaren sålunda kan vara skyldig att finna sig i rättelse, inverkar icke på den rätt i övrigt, som kan tillkomma honom på den grund, att saken avlämnats i felaktigt skick.

² Vid arbetsbeting gäller i viss mån en annan regel. Beställaren har, ändå att han i övrigt icke är berättigad till skadestånd, befogenhet att på tillverkarens

kan tydligen köparen i fall, då skadeersättning tillkommer honom, själv eller genom annan bota felet och sedermera av säljaren utkräva gottgörelse för den honom därigenom åsamkade kostnaden.

I fråga om lega lär det vara utom tvist, att legotagaren, där saken befinnes felaktig, äger att i stället för avtalets hävande påfordra felets avhjälpande. Och denna rätt tillkommer honom, även om felet är att anse allenast såsom ringa. Undantag bör göras endast för det fall, att avhjälpandet måste betraktas såsom ekonomiskt oförnuftigt. Ställer legogivaren sig icke utan uppehåll till efterrättelse den gjorda anmaningen att avhjälpa felet,¹ så har legotagaren rätt att på hans bekostnad därom draga försorg, och kostnaden härför får legotagaren avdraga på legan. Vad nu yttrats lär analogiskt följa av bestämmelserna i 3 kap. 10 § nyttjanderättslagen.²

Förutom rätt till nedsättning i legan på grund av kostnader för avhjälpande av fel bör legotagaren efter omständigheterna vara berättigad till avdrag å legan ej mindre för den tid, som åtgått till felets avhjälpande och varunder saken alltså icke kunnat nyttjas, än även för den föregående tid, under vilken felet upphäft eller minskat sakens duglighet till det avsedda nyttjandet.

För den tid, varunder legotagaren känt eller bort känna felet men icke begärt dess avhjälpande, äger han dock icke påfordra avdrag å legan under annan förutsättning än att han kan visa, att legogivaren låtit svikligt förfarande komma sig till last.

Försummar legogivaren att på anmaning bota fel, så kan naturligen legotagaren i stället för att själv ombesörja botandet häva avtalet. Om emellertid felet är att anse såsom ringa,

bekostnad avhjälpa fel. Det torde kunna antagas, att åtminstone i allmänhet en dylik befogenhet står köparen till buds i avseende å sådan beställning, som enligt 2 § köplagen skall anses såsom köp. I överensstämmelse härmed yttras ock i norska motiven: "Vid beställning av saker, som skola tillverkas, följer det i regel av avtalet, att köparen har rätt att fordra felets avhjälpande."

¹ I regel lär i legotagarens underrättelse om felet få anses ligga en anmaning om dess botande.

² Jfr 16 kap. 12 § gamla jordabalken.

kan i enlighet med vad förut anförts legotagaren i allmänhet icke — åtminstone då avtalet avser längre tid — av ifrågasvarande orsak hämta stöd för hävningsrätt.

På grund av den analogi, som stadgandet i 42 § köplagen erbjuder, bör man äga antaga, att legotagaren under alla förhållanden,¹ då fel i saken förefinnes, är berättigad att i stället för avtalets hävande eller felets avhjälpande åtnjuta nedsättning i legan. Denna nedsättning skall förhålla sig till hela den avtalade legan, som sakens värdeförminskning på grund av felet förhåller sig till värdet för legotagaren av saken såsom felfri.

Förutom nu nämnda befogenheter, som tillkomma legotagare, då saken vid avtalets slutande är behäftad med fel, har han under vissa förutsättningar jämväl rätt till skadestånd.

Innan redogörelse lämnas härför, må framhållas, att enligt tyska civillagen legotagaren är berättigad till skadestånd utan avseende därå, om legogivaren känt felet eller icke. Enligt dansk och norsk rättsuppfattning torde legogivaren likaledes vara ersättningsskyldig, även om han varit i god tro. Äldre tysk rätt, såsom de preussiska och sachsiska lagarna samt jämväl "das gemeine Recht", gjorde däremot legotagarens rätt till skadestånd beroende av legogivarens skuld. Enahanda ståndpunkt intager den schweiziska obligationsrätten.

Vad svensk rätt angår, finnes ju icke något lagbud i ämnet. Förarbetena till 1734 års lag lämna icke heller någon vägledande upplysning. I lagkommissionens omkring år 1717 avgivna förslag till handelsbalk var emellertid stadgat: "Utleger någon ont för godt; och tager then som lagt hafver ther af skada; gifve tå legan åter och uppfylle skadan. (15 kap. 4 §.) Någon annan bestämmelse om skyldighet för legogivare att gälda skadestånd på grund av fel i saken förekom icke. Svea hovrätt anmärkte, i avgivna påminnelser över förslaget, beträffande nyssnämnda stadgande: "Och orden: Utleger någon ont för godt: Denna mening kunde således inrättas: utleger någon

¹ Detta gäller även om felet är att anse såsom ringa.

witterligen ont för godt, som icke kan synas." Utan särskild motivering beslöt sedermera lagkommissionen, enligt vad dess protokoll för den 1 mars 1722 utvisar, att stadgandet skulle utgå.

Man har sagt, att lagkommittén varit av den meningen, att legotagarens rätt att — förutom befrielse från legans erläggande — åtnjuta skadestånd skulle vara oberoende av legogivarens skuld.

Till stöd härför har åberopats 10 kap. 1 § av lagkommitténs förslag till handelsbalk, så lydande: "Leger man något till annat ut, och finnes däri fel, som hindrar dess bruk, eller därav han, som hyrde, tager annan skada; vare ägaren skyldig därtill svara, ändå att felet honom ej kunnigt var, när han utlegde."

Av stadgandets motivering framgår emellertid, att lagkommittén, som väl velat göra avtalets hävande oberoende av legogivarens skuld, lämnat frågan om skadeståndsskyldighet öppen. Lagkommittén yttrade nämligen: "Då den, som av annan något leger, har rätt att fordra, att detsamma skall vara brukbart för det ändamål, vartill det är bestämt eller lagt, följer därav, att ägaren bör svara till den skada, som genom fel i det legda tillfogas honom, som hyrde, ändå att felet ej var ägaren kunnigt. Att denna ansvarighet *efter de olika omständigheter, som i särskilda fall inträffa*, stundom ej må sträckas vidare, än till förlusten av den betingade legan, och stundom kan därutöver leda till ersättningsskyldighet, lär man finna, utan att det i lagen bestämt antydes."¹

¹ Lagberedningen, som ansåg sig böra förändra lagkommitténs ifrågavarande stadgande, gav detsamma följande lydelse: "Finnes i det, som lagt är, fel som hindrar dess bruk, eller därav han, som hyrde, tager annan skada; vare ägaren skyldig därtill svara, om han, då han utlegde, visste felet, och det ej så uppenbart var, att legotagaren det lätteligen märka kunde; var felet förborgat, så att ingendera det varse blivit; gånge legan åter, och gälde ägaren den kostnad, legotagaren för densam haft; äge ej heller rätt till mer av vad i lega givas skulle, än som kan motsvara den nytta, legotagaren haft av det legda." (10 §).

Lagberedningen yttrade i motiven, att lagkommitténs förslag, enligt vilket legogivaren ansvarade för fel i det utlegda, ändå att felet ej varit honom kunnigt, vore för strängt vid jämförelse med vad som vore föreslaget angående säljares ansvarighet i dylikt fall. Jfr "Handelsbalken" V sid. 1069.

Säkert är i varje fall, att nutida rättsåskådning icke till-
erkänner legotagare rätt till skadestånd, med mindre åtminstone
vårdslöshet eller försummelse kan läggas legogivaren till last.
Så långt sträcker sig nyttjanderättslagen, som i 3 kap. 10 §
innehåller den bestämmelsen, att, där lägenhet befinnes brist-
fällig, hyresgästen är berättigad till ersättning för skada, om
bristen vid avtalets slutande var hyresvärden veterlig *eller*
kunnat med användande av vanlig uppmärksamhet upptäckas.

Köplagen intager en annan ståndpunkt. I 42 § tages ingen
hänsyn därtill, att säljaren vid köpslutet bort känna felet.
Han är skadeståndsskyldig endast i den händelse, att svikligt
förfarande ligger honom till last, eller att han gjort garanti-
utfästelse.

Det förefaller som om ett rättvist avvägande av kontra-
henternas stridiga intressen borde även vidkommande saklega
leda till godkännande av den princip, som sålunda uttalats i
köplagen.¹

I de fall, då legotagaren är berättigad till skadestånd, kan
han göra sin rätt därtill gällande, även om han ej häver
avtalet.

Att legotagaren begagnar sig av rätt till nedsättning i legan,
utesluter icke möjligheten för honom att därutöver erhålla
skadestånd, nämligen då han trots nedsättningen gör förlust
därigenom, att han icke bekommit saken i felfritt skick.²

Även om legogivaren är utan all skuld, har han enligt
åtskilligas mening förpliktelse att ersätta de kostnader, lego-
tagaren haft i och för avtalet. I fråga om köp föreslogs såväl
av lagkommittén och lagberedningen som av nya lagberedningen
motsvarande förpliktelse för säljare;³ och lagberedningen upptog
jämväl beträffande lega uttrycklig bestämmelse i denna riktning.⁴
Högsta domstolen framställde ej heller vid granskning av nya
lagberedningens förslag någon anmärkning mot ifrågavarande

¹ Att legogivarens skadeståndsskyldighet bortfaller, när även legotagaren
känt fel, har förut anmärkts. Se sid. 76 här ovan.

² Se "Handelsbalken" I 2:dra uppl. sid. 260.

³ Se "Handelsbalken" V sid. 1069.

⁴ Se sid. 82 not 1 här ovan.

princip. Denna har ansetts vara påkallad av billighet; köparen (legotagaren) borde vid avtalets hävande försättas i samma ställning, som om något avtal aldrig kommit till stånd. Med gällande rätt lär dock principen icke kunna förenas. Den ersättning, varom här är fråga, är ju faktiskt icke något annat än skadestånd. I motiven till 42 § köplagen, där man tagit avstånd från ovanberörda uppfattning, yttras också: "Att, såsom nya lagberedningens förslag innebär, här tillägga köparen ersättning för kostnader (i och för köpet) torde från principiell ståndpunkt vara mindre berättigat och därjämte ägnat att i tillämpningen medföra svårighet, då någon gräns mellan dylik ersättning och skadestånd i vidsträckt mening ej synes kunna uppdragas."

Legogivarens förbindelse i fråga om fel, som uppkommer efter avtalet men före den tid, då saken skall utlämnas.

Uppkommer fel efter avtalets ingående men före den tid, då överlämnandet av saken skall ske, åligger det legogivaren utan avseende därå, att felet icke kan tillräknas honom, att avhjälpa detsamma, så att saken å behörig tid kan överlämnas i felfritt skick.

Eftersätter legogivaren denna plikt, är legotagaren, i överensstämmelse med vad förut anförts, berättigad till avtalets hävande eller nedsättning i legan ävensom, där legogivaren känt felet eller är till detsamma vållande, ersättning för uppkommen skada.¹

Varder saken helt och hållet förstörd eller så skadad, att den, även om den bättrades, icke skulle återfå det väsentliga av sin ursprungliga karaktär, är dock legogivaren, om han till skadan är utan skuld, fri från sin förbindelse.² I så fall är naturligtvis legotagaren å sin sida också löst från avtalet.

Timar utan legogivarens skuld skada så nära inpå tiden för överlämnandet, att det är faktiskt omöjligt att till den tiden medhinna att bota densamma, och varder saken på grund därav överlämnad i bristfälligt skick, så har legotagaren naturligen icke rätt till skadestånd,³ men i övrigt tillkommer honom

¹ Legotagaren har ju ock eventuellt befogenhet att själv bota felet.

² Enahanda är förhållandet i ett vart fall, då sakens lagande måste anses såsom ekonomiskt oförnuftigt. Se sid. 80 här ovan.

³ Annorlunda dock, om legogivaren förtiger felet.

trots det ofall, för vilket legogivaren varit utsatt, alla de befogenheter, som i vanliga fall på grund av fel i saken stå honom till buds.

För skada, som härledes från legogivarens vanvård eller försummelse, är han, såsom antytt, alltid ersättningsskyldig.¹

Om ett i saken redan förut befintligt fel yppas först efter det legotagaren övertagit densamma till nyttjande, bör han utan oskäligt uppehåll därom underrätta legogivaren vid äventyr att han eljest är förlustig all talan. Vill han häva avtalet, bör han särskilt tillkännagiva detta.

*Parternas
rättsställ-
ning, när fel
yppats efter
sakens ut-
lämnande
till legota-
garen.*

Naturligen måste det förutsättas, att han märkt eller bort märka felet. Bevisskyldigheten härutinnan åligger legogivaren, varemot legotagaren har att styrka felets befintlighet.

Legogivare, som känt men förtegit fel, äger icke göra gällande, att legotagaren underlåtit att behörigen reklamera. Enahanda är förhållandet, om grov vårdslöshet ligger legogivaren till last.

Om legotagaren gör sin hävningsrätt gällande, är han pliktig att för den tid avtalet bestått gälda lega, motsvarande det gagn han trots sakens felaktiga beskaffenhet kan hava dragit av nyttjandet. Denna lega får han avdraga å det skadestånd, vartill han enligt ovan utvecklade regler kan vara berättigad.

Saken skall han vid hävandet återställa. Eftersätter han denna plikt, så kan den omständigheten, att han underlåter att begagna saken, icke i och för sig befria honom från skyldighet att betala lega.

Sedan legotiden gått till ända, kan det naturligtvis icke i egentlig mening bliva tal om avtalets hävande. Om felet (dess verkningar) först efter legotidens slut yppats, bör dock denna omständighet icke i och för sig betaga legotagaren rätt att fordra återbekommande av så stor del utav legan, som mot-

¹ Vid bedömandet av frågan, huruvida skuld förefinnes, skall normalmänniskan tjäna såsom måttstock. För skadeståndets omfång är graden av legogivarens skuld icke av betydelse.

svarar sakens minskade bruksduglighet.¹ Då det emellertid, om legotiden haft längre varaktighet, icke är sannolikt, att felet skulle yppats först efter legoförhållandets upphörande, bör legotagaren, med avvikelse från den vanliga regeln, hava skyldighet att visa, att felet icke förr bort av honom märkas.²

*Legogivarens
bevarings-
plikt.*

Legogivarens förpliktelse med avseende å fel i saken upphör icke, i och med det densamma i avtalsenligt skick kommer i legotagarens besittning. Legogivaren har jämväl att sörja för att legotagaren fortfarande kan vara i åtnjutande av det avtalsenliga nyttjandet. Och denna legogivarens bevaringsplikt fortfar, så länge avtalet består.

Regeln om legogivarens bevaringsplikt är dock icke utan väsentliga undantag.

Först och främst är härvid att märka, hurusom plikten naturligtvis icke förefinnes, då fråga är om sådan skada, som kan läggas legotagaren till last.

Vidare ligger det i förhållandets natur, att, därest saken på grund av olyckshändelse eller låt vara genom legogivarens förvållande går helt och hållet under, skyldighet för legogivaren att lämna legotagaren annan liknande sak i stället icke kan ifrågakomma.³ Legotiden är nämligen slut, när föremålet för legoavtalet upphör att finnas till.⁴ Och likaledes måste bevaringsplikten bortfalla, när saken väl icke sålunda tillintetgjorts, men dock så väsentligt skadats, att det i egentlig mening icke kan vara tal om att återställa samma sak.

Bevaringsplikten omfattar ej heller ett vart avhjälpande av skada, som är faktiskt möjligt; skadan har legogivaren, såsom förut inskräpts, skyldighet att avhjälpa allenast i det fall, att avhjälpandet, sett från ekonomisk synpunkt, kan betraktas som förnuftigt.

¹ Detta kan icke uppfattas såsom skadestånd i egentlig mening. Legogivaren är icke berättigad att behålla hela legan, enär legotagaren icke kommit i åtnjutande av hela det avtalade nyttjandet.

² Hans rättsställning blir ju fördelaktigare, där han kan styrka, att legogivaren utlegt saken med vetskap om dess fel.

³ Jfr Nytt jur. arkiv 1876 sid. 503. — Är legogivaren vållande till skadan, är han naturligtvis skadeståndsskyldig.

⁴ Legotagaren är fri från skyldighet att erlægga lega i vidare mån, än som svarar mot den tid avtalet bestått.

Slutligen vilar i vissa fall bevaringsplikten å legotagaren. Den, som lagt kreatur, har sålunda att själv bekosta deras utfodring.¹ Och mången gång, särskilt då avtalet avser längre tid, kan det vara uppenbart, att legotagaren enligt kontrahenternas mening bör bestrida vissa utgifter, som regelmässigt drabba legogivaren. När detta kan vara förhållandet, har man att avgöra i varje särskilt fall med ledning av sakens beskaffenhet och övriga konkreta omständigheter.

Uppkommer under legotiden å saken skada, som legogivaren, enligt vad nyss nämnts, är pliktig att bota, så följer därav dock icke med nödvändighet, att legotagaren har skyldighet att avbida skadans botande. Då ett sådant avbidande med hänsyn till de förhandenvarande omständigheterna kan anses medföra särskilt avsevärd olägenhet för legotagaren, bör han äga att med sakens återställande till legogivaren genast häva avtalet.²

Om legotagaren icke vill eller ej äger häva avtalet, har han att anmana legogivaren att bota skadan. Ställer denne sig icke anmaningen till efterrättelse, så har legotagaren befogenhet att på legogivarens bekostnad draga försorg om skadans botande med rätt att, i fall betalning ej erlägges, avdraga kostnaden å legan. Kan det emellertid av en eller annan anledning anses innebära avsevärd svårighet för legotagaren att själv ombesörja skadans botande, så tillkommer honom rätt att häva avtalet. Då legoavtalet sålunda häves, har legotagaren blott att betala proportionerlig lega. Vare sig avtalet häves eller icke, äger han efter omständigheterna åtnjuta visst avdrag, om saken, på grund av skadan (eller dess botande), icke under hela den tid avtalet varat kunnat så nyttjas, som med avtalet åsyftats. För tid, varunder legotagaren känt eller bort känna skadan men ändock icke fordrat dess avhjälpande, är han icke berättigad till avdrag.

¹ Se sid. 121 här nedan.

² För rätt till hävande av avtalet måste uppställas större fordran, då fråga är om efterföljande skada, än beträffande fel, som förefunnits redan vid sakens överlämnande. — Att legotagaren, om han vill häva avtalet, har att göra detta utan oskäligen uppehåll, ligger i förhållandets natur.

Legogivaren är icke ansvarig för den förlust, som legotagaren lidit i följd av efterföljande skada, under annat förhållande än att legogivaren försummat att efter anmaning avhjälpa skadan;¹ och legotagaren är icke ens i detta fall berättigad till ersättning, därest han själv kunnat med lätthet avhjälpa skadan och sålunda förhindra förlusten.

Då legotagaren är berättigad till ersättning för liden förlust och han därjämte, enligt vad nyss sagts, principiellt äger åtnjuta avdrag å legan, för det saken under någon tid icke varit duglig till det avtalade nyttjandet, är det dock naturligtvis icke möjligt att oavkortat tillerkänna honom nämnda ersättning jämte rätt till avdrag å legan. Den lega, han slipper att betala, måste avräknas från förlusten.

Om t. ex. legotiden utgör tre månader och legan 150 kronor, samt saken på grund av timad skada varit för legotagaren obrukbar under en månad, äger han i överensstämmelse med vad förut yttrats härför åtnjuta ett avdrag å 50 kronor.

Och härtill är han berättigad utan skyldighet att visa, att hans förlust verkligen uppgått till 50 kronor. Hans rättsställning förändras ej heller, därest han styrker, att förlusten utgjort detta belopp. Men ådagalägger han en större förlust, är han berättigad till särskild ersättning för överskottet, som han får kvitta mot återstående legan (100 kr.), så långt denna förslår; och äger han utöka eventuella återstoden.

Om fel, som under legotiden uppkommer, är av beskaffenhet att icke kunna botas, äger legotagaren häva avtalet. I överensstämmelse med de vanliga reglerna gäller dock detta tydligen endast under förutsättning, att felet upphäver eller väsentligt minskar sakens duglighet till det avtalade nyttjandet. I annat fall äger legogivaren motsätta sig hävande av avtalet, med skyldighet dock att medgiva legotagaren minskning i legan, så framt felet kan anses menligt inverka på nyttjandet.

¹ För skada, som legotagaren lidit före legogivarens försummelse, står legogivaren naturligtvis aldrig i ansvar.

Utleger man en sak, till vilken tredje man har sådan rätt, att legotagaren icke kan komma i besittning av saken, så är legotagaren naturligen berättigad att häva avtalet.

Parternas
rättsställ-
ning, när sa-
ken är behäf-
tad med
"rättsligt"
fel.

I fråga om legotagarens rätt till skadestånd lär man böra analogiskt tillämpa stadgandet i 59 § köplagen. God tro hos legogivaren fredar honom alltså icke från skadeståndsskyldighet. Detta är beroende därpå, att legogivare, som ej genom särskilt förbehåll fritagit sig från ansvarighet uti ifrågavarande avseende, får anses hava iklätt sig garanti för att han äger förfoga över saken.¹

I samband härmed bör framhållas, hurusom den omständigheten, att legogivaren — om t. ex. vid avtalet antingen saken är pantsatt för hans gäld, eller tredje man, vilken haft saken i deposition eller till låns, på grund av nedlagda nödiga kostnader äger retentionsrätt — sedermera icke kan infria gälden eller betala kostnaderna, ej befriar honom från skadeståndsskyldighet. Ekonomisk oförmåga, låt vara alldeles oförskyld, kan icke åberopas såsom befrielsegrund.

Av nyssnämnda stadgande i köplagen lär även följa, att legotagaren går miste om skadestånd, där han vid avtalets slutande ej var i god tro. Om han då haft skälig anledning att betvivla legogivarens rätt att förfoga över saken, får han anses hava iklätt sig risken av att han ej kommer i besittning

¹ Onekligen kan det dock förefalla hårt att ådöma den legogivare skadestånd på grund av kontraktsbrott, vilken — efter att i god tro av obehörig innehavare hava köpt en sak — i god tro utleger den, men sedermera i följd därav, att den verkliga ägaren gör sin lösningsrätt gällande, blir urständsat att fullgöra sin förbindelse gent emot legotagaren.

Däremot är det ju fullt naturligt, att legogivaren vid äventyr av skadeståndsskyldighet är pliktig att omtala en var sådan omständighet, han känner eller bör känna och som är av beskaffenhet att kunna medföra den påföljd, att tredje man utesluter legotagaren från nyttjandet, även om legogivaren icke har särskild anledning att tro, att dylik påföljd skall inträffa. Har t. ex. legogivaren av tredje man lagt saken i fråga, måste han tydligen omnämna detta, oavsett att han fått lov att vidare utlega den och att det med legotagaren avsedda nyttjandet icke avser längre varaktighet än den tid, under vilken legogivaren på grund av avtalet med tredje man ägt nyttja saken. Till följd av satsen "köp bryter lega" kan det nämligen i allt fall inträffa, att legotagaren icke kommer i åtnjutande av nyttjandet.

av densamma.¹ Dock äger han återkräva i förskott erlagd lega.

Ovan har förutsatts, att legotagaren icke kommer i besittning av saken. Om han emellertid mottager saken till nyttjande, ehuru han vid avtalet vetat eller bort inse, att tredje man till densamma har sådan rätt, att hans nyttjanderätt kan äventyras, bör detta förhållande enligt förut angivna regler beröva honom anspråk på skadestånd, därest tredje mans bättre rätt sedermera göres gällande. Han bör dock äga rätt till proportionerlig minskning i legan.

Om legotagaren efter avtalets slutande får kännedom om tredje mans bättre rätt, äger han häva avtalet samt kräva skadestånd. Han behöver sålunda icke avvakta, att tredje man gör sina anspråk gällande.²

Legotagaren bör emellertid icke, med mindre tredje mans rätt är uppenbar, till honom utlämna saken.³ Handlar han annorledes, och kan tredje mans rätt ej styrkas, så är han pliktig att till legogivaren betala lega i enlighet med avtalet utan avseende därå, att han icke till fullo åtnjutit den åt honom upplåtna nyttjanderätten.

Om saken efter avtalets slutande men före överlämnandet bortstjäles från legogivaren och därefter kommer i tredje mans besittning under sådana omständigheter, att denne icke är pliktig att avstå från saken annorledes än mot lösen, har i allmänhet legogivaren, vid äventyr av skyldighet att eljest gälda skadestånd, att lösa till sig saken och därigenom sätta

¹ I visst fall lär ej ens legotagarens kännedom om tredje mans rätt till saken kunna skada honom. Omständigheterna vid avtalet kunna nämligen vara sådana, att legogivare — trots saknaden av uttrycklig garanti — får anses hava skyldighet att göra upp med tredje man och sålunda avhjälpa det "rättsliga" fel, som vidlåder saken. Är t. ex. saken pantsatt för legogivarens skuld — om vilket förhållande kontrahenterna samtala under förberedelserna till avtalet — måste deras ömsesidiga mening vid detsamma vara, att legogivaren skall medelst skuldens infriande sätta sig i tillfälle att å avtalad tid överlämna saken till legotagaren.

² Förhållandet ställer sig naturligtvis annorlunda, därest tredje man förklarar sig vilja respektera legotagarens rätt.

³ Jfr sid. 27 här ovan.

sig i tillfälle att fullgöra sin förbindelse mot legotagaren. Att legogivaren möjligen saknar medel härtill, kan lika litet lända honom till ursäkt, som medellöshet kan befria legogivaren från skyldighet att avhjälpa fysiskt fel å saken, vilket uppkommit efter avtalet.¹

Därest legogivaren emellertid icke har sig bekant, var saken (efter bortstjälandet) finnes, föreligger ju faktisk omöjlighet för honom att fullgöra sin förbindelse, och han är sålunda skadeståndsskyldig allenast i det fall, att själva bortstjälandet till äventyrs kan läggas honom till last.

Har saken efter överlämnandet bortstulits från legotagaren under sådana omständigheter, att han icke kan anses vara därför ansvarig, och sedermera förvärvats av tredje man, som allenast mot erhållande av lösen har förpliktelse att avstå från saken, så måste legogivaren likaledes på anmaning lösa densamma, så framt han vill undgå skadeståndsskyldighet.

Begagnar legogivaren sig av sin lösningsrätt, är legotagaren i allt fall berättigad till proportionerlig minskning i legan för den tid, varunder han varit i mistning av saken. Dock har legotagaren icke rätt till dylik minskning för tid, varunder han känt eller bort känna stölden utan att påfordra skyldighet för legogivaren att lösa saken. Att skyldighet för legogivaren att lösa saken bortfaller, i händelse han på grund av de förhandenvarande omständigheterna icke kan anses hinna utöva lösningsrätten, innan legotiden gått till ända, ligger i förhållandets natur.

Vägrar legogivaren att begagna sig av sin rätt att lösa saken, står legotagaren ingen annan utväg till buds än att häva avtalet (och därvid betala lega för den tid, han innehaft saken) samt fordra skadestånd. Det tillkommer nämligen icke legotagare, som vill i legogivarens ställe lösa saken, att sedermera av denne utsöka lösesumman.²

¹ Om emellertid legotagaren icke kan anses hava något intresse i att utfå just den ifrågavarande saken, kan det icke skäligen tillerkännas honom befogenhet att avvisa en annan sak av samma slag och godhet, som legogivaren i stället bjuder honom.

² Däremot torde legotagaren äga befogenhet att mot den, som stulit saken, föra talan om dess utbekommande. Jfr "Juridiska skrifter" VII sid. 169 not 1 och sid. 7 här ovan.

I regel har legotagaren befogenhet att genast häva avtalet, i händelse saken, på sätt här ovan förutsatts, varder honom fränstulen.

Att legogivaren vid avtalet fritagit sig från ansvarighet för skada på grund av tredje mans bättre rätt till saken, är naturligen utan betydelse i det fall, att svikligt förfarande ligger honom till last.

Varder saken efter utmätning såld från legogivaren med påföljd, att legotagaren berövas nyttjandet,¹ är denne likaledes berättigad till skadestånd, och detta utan avseende därå, om den skuld, till vars gäldande utmätningen skett, uppkommit före eller efter avtalet.

Enahanda är förhållandet, om saken, efter det legogivaren kommit i konkurstillstånd, försäljes av konkursboet.²

*Köp bryter
lega.*

Legogivaren får icke utan förbehåll om legoavtalets bestånd till tredje man försälja saken. På grund av regeln "köp bryter lega" varder nämligen genom en sådan försäljning legotagarens rätt äventyrad.³

¹ Jfr sid. 97 not 1 här nedan.

² Beträffande sistnämnda fall har det förmenats, att legotagaren icke skulle äga att bevaka skadeståndet i konkursen, till stöd varför anförts, att skadan timat efter konkursen. Man har emellertid härvid förbisett, att legotagaren i och genom avtalet förvärvat eventuell rätt till skadestånd.

³ Meningarna hava förr varit delade i denna fråga. Till stöd för att köparen icke skulle äga att fråntaga legotagaren saken, har yttrats, att köparen icke kunnat förvärva bättre rätt till densamma än som tillkommit säljaren, i följd varav, då säljarens rätt varit inskränkt genom legoavtalet, jämväl köparens rätt måste vara sålunda inskränkt.

Men denna mening kan desto mindre förtjäna avseende, som ingen lär förneka, att, därest legotagaren vid köpslutet ännu icke kommit i besittning av saken, köparen, om han varit i god tro, äger att utan avseende å legoavtalet, vilket i och för sig begränsat säljarens (legogivarens) förfoganderätt över saken, fordra densammes utlämnande.

Vidare har man till stöd för uppfattningen, att köp icke bryter lega av lös egendom, åberopat sig på grundsatsen om skydd för förvärv i god tro.

Om någon obehörigen bortleger annan person tillhörig sak, så är legotagaren — har man sagt — därest han var i god tro, icke skyldig att utlämna saken till ägaren. Vid sådant förhållande kunde utlämningsskyldighet för den, som lagt en sak av dess ägare, ej heller förefinnas gent emot den, som efter legoavtalets ingående köpt saken. Det vore orimligt att antaga, att den, som vid legoavtalets

Avtalet brytes emellertid icke i och med det saken försäljes. Köparen måste tillsäga legotagaren, att avtalets brytande påfordras.

Legotagaren kan tvingas att fortsätta avtalet med köparen¹ (under förutsättning naturligtvis, att legogivarens förbindelser fullgöras.)

Tveksamt är, huruvida köparen äger anspråk på hela den lega, som förfaller efter den för sakens avlämnande bestämda dagen,² eller om hans rätt är inskränkt till den del av legan, som belöper å tiden efter nämnda dag. Det naturligaste synes vara att besvara frågan i enlighet med det senare alternativet.

ingående varit ägare och utan vilkens samtycke utlegandet skett, skulle vara i sämre ställning än den, som först efter legoavtalets ingående och måhända med vetskap om legoavtalet förvärvat äganderätten.

Bestämmelserna i 11: 4 och 12: 4 H. B., där grundsatsen om skydd för förvärv i god tro blivit fastslagen, lära emellertid avse endast överlåtande av äganderätt eller upplåtande av panträtt och sålunda alls icke lega. Se min uppsats "Huru i avseende å lös egendom rättspraxis kringskurit vindikationsrätten" i "Juridik och politik" II sid. 31.

Därjämte måste ihågkommas, att 11: 4 och 12: 4 H. B. ingalunda giva obegränsat skydd för förvärv i god tro. Förvärvaren är pliktig att *mot lösen* utlämna saken till ägaren. Genom att här analogivis tillämpa ifrågavarande lagrum kan man därför icke komma längre än till skyldighet för den, som köper en bortlegd sak och under återopande av sin sålunda vunna äganderätt vill fränhända legotagaren nyttjandet, att till denne utgiva lösen. Att förhindra köparen att bryta legoavtalet, står icke i legotagarens makt.

Då det ligger i legoavtalets natur, att, där ej annorledes överenskommits, legan betalas först vid legotidens slut, och annan lösen än vad som å legan betalats i förskott icke kan ifrågakomma, kan för övrigt ifrågavarande skyldighet för köparen, om den verkligen förefinnes, ofta icke vara av betydelse.

¹ Med hänvisning till romerska rätten, som i likhet med den svenska inskräpte legoförhållandets rent personliga karaktär, har man velat tillerkänna legotagaren hävningsrätt, förutan vilken man förmenat, att han, som ingått avtalet på grund av kännedom om legogivarens såväl förmåga som vilja att uppfylla sina förpliktelser, kunde utsättas för, om ock icke rättsförlust, så i allt fall mångahanda obehag.

Vad denna mening beträffar, är det visserligen sant, att legotagaren enligt romerska rätten icke hade förpliktelse att fortsätta legoavtalet med köparen. Och undantag härifrån torde icke hava ägt rum ens för det fall, att legogivaren överlåtit legokontraktet till köparen. Legogivaren ansågs nämligen icke kunna med laga verkan överlåta hela sin genom avtalet grundlagda rätt och plikt.

Alldeles oriktigt åter är påståendet, att romerska rätten tillät legotagaren att häva avtalet. Han kunde icke tvingas att fortsätta avtalet med köparen, men han var, om köparen så önskade, förpliktad att fortsätta det med legogivaren, och det ansågs icke i någon mån vara av betydelse, om denne ännu var ägare eller icke.

² Se 18 § köplagen.

För det förra talar emellertid den omständigheten, att en dylik ståndpunkt intages av gällande rätt i avseende å fast egendom,¹ och den allmänna meningen torde luta åt denna sida.²

Har legogivaren själv uppburit lega, till vilken köparen, enligt vad nyss sagts, är berättigad, så uppkommer frågan, om legotagaren åter måste betala legan till köparen.

Frågan måste tydligen besvaras nekande, så framt icke legotagaren vid erläggandet av betalningen till legogivaren haft kännedom om köpet och därom att denne sålunda icke varit behörig att uppbära betalningen. Har legan före köpet betalats i förskott, kan alltså någon vidare betalningsskyldighet för legotagaren icke ifrågakomma.³ Legotagarens ställning härutinnan är dock i allt fall, därest förbehåll om legoavtalets bestånd icke gjorts i köpeavtalet, särdeles prekär. Erhåller icke köparen den honom tillkommande legan, så är nämligen legotagaren utsatt för risken, att köparen genast bryter legoavtalet.

Att köparen, om legogivaren i förskott uppburit lega, som genom köpet skulle tillkomma köparen, är berättigad att därför erhålla gottgörelse av legogivaren, följer av allmänna rättsprinciper. Invändning av legogivare, som icke vid köpet gjort förbehåll om legoavtalets bestånd, att köparen ju kunnat skydda sig för förlust genom att häva legoavtalet och själv nyttja saken, är icke av beskaffenhet att förtjäna avseende.

Man har ansett att, därest legoavtalet icke av köparen häves, legogivarens förpliktelser mot legotagaren åtminstone till en viss grad genom själva köpet övergått på köparen. Till stöd härfor har resonerats på ungefär följande sätt: Legogivare, som icke genom legoavtalet fränhant sig rätten att sälja saken, måste också i allmänhet till den, åt vilken saken säljes, kunna överlåta sina framtida förpliktelser såsom legogivare, för så vitt deras uppfyllande förutsätter herravälde över saken, alltså sär-

¹ Se nyttjanderättslagen 2 kap. 30 § och 3 kap. 19 §.

² Se *Almén*; Om köp och byte av lös egendom I 2:dra uppl. sid. 243. Jfr "Handelsbalken" I 2:dra uppl. sid. 98 och VI sid. 1109.

³ Jfr Kungl. Maj:ts dom den 24 februari 1870; Schlyters lagedition 4:de uppl. sid. 83.

skilt bevaringsplikten. Legogivarens befogenhet att sälja saken skulle nämligen eljest sakna praktisk betydelse. Och å andra sidan måste, med hänsyn till legotagarens intresse i att sagda förpliktelser vila just å den, som har herraväldet över saken, det naturliga supplementet till legogivarens nämnda befogenhet bliva, att förpliktelsernas övertagande av köparen uppfattas såsom villkor för äganderättens övergång å denne.

Köparen skall, enligt ifrågavarande menings förespråkare, ansvara icke blott för den normala bevaringsplikten, utan även för legogivarens extraordinära förpliktelser, som köparen vid köpet känt eller bort känna. Och legogivaren är fri, i och med det en plikt sålunda överförs på köparen, så framt icke av särskilda omständigheter framgår, att legogivaren trots köpet skall sörja för uppfyllandet av förpliktelserna i legoavtalet. Om köparen vid köpet icke haft kännedom om legoavtalet, har icke ens den normala bevaringsplikten överförs på honom. Slutligen är det endast framtida plikter, som genom köpet övergå på köparen; han svarar icke för vad legogivaren före köpet kan hava låtit komma sig till last, ej ens för det fall, att det först senare uppdagas, att legogivaren eftersatt sin plikt.

Förenämnda resonemang är dock oriktigt. I och med det man medgiver befogenhet för köparen att häva legoavtalet, därest förbehåll i motsatt syfte icke gjorts vid köpet, måste man ock avvisa tanken på, att köpet å köparen överfört någon av legogivarens förpliktelser mot legotagaren.

Köparen kan icke anses hava inträtt i någon av legogivarens förpliktelser mot legotagaren, så framt icke åtagande i sådan riktning gjorts. Vål är det sant, att sådant åtagande icke behöver vara uttryckligt. Men att allenast därav, att köparen måhända av undseende för legotagaren underlåtit att begagna sig av sin formella rätt att, med legoavtalets brytande, beröva honom nyttjandet, draga den slutsatsen, att köparen åtagit sig att svara för legogivarens förpliktelser, kan omöjligen vara tillfredsställande. Ej ens den omständigheten, att köparen av legotagaren mottager lega, kan i och för sig betraktas såsom ett medgivande av köparen, att han inträtt i legogivarens förpliktelser. Även om köparen uttryckligen förklarar sig icke vilja

övertaga desamma, är legotagaren i allt fall skyldig betala köparen lega.

Viss tid är för övrigt icke föreskriven, inom vilken köparen har att bestämma sig för, om han önskar legoavtalets hävande eller icke; det faktum, att köparen låtit legotagaren någon tid efter köpet fortsätta med nyttjandet, kan därför icke i och för sig anses såsom ett medgivande från köparens sida, att legotagaren må intill den avtalade legotidens slut njuta nyttjandet till godo. Då det vid sådant förhållande står i köparens makt, att om legotagaren mot honom framställer anspråk om t. ex. sakens reparation, genast häva avtalet, kan ju legotagaren ändå icke göra sitt anspråk gällande, i följd varav själva talet om, att sådant anspråk tillkommer legotagaren, bör förfalla.

Legotagaren bör, när han får underrättelse om köpet, varom det i vanliga fall ligger i köparens intresse att genast lämna besked, avfordra köparen förklaring, huruvida legoavtalet får bestå och om köparen i så fall vill övertaga legogivarens förpliktelser. Förklarar köparen sig därtill villig, så är legogivaren i samma ögonblick fri, så framt icke särskilda omständigheter angiva annan mening hos kontrahenterna. Köparens inträdande i och legogivarens befrielse från legoavtalets förpliktelser avse dock icke andra förpliktelser än dem, som köparen vid förklaringens avgivande känt eller bort känna.

Vägrar köparen, ehuru han icke påfordrar legoavtalets hävande, att övertaga legogivarens förpliktelser och vill att legogivaren fortfarande skall själv svara för desamma, så har legotagaren icke befogenhet att frigöra sig från avtalet.¹ Men för legotagarens skyddande för förlust är på annat sätt sörjt. Köparen har nämligen beträffande legan icke någon annan rätt än som tillkommit legogivaren. Nödgas t. ex. legotagaren att själv draga försorg om botande av skada å saken, äger han alltså jämväl gent emot köparen rätt att å legan avdraga kostnaden därför. Och skulle legan vara erlagd i förskott, står en

¹ Först i det fall, att någon legogivarens plikt icke fullgöres, har legotagaren rätt till avtalets hävande i överensstämmelse med vad härom i den föregående framställningen yttrats.

annan utväg legotagaren till buds. För nämnda kostnad har han nämligen till saken retentionsrätt, vilken är gällande även mot tredje man, och således jämväl mot köparen.

I händelse köparen begagnar sig av sin rätt att bryta legoavtalet,¹ är legogivaren pliktig att härför hålla legotagaren skadeslös.²

I avseende å frågan om närmare innebörden av satsen "köp bryter lega" må till sist framhållas, att satsen icke förlorar sin giltighet av den orsak, att köparen vid förvärvet haft kännedom därom, att saken varit bortlegd.³

Legotagaren äger icke hindra legogivaren att verkställa nödig reparation.⁴ Och lika litet har i allmänhet legotagaren befogenhet att häva avtalet på den grund, att legogivaren vill verkställa sådan reparation. Undantag härifrån äger rum allenast, då legotagaren kan anses lida särskilt avsevärd olägenhet

Huru, när saken tarvar reparation?

¹ Vad i texten yttrats ang. regeln "köp bryter lega" gäller jämväl det fall, att saken blir utmätt från legogivaren och såld exekutivt. Se "Juridiska skrifter" V sid. 164 not 3.

² Jfr nyttjanderättslagen 1 kap. 4 §. Annorlunda synes vara förhållandet vid lån. Jfr sid. 26 här ovan.

Det har förmenats, att 16 kap. 15 § gamla jordabalken uttalade den principen, att hyresgäst i stad icke skulle äga rätt till ersättning för det på grund av mellankommet köp brutna hyresavtalet.

Riktigheten av denna åsikt kan dock ifrågasättas. Redaktionen av lagrummet, vilket ju — i samband med uttalandet av satsen, att köp bryter legostämman, vare sig fråga är om fastighet å landet eller i stad — förbehåller landbo rätt till ersättning för det brutna legoavtalet men icke innehåller någon bestämmelse om dylik rätt för hyresgäst i stad, giver visserligen formellt stöd för åsikten i fråga. Å andra sidan bör det emellertid av allmänna rättsprinciper följa, att legogivaren, som genom sin underlåtenhet att tillförbinda köparen att respektera legoavtalet förorsakat den förlust, legotagaren genom detsammas brytande lidit, måste ersätta förlusten. Vid sådant förhållande borde lagstiftaren, om hans mening varit att beträffande lega av stadsfastighet göra undantag härifrån, hava uttryckligen uttalat sig i sådant syfte. Då nu detta icke skett, synes det ej vara för djärvt att antaga, det underlåtenheten att i fråga om legogivarens ersättningskyldighet särskilt omnämna jämväl hyresgäst i stad — vilken underlåtenhet ju kan bero på förbiseende, ehuru detta naturligtvis icke får a priori förutsättas — har sin grund däri, att sådant omnämnande ansetts överflödigt.

Jfr "Handelsbalken" VI sid. 1113 och följ.

³ Se ang. utländsk rätt "Handelsbalken" VI sid. 1120 och följ.

⁴ Här förutsättes, att fråga är om reparation i legogivarens intresse.

genom att nödgas tåla reparationen. Klart är ock, att, därest reparation icke skulle hinna verkställas före utgången av den bestämda legotiden, legotagaren äger att genast frigöra sig från avtalet.

Ehuru legotagaren sålunda icke kan motsätta sig nödig reparation, är han dock icke skyldig att utan vidare finna sig uti, att sådan företages. För tid, som åtgår till reparationens utförande och varunder saken alltså icke kan nyttjas, är legotagaren, så framt annat icke stadgats eller förutsatts, berättigad till minskning i legan.¹ Om t. ex. denna bestämts till 100 kronor och legotiden till två månader, är legotagaren, om reparationen tarvar en månad, berättigad till en minskning av 50 kronor.

Det har satts i fråga, att legotagaren, förutom minskning i legan, skulle vara berättigad till särskild ersättning för den förlust, han lidit därigenom, att saken på grund av reparationen icke kunnat brukas. Om t. ex. legotiden utgör två månader och legan 100 kronor samt saken på grund av reparationen varit obrukbar en månad, skulle legotagaren, därest hans förlust i följd av sakens obrukbarhet uppgått till 50 kronor,² icke vara pliktig att betala någon lega (således ej heller för den månad, under vilken reparationen icke pågått); och om förlusten överstigit den överenskomna legan, skulle legogivaren vara skyldig att ersätta legotagaren skillnaden.

Detta är dock icke riktigt. Legogivaren är skadeståndsskyldig på nämnda sätt allenast i det fall, att han vidtager annan reparation, än som av de förhandenvarande omständigheterna påkallas; och då kan icke vara tal om *nödig* reparation.³ Legotagaren är alls icke skyldig att utlämna saken till legogivaren för verkställande av reparation, därest den icke kan anses såsom nödig. Sätter sig emellertid legogivaren detta oak-

¹ Har legogivaren helt allmänt vid avtalet förbehållit sig rätt till utförande av nödig reparation — vartill han ju dock utan sådant förbehåll varit berättigad — så kan denna omständighet icke i och för sig befria honom från skyldigheten att tåla avdrag.

² Vid förlustens beräkning måste ju hänsyn tagas till den del av legan, som legotaren slipper att betala.

³ Huruvida en reparation är att anse såsom nödig eller icke, har man naturligtvis att avgöra efter de konkreta omständigheterna i varje särskilt fall. Kan utan fara för sakens bestånd reparation uppskjutas till legotidens tilländagång, så kan man tydligen aldrig anse att fråga är om nödig reparation i den mening, detta begrepp här måste fattas.

tat mot legotagarens bestridande i besittning av saken, så äger legotagaren tydligen rätt att ej mindre genast häva avtalet än även fordra ersättning för all därav uppkommen skada. Och om legogivaren, efter det han för utförande av nödig reparation fått saken till sig utlämnad, antingen gör sig skyldig till dröjsmål i fråga om reparationens verkställande eller ock företager mera omfattande reparation än som är av behovet påkallad samt därigenom förorsakar, att tiden, varunder legotagaren går miste om nyttjandet, obehörigen förlänges, så har legotagaren likaledes rätt till avtalets hävande och skadestånd. — I samband härmed må omnämnas en särskild åsikt, som uti ifrågasvarande avseende sökt göra sig gällande. Man har nämligen sagt, att därest legotagaren underlåter att häva avtalet, han icke skulle vara berättigad att åtnjuta (proportionerligt) avdrag å legan för tid, som förflutit, efter det hans rätt till avtalets hävande inträtt. Och naturligtvis skulle — säger man — legotagaren under enahanda förutsättning ej heller hava rätt till ersättning för skada, som han lidit, efter det han ägt häva avtalet. Såsom skäl för denna åsikt har anförts, att det stått legotagaren fritt att genom avtalets hävande undandraga sig olägenheterna eller skadan av intrånget i nyttjandet; finner legotagaren det vara förenligt med sin fördel att låta avtalet bestå, har han därmed av sagt sig alla anspråk på lättnader i sin ingångna förbindelse. — Vad nu särskilt beträffar legotagarens rätt till avdrag, bör dock ifrågasvarande åsikt icke tagas för god. Den avtalade legan skall utgöra vederlag för sakens nyttjande under den avtalade tiden. Lika visst som legotagaren icke är skyldig att betala någon lega, därest legogivaren under hela legotiden undandraget honom nyttjandet, lika visst bör legotagaren, om nyttjandet berövas honom under en del av tiden, icke vara pliktig att betala större lega, än som motsvarar den tid, varunder han kommit i åtnjutande av nyttjandet. Vid bestämmande av det avdrag å legan, som här kan tillkomma en legotagare, har man icke att resonera på det sätt, att legotagaren genom intrånget i nyttjandet lidit en skada till visst belopp, som alltså bör avdragas från överenskomna legan, utan man har utan vidare att utgå därifrån att, då legotagaren icke

bekommit, allt vad legogivaren utfäst, legogivaren å sin sida icke är berättigad att utfå allt, vad legotagaren utfäst, utan måste vidkännas en motsvarande minskning. Vid sådant förhållande bör legotagare, som påfordrar avdrag å legan, icke med fog kunna mötas med den invändningen, att han bort häva avtalet och dymedelst undandraga sig olägenhet eller skada, som tillfogats honom genom reparationen. Legotagaren fordrar nämligen icke ersättning för liden skada; han begär allenast, att prestationen och vederlaget skola motsvara varandra.¹ — I fråga här efter om påståendet, att legotagaren icke skulle vara berättigad till ersättning för skada,² som han lidit, efter det han ägt häva avtalet, är ej heller detta påstående — åtminstone icke framställt så här naket — av beskaffenhet att kunna godkännas. Till en början må anmärkas, att legotagarens rätt till skadestånd inträder ju först samtidigt med rätten till avtalets hävande. Om påståendet, fattat efter bokstaven, vore riktigt, skulle sålunda något skadestånd aldrig kunna ifrågakomma. Klart är vidare att, därest legotagaren icke från annat håll kan lega en sådan sak som den ifrågavarande, legogivaren måste vara skyldig gälda honom all av legogivarens rättsstridiga förfarande uppkommen skada. Om åter legogivaren, då legotagaren utan att hava hävt avtalet fordrar skadestånd för obehörigt intrång i nyttjandet genom reparation, kan styrka, eller det ligger i förhållandets natur, att legotagaren med lätthet kunnat lega en annan liknande sak, bör legotagaren icke kunna undfå annat skadestånd än eventuell prisskillnad. Detta gäller dock icke, då legogivaren gjort falska förespeglingar om reparationens snara utförande och därigenom

¹ Naturligtvis kunna dock omständigheterna vara sådana, att legotagaren får anses hava avstått från sin rätt till avdrag. Detta kan t. ex. vara förhållandet för det fall, att legan skall betalas terminsvis och legotagaren utan avseende därå, att saken på grund av reparation icke kunnat nyttjas under en viss termin, utan förbehåll betalar den på samma termin belöpande legan. Legotagaren får icke sedermera under återopande av reparationen göra sitt anspråk på avdrag gällande.

² Uppgår skadan till mindre belopp än det proportionerliga avdrag, vartill legotagaren är berättigad, fordrar han naturligtvis det senare, i följd varav fråga om skadestånd då icke uppkommer.

kan anses hava förorsakat, att legotagaren icke hävt avtalet. Legogivaren är i så fall pliktig gälda all skada.¹

Legotagaren måste finna sig uti att tid, som åtgått för utförande av reparation, inberäknas i legotiden. Han kan alltså icke fordra förlängning av legotiden med så lång tid, som motsvarar vad reparationen krävt.

I händelse av flera legogivare böra de rättvisligen vara solidariskt ansvariga för utgivande av skadestånd, vartill legotagaren enligt ovan utvecklade regler är berättigad.²

Flera legogivares ansvarighet.

Plikt att mottaga saken och utöva det avtalade nyttjandet vilar icke å legotagaren, så framt icke särskilda omständigheter giva vid handen, att legogivaren har ett alldeles speciellt intresse i att saken varder av legotagaren på avtalat sätt nyttjad (och att detta insetts av legotagaren.)

Legotagaren har icke skyldighet att mottaga saken till nyttjande.

Har legogivaren i och för sakens överlämnande haft kostnader, så är han dock i varje fall berättigad att få dessa ersatta.

Såsom vederlag för nyttjandet skall legotagaren — och detta är hans förnämsta skyldighet — betala överenskommen lega.³ Har legans storlek ej blivit bestämd, åligger det honom att betala så mycket, som med hänsyn till de konkreta omständigheterna kan anses skäligt.

Legotagarens skyldighet att betala lega.

Uppenbart är, att legotagarens ifrågavarande skyldighet icke bortfaller av den anledning, att han ej vill mottaga saken

¹ Jfr nyttjanderättslagen kap. 3 §§ 12 och 18 samt "Handelsbalken" VI VI sid. 1099—1104.

² Jfr mina uppsatser "Om panthavares vårdplikt m. m." i "Juridiska skrifter" II sid. 68, "Ett och annat om lån" sid. 34 not 2 här ovan samt "Ytterligare något om deposition" sid. 67 här ovan.

³ Jfr min uppsats "Saklega. Avtalets begrepp och ingående m. m."

till nyttjande¹ eller att han efter mottagandet underlåter att nyttja den.

Däremot hava meningarna varit delade beträffande frågan, i vad mån omöjlighet för legotagaren att nyttja saken kan av honom åberopas såsom befrielsegrund.

Man har härutinnan hänvisat till det numera upphävda stadgandet i 16 kap. 11 § jordabalken, enligt vilken den, som lagt "gård eller hus" i stad, ägde frigöra sig från avtalet, om han kunde visa laga förfall. Det har förmenats, att ifrågavarande stadgande borde analogiskt tillämpas i avseende å lega av lös egendom; legotagaren skulle alltså kunna till befrielse från skyldighet att betala lega åberopa, att han av sjukdom, häktning, fullgörande av värnplikt eller av annan från hans personliga förhållande härrörande omständighet hindrats att utöva sin nyttjanderätt.

Att märka är emellertid, att grunden till ifrågavarande bestämmelse om legoavtal angående stadsfastighet var att söka i ett alldeles särskilt förhållande: detta avtals sociala betydelse. Behovet av bostad, vilket är oavvisligt för alla, måste nämligen av det stora flertalet stadsinnevånare nödvändigt tillgodoses genom förhyrning. I följd av detta förhållande, som gör att bostadslägenheter i stad under regelmässiga fall kunna antagas vid de föreskrivna flyttningstiderna lätt finna avnämare, har den hyresgäst tillerkända förmånen att inom viss tid bliva fri från avtalet, om han utan egen förskyllan blir urståndsatt att begagna den hyrda lägenheten, icke ansetts stå i strid med den hänsyn, man är skyldig taga till husägaren, vilkens befogade intresse tillgodosetts genom det rådtrum av minst två månader, som blivit honom förunnat.

I modern rätt är denna uppfattning alldeles övergiven. Skillnad göres icke, fränsett speciellt undantag, emellan lega av stadsfastighet och lega av löst gods.² I båda fallen måste

¹ I den mån man i legotagarens förhållande kan inlägga ett tillkännagivande, att han ej kommer att betala legan, har legogivaren hävningsrätt jämte anspråk på skadestånd.

² Om t. ex. en officer, efter det han för givande av ridlektioner lagt hästar, kommenderas till tjänstgöring å annan ort samt därigenom urståndsättes att nyttja hästarna till åsyftade ändamålet, är han i allt fall pliktig att betala avtalade legan.

legotagaren betala lega utan avseende därå, att det på grund av någon i hans person liggande omständighet är honom omöjligt att nyttja vad han lagt. Denna ståndpunkt intages nu också av vår lag. I nyttjanderättslagen finnes ingen motsvarighet till förenämnda stadgande i jordabalken, vars utdömande motiverades därmed, att "oavsett svårigheten att på ett uttömmande sätt angiva, vilka omständigheter verkan av laga förfall rätteligen bör tilläggas, det knappast kan anses förenligt med rättvisa eller billighet, att de ekonomiskt menliga följderna av en inträffad händelse kunna av den, vilken den träffat, överflyttas å en annan, som eljest icke har därmed att skaffa."

Om åter legotagaren på grund av någon omständighet, som icke är att söka i hans person, urståndsättes att utöva sin nyttjanderätt, bör detta enligt en mening befria honom från skyldigheten att betala lega.

Om t. ex. efter det någon lagt dragare, vederbörande myndighet, i anledning av sedermera utbruten smittosam sjukdom hos legotagarens övriga kreatursbesättning, meddelar förbud mot dragarnes förande till legotagaren, är denne icke pliktig att betala lega för den tid, förbudet är gällande. Motsvarande blir förhållandet, därest någon, för givande av ridlektioner i ett honom tillhörigt ridhus, lagt ett antal hästar men ridhuset sedermera nedbrinner.¹ Likaså om någon, för idkande av utskänkningsrörelse i viss lägenhet, lagt därtill tjänligt innanrede, men polismyndigheten sedermera förbjuder utskänkning därstädes. Förutsättas måste dock alltid, att legotagaren icke själv, vare sig medelbart eller omedelbart, förorsakar omöjligheten.

Vad svensk rätt angår torde, så vitt jag varit i tillfälle att inhämta, den härskande meningen hålla före, att ett objektvt hinder för nyttjanderättens utövande icke medför befrielse för legotagaren från hans åtagna förbindelse, (med mindre legogivaren — men icke legotagaren — insett omöjligheten). Mig förefaller det emellertid, som om den materiella rätten skulle bäst främjas genom att här följa den väg, som angivits av den

¹ Här förutsättes naturligtvis, att legotagarens syfte att använda hästarna just i ifrågavarande ridhus blivit vid avtalet angivet.

förra meningen. Man får för övrigt icke bortse från att legogivaren upplåtit saken icke allenast till nyttjande utan till nyttjande på *det sätt*, som med avtalet åsyftats. I de fall, då han icke kan tillhandahålla dylikt nyttjande, bör skadan gå ut över honom.¹ Obs. emellertid motiven till nyttjanderättslagen här ovan.

Att legotagaren icke på grund av omöjlighet att under legotiden (eller viss del därav) nyttja saken är berättigad till ny legotid, är klart.

Legogivarens omförmälda rätt att, trots omöjlighet för legotagaren att nyttja saken, utfå lega enligt avtalet, är icke förutsättningslös.

Om — frågan har naturligen betydelse särskilt i det fall, att omöjligheten konstaterats redan, innan tiden är inne för sakens avlämnande, (men efter avtalets slutande) — legotagarens förhållande angiver, att han icke kommer att betala lega, så har legogivaren valfrihet mellan två utvägar. Han äger häva avtalet och fordra skadestånd. Men, om han så föredrager, kan han fasthålla avtalet och alltså utkräva legen; detta dock endast under förutsättning, att han utan oskäligt uppehåll protesterar mot legotagarens otillbörliga förfarande.

Väljer legogivaren det senare alternativet, så måste han emellertid alltså hålla saken till legotagarens disposition. Tydligen kan han nämligen icke äga att själv frigöra sig från avtalets förpliktelser men hålla legotagaren bunden. Det åligger honom alltså att sörja för, att legotagaren, om förhållandena skulle ändras, ofördröjligen kan övertaga nyttjandet.² Den omständigheten, att legogivaren under tiden själv nyttjar saken eller utleger den till tredje man, kan dock icke i och för sig beröva honom rätten till lega;³ det medför allenast skyldighet

¹ Se "Handelsbalken" VI sid. 1127 och följ. Jfr exempelvis ehuru icke fråga om saklega, Nytt jur. arkiv 1877 sid. 375, 1883 sid. 258, 1892 sid. 411, samt 1893 sid. 433 och 453.

² Vad här säges, äger naturligen tillämpning jämväl i det fall, att legotagaren, utan att omöjlighet till sakens nyttjande på avtalat sätt föreligger, förklarar sig icke vilja mottaga saken till nyttjande och sålunda ej heller betala lega.

³ Motsatt uppfattning, som stött sig därpå, att legogivaren enligt ifrågasvarande avtals natur är berättigad till lega, först då han å sin sida lämnat den

för honom att avräkna, vad han genom dylik disposition över saken förtjänat.¹ Legotagaren kan icke till befrielse från betalningsskyldighet åberopa t. ex. att legogivaren genom nytt avtal till tredje man utlegt saken, när detta avtal icke utgjort hinder för honom att ofördröjligen begagna sig av sin nyttjanderätt.²

Utom all tvist är, att, om legogivaren för någon del av den avtalade legotiden genom nytt legoavtal med tredje man (eller eljest) på sådant sätt disponerat över saken, att legotagaren varit ur stånd att nyttja den, legogivaren för denna tid icke har rätt till lega.³ Tvivel underkastat är däremot, huruvida den omständighet, att legogivaren sålunda disponerat över saken, i och för sig fullkomligt frigör legotagaren från avtalet, så att han ej heller har skyldighet att betala lega, sedan den med tredje man avtalade legotiden gått till ända, om saken därefter stått till hans disposition. Allmänna regler torde leda till jakande svar.

Regeln om skyldighet för legogivaren att hålla saken till legotagarens disposition får givetvis icke tolkas alltför strängt. Skäligt rådrum måste beviljas legogivaren. Om t. ex. föremålet

honom åliggande prestationen, och att han, i och med det han på nämnt sätt disponerat över saken, skulle eftersatt sin plikt till förprestation, kan icke erkännas vara riktig.

¹ Det är därvid allenast fråga om verklig förtjänst. Enbart den omständigheten, att legogivaren nyttjar saken, är alltså icke av betydelse.

Även om legogivaren icke disponerar över saken, är han skyldig att medgiva legotagaren avdrag för värdet av de kostnader, som besparats honom därigenom, att legotagaren icke gjort bruk av sin nyttjanderätt.

² Ett lagstadgande, varigenom legogivaren, vid äventyr att eljest varda berövad rätten till lega, bleve förbjuden att på ett vart sätt disponera över saken, skulle icke kunna lända legotagaren till annat än förfång. Han bleve nämligen i så fall nödgad att alltid betala hela legan oavkortad, varemot han ju under nuvarande förhållanden är berättigad till avdrag, för vad legogivaren kan förtjäna genom sin disposition över saken.

Legogivarens omförmälda rätt att disponera över saken, om blott legotagaren därigenom icke utestänges från möjlighet att utöva sin nyttjanderätt, har sin grund jämväl i behovet att skydda legotagarens befogade intresse och förutsätter hans presumerade samtycke. Härav följer å andra sidan, att, om legotagaren meddelar förbud för legogivaren att på något som helst sätt disponera över saken, legogivaren är skyldig att ställa sig förbudet till efterrättelse, vid risk att eljest gå miste om legan.

³ Här blir sålunda icke fråga om avdrag. Genom sitt avtalsstridiga förfarande utsätter sig legogivaren för risken att få betala legotagaren skadestånd.

för avtalet utgjort en häst, vilken, då legotagaren påfordrar att få begagna sig av sin avtalsenliga rätt, befinner sig på en kortare körtur, kan legotagaren icke härav hämta anledning till avtalets hävande.

För visst fall är legotagaren icke berättigad till avdrag för hela den lega, som legogivaren kan erhålla genom sakens utlegande till tredje man. Har avtalet med tredje man avsett ett bruk, varigenom enligt förhållandets natur saken varit utsatt för större nötning än genom det åt legotagaren upplåtna nyttjandet, bör hänsyn tagas till denna omständighet.

Uppenbart är legogivaren i händelse av flyttning berättigad att medtaga saken utan avseende därå, att den ort, dit flyttningen sker, är belägen mera avlägsen från legotagarens hemvist än den plats, där saken vid avtalet befanns.

Regeln, att legogivarens rätt till lega är beroende därav, att han håller saken till legotagarens disposition, lider icke inskränkning för det fall, att saken genom olyckshändelse förstöres och det sålunda blir legogivaren faktiskt omöjligt att fullgöra sin ifrågavarande plikt. Det gagnar aldrig legogivaren, om han kan visa, att saken icke skulle gått under, därest legotagaren utövat sin nyttjanderätt.¹

Beträffande bevisskyldigheten är att märka, hurusom legotagare, vilken yrkar befrielse från skyldighet att erlægga lega under påstående, att legogivaren disponerat över saken på sådant sätt, att legotagaren varit urståndsatt att övertaga nyttjandet, har att styrka detta påstående. I händelse av tvist om, huru mycket legogivaren genom disponerande över saken förtjänat, eller om värdet av besparade kostnader, åligger bevisskyldigheten likaledes legotagaren.

¹ Huruvida legotagaren i det fall, då en mångfald saker utgjort föremål för avtalet, är berättigad till befrielse från hela legen, om blott en eller några saker genom vådahändelse gått under, är en fråga, som måste besvaras olika allt efter olika förhållanden. Visst är emellertid, att, om huvudsaken gått under, legotagaren kan helt och hållet frigöra sig från avtalet, men att dylik befogenhet icke tillkommer honom, i händelse det allenast är en bisak, som förstörts. I senare fallet är legotagaren dock berättigad till avdrag å legen. Detta avdrag skall förhålla sig till hela avtalade legen som värdet av den prestation, vilken

I händelse legogivaren föredrager att, med avtalets hävande,¹ fordra skadestånd, är hans rättsställning så till vida försämrad, att han måste finna sig i avdrag för vad han genom att på annat sätt disponera över saken lätteligen *kunnat* förtjäna. Det lägges honom till last, att han försummat att begagna sig av till buds stående tillfälle till dylik disposition.²

Legogivare, som vill fasthålla avtalet, har ingen skyldighet att för bevakande av legotagarens intresse söka utlega saken till tredje man (eller eljest göra den inkomstbringande). Endast ett rent chikanöst förfarande härutinnan kan läggas honom till last.³

I den nu gjorda framställningen om legogivarens rätt till lega, då saken icke mottages av legotagaren till nyttjande, har förutsatts, att legoavtalet avsett absolut bestämd tid. Legotagaren kan ju dock enligt avtalet vara berättigad att frigöra sig därifrån, sedan viss tid efter skedd uppsägning förflutit, liksom avtalet kan vara slutet på obestämd tid, så att legotagaren genast genom uppsägning kan häva detsamma. I dessa fall bör, när legotagarens förhållande angiver, att han icke vill eller kan begagna sig av den upplåtna nyttjanderätten, han varda försatt i samma ställning, som om faktisk uppsägning ägt rum.

Legoavtalet berättigar icke legotagaren till ett vart möjligt bruk av saken, utan blott till ett visst, nämligen det, som genom avtalet blivit bestämt. Om avtalet icke innehåller nödiga föreskrifter härom, har man att taga hänsyn till sakens beskaffenhet och bestämmelse, avtalets syfte ävensom vad i legoförhållande av samma art som det förhandenvarande är sedvanligt.

*Legotagarens
överskri-
dande av
honom till-
kommande
nyttjanderätt.*

omöjliggjorts, förhåller sig till värdet av hela den avtalade prestationen. Hänsyn bör ock tagas därtill, om sakerna tillhopa kunna anses utgöra en enhet eller icke.

¹ Att saken efter hävandet går under, inverkar icke på legogivarens rätt.

² Nyttjar han själv saken, så bör man taga hänsyn icke blott till vad han därigenom verkligen förtjänar utan till allt vad nyttjandet efter vanlig måttstock kan anses inbringa.

³ Att den ovan gjorda framställningen i vissa stycken skiljer sig från "Handelsbalken" VI sid. 1135 och följ., beror på de nya principer, som under mellantiden fastslagits av köplagen.

Nyttjar legotagaren saken annorledes än vartill han, enligt vad nu sagts, är berättigad, så uppkommer frågan, om legogivaren på grund därav under alla förhållanden äger häva avtalet.

Det är egentligen endast i två punkter oenighet härutinnan kan råda.

Första punkten avser spörsmålet, huruvida legogivarens befogenhet till avtalets hävande måste förutsätta, att legotagaren genom sitt avtalsstridiga nyttjande *väsentligen* kränker legogivarens rätt, eller om ett vart avtalsstridigt nyttjande medför nämnda befogenhet. Detta spörsmål är i regel vad såväl svensk som utländsk rätt angår besvarat till förmån för den förre meningen.¹ Däremot är det uti ifrågavarande avseende givetvis utan betydelse, om saken genom det lagstridiga nyttjandet skadats eller icke. Det är till fyllest, att legotagaren väsentligen överskridit sin rätt. Såsom exempel härpå kan anföras det fall, att den, som lagt en ridhäst, använder den att draga lastvagn.

Andra punkten berör frågan, om legotagarens avtalsstridiga nyttjande av saken berättigar legogivaren att genast häva avtalet, eller om detsamma hävande får äga rum först i händelse legotagaren, trots legogivarens anmaning att upphöra med det avtalsstridiga nyttjandet, därmed fortsätter.

Modern utländsk lagstiftning har besvarat frågan på det senare sättet.² Vidkommande svensk rätt torde såväl teori som praxis vara böjd att följa en annan väg. Det kan icke vara förenligt med rättvisa att förklara legogivare — i all synnerhet då fara är att saken genom legotagarens avtalsstridiga nyttjande skadas eller förstöres — skyldig att låta legotagare, som en gång väsentligen missbrukat sin nyttjanderätt samt därigenom ock förverkat legogivarens förtroende, fortfarande utöva nyttjandet och därigenom komma i tillfälle att ånyo kränka legogivarens rätt. För övrigt är härvid ännu en omständighet att

¹ Har i kontraktet helt allmänt stipulerats rätt för legogivaren att häva avtalet, om legotagaren gör sig skyldig till avtalsstridigt nyttjande, gäller samma princip. Ett allenast oväsentligt överskridande av nyttjanderätten medför icke dylik rätt.

² Se t. ex. tyska civillagen § 553. Jfr § 550.

taga i betraktande. Anledning är nämligen att befara, att en mindre nogräknad legotagare, om han vet, att ett avtalsstridigt nyttjande, varav han kan hava särskilt intresse, icke i och för sig berättigar till avtalets ofördröjliga hävande, ej drager i betänkande att utöva detta nyttjande, varmed han ju i lugn kan fortsätta, intill dess legogivaren däremot protesterar.

Legogivaren äger dock icke under alla förhållanden häva avtalet på grund därav, att legotagaren gjort sig skyldig till avtalsstridigt nyttjande, som väsentligen kränkt legogivarens rätt. Legogivaren måste utan oskäligt uppehåll efter erhållen kännedom om legotagarens kontraktsbrott påfordra avtalets hävande. Och har legotagaren under viss tid avtalsstridigt nyttjat saken, men sedermera därmed upphört, kan legogivaren, om han först sedan avsevärd tid förflutit från det sålunda begångna kontraktsbrottet, får vetskap därom, ej längre åberopa samma kontraktsbrott såsom grund för hävande av avtalet.

Det spörsmål, som härefter bör besvaras, är, om legogivare, vilken på grund av legotagarens avtalsstridiga nyttjande häver avtalet, måste åtnöjas med lega för den tid, avtalet bestått, eller om vidsträcktare befogenhet härutinnan står honom till buds.

Enligt en mening är legogivaren även för tiden, efter det han återfått saken, i viss mån berättigad till lega. Han skall nämligen erhålla det belopp, som utgör skillnaden mellan den del av överenskomna legan, vilken belöper på tiden från avtalets hävande intill dess legotagarens nyttjande enligt avtalet skulle upphöra, samt värdet av det utav legogivaren återtagna nyttjandet. Och detta belopp skall legotagaren vara pliktig att genast betala utan avseende å den bestämda förfallotiden samt utan hänsyn till möjligheten, att legogivaren på grund av sakens undergång eller dylikt kunde bliva urståndsatt att under hela kontrakts-tiden uppfylla sin plikt att hålla saken till legotagarens disposition. Vid bestämmande av värdet utav det av legogivaren återtagna nyttjandet skall tagas i beräkning icke blott vad legogivaren genom nyttjandet verkligen förtjänar, utan allt vad det-

samma efter allmän måttstock kan anses inbringa. Vid sådant förhållande blir emellertid nog i vanliga fall — då ju värdet av nyttjandet icke till förmån för legogivaren kan antagas vara lägre än den av honom själv bestämda legan — legogivarens ifrågavarande befogenhet till lega för tiden efter avtalets hävande rent illusorisk.¹

Till stöd för den nu omnämnda meningen har anförts: Det är väl sant, att legogivarens rätt till lega är beroende därav, att han håller saken till legotagarens disposition. Men denna regel kan icke gälla, om det är legotagaren själv, som bär skulden till, att nyttjandet icke längre står honom öppet. Ej heller kan man med fog påstå, att den förlust i lega, som legogivaren lider genom att häva avtalet, har han tillfogat sig själv, då det ju stått honom fritt att låta legotagaren fortsätta med nyttjandet. Legotagaren har nämligen genom sitt avtalsstridiga nyttjande visat, att legogivaren icke är betjänt med att avtalet fortfar.

I rent formellt hänseende må mot oförmälda mening anmärkas, att om verkligen, sedan legogivaren återtagit saken, hans rätt till avtalad lega för tiden därefter (delvis) kvarstår, det torde vara oriktigt att säga, det avtalet genom sakens återtagande blivit brutet; legogivaren har upphävt nyttjandeförhållandet men icke själva avtalet, som fortfarande består och i tillämpliga delar länder till efterrättelse.

I sak torde emellertid numera² meningen i fråga böra i det väsentliga godkännas. Legogivaren är berättigad till skadestånd³ enligt vanliga regler.

Rättvisan synes kräva, att legogivare, som trots det avtalsstridiga nyttjandet låter avtalet bestå, har rätt till högre

¹ På grund av särskilda omständigheter kan ju dock legan hava bestämts till ett särdeles högt belopp. Stundom kan ock saken anses vara utan personligt bruksvärde för legogivaren, som allenast genom lega kan draga nytta av den, och då så är händelsen, skulle naturligtvis legogivaren, särskilt som man icke äger utgå därifrån, att ny legotagare genast kan anskaffas, hava fördel av tillämpning utav förenämnda mening.

² Se nyttjanderättslagen kap. 3 § 23. Ang. förutvarande rätt, se "Handelsbalken" VI sid. 1150.

³ Se sid. 107 här ovan.

lega,¹ så framt han icke på grund av omständigheterna får anses hava lämnat samtycke till legotagarens förfarande.

Man har härvid velat uppställa såsom regel, att den förhöjning i lega, legotagaren uti ifrågavarande avseende måste vidkännas, skall minst motsvara den högre avkastning, han genom det avtalsstridiga bruket erhållit.

Men detta är åtminstone icke fullt uttömmande uttryckt. Väl ligger det i förhållandets natur, att den obehöriga vinst, legotagaren förskaffat sig genom avtalsstridigt nyttjande, lämpligen *kan* läggas till grund vid bestämmande av den förhöjda ersättning, vartill legogivaren i följd av det avtalsstridiga nyttjandet är berättigad. Men denna vinst får aldrig vara i och för sig avgörande, i händelse densamma är resultat icke så mycket av sakens egen beskaffenhet, som fastmera av legotagarens särskilda verksamhet eller uppfinningsförmåga eller hans eljest rent personliga förhållande.²

Om man här icke vill nöja sig allenast med den principen, att avtalsstridigt nyttjande medför rätt för legogivaren till skälig förhöjning i legen, så lär i allt fall någon mera detaljerad regel icke kunna uppställas, än att legogivaren på grund av det avtalsstridiga nyttjandet är utan avseende å den avtalade legen berättigad till så stor ersättning, som man med stöd av de förhandenvarande omständigheterna kan anse att han skulle fordrat, därest han vid avtalets ingående avvetat, att legotagaren skulle bruka saken på sätt, som skett.

I vanliga fall är, såsom längre fram skall närmare påvisas, legotagaren icke pliktig att utgiva ersättning i anledning av den förändring och försämring, som uppkommer genom själva nyttjandet (d. v. s. det avtalsenliga nyttjandet). Men lika klart, som denna sistnämnda sats framgår av legoavtalets natur och syfte, lika klart är ock, att legotagare, som överskrider sin nyttjanderätt, måste lämna ersättning för all *därav* uppkommen

¹ Jfr min uppsats "Ett och annat om lån" sid. 17 här ovan.

Se ock sid. 113 not 3 här nedan.

² Jfr Nytt jur. arkiv 1900 not A. n:r 158.

skada och således även för den nötning, som är en följd av nyttjanderättens överskridande.¹

Legotagaren äger icke utan legogivarens samtycke utlega saken² till tredje man.³

Mången gång kan naturligtvis dock legotagaren utan uttryckligt lov vara berättigad att å sin sida bortlega saken, nämligen då avtalets beskaffenhet giver vid handen, att legotagarens syfte är att tillgodogöra sig det upplåtna nyttjandet genom sakens bortlegande till andra personer.

Upplåter legotagaren obehörigen sin rätt till tredje man (underlegotagare), så har han tydligen icke därigenom blivit frigjord från sina förpliktelser enligt avtalet. Legogivaren är emellertid berättigad att häva avtalet samt äger att för åter-

¹ Att legotagare, som låter avtalsstridigt nyttjande komma sig till last, svarar för olyckshändelse, se längre fram.

² Se det numera upphävda stadgandet i 13: 3 H. B. Jfr min uppsats "Ett och annat om lån".

³ Spörsmålet i fråga har uti utländsk rätt blivit på mycket olika sätt besvarat. Enligt "das gemeine Recht" var legotagaren ovillkorligen berättigad att vidare utlega vad han lagt. Enahanda ståndpunkt intog den sachsiska rätten, och även franska civillagen har härutinnan följt "das gemeine Recht". Preussiska rätten gjorde däremot legotagarens ifrågavarande befogenhet beroende av legogivarens samtycke med den begränsningen, att legotagaren ägde häva avtalet, i händelse samtycke utan giltigt skäl förvägrades honom.

Tyska civillagen innehåller härom följande bestämmelser: "Der Miether ist ohne die Erlaubniss des Vermiethers nicht berechtigt, den Gebrauch der gemietheten Sache einem Dritten zu überlassen, insbesondere die Sache weiter zu vermieten. Verweigert der Vermiether die Erlaubniss, so kann der Miether das Miethverhältniss unter Einhaltung der gesetzlichen Frist kündigen, sofern nicht in der Person des Dritten ein wichtiger Grund vorliegt. — Ueberlässt der Miether den Gebrauch einem Dritten, so hat er ein dem Dritten bei dem Gebrauche zur Last fallendes Verschulden zu vertreten, auch wenn der Vermiether die Erlaubniss zur Ueberlassung ertheilt hat." (§ 549.)

Motsvarande stadgande i schweiziska obligationsrätten är så lydande: "Der Meither ist berechtigt, die gemiethete Sache ganz oder theilweise weiter zu vermieten oder die Miethe an eine dritte Person abzutreten, vorausgesetzt, dass dadurch nicht eine für den Vermiether nachtheilige Veränderung bewirkt wird. — Der Miether haftet dem Vermiether dafür, dass der Untermiether die Sache nicht anders gebrauchte, als es dem Miether gestattet ist. Der Vermiether ist berechtigt, den Untermiether unmittelbar hiezu anzuhalten." (Art. 264.)

I dansk rätt torde såsom regel gälla, att legotagaren icke har befogenhet att å sin sida bortlega den legda saken, varemot norsk rätt synes intaga den motsatta ståndpunkten, om ock med vissa modifikationer.

fående av den legda saken omedelbart vända sig mot underlegotagaren; och denne torde, även om han handlat i god tro, vara skyldig att utlämna saken utan rätt till ersättning av legogivaren för den lega, han till äventyrs i förskott lämnat till legotagaren.¹

Liksom i det fall, att legotagaren själv på ett avtalsstridigt sätt nyttjar saken, är legogivaren även i nu förevarande fall berättigad till skadestånd enligt vanliga regler.²

Låter legogivaren avtalet bestå, synes han böra äga att beräkna skälig förhöjning³ i legan,⁴ så framt han icke på grund av omständigheterna får anses hava lämnat samtycke till upplåtelsen åt tredje man.

Under förutsättning, att underlegotagaren icke handlat i god tro, äger legogivaren att vända sig mot honom med anspråk på ersättning för nyttjandet; och även om underlegotagaren varit i god tro, är han skyldig att ersätta legogivaren sådan skada å saken, som han med uppsåt eller genom vållande förorsakar enligt den regel, som gäller i utomobligatoriska förhållanden.

För giltigheten av det emellan legotagaren och underlegotagaren slutna avtalet är legogivarens samtycke icke i och för sig av betydelse. Underlegotagaren är pliktig att till legotagaren betala den med honom överenskomna legan, så framt legogivaren icke frångår underlegotagaren saken. Sker detta, är underlegotagaren berättigad att av legotagaren undfå skadestånd, så vitt icke underlegotagaren känt eller bort känna, att legogivaren icke lämnat samtycke till underlega.

Om legotagaren, jämlikt därom vid avtalet gjort förbehåll, utleger saken, uppkommer därigenom icke något obligatoriskt

¹ Se min uppsats "Huru i avseende å lös egendom rättspraxis kringskurit vindikationsrätten" i "Juridik och politik" II sid. 31.

² Att legotagaren ansvarar för skada å saken, som timar efter upplåtelsen till tredje man, även om olyckshändelse föreligger, se längre fram.

³ Den med legogivaren avtalade legan har bestämts under den förutsättning, att legotagaren själv skall nyttja saken; brukas den obehörigen av någon annan, så kan legogivaren, utan hänsyn till vad förut avtalats, vara berättigad att för detta bruk erhålla skälig ersättning.

⁴ Häves avtalet, bör legogivaren ändå vara berättigad till dylik förhöjning för den tid, tredje man nyttjat saken.

förhållande emellan legogivaren och underlegotagaren; de båda senare hava att uteslutande hålla sig till den, med vilken de kontraherat, eller legotagaren.

Mottager legogivaren överlåtelse av legotagaren å hans rätt, har visserligen legotagarens skyldighet att betala lega upphört, men legogivaren har icke därigenom kommit i skuldförhållande till underlegotagaren, utan är legotagaren gent emot denne fortfarande pliktig att uppfylla sina förpliktelser enligt underlêgoavtalet, så framt icke underlegotagaren lämnar samtycke till överlåtelsen.

Träffas emellan legotagaren och underlegotagaren överenskommelse, enligt vilken den senare gent emot legogivaren övertager legotagarens förpliktelse att betala lega, så befriar denna omständighet naturligtvis icke legotagaren från hans betalningsskyldighet under annan förutsättning, än att legogivaren godkänner överenskommelsen.¹

*Legotagarens
vårdplikt.*

En given följd av legotagarens förfoganderätt över saken är, att han ej blott vid själva nyttjandet utan även i övrigt har förpliktelse att vaka däröver, att saken icke skadas. Legotagaren har sålunda vård- och bevaringsplikt.

Enligt landskaps- och landslagarna synes legotagaren hava i avseende å timad skada varit fri från ansvar allenast, i händelse han kunde styrka eller det eljest befanns klart, att det varit honom faktiskt omöjligt att förekomma skadan.²

I lagkommissionens omkring år 1717 avgivna förslag till handelsbalk hade 3 § av 15 kap. om lega och hyra följande lydelse: "Allt vad man af annan hyrer och leger thet skal man sköta och vårda som sit eget. Förnötes thet under sit rätta bruk, hwar til legd war, eller skadas thet af våda; lide tå skadan then som niuter legan. Sker thet af hans fösummelse, wan-

¹ Angående retentionsrätt för underlegotagare, se längre fram.

² Detta ansågs hava varit fallet, om t. ex. ett legd djur blivit rånat från honom, eller om det hade omkommit genom eldsvåda eller blivit slaget av en björn. Om det däremot t. ex. hade förgåtts på berg eller bro, i vatten eller gytta eller dödat av annat vilddjur än björn, så hade han skyldighet att ersätta skadan.

skötsel eller missbruk, som legde; fyller han ägaren skadan och betale äntå legan."

Enligt vad lagkommissionens protokoll för den 1 mars 1722 utvisar, beslöts emellertid, att paragrafen skulle utgå, "ty thet förstås af sig sielft och kommer an på öfverenskommande."

Lagkommitténs förslag till handelsbalk upptog uti 10 kap. om lega och hyra följande bestämmelser: "Brukar någon ovarsamligen det till honom legdt är, så att skada därå sker; då skall han den gälda." (§ 2.) — "Skadas eller förgås det, som legdt är, av rätt våda; vare skadan eller förlusten ägarens." (§ 3.)

Då uppenbart är, att lagkommittén icke velat ålägga legotagare strängare ansvar än låntagare,¹ vilken enligt kommitténs förslag skulle vårda lånegodset "som sitt eget", måste, fastän uttryckssättet varierats, innebörden av nyssnämnda bestämmelser vara, att legotagarens ansvarighet likaledes skulle inskränkas till skyldighet att vårda vad han legdt "som sitt eget". Lagkommissionens uppfattning gick sålunda här igen.

Lagberedningens bestämmelser uti förevarande avseende voro så lydande: "Leger man något av annan till bruk; värde det som sitt eget, bruke det varsamligen, och giv det, när legotiden ute är, till ägaren oskadat åter, eller gælde skadan." (1 §.) — "Försämras det, som legdt är, genom dess lovliga bruk, eller skadas det utan legotagarens vanvård eller vållande; vare han saklös." (2 §.)

Lagkommittén och lagberedningen hade icke för avsikt att härutinnan införa någon nyhet, utan ville allenast uttryckligen inskräpa, vad lagkommissionen funnit självklart. Ehuru man sålunda kan utgå därifrån, att legotagaren enligt gällande rätt har att vårda det legda godset "som sitt eget", hava, åtminstone förr, skiljaktiga meningar yppats om räckvidden av legotagarens ansvarighet. Uttrycket "vårda som sitt eget" har nämligen blivit olika uttolkat. Å ena sidan har man sagt, att detsamma innebär förpliktelse för legotagaren att fullgöra vad en ordentlig människa i allmänhet vidtager till bevarande av

¹ Tydligt ej heller mildare ansvar än en depositarie. Jfr sid. 116 här nedan.

sin egendom. Å den andra sidan åter har förklarats, att legotagaren — förutom det att han är pliktig ersätta skada, som han gjort med uppsåt eller genom grovt vållande — är ansvarsskyldig allenast i det fall, att skadan uppkommit därigenom, att han åt saken ägnat mindre omsorg än åt sina egna tillhörigheter.

Till stöd för den senare meningen har anförts, att densamma vore mest överensstämmande med ifrågavarande avtals väsende och kontrahenternas gemensamma vilja. Legogivaren vore nämligen alltid i tillfälle att överlåta sin egendom till brukande åt den, han ville, och kunde lätteligen skaffa sig kännedom om hans vanliga handlingssätt. Om detta rörde mindre försiktighet och omtanke, än legogivaren önskade, skulle han säkerligen undvika att med honom ingå något legoavtal. Gjorde han det ändå, så torde den vanliga bevekelsegrunden vara, att en sådan person bjöde högre lega, än vad andra ville giva. Och man kunde antaga, att i sådant fall legogivaren beräknade att med den större inkomst, han sålunda beredde sig, kunna betäcka de förluster, som av en dylik legotagares förfarande möjligen för honom uppkomme. Å andra sidan kunde man ej med skäl antaga, att en person, som gäve fulla värdet för en rättighets erhållande, skulle vilja förbinda sig att vid dess utövande iakttaga större uppmärksamhet än han vanligen använde.

Ingen av dessa invändningar kan dock vara av avgörande betydelse. Legotagare kan uppenbarligen icke uti ifrågavarande avseende vara i bättre ställning än depositarie. Och då denne icke äger räkna sig till godo den omständigheten, att han tilläventyrs är mindre noggrann i vården om egna angelägenheter, kan ej heller legotagarens ansvar vara sålunda begränsat.¹

Om legotagaren väsentligt eftersätter sin vårdplikt, och sakens bestånd sålunda kan anses äventyrad, har legogivaren hävningsrätt och anspråk på skadestånd.²

¹ Se min uppsats "Ett och annat om deposition" i "Juridiska skrifter" VII sid. 163. Legotagare bör, närmare bestämt, ansvara i likhet med depositarie, som betingat sig ersättning för förvaringen. Att det lagbestämda ansvaret kan genom avtal jämkas, se samma arb. sid. 187.

² Jfr min uppsats "Ett och annat om lån" sid. 22 här ovan. Se ock min uppsats "Om panthavares vårdplikt" i "Juridiska skrifter" II sid. 75.

I händelse saken under legotiden genom omständighet, för vilken legotagaren är ansvarig, helt och hållet förstöres, har man att avgöra, huruvida han, oavsett att avtalets föremål sålunda upphört att finnas till, har skyldighet att betala lega intill legotidens slut.

På landskapslagarnes tid var spørsmålet jakande besvarat. V:m L. ålade sålunda legotagaren att gälda ej mindre sakens värde än även hela överenskomna legen. Båda landslagarne följde detta föredöme, varemot stadslagen förklarade honom fri från skyldigheten att betala lega, i vad denna belöpte å tiden efter sakens undergång. Lagkommissionen synes i sitt förenämnda omkring år 1717 avgivna förslag till handelsbalk hava ställt sig på landslagarnes ståndpunkt. I förslaget stadgades nämligen, såsom visats, för det fall, att saken genom legotagarens försummelse, vanskötsel eller missbruk skadats (eller förstörts): "fyller han egaren skadan och betale äntå legen." Att lagkommissionen sedermera år 1722 beslöt att stadgandet, såsom självklart,¹ skulle utgå, har ävenledes förut blivit framhållet.

Säkert är ju icke, att vid lagens slutliga avfattning vederbörande godkänt denna uppfattning, som stred mot då gällande tysk rätt, varav den svenska i mångt och mycket lät sig påverkas. Och i allt fall kan en av lagkommissionen uttalad mening, som icke fått uttryck i själva lagen, icke i och för sig vara av avgörande betydelse. I och med sakens förstörande har avtalet upphört.²

Så vitt jag förstår, skulle godkännandet av en dylik mening för övrigt kunna leda till legogivarens obehöriga gynnande. Han är ju berättigad att omedelbart utbekomma ersättning för sakens värde och skulle alltså i dubbel måtto kunna förskaffa sig avkomst. Hans rätt bör rättvisligen vara begränsad till utbekommande av den eventuella skillnaden mellan avtalade legen, i vad den belöper på tiden efter sakens förstörande, samt den ränta, som under samma tid skäligen kan beräknas å ersättningsbeloppet.

¹ Detta är naturligtvis obestriddigt, om man bortser från det fall, att saken förstörts. Förslaget torde emellertid, såsom antytt, hava avsett jämväl detta fall.

² Jfr sid. 86 här ovan.

Legotagaren har enligt förut angiven regel skyldighet att gälda skadestånd, därest saken genom hans förvållande så skadas, att den icke kan återställas i oförändrat skick.¹

Denna regel lider emellertid i två avseenden inskränkning, dels till legotagarens och dels till legogivarens förmån.

Sålunda är legotagaren icke pliktig att utgiva ersättning för skada, som uppkommer genom sakens avtalsenliga nyttjande. Det ligger nämligen i förhållandets natur, att då saken upplåtits till nyttjande åt legotagaren, följderna av just detta nyttjande icke kunna läggas honom till last.

I vissa fall är åter legotagaren ersättningsskyldig för skada, även om den uppkommit av våda.

Detta är sålunda händelsen, när legotagaren låtit avtalsstridigt nyttjande komma sig till last. Dylikt nyttjande medför dock icke ovillkorlig förpliktelse för honom att ansvara för våda. Kan han bevisa, att skadan skulle inträffat, även om saken brukats i enlighet med avtalet, är han fri. Hans ansvarighet förutsätter alltså, att skadan på ett eller annat sätt stått i samband med det avtalsstridiga nyttjandet.²

¹ Angående skadeståndets omfattning och bevisskyldigheten samt andra därmed sammanhängande frågor, se min uppsats "Ett och annat om deposition" i "Juridiska skrifter" VII sid. 191.

I fråga om det fall, att två eller flera till samfällt bruk lagt en sak, se min uppsats "Om panthavares vårdplikt" i "Juridiska skrifter" II sid. 68. Jfr min uppsats "Ytterligare något om deposition" sid. 67 här ovan. Angående preskription av skadestånd, se min uppsats "Om panthavares vårdplikt" i "Juridiska skrifter" II sid. 92.

Ang. kvittningsrätt, se min uppsats "Ett och annat om lån" sid. 39 här ovan.

Beträffande ansvarighet för skada, förorsakad av annan, se mina uppsatser "Ansaret för skada å låntagets gods" i "Juridiska skrifter" VII sid. 238, och "Om panthavares vårdplikt" i "Juridiska skrifter" II sid. 67. Jfr min uppsats "Ett och annat om deposition" i "Juridiska skrifter" VII sid. 180.

I fråga om utländsk rätt, se "Handelsbalken" VI sid. 1165 not. 1.

² Ett par exempel kunna här lämpligen anföras.

Om någon lagt en häst att användas till en kortare ridtur men i stället begagnar den till en längre färd, varunder hästen faller i sken och sedermera, på grund av därvid erhållen skada, dör, så är legotagaren ersättningsskyldig utan avseende därpå, att skenandet icke kan läggas honom till last och att han, sedan skadan skett, ägnat hästen den omsorgsfullaste vård. Det är naturligtvis omöjligt för legotagaren att härvid visa, att hästen skulle skenat, även om avtalsstridigt nyttjande icke ägt rum. — Dör en för kortare resa legd häst av sjukdom, under det han användes för en längre färd, så har man ock att utgå ifrån, att legotagaren är skadeståndspliktig. Men denne kan i detta fall freda sig, om han genom läkare förmår styrka, att hästen redan före bortlegandet varit an-

Likaledes är legotagaren ansvarig för skada på grund av olyckshändelse, därest han obehörigen överlåter sin nyttjanderätt till tredje man eller underlåter att i rätt tid återlämna saken.¹

I närmaste samband med legotagarens vårdplikt står den underrättelseplikt, som under här nedan angivna förhållanden åligger honom. *Legotagarens underrättelseplikt.*

Förut har framhållits, hurusom legotagaren, därest skada (fel) uppkommer å saken² av beskaffenhet att menligt inverka på det avtalsenliga nyttjandet, icke har befogenhet att på legogivarens bekostnad bota skadan under annan förutsättning än att denne, trots uppmaning att själv draga försorg om erforderlig reparation, sådant underlåtit. För tid, varunder legotagaren känt eller bort känna skadan, men icke påfordrat dess botande, är han icke berättigad till nedsättning i legan.

Underlåtenhet att i nämnda avseende lämna legogivaren underrättelse kan alltså medföra förlust för legotagaren.

Emellertid har legotagaren i vissa fall vid annan påföljd förpliktelse att underrätta legogivaren om uppkommet fel å saken. Dylik förpliktelse är för handen, så snart ett fel har uppstått av beskaffenhet att *kunna* menligt inverka på sakens

gripen av sjukdomen, naturligtvis dock under den förutsättning, att sjukdomen icke kan anses hava förvärrats därigenom, att färden obehörigen förlängts, och att hästen erhållit samma vård, som stått till buds, därest den nyttjats i enlighet med avtalet. — Legd häst har av legotagaren nattetid begagnats till icke medgiven färd, varunder hästen förolyckats genom någon tillfällig omständighet. Samma natt har det legotagarens stall nedbrunnit, där hästen skulle förvarats, om det avtalsstridiga nyttjandet icke skett. Hava alla hästar, som tilläventyrs funnits i stallet, därvid brunnit inne, bör legotagaren ändock icke under alla förhållanden vara fri från ersättningsplikt, då ju den möjlighet icke är utesluten, att eldens verkningar kunnat förebyggas, om han själv varit hemma. Ännu mindre kan naturligtvis legotagaren ovillkorligen äga att räkna sig eldsvådan till godo, om någon eller några hästar blivit räddade.

Av de anförda exemplen framgår, att den legotagaren uti ifrågavarande avseende förunnade förmån att kunna freda sig från skadeståndsskyldighet genom att styrka, det skadan skulle inträffat, även om avtalsstridigt nyttjande icke ägt rum, i realiteten icke är av stor betydelse.

¹ I det senare fallet kan legotagaren icke freda sig ens genom att visa, att skadan skulle hava drabbat saken, även om den vederbörligen återställts till legogivaren. Se min uppsats "Ansvaret för skada å låntagets gods" i "Juridiska skrifter" VII sid. 239.

² Jfr även sid. 85 här ovan.

nyttjande. Det kommer alltså icke an därpå, om felet för tillfället inkräktar på nyttjandet eller icke. Ej ens den omständigheten, att felet icke *kan* hava betydelse för det åt *legotagaren* upplåtna nyttjandet befriar honom från ifrågavarande plikt. Denna åligger honom i legogivarens intresse. Grunden till underrättelseplikt i fråga om för tillfället irrelevanta fel är, att legogivaren bör beredas tillfälle att genom avlägsnande av ett fel förekomma något ännu svårare.

Legotagarens underrättelseplikt inträder vidare, då någon åtgärd till skydd för en icke förutsedd fara blir erforderlig.

Likaledes har legotagaren, om tredje man framställer anspråk på saken, skyldighet att därom underrätta legogivaren. Även härutinnan är det givetvis likgiltigt, om tredje mans rätt skulle störande inverka på legotagarens nyttjande eller icke.

Underrättelse skall ske ofördröjligen. Den faktiska upptäckten av felet är icke i fråga om tiden för underrättelsens lämnande av avgörande betydelse. Underrättelse skall nämligen äga rum ofördröjligen, efter det felet visat sig, under förutsättning att det då bort märkas. Legotagaren kan sålunda t. ex. icke freda sig därmed, att saken en tid stått utan tillsyn.

Följden därav, att legotagaren underlåter att fullgöra sin underrättelseplikt, är den, att han blir ersättningsskyldig beträffande skada, som därav kan uppstå för legogivaren.

Ersättningsskyldigheten bortfaller dock i händelse legogivaren haft vetskap om det förhållande, varom underrättelse bort lämnas. Enahanda torde vara fallet, därest kännedom om sagda förhållande undgått legogivaren på grund av grov vårdslöshet å hans sida. Bevisskyldigheten härutinnan åligger legotagaren, som naturligtvis även (i händelse av bestridande) har att styrka, att underrättelse blivit behörigen lämnad.

I förhållandets natur ligger, att legotagare, som eftersatt ifrågavarande plikt, icke för avtalets hävande eller annorledes till sin förmån äger åberopa den omständigheten, att skada uppstått å saken, när skadan härflyter av ett förut uppkommet fel, vilket legogivaren kunnat avhjälpa, om behörig underrät-

telse skett. Legotagaren är själv vållande till skadan, vilken ju genom felets avhjälpande hade förebyggts. Att legogivaren skulle försummat att avhjälpa felet, äger man icke förutsätta.

Kan legogivaren icke med underrättelse anträffas, eller är faran (eller behovet) så trängande, att underrättelse icke medhinnes, måste legotagaren i kraft av den honom åliggande vård- och bevaringsplikten handla i legogivarens ställe. Han har att inrätta sitt handlingsätt i överensstämmelse med den allmänna ansvarighetsregeln, d. v. s. med normalmänniskan till föredöme. Han är alltså t. ex. aldrig skyldig att till sakens bevarande göra andra kostnader, än som stå i rimligt förhållande till densamma värde. Förpliktelse för honom att till räddande av saken använda och därigenom uppföra eget gods av högre eller lika värde kan icke frågakomma.

Att legogivaren under vissa omständigheter har att ersätta legotagaren kostnader, som denne gjort å det legda godset, är, såsom liggande i sakens natur, erkänt av alla lagstiftningar, i vilka bestämt yttrande i ämnet lämnats. Uppenbarligen har även enligt svensk rätt legogivaren sådan ersättningsskyldighet.

*Fördelningen
av ansvarig-
heten för
kostnader
å saken.*

Emellertid är legotagaren å sin sida pliktig att bära ansvaret för vissa kostnader. I vad mån ifrågavarande ansvar är fördelat på de särskilda kontrahenterna, har man mången gång att avgöra efter de förhandenvarande omständigheterna i varje fall. Det är sålunda klart, att den, som på särskilt lång tid lagt en sak, kan anses hava åtagit sig vidsträcktare förpliktelser uti ifrågavarande avseende, än som under vanliga förhållanden åligger legotagare.

Såsom regel kan dock uppställas, att legotagaren skall bära de kostnader, som äro förbundna med själva nyttjandet. Legotagare, som t. ex. köpt smörjolja, förutan vilken en legd maskin icke skulle kunnat begagnas, är uppenbarligen icke berättigad till ersättning härför av legogivaren. Allmänt erkännes även, att kostnad till foder åt legda kreatur, ehuru denna kostnad ju icke är förenad med nyttjandet, skall bäras av legotagaren.

Däremot är den meningen åtminstone icke allmängiltig, enligt vilken legotagaren ansvarar för alla kostnader, som äro av mindre betydighet. Den, som på någon dag lagt en häst, är icke pliktig bestå läkarevård, medicin, skoning o. s. v., som härunder blir erforderlig, även om utgifterna uppgå allenast till oväsentliga belopp. Men väl kan, i överensstämmelse med vad ovan yttrats, förhållandet varda motsatt, därest legoavtalet avser längre tid.

Med undantag av nu nämnda fall ansvarar legogivaren för alla kostnader, som äro nödiga för sakens bevarande. Kostnaderna ske nämligen i legogivarens intresse; utan dem skulle han ju gå miste om icke allenast själva saken, utan även sin rätt enligt avtalet.

I motsats till vad förhållandet är i fråga om lån förstås här med "nödiga" kostnader även sådana, som äro att betrakta såsom regelmässiga.¹

Av den legogivaren åliggande bevaringsplikten följer jämväl, att han måste ersätta legotagaren sådana kostnader, som varit nödiga för att hålla saken i brukbart (avtalsenligt) skick.²

¹ I fråga om lega av djur måste dock, som sagt, undantag göras för fodringskostnaden.

² Lagkommittén, som icke föreslog något stadgande till reglerande av nu nämnda förhållanden, ansåg med all säkerhet, att vad uti ifrågavarande avseende stadgats om lån skulle i huvudsak gälla även om lega.

I lagberedningens förslag upptogos däremot följande bestämmelser: "Nödgas legotagaren göra kostnad för bevarandet av det legda, eller för att det i brukbart skick hålla, och föranleder ej legoavtalet därtill, att den kostnad skall av honom själv bestås, have han rätt att den på legan avdraga; har han gjort större kostnader, utan att han kunnat därom förut underrätta ägaren, vare ock denne skyldig att den kostnad ersätta; och gälle om legotagarens rätt att för sådan ersättning kvarhålla det legda, vad för slikt fall, i avseende på lånt gods, i 9 kap. 9 § stadgas." (10 kap. 12 §.)

Ur motiven: Ut i 9 kap. 9 § stadgas om ersättning för kostnad, som låntagare nödgas göra å lånt gods. En motsvarande bestämmelse angående ersättning för å lagt gods använd kostnad har beredningen funnit sig böra i en ny § föreslå, varvid behörigt avseende blivit gjort på lego- och låneavtalets skiljaktiga beskaffenhet. Då en låntagare, som utan vederläggning får bruka det lånta, själv billigtvis bör bestå vanlig kostnad till dess underhåll, måste en legotagare däremot i allmänhet vara berättigad att fordra, att legogivaren skall på egen bekostnad hålla det utlegda i brukbart stånd, emedan lega just därför betalas. Genom bestämmelsen, att legotagaren må på legan avdraga kostnaden för de förbättringar, han själv nödgas verkställa, har man dock velat göra det omöjligt för legotagaren att på eget bevåg och utan att han därom sökt underrätta ägaren, tillskynda denne en kostnad, som uppgår till eller överstiger legans hela belopp."

Uppkommer behov att för bevarande av lagt gods därå göra sådan kostnad, som legogivaren är skyldig att bestå, så är legotagaren i enlighet med vad förut nämnts förpliktad att där-om lämna underrättelse åt legogivaren,¹ vilken då har att själv draga försorg om sin egendoms bevarande. Legotagaren har genom underrättelsen fullgjort sin vårdplikt.

I vanliga fall har emellertid legotagaren eget intresse i att uppkommen skada varder botad, enär han därförutan icke kan tillgodogöra sig det avtalsenliga nyttjandet. Eftersätter legogivaren, ehuru därom anmodad, sin plikt att bota skadan, är, såsom förut visats, legotagaren berättigad att göra det på hans bekostnad. Men det har ifrågasatts, att legogivare, som icke blivit underrättad om skadan, ändock skulle vara pliktig att till legotagare, vilken själv botat densamma, utgiva ersättning för kostnaden. Detta är dock icke överensstämmande med allmänt rådande rättsåskådning.² Legogivaren anses i regel icke ersättningsskyldig, därest han ej *försummat* att fullgöra sin bevaringsplikt, vilket han ju icke gjort, om han saknat kännedom om skadan.³

¹ Enligt vad förut sagts bortfaller underrättelseplikten, där behovet är trängande.

² Se t. ex. tyska civillagen § 538 andra stycket.

³ Lagberedningen intog, såsom av dess här ovan anförda motiv framgår, delvis en annan ståndpunkt till ifrågavarande spörsmål. Det förutsattes av lagberedningen, att legotagaren med rätt till ersättning av legogivaren kunde göra vissa kostnader på eget bevåg och utan att han därom sökt underrätta legogivaren.

Ett stadgande i denna riktning har förmenats vara berättigat till förekommande därav, att legogivaren obehörigen riktade sig på legotagarens bekostnad. Även om legotagaren för egen del haft intresse i nödig kostnad, som av honom förskjutits — kostnaden hade t. ex. avsett icke att bevara saken utan att försätta eller bibehålla den i ett skick, som motsvarade det avtalsenliga nyttjandet — hade densamma dock skett till förmån för legogivaren, vilkens rätt till lega ju vore beroende av, att saken hölles i avtalsenligt skick, och vilken därför icke rimligen kunde begära att erhålla förmånen till skänks.

Detta resonemang är naturligtvis i och för sig riktigt, men visar ingalunda vad man därmed avsett eller att legogivaren måste hava ovillkorlig skyldighet att ersätta kostnader, som legotagaren gjort på eget bevåg. Legogivarens och legotagarens intressen böra mot varandra noga avvägas. I förhållandets natur ligger, att legotagaren ej kan vara pliktig att för intet göra alla nödiga kostnader. Men å andra sidan kräver legogivarens intresse, att hans bevaringsplikt icke göres tyngre än som till skyddande av legotagarens intresse är nödigt. Uppenbart är, att det i de flesta fall för legogivaren ställer sig fördelaktigare att själv draga försorg om botande av uppkommen skada än att överlämna botandet åt lego-

För andra än nödiga kostnader är legotagaren berättigad till ersättning allenast under förutsättning, att de gjorts på legogivarens begäran.¹

Består kostnad, som legotagaren gjort, i en särskild inrättning, med vilken han låtit förse saken, så är han berättigad att borttaga inrättningen, för så vitt det kan ske, utan att saken väsentligt skadas.

Begagnar han sig av denna rätt, äger han naturligtvis icke under något förhållande undfå ersättning för inrättningens anbringande, varemot han är pliktig att försätta saken i dess förra skick.

Låter han däremot inrättningen vara kvar, skall frågan om skyldighet för legogivaren att ersätta kostnaden för densamma besvaras enligt förut angivna grunder. Att saken genom inrättningen fått förhöjt värde, berättigar alltså icke i och för sig legotagaren till erhållande av ersättning.

Har legotagaren i avtalet förbundit sig att göra vissa kostnader, måste han, så framt annat icke uttryckligen stadgats,

tagaren. Och det kan icke anses betungande för legotagaren att lämna legogivaren tillfälle härtill, desto mindre som legotagaren — vilken under förutsättning av trängande behov på grund av sin subsidiära bevaringsplikt är *skyldig* att på legogivarens bekostnad handla i hans ställe utan föregående underrättelse — således under denna förutsättning även är berättigad därtill.

Förut har yttrats, att legotagaren icke har befogenhet att på legogivarens bekostnad bota uppkommen skada, så framt icke denne, trots uppmaning att själv draga försorg om erforderlig reparation, sådant underlåtit. I regel torde dock, såsom förut antytts, underrättelse, att skada uppstått, i och för sig böra uppfattas såsom en uppmaning att bota densamma.

I princip synes det vara riktigt att tillerkänna legotagare ersättning för nödiga kostnader, som han gjort på eget bevåg (utan föregående anmaning eller underrättelse), så framt han kan visa, att legogivaren i allt fall haft kännedom om behovet av kostnadernas görande. Detta är åtminstone i allmänhet utländsk rätts ställning till förevarande spörsmål. Med svensk rätt torde det dock icke vara överensstämmande.

¹ Detta var förhållandet såväl i "das gemeine Recht", som i preussiska rätten. Tyska civillagen intager däremot härutinnan en annan ståndpunkt; legotagaren äger undfå gottgörelse jämväl för nyttiga kostnader, som gjorts med legogivarens *presumerade* vilja, så framt det på grund av de förhandenvarande omständigheterna kan antagas, att legotagaren, då han gjorde kostnaderna, haft för avsikt att förplikta legogivaren.

därmed anses hava frånträtt den rätt till ersättning, som eljest skulle tillkommit honom.

Har legotagaren under legotiden å saken gjort kostnader under sådana förhållanden, att han enligt här ovan angivna regler är berättigad att för desamma erhålla ersättning, så kan han göra sitt anspråk på ersättningen gällande antingen genom stämning i vanlig ordning eller genom avdrag å legan, det senare naturligtvis under förutsättning att legan därtill förslår och att den icke betalats i förskott.

Jämväl en tredje utväg står emellertid härutinnan legotagaren till buds. Han har nämligen enligt grunderna för 11 kap. 3 § och 12 kap. 8 § H. B. retentionsrätt, d. v. s. befogenhet att, såvitt icke särskilda förutsättningar inträffa, kvarhålla saken, tills han erhållit betalning för sin fordran. Vål är i dessa lagrum icke tal om legotagare utan allenast om låntagare och depositarie, men den rättssats, som där blivit inskräp, får enligt de tolkningsregler, som följa av lagens system, icke inskränkas till de särskilt angivna fallen utan måste omfatta även alla med dem likartade.

*Legotagarens
retentionsrätt.*

Detta har man bestritt, under förebärande att "lagbestämmelserna om retentionsrätten, med hänsyn till sitt innehåll, torde böra anses såsom undantagsstadganden och således måste tolkas strictissime juris."¹

*Björling*² ansluter sig härtill samt yttrar: "Nu är emellertid den analogiska tillämpningen av lagbuden om retentionsrätt ganska betänklig. Det har sannolikt föresvävat lagstiftaren särskilda omständigheter i vart och ett av de fall, där retentionsrätt medgivits, omständigheter, vilka saknas i andra tillfällen, där

¹ Se *Flensburg* i Nytt jur. arkiv II 1900 n:r 8. *Almén*; Köp och byte I 2:dra uppl. sid. 175, yttrar däremot: "då retentionsrätt endast i vissa i lagen särskilt angivna eller med dem likställda fall anses förefinnas". Likaså *Winroth* under "Retentionsrätt" i Nordisk familjeboks andra uppl. Se ock *Undén* i Svensk juristtidning 1921 sid. 1 samt "Juridiska skrifter" V sid. 246 not 1.

Ang. *Serlachius*, se min uppsats "Om betydelsen för depositaries och låntagares retentionsrätt därav, att det retinerade godset utmätas för tredje mans fordran eller gäldenären (godsets ägare) försättes i konkurs" i "Juridik och politik" I sid. 12.

² Se *Tidskrift for Retsvidenskab* 1906 sid. 364.

eljest retentionsrätt tyckes vara befogad. Låntagare eller depositarie har sålunda inte, såsom i regel legotagare, tillfälle att genom kvittning mot egen skuld till medkontrahenten göra sig betald."

Häremot torde till en början kunna invändas, att legotagare näppeligen i regel är i tillfälle till kvittning; enligt erfarenhetens vittnesbörd betingar sig legogivare vanligen lega i förskott. Anledningen till, att legotagare icke uttryckligen tillerkänts retentionsrätt, är säkerligen den, att 1734 års lag ju ytterst knapphändigt behandlat saklega. De rättsförhållanden, som uppkomma av detta avtal, hava ansetts böra i allmänhet regleras av för analoga fall fastslagna principer. Möjligt är, att lagstiftaren alls icke tänkt på frågan om legotagares retentionsrätt. Men om han så gjort, har man icke rätt att utgå från annat, än att han tänkt förnuftigt. Och, så vitt jag förstår, vore det oskäligt att i förevarande hänseende försätta legotagare i sämre ställning än låntagare. Lån sker ju uteslutande i låntagarens intresse, varemot legogivare ej mindre än legotagare måste anses hava fördel av legoavtalet.

Depositarie och låntagare äro på visst sätt motsatser; den förre giver, den senare mottager en tjänst. Då båda förlänats med retentionsrätt, hava därmed också alla mellanliggande fall klarats.

Att rättspraxis medgivit retentionsrätt utöver vad lag uttryckligen stadgar, framgår av Nytt jur. arkiv 1913 sid. 487.¹

Lagkommittén, som icke meddelade bestämmelse om skyldighet för legogivare att lämna legotagaren ersättning för några kostnader, kom sålunda icke in på frågan om retentionsrätt.

Lagberedningen åter gav legotagare för kostnader samma retentionsrätt som låntagare.

I överensstämmelse med vad som gäller om lån och deposition har legotagare retentionsrätt jämväl för sådana nyttiga

¹ Rättsfall i Nytt jur. arkiv 1900 not B n:r 144 lär med hänsyn till de däri förekommande omständigheterna icke kunna åberopas till stöd för en motsatt mening.

(och även överflödiga) kostnader, som han gjort på legogivarens begäran.¹

Jämlikt grunderna för stadgandet i 57 § köplagen bör legotagaren slutligen tillerkännas retentionsrätt för ersättning på grund av skada,² som för legotagaren uppkommit genom sakens beskaffenhet.³

Underlegotagare har gentemot såväl legogivaren som legotagaren retentionsrätt av samma omfattning, som tillkommer legotagaren gent emot legogivaren.

Dock kan dylik rätt icke tillkomma underlegotagaren gent emot legogivaren, därest han vid mottagandet av saken känt eller bort känna, att legotagaren icke haft lov att utlegga den.

Frågan, huruvida underlegotagaren äger vägra att återställa saken till legogivaren under åberopande därav, att legotagaren till densamma har retentionsrätt, lär för vår rätts vidkommande böra besvaras nekande, så framt man icke i särskilda fall kan anse, att underlegotagaren innehar saken jämväl för legotagarens räkning.

¹ Se min uppsats "Pant- och retentionsrätt. Några jämförelsepunkter" i "Juridik och politik" I sid. 62 och 65.

² Lagberedningen ville icke medgiva dylik retentionsrätt. Ej heller lagkommittén, som säkerligen ansåg att vad i avseende å retentionsrätt stadgats om lån vore tillämpligt även i fråga om lega. I 9 kap. 4 § H. B. föreskrevs, att låntagaren i vissa fall ägde retentionsrätt för nödiga kostnader men att han icke ägde sådan rätt för *annan* fordran utan att han tillika i saken ägde panträtt. Och man synes icke — ehuru sådant i och för sig skulle vara naturligtast — kunna antaga, att meningen med sistnämnda stadgande allenast varit att inskräpa den satsen, att låntagaren hade skyldighet att återställa saken utan avseende därå, att han tilläventyrs av långivaren ägde sådan fordran, som icke tillkommit på grund av eller eljest icke stode i samband med låneavtalet. Lagkommittén bestämde nämligen uttryckligen i 7 §, att låntagaren i visst fall skulle vara berättigad till ersättning för skada, som han lidit på grund av fel i saken, utan att här vare sig särskilt eller genom hänvisning till 4 § meddelades föreskrift om rätt för honom att för sådan skada retinera saken. Härtill kommer, att lagkommittén i fråga om deposition uttryckligen gav depositarie retentionsrätt för förlust, som tillskyndats honom genom den deponerade sakens beskaffenhet.

Observeras bör jämväl, att lagkommittén i 4 § med avseende å retentionsrätt allenast talade om kostnad, som långtagaren gjort "utan att han kunnat ägaren därom förut underrätta".

³ Omförmälda stadgande uppbäres naturligen av samma grund, varpå retentionsrätt överhuvud är byggd.

Legoförhållandets uppsägning.

Legoförhållandet upphör, när den tid tilländagått, för vilken avtalet blivit ingånget.

Legotiden kan vara bestämd antingen absolut eller relativt t. ex. sålunda, att avtalet skall gälla, tills viss tid förflutit efter skedd uppsägning.

Med avseende härå är i övrigt följande att iakttaga: Legotiden beräknas aldrig, om icke motsatsen stadgats, från ögonblick till ögonblick, utan från dag till dag. Har man lagt en sak på vecka eller månad, upphör avtalet med utgången av motsvarande vecko- eller månadsdag; finnes, vad månad beträffar, icke motsvarande nummer i den månad, då avtalet skall sluta, så räcker avtalet intill denna månads slut. Vid uppsägning beräknas icke den dag, uppsägningen sker. Är uppsägningsfristen bestämd i månader, beräknas dessa efter kalendertid.

Tvivelaktigt är, huruvida villkorlig uppsägning är tillåten. Om t. ex. legogivaren uppsagt under den förutsättning, att legotagaren icke å behörig tid betalar legan, kan då legogivaren, därest denna förutsättning sedermera inträffar, vara berättigad att anse avtalet upplöst vid uppsägningsfristens utgång? Enligt den allmänna uppfattningen synes frågan böra besvaras nekande.¹

Om ett legoavtal slutits på ett visst antal månader, med bestämmelse tillika att, därest uppsägning å någondera sidan sker, t. ex. åtta dagar före den första dagen i en månad, avtalet sistnämnda dag skall upphöra, samt uppsägning sedermera sker för sent (t. ex. blott sju dagar före den första i månaden), uppkommer frågan, huruvida denna uppsägning är alldeles överksam eller om den utan ny uppsägning verkar avtalets upphörande nästföljande termin. Meningarna härom äro synnerligen delade. Frågan torde emellertid böra besvaras på det sätt, att uppsägningen är alldeles överksam, så framt man icke på grund av de förhandenvarande omständigheterna kan anse, att den

¹ Så ock i allmänhet i utländsk rätt; se t. ex. motiven till tyska civillagen B II sid. 413.

eventuellt, d. v. s. om den icke av medkontrahenten godkännes såsom laga uppsägning för den närmaste terminen, syftar på den därpå följande.

I händelse av flera legogivare måste uppsägning ske hos en var av dem inom den bestämda tiden.

Naturligtvis gäller dock icke detta, då en av dem fått de övrigas uppdrag att mottaga uppsägning.

Finnas flera legotagare, är samma regel att iakttaga.

Har överenskommelse om viss legotid ej träffats, men saken i fråga utlegts i särskilt angivet eller förutsatt syfte, så äger legogivaren återbekomma saken, när legotagaren av densamma gjort eller skäligen kunnat göra det bruk, för vilket saken sålunda utlegts.

Med avseende härå är att märka, hurusom dröjsmål i regelmässiga fall icke kan anses vara för handen i och med det legotagaren innehaft saken längre än som för syftets vinnande varit nödigt. Först i händelse han underlåter att ställa sig till efterrättelse legogivarens anmaning att återställa saken, har han gjort sig skyldig till dröjsmål.¹

Om legogivaren utlegt saken till ett varken med avseende å tid eller ändamål bestämt bruk, är han berättigad att efter gottfinnande återfordra den, med iakttagande dock därav, att skäligt anstånd bör beviljas legotagaren. Denne har naturligtvis motsvarande befogenhet.

Givetvis kan icke den omständigheten, att legotagaren med legogivarens tysta begivande fortfar att nyttja saken efter den bestämda legotidens utgång, i och för sig hava den verkan, att avtalet förlänges på så lång tid, som ursprungligen varit överenskommen. Däremot måste avtalets bestämmelser såväl beträffande lega som i övrigt fortfarande lända till efterrättelse.

Om legotiden varit beroende av uppsägning, och legotagaren trots skedd uppsägning fortsätter att nyttja saken efter fristens utgång, blir ny uppsägning nödig, därest det fortsatta

¹ Se min uppsats "Ett och annat om lån" sid. 15 här ovan.

nyttjandet kan anses bero på tyst medgivande från legogivarens sida. Men den uppsägningstid, som varit i avtalet bestämd, är icke längre gällande.

I båda de nu nämnda fallen är legotagaren berättigad till skäligt anstånd.

Rätt för legogivaren att, i händelse han själv kommer i behov av saken, fordra avtalets upplösning förefinnes icke.

I vanliga fall kan det icke förmenas legotagare att redan före bestämd legotids utgång återställa, vad han lagt. Men väl att märka är, att han icke därigenom undgår sin skyldighet att betala avtalade legan.

Enligt vad allmänt torde vara erkänt, medför icke legogivarens död rätt för hans arvingar att häva avtalet.

De moderna lagstiftningarna hava för upphörande av ett dylikt avtal föreskrivit en uppsägningsfrist, som naturligtvis dock kan ändras eller upphävas genom särskild överenskommelse. Se t. ex. tyska civillagen § 564.

Dör legotagaren, synes legogivaren, där ej de föreliggande omständigheterna föranleda annan tolkning, äga att, med hävande av avtalet, återfordra sitt gods.¹ Dödsfallet verkar icke i och för sig legoförhållandets upphörande, i följd varav legotagarens arvingar icke kunna anses hava gjort sig skyldiga till dröjsmål av den orsak, att de underlåtit att omedelbart efter dödsfallet återställa den legda saken. Återställningsplikten är beroende av legogivarens anmaning; och naturligtvis måste arvingarna hava skäligt rådrom för sakens återställande. Tills anmaning skett, böra arvingarna jämväl vara berättigade att nyttja saken, så framt de icke på grund av de förhandenvarande omständigheterna måste förstå, att saken utlegts uteslutande med hänsyn till legotagarens person.

Legogivarens befogenhet att på grund av legotagarens död häva avtalet varder honom betagen, därest han underlåter att därom framställa yrkande ofördröjligen, efter det han om döds-

¹ Jfr emellertid nyttjanderättslagen kap. 3 § 8.

fallet undfått kännedom. Har legogivaren i förskott uppburit legan, måste han till arvingarna återbetala proportionerlig del av densamma, i händelse han begagnar sig av sin rätt att i förtid häva avtalet.

Legotagarens arvingar torde å sin sida, även mot legogivarens bestridande, äga att, i enlighet med vad nyss yttrats, häva avtalet.¹

Råkar legogivaren i konkurstillstånd, kunna hans borgenärer visserligen icke direkt häva avtalet, men, om saken av konkursboet varder försåld utan förbehåll om legoavtalets bestånd, kan detsamma i överensstämmelse med vad förut i annat sammanhang yttrats, brytas av köparen.

I händelse legotagaren försättes i konkurstillstånd, torde denna omständighet icke i och för sig medföra befogenhet för legogivaren att häva avtalet. Borgenärerna kunna emellertid i regel icke anses berättigade att nyttja den legda saken.

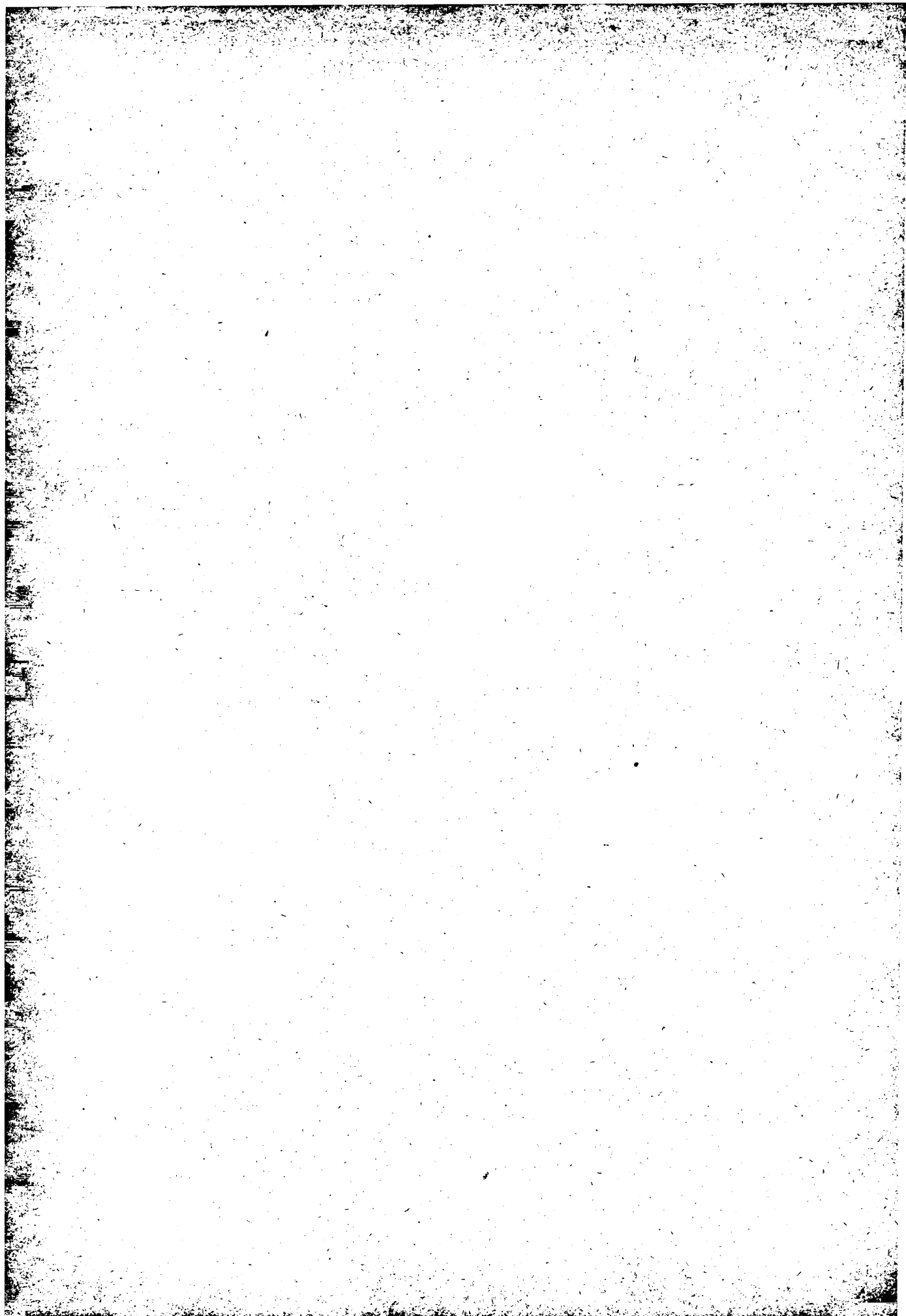
Däremot lär legogivaren icke kunna motsätta sig av borgenärerna framställd begäran om avtalets hävande.

Försättes legotagaren i konkurstillstånd, innan saken utlämnats, torde legogivaren vara berättigad att häva avtalet, där ej legotagaren ofördröjligen ställer säkerhet. Om avtalet häves, äger legogivaren rätt till skadestånd.²

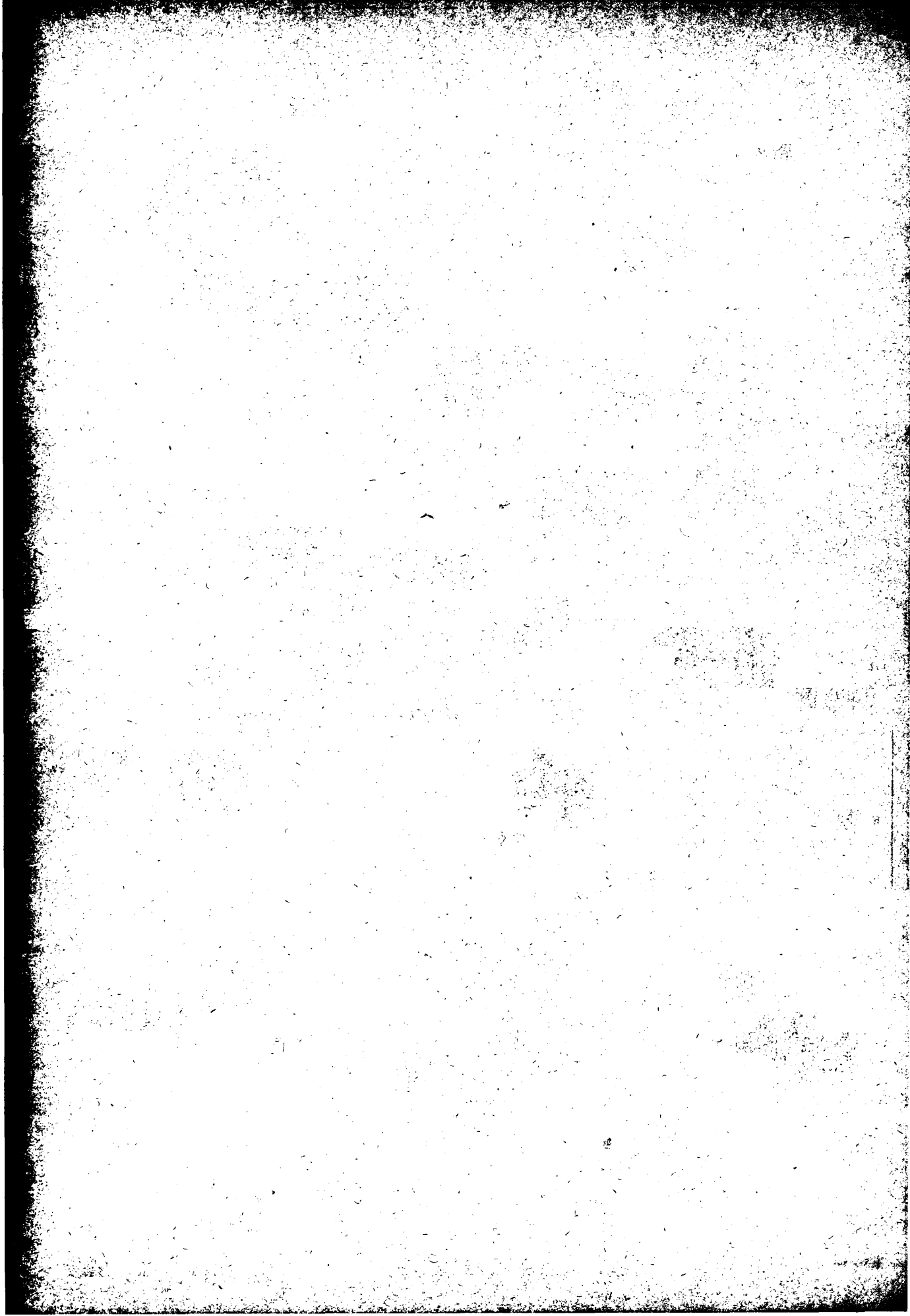
Förut har redogjorts för fall, då än legogivaren, än legotagaren, på grund av medkontrahentens kontraktsbrott, äger häva avtalet. Likaledes har redan blivit anmärkt ej mindre att den legda sakens undergång verkar avtalets upplösning, än även att avtalet i följd av regeln: köp bryter lega, kan komma att upphöra, därest legogivaren försäljer saken till tredje man utan förbehåll om avtalets bestånd.

¹ Den franska ävensom den österrikiska rätten förklara efter romersk förebild legotagarens död vara utan verkan. Annorlunda tyska civillagen.

² Jfr nyttjanderättslagen 3 kap. 21 §.

Några anmärkningar till §§ 5—20 köplagen

Om köpeskillings bestämmande i vissa fall.

5 §. *Är köp slutet utan att priset blivit bestämt, erlägge köparen vad säljaren fordrar, där det ej kan anses oskäligt.*

Nya lagberedningen upptog i 29 § av sitt förslag till lag om köp och byte av lös egendom följande bestämmelser:

”Är köp slutet utan att viss köpeskillning blivit avtalad, erlägge köparen vad säljaren fordrar, där det ej kan anses oskäligt med hänsyn till det vid tiden, då godset skall avlämnas, gångbara priset å den ort, där avlämnandet bör ske.”

Ur motiven: Obestridligt är, att köp kan vara slutet, ehuru uttrycklig överenskommelse om betalningen för det sålda ej träffats. Sådana fall äro till och med ganska talrika och hava därför ej kunnat i förslaget förbigås, så mycket mindre som delade meningar lätt uppstå angående de grunder, efter vilka köpeskillingen då bör bestämmas, och om fördelningen av bevisbördan rörande godsets värde. Att de regler, förslaget i dessa avseenden upptager, icke gälla, därest omständigheterna vid köpet angiva annan grund för prisets fastställande, behöver knappast påpekas. Lika uppenbart torde även vara, att dessa regler ej äro tillämpliga, då överenskommelse om köpeskillingen väl träffats, men tvist uppstår om detta avtals innehåll, eller då den ena parten påstår men den andre bestrider, att viss köpeskillning blivit bestämd. I dessa fall synas de allmänna bevisningsreglerna böra komma till användning. — Då köp uppgöres utan att avtal träffas om priset, kan det ej gärna ifrågasättas, att säljaren vill lämna eller att köparen hoppas erhålla godset för det lägsta möjliga pris. Snarare kan å köparens sida förutsättas en viss likgiltighet för prisets storlek, under det säljaren måste antagas vilja i utbyte mot sitt gods komma i åtnjutande av så stor köpeskillning, som han skäligen må kunna fordra. I enlighet härmed synes även frågan om köpeskillings storlek

böra bedömas. Säljaren bör erhålla det högsta skäligen pris. Hans rätt i detta hänseende skulle emellertid ofta nog bliva illusorisk, om den gjordes beroende därav, att han kunde bevisa, att det av honom fordrade pris ej överstege skäligen anspråk. Säljaren bör således äga utbekomma det pris, han begär, där det ej kan anses oskäligt. — Då priset för en vara ej under alla förhållanden är detsamma, utan lätteligen ställer sig olika å skilda tider och orter, har i förslaget även bort angivas den tid, till vilken, och den ort, vartill vid prisets bestämmande skall tagas hänsyn. Att de härom givna föreskrifter böra tillämpas även då köpeskillingen enligt uttryckligt avtal skall betalas "efter gångbart pris", torde vara klart.

Högsta domstolen anmärkte rörande denna paragraf i nya lagberedningens förslag allenast, att då det varken torde vara erforderligt eller ens möjligt att i lag giva uttömmande bestämmelser angående de omständigheter, vartill man vid beräkning av skälig köpeskillning hade att taga hänsyn, torde vad paragrafen innehölle från och med orden "med hänsyn till" böra därur uteslutas.

Förevarande paragraf i lagen är sålunda motiverad:

"Att ett köp kan med bindande verkan slutas, utan att överenskommelse träffas om köpeskillingens belopp eller om grunden för dess beräkning, har förr varit bestritt men lär numera ej dragas i tvivelsmål. Stundom tyder väl saknaden av bestämmelse i nämnda avseende därpå, att avtalet icke kommit till fullbordan, men där kontrahenterna själva ej åsyftat att göra de ömsesidiga förpliktelseernas inträdande beroende på framtida underhandlingar och enighet angående köpeskillingens storlek, föreligger uppenbarligen intet skäl för lagstiftaren att ställa sig på annan ståndpunkt. Där avtal kommit till stånd utan egentlig överenskommelse angående köpeskillingen, lär esomoftast av omständigheterna framgå, att kontrahenterna åsyftat dess beräkning efter någon viss grund, men för de fall, där säker utgångspunkt för frågans bedömande sålunda ej står att vinna, torde bestämmelser i lag vara erforderliga.

För en naturlig uppfattning tyder köparens underlåtenhet att på förhand förvissa sig om priset närmast därpå, att han

velat åt säljaren överlämna att inom vissa gränser bestämma dess belopp, därvid det dock icke kan antagas, att köparen velat finna sig i att betala mera än efter objektiva grunder kan anses skäligt. I överensstämmelse med denna åskådning och med anslutning jämväl till nya lagberedningens förslag är den i förevarande paragraf intagna bestämmelsen avfattad. Köparen har att betala vad säljaren fordrar, såframt det ej kan anses oskäligt. Vid bedömande av prisets skälighet måste hänsyn naturligen tagas icke allenast till de i handeln gängse pris å föremål av det slag köpet avser, utan även till omständigheterna i det särskilda fallet och ej minst till de pris, som köparen veterligt pläga av den ifrågavarande säljaren beräknas. Vid handelsköp torde dock i regel varje pris, som avsevärt överstiger det gångbara, för merkantil uppfattning framstå såsom oskäligt.

Att med hänsyn till de fall, där såld varas pris är underkastat större växling för olika tider och orter, uppställa närmare regler för bedömande av skäligheten av det pris säljaren fordrar, torde, på sätt vid granskningen av nya lagberedningens förslag blivit inom högsta domstolen erinrat, ej vara lämpligt, då de omständigheter, till vilka härvid bör tagas hänsyn, äro av alltför skiftande beskaffenhet."

Mot innehållet uti ifrågavarande paragraf, som är lika lydande med kommitténs förslag, framställdes vid dettas behandling inom högsta domstolen anmärkningar i avseende å paragrafens tillämpningsområde.

Ett justitieråd yttrade sålunda: "Skyldigheten för köparen att, då köp är slutet, utan att priset blivit bestämt, erlægga vad säljaren fordrar, där det ej kan anses oskäligt, innebär, att, då priset är något växlande, köparen skall erlægga vad som svarar mot det högsta skäliga. Kan köparen antagas hava överlämnat åt säljaren att bestämma priset inom skäliga gränser, är den uppställda regeln lämplig, men om så icke är händelsen, såsom när köparen, med kännedom om att säljaren sålt av sitt varulager till ett lägre pris än det högsta skäliga, inlåter sig i handel med säljaren under förutsättning att detta pris skall läggas till grund för betalningen, utan att köparen

anser nödigt att därom träffa uttryckligt avtal, är det måhända obilligt, att köparen ovillkorligen skall förpliktas erlagga högre betalning. Huruvida det ena eller andra skäligen priset skall utgå, torde därför kunna överlämnas åt lagskiparen att avgöra och i lag endast fastslås, att köparen skall betala vad som provas skäligt, men, enär i varje fall, då vid köp priset ej blivit bevisligen bestämt, säljaren torde böra erhålla och köparen vara pliktig betala vad efter för handen varande förhållanden må anses skäligt, kan ifrågasättas, att förslaget skall omfatta jämväl de fall, då upplysning ej kan vinnas, huruvida avtal om priset träffats eller vad ett avtal därom innehållit."

Ett annat justitieråd anförde: "Förevarande stadgande torde för sin tillämplighet förutsätta, att det är ostridigt eller styrkt, att ingen överenskommelse om pris träffats, men bör enligt mitt förmenande utsträckas att gälla jämväl i sådana fall, då upplysning ej kan vinnas, huruvida avtal om pris träffats, eller då säljare och köpare väl äro ense om att avtal härom träffats, men tvista om storleken av det överenskomna priset."

Ett tredje justitieråd utlät sig: "Avfattningen av detta stadgande synes lämna rum för tvekan, huruvida det skall anses tillämpligt jämväl i det fall, att allenast en av kontrahenterna påstår, att priset blivit bestämt, men ej är i stånd att, mot den andres bestridande, styrka sitt påstående. Ehuru de förslaget vidfogade motiven ej lämna någon säker ledning för bedömande, huru textens författare själva ansett stadgandet böra tolkas, lär dock få antagas, att de velat hava detsamma tillämpning begränsad till de fall, då det är ostridigt eller styrkt, att någon bestämmelse om priset ej träffats.

Att en dylik otydlighet bör genom jämkning i redaktionen undanröjas, lär väl icke kunna bestridas. I vilken riktning förtydligandet bör gå kan däremot naturligen bliva föremål för olika meningar. För min del kan jag ej tveka att förorda en sådan avfattning av stadgandet, att köparen, där det ej konstateras, att bestämmelse om priset träffats, blir skyldig erlagga vad säljaren fordrar, såvida detta ej med hänsyn till föreliggande omständigheter kan anses oskäligt. Det principiellt riktiga synes mig nämligen vara att, då avtal ej styrkes, frågan

bedömes så, som om något avtal ej vore slutet. Och ur materiell synpunkt skulle, enligt min åsikt, en begränsning av stadgandets tillämplighet allenast till de fall, då det står fast att priset ej blivit bestämt, vara för säljaren i hög grad obillig. Genom en naken uppgift från köparens sida, att ett visst lägre pris än det av säljaren fordrade blivit bestämt, skulle nämligen enligt allmänna bevisregler säljaren bliva skyldig att styrka grundlösheten av detta påstående, så framt han skall bekomma högre köpeskillning än den av köparen bjudna. Men då det av lätt insedda skäl i regeln är vanskligt, att ej säga omöjligt, att åstadkomma en dylik bevisning, kommer säljaren att bliva så gott som prisgiven åt en mindre nogräknad köpares godtycke, och den, såsom i motiven riktigt framhålles, enligt en naturlig uppfattning säljaren tillkommande rätten att, i brist på avtal, bestämma ett efter objektiva grunder skäligt pris å sin vara bliver i många fall skäligen illusorisk. Särskilt vid den art av köp, som avses i 2 §, skulle, efter mitt förmenande, en annan uppfattning komma i avgjord motsats till gällande sedvänja och rättsuppfattning."

Ett fjärde justitieråd yttrade: "För så vitt denna §, såsom av en jämförelse med 6 § synes antagligt, är avsedd att gälla allenast för det fall, att ostridigt eller styrkt är, att visst pris ej blivit avtalat, och det således är konstaterat, att vid köpslutet frågan om köpeskillningens belopp ansetts vara av underordnad betydelse, har jag intet att däremot erinra.

Skall åter §:ens tillämpning kunna utsträckas även till det fall, att köparen påstår men säljaren bestrider, att visst pris blivit avtalat — i vilken händelse det lär finnas nödigt att låta samma regel gälla jämväl då ostridigt är, att avtal om priset träffats, men parterna tvista om prisets belopp — synes mig densamma betänkelig. Priset är i allmänhet en så väsentlig del av köpslutet, att köpets tillkomst oftast beror just därav. En sak, som en person må vara villig att köpa till billigt pris, kan han alldeles icke vilja hava, om han skall betala densamma dyrt. Båda prisen kunna, från olika synpunkter sett, vara skäliga, men icke desto mindre kan dem emellan förefinnas en bred mariginal, helst om det gäller gods, som ej är hänförligt

till vanlig handelsvara. Att under sådana förhållanden tillförbinda köparen att, om *han* ej kan styrka avtalet om priset, betala vad säljaren fordrar, där det ej kan anses oskäligt, det vill säga högsta möjliga pris, synes mig ända till obillighet göra köparen beroende av säljarens goda vilja och tvinga varje omtänksam köpare till vidtagande av försiktighetsmått, som skulle allvarsamt försvåra den vanliga samfärdseln i handel ochandel. Åtminstone borde ett sådant lagbud ej givas utan att samtidigt åt köparen beredes möjlighet att undandraga sig en dylik honom påtvingad prissättning genom att avstå från hela köpet. Om — för att taga ett nära till hands liggande exempel — en person avtalar om köp av en vara till relativt lågt pris att till-sändas honom och betalas vid mottagandet, samt varan därefter tillställs köparen åtföljd av räkning, däri betalning avfordras honom efter högsta å platsen möjliga pris; skall då köparen, om han försummat skaffa sig bevis om köpeavtalets innehåll, nödgas foga sig efter säljarens anspråk utan rätt att ens avvisa varan med besked, att han till det fordrade priset ej köpt och ej heller vill köpa varan? Varje stadgande för nu i frågasatta fall kommer ytterst att verka såsom en bevisregel, angivande vilkendera av kontrahenterna, som har att genom avfordrande av slutsedel, tillkallande av vittnen eller andra försiktighetsmått skydda sig mot en mindre nogräknad medkontrahent. Hittills har denna skyldighet i allmänhet ansetts åligga säljaren, och även om en motsatt fördelning av bevisbördan i viss mån kunde hava skäl för sig, då fråga är om sådana beställningar, som enligt 2 § skola såsom köp anses och bedömas, skulle den dock, enligt mitt omdöme, komma att beträffande vanliga varuköp verka lika obilligt som stötande."

Lagutskottet lämnade paragrafen utan anmärkning men betonade, att utskottet därvid utgått från att den icke kunde komma till tillämpning i annat fall än då det vore ostridigt eller styrkt, att överenskommelse angående priset icke blivit träffad. Att stadgandets tillämplighetsområde — yttrade utskottet vidare — är sålunda begränsat och att detsamma alltså icke kan av säljaren åberopas, därest enligt köparens icke vederlagda uppgift visst pris, lägre än det av säljaren fordrade,

blivit bestämt, framgår enligt utskottets förmenande med erforderlig tydlighet av en jämförelse med närmast följande paragraf. Påföljden av köpares underlåtenhet att göra anmärkning mot det i räkning å godset upptagna pris angives i 6 § vara den, att han, utom i visst undantagsfall, är "pliktig att det pris gälda, där det ej visas, att lägre pris blivit bestämt". En dylik bestämmelse skulle uppenbarligen vara innehållslös, därest det finge antagas, att köparen oavsett berörda underlåtenhet vore skyldig visa, att lägre pris än det av säljaren fordrade blivit bestämt.

Ehuru, såsom av den nu lämnade redogörelsen framgår, köp kan vara slutet, utan att priset blivit bestämt, är naturligtvis den omständigheten, att bestämmelse i detta hänseende saknas, av beskaffenhet att kunna tyda på, att definitivt köp icke kommit till stånd. Jämför Kungl. Maj:ts domar den 5 april 1899; H. 1899 not A n:r 156—159.¹

Vid tvist därom, huruvida köp avslutats eller icke, åligger bevisskyldigheten den, som påfordrar avtalets tillämpning.²

I enlighet med vad den föregående framställningen utmärker är den i 5 § uttalade regeln tillämplig allenast i det fall, att det är ostridigt eller genom bevisning styrkt, att överenskommelse angående priset icke blivit träffad.

Lagen iakttaget tystnad i avseende å det fall, att kontrahenterna hava olika uppgifter därom, huruvida priset blivit bestämt, samt utredning härutinnan icke står att vinna. De van-

¹ Enär åberopade kontraktet innehölle, att priset för ifrågavarande kassakontrollapparat och kaffekvarnar skulle bestämmas vid framdeles skeende inventering av två personer, men i målet vore upplyst, att vid hållen inventering enighet mellan inventeringsförrättarna i fråga om priset icke kunnat ernås, samt vid sagda förhållanden lagligt köp angående nämnda persedlar icke kommit till stånd, ogillades käromålet. Kungl. Maj:ts dom den 26 november 1913; H. 1913 sid. 553.

² I rättsfall, avgjort genom Kungl. Maj:ts dom den 8 november 1917, var fråga om bevisskyldigheten i det fall att i ett skriftligt avtal — om samleverans av hö — ostridigt genom muntligt avtal gjorts viss modifikation, men den ene kontrahenten påstod, att denna var mer vittgående än den andre medgav. Den förre — svaranden i målet — ansågs hava bevisskyldigheten. Se H. 1917 sid. 505.

liga bevisreglerna måste alltså vara avgörande. (Jämför här nedan.)

För paragrafens tillämpning förutsättes tydligen icke blott, att *uttrycklig* bestämmelse om priset saknas, utan även att de föreliggande omständigheterna vid avtalet ej heller utmärka, att priset skolat på visst sätt beräknas. (Jämför 1 § samt kommitténs och nya lagberedningens här ovan intagna yttranden.)

Härom yttrades i de norska motiven följande: "Beställer man sålunda varor från en handlande och denne håller fasta pris, som han beräknar hos alla sina kunder, är det dessa pris, som skola betalas, om intet avtal är träffat och särskilda omständigheter icke föreligga. Härav följer, att i detaljhandeln köpesumman kan bliva olika allt efter den ifrågavarande affärens beskaffenhet — den, som beställer varor från en butik i stadens centrum, måste således, om icke särskilda omständigheter föreligga, betala dennas pris och kan icke slippa med att betala de billigare pris, som butiker i stadens utkant begära. Vid partiköp av vanliga handelsvaror blir det i allmänhet marknadspriset, som skall betalas. Vid köp av värdepapper, som noteras, är det börskursen. Är en vara icke underkastad prisfluktuationer och har man förut köpt den för ett pris av samme säljare, måste man i allmänhet anses tyst hava avsett detta pris, om man, utan att träffa nytt avtal om priset, beställer nya varor."

Jämför Kungl. Maj:ts domar den 15 december 1875; H. 1875 sid. 573, den 29 mars 1882; H. 1882 not A n:r 128, den 4 maj 1893; H. 1893 not A n:r 131, den 22 oktober 1897; H. 1897 not A n:r 339, den 2 november 1897; H. 1897 not A n:r 357, den 21 december 1898; H. 1898 not A n:r 437, den 5 mars 1901; H. 1901 not A n:r 62, den 28 september 1903; H. 1903 not A n:r 303, den 5 december 1905; H. 1905 sid. 479, den 18 april 1913; H. 1913 not A n:r 142, och den 24 december 1913; H. 1913 not A n:r 608.

I händelse priset, på sätt nu framhållits, vid avtalet lämnats obestämt, skall köparen alltså erlagga vad säljaren fordrar, där det ej kan anses oskäligt.

Bevisskyldigheten åligger köparen, om han påstår, att säljaren fordrar ett högre belopp än som med avseende å de förhandenvarande omständigheterna kan anses skäligt. Denna princip överensstämmer med vad i allmänhet jämväl före den nya lagstiftningen ansetts gälla. Se Kungl. Maj:ts domar den 11 oktober 1907; H. 1907 sid. 396, den 27 maj 1910; H. 1910 sid. 318, den 14 juni 1916; H. 1916 not A n:r 373, den 24 februari 1916; H. 1916 not A n:r 69, den 12 oktober 1914; H. 1914 not A n:r 412, den 23 oktober 1913; H. 1913 not A n:r 462, den 22 september 1913; H. 1913 not A n:r 386, den 11 december 1912; H. 1912 not A n:r 577, den 2 april 1912; H. 1912 not A n:r 160, den 18 juni 1907; H. 1907 not A n:r 207, den 8 februari 1907; H. 1907 not A n:r 39, den 12 december 1906; H. 1906 not A n:r 535, den 23 november 1906; H. 1906 not A n:r 493, den 27 mars 1905; H. 1905 not A n:r 95, den 25 september 1902; H. 1902 not A n:r 269, den 16 oktober 1901; H. 1901 not A n:r 138, den 30 november 1899; H. 1899 not A n:r 525, den 14 april 1899; H. 1899 not A n:r 175, den 17 mars 1896; H. 1896 sid. 96, den 6 februari 1895; H. 1895 not A n:r 15, den 16 april 1886; H. 1886 not A n:r 152, den 13 februari 1882; H. 1882 not A n:r 14, och den 30 juli 1878; H. 1878 not A n:r 254. Jämför Kungl. Maj:ts domar den 22 maj 1911; H. 1911 sid. 232, den 24 juli 1902; H. 1902 not A n:r 229, och den 23 januari 1879; H. 1879 sid. 17.

Vid avgörandet av frågan, huruvida det av säljaren fordrade priset ej kan anses oskäligt, har man givetvis, såsom högsta domstolen antydde vid granskningen av nya lagberedningens förslag, att taga hänsyn till de föreliggande omständigheterna i det konkreta fallet. Detta gäller tydligen även då fråga är om en vara, vars pris är olika på skilda tider och orter. I händelse emellertid omständigheterna icke giva någon upplysning, måste, i enlighet med nya lagberedningens förslag,

hänsyn tagas till den tid, då varan enligt avtalet skulle avlämnas, och den ort, där enligt avtalet avlämnandet skulle ske.

Framställer säljaren anspråk på en viss köpeskillning, som enligt hans uppgift blivit avtalad, under det köparen påstår, att överenskommelse om köpeskillningens storlek ej träffats, och förty allenast vill betala ett skäligt belopp, lägre än det av säljaren fordrade, åligger det säljaren att bevisa avtalets existens,¹ så framt han skall få sin talan bifallen utan hänsyn till det fordrade beloppets skälighet.²

Kan säljaren ej styrka, att det belopp, varpå han gör anspråk, blivit avtalat, skall ändå detta belopp utdömas, så framt köparen ej förmår visa, att beloppet är oskäligt.

Jämför Kungl. Maj:ts domar den 1 oktober 1902; H. 1902 sid. 308, den 26 juni 1883; H. 1883 sid. 218, och den 30 september 1868; N. 1869 sid. 105.

Fordrar säljaren skäligt belopp, under det köparen påstår, att överenskommelse träffats om visst lägre belopp, så bör säljaren även här hava skyldighet att styrka avtalets existens.³ Dock bör, om köparens uppgift i och för sig eller på grund av de förhandenvarande omständigheterna befinnes synnerligen osannolik, han trots sin uppgift naturligen dömas att betala skäligt belopp.

Enligt en åtminstone förr ganska utbredd mening skall emellertid köparen alltid, där han ej kan visa, att överenskommelse om vederlagets storlek träffats, vara skyldig erlægga, vad säljaren fordrar, såvida ej det fordrade beloppet, med hänsyn till omständigheterna kan anses oskäligt. Jämför Kungl. Maj:ts domar den 22 juni 1916; H. 1916 sid. 375, den 21 mars 1916; H. 1916 not A n:r 139, den 31 juli 1913; H. 1913 sid. 341, den

¹ Jfr sid. 137—141 här ovan.

² Se *Almén*; Köp och byte av lös egendom I 2:dra uppl. sid. 86 och följ.

³ Se *Almén* sid. 86 och följ.

11 juli 1913; H. 1913 sid. 339, den 23 oktober 1913; H. 1913 not A n:r 462, den 22 maj 1911; H. 1911 sid. 232, den 20 maj 1901; H. 1902 sid. 553, den 14 januari 1904; H. 1904 not A n:r 6, den 31 december 1894; H. 1894 not A n:r 379, den 27 maj 1909; H. 1909 sid. 259, den 19 november 1909; H. 1909 sid. 553, den 11 oktober 1907; H. 1907 sid. 396, den 14 juni 1905; H. 1905 sid. 325, den 27 mars 1905; H. 1905 not A n:r 95, den 27 april 1903; H. 1903 not A n:r 157, den 19 november 1902; H. 1902 not A n:r 352, den 4 november 1902; H. 1902 not A n:r 303, den 19 juni 1901; H. 1901 not A n:r 263, den 25 april 1900; H. 1900 not A n:r 136, den 6 februari 1895; H. 1895 not A n:r 17, den 2 december 1891; H. 1891 not A n:r 321, den 18 februari 1880; H. 1880 sid. 36, den 23 januari 1879; H. 1879 sid. 17, och den 2 juli 1903; H. 1903 not A n:r 254.

Twistas om storleken av den överenskomna köpeskillingen, i det köparen uppgiver ett lägre belopp än säljaren, måste principiellt bevisskyldigheten¹ anses åligga den senare.

Finnes det av köparen uppgivna priset otroligt lågt, eller framträder dennes uppgift eljest på grund av de förhandenvarande omständigheterna såsom synnerligen osannolik, kan den dock enligt allmänna regler icke tagas för god, utan bör i sådant fall ett skäligt belopp utdömas, under förutsättning naturligtvis, att säljaren ej kan styrka, att ett högre belopp avtalats.

Däremot kan det icke anses vara med en riktig princip överensstämmande att under varje förhållande, då ingendera kontrahenten lyckas styrka sin uppgift, bestämma köpeskillingen efter vad som prövas skäligt. Praxis har även härutinnan visat sig vacklande.

Jämför Kungl. Maj:ts domar den 10 mars 1915; H. 1915 sid. 70, den 1 november 1910; H. 1910 sid. 570, den 22 juni 1916; H. 1916 sid. 375, den 16 mars 1881; H. 1881 sid. 138, den 15 december 1875; H. 1875 sid. 573, den 19 mars 1897;

¹ Jfr sid. 137—141 här ovan.

H. 1897 not A n:r 71, den 8 juni 1898; H. 1898 not A n:r 184, den 5 oktober 1900; H. 1900 not A n:r 371, den 14 september 1905; H. 1905 sid. 376, den 22 oktober 1909; H. 1909 not A n:r 486, den 30 april 1896; H. 1896 not A n:r 144, den 1 oktober 1902; H. 1902 sid. 308, och den 30 september 1868; N. 1869 sid. 105.

Likaledes vilar bevisbördan å säljaren, där köparen, under medgivande att överenskommelse träffats om köpeskillingen, påstår, att han enligt avtalet är berättigad till rabatt.¹

6 §. Varder vid handelsköp räkning å godset köparen tillställd, och meddelar han ej så snart ske kan säljaren, att det i räkningen upptagna pris icke godkännes, vare han pliktig att det pris gälda, där det ej visas, att lägre pris blivit bestämt, eller ock det som fordrats är uppenbart orimligt.

Stadgandet i denna paragraf, som innebär en omflyttning av bevisbördan till säljarens favör, avser endast priset å godset.

Vad beträffar köparens skyldighet att i andra hänseenden än såvitt rör priset göra anmärkning mot överlämnad faktura kunde det — yttras i motiven — "visserligen ur säljarens synpunkt anses önskvärt, att sagda skyldighet bleve i den nya lagstiftningen fastslagen. En härtill syftande utsträckning av området för bestämmelsens tillämplighet — varom under kommittéarbetets fortgång en framställning från ett antal köpmän inkommit — skulle emellertid, enligt kommitténs tanke, leda till ett åsidosättande av köparens berättigade intressen. Det är till en början tydligt, att köparens skyldighet att genast framställa anmärkning icke kan fastslås beträffande andra köpevillkor än dem, som han med fog

¹ Se *Almén* sid. 92.

Ang. beräkning i konkurs av köpeskillning, då betalning av borgade varor bestämts till olika belopp med hänsyn till olika betalningstider, se konkurslagen § 196.

kan vänta att finna i en faktura, såsom t. ex. tid och sätt för köpeskillings erläggande och skyldighet att betala godsets förpackning. En del säljare hava emellertid, särskilt på senare tider, tagit för sed att i fakturan intaga en mångfald merendels tryckta, för fakturan egentligen främmande bestämmelser och söka sålunda att genom en ensidigt utfärdad handling komplettera ett måhända ofullständigt avtals innehåll. Benägenheten för ett sådant bruk skulle naturligen genom en lagbestämmelse i nu antydd riktning hastigt tilltaga. Med avseende åter å sådana i fakturan upptagna villkor, som rätteligen höra dit, måste köparens skyldighet att ofördröjligen åt dem ägna uppmärksamhet anses beroende därav, huruvida de i fakturan återfinnas på en sådan plats, där han kan hava anledning söka dem. Så kan ej anses vara förhållandet, om dessa köpevillkor förekomma instuckna bland en mängd andra bestämmelser, vilkas innehåll i övrigt kanske är köparen likgiltigt och i allt fall icke kan av honom granskas utan större möda och tids-spillan än man kan av honom fordra. I betraktande av det sålunda anförda och då säljarens befogade anspråk synas tillgodosedda genom de föreskrifter 22 och 25 §§ av förordningen angående handelsböcker m. m. innehålla om tid för klander av handelsräkning, har kommittén trott det ej böra ifrågakomma att ytterligare skärpa bestämmelserna om påföljd av anmärknings uteblivande."

Av den omständigheten, att lagen sålunda framhåller köparens reklimationsplikt endast i avseende å priset, lär icke följa, att sådan plikt saknas i fråga om andra fakturaklausuler.

Enligt den hos oss liksom annorstädes rådande rättsuppfattning har — säges i danska motiven — köparen även i andra hänseenden reklimationsplikt gent emot fakturans bestämmelser i avseende å det genom köpet skapade rättsförhållandet. Såsom allmän regel kan säkerligen uppställas, att köparen i handelsköp har skyldighet att reklamera mot alla sådana fakturaklausuler, vilka i enlighet med fakturans begagnande i handelsvärlden hava sin naturliga plats i faktura.

I norska motiven förekommer härom följande uttalande: Fakturan innehåller ofta, jämte uppgift å priset, kontrakts-

bestämmelser, som utfylla det förut avslutade avtalet i vissa punkter, varom överenskommelse saknas, eller som stå i strid mot förut träffad överenskommelse. Av dessa s. k. fakturaklausuler må nämnas: bestämmelse att avseende icke fästes å reklamationer, med mindre de avgivas inom viss tid (t. ex. åtta dagar), att ränta skall erläggas å köpeskillingen, att accept skall lämnas, att emballage icke återtages, om det ej tillbakasändes inom viss tid o. s. v. I utlandet har det blivit vanligt att i fakturan upptaga en hel räckta dylika klausuler; våra fakturor pläga dock ännu vara relativt fria från dem. Det har rätt tvivel om, vilken rättslig betydelse bör tillkomma dem. Spörsmålet bör lösas efter allmänna rättsgrundsatser och löses ej heller i någon av de utländska lagar, kommittén har begagnat.

Svensk rätt torde före den nya lagstiftningen i allmänhet hava ställt sig skäligen avvisande till frågan om köparens reklimationsplikt i avseende å fakturaklausuler. Jämför Kungl. Maj:ts dom den 22 januari 1901; H. 1901 sid. 32, där fråga var om verkan av köparens underlåtenhet att återskicka tomsäckar, som enligt fakturan skulle tillbakasändas inom fjorton dagar, vid äventyr att de ej återtoges.

Anledning torde emellertid vara till antagande, att i fråga om handelsköp 1905 års lag skall småningom medföra ett omslag i uppfattningen i fråga om alla sådana klausuler, vilka köparen, på sätt kommittén anmärkte, med fog kan vänta att finna i en faktura.¹ Förutsättas måste dock alltid, att klausulerna i fakturan upptagits på en sådan plats och på ett sådant sätt, att de lätt och hastigt kunna uppmärksammas och icke t. ex. instuckits på ett ställe dit de ej höra eller mellan en mängd bestämmelser eller meddelanden av likgiltigt innehåll.

¹ Köparen bör sålunda reklamera beträffande uppgift i fakturan om tiden för köpeskillingens erläggande. Underlåter han det, har han bevisskyldigheten för sitt påstående, att köpeskillingen enligt avtalet skolat erläggas å en senare tidpunkt än den i fakturan uppgivna.

Enahanda är förhållandet i avseende å uppgift om betalning för frakt, försäkring och emballage. Likaså i fråga om betalningssättet, varans kvalitet och kvantitet (Jfr Kungl. Maj:ts dom den 8 november 1922; H. 1922 sid. 498) samt försändningssättet. Se *Lassen-Ussing*; Haandbog i Spec. Obligationsretten sid. 75—76.

Den i förevarande paragraf uppställda regeln om räkningens vitsord i händelse av köparens underlåtenhet att reklamera är underkastad väsentliga inskränkningar.

Kan köparen bevisa, att annat än det i räkningen upptagna priset blivit avtalat, skall det avtalade priset lända till efterrättelse. Köpare, som innehar bevisning om avtalet, kan alltså numera saklöst underlåta att reklamera.

Därjämte är undantag stadgat för det fall, att det i räkningen fordrade priset är uppenbart orimligt.

Uppenbar orimlighet kan föreligga icke blott, när priset betydligt överstiger, vad som bör anses skäligt, utan även i andra fall, t. ex. när köpet angår föremål av sådan art och i sådan mängd, att ett avtal om till och med en mindre avvikelse från marknadspriset i och för sig bär osannolikhetens prägel. (Danska motiven.)

I den mån, den i 6 § upptagna regeln om räknings vitsord anses kunna analogiskt komma till användning i fråga om andra fakturaklausuler, böra ock de där meddelade undantagsbestämmelserna vinna motsvarande tillämpning.

Reklamation skall göras "så snart ske kan".

I regel bör köparen reklamera omedelbart, efter det han bekommit räkningen. Han äger således icke vänta, tills varan kommit honom till handa.

Om en bestämd varukvalitet icke avtalats och räkningen icke innehåller tillräckligt nöjaktig uppgift om den avsända varans art, är det emellertid en självklar sak, att det i räkningen angivna priset icke kan kontrolleras, förrän varan framkommit, i följd varav ej heller reklamation behöver göras före denna tidpunkt.

I motiven säges härom:

"Den i paragrafen upptagna tidsbestämmelse, som innebär att reklamation skall göras *så snart ske kan*, utmärker att hänsyn måste tagas till omständigheterna i det särskilda fallet, vilka äro alltför växlande för att medgiva bestämmandet av

en för alla fall lika tidrymd för reklamationens avgivande. I allmänhet bör köparen vara i tillfälle att ofördröjligen efter fakturans mottagande framställa anmärkning, och han är då ock enligt förslaget därtill pliktig. Bestämmelsen är emellertid så avfattad, att köparen undantagsvis har en något längre tid till sitt förfogande. På sätt blivit från handelskunnigt håll erinrat inträffar understundom, att köparen först någon tid efter räkningens mottagande kommer i tillfälle att bedöma skäligheten av fakturapriset, och att det följaktligen ej kan därförinnan åligga honom att däremot göra anmärkning. Sådant inträffar, där i avseende å kvaliteten av gods, som skall levereras, ett visst spelrum får anses hava inrymts säljaren och godset senare än fakturan tillhandakommer köparen. Då i dylikt fall prisets skälighet uppenbarligen är beroende av godsets beskaffenhet, kan köparen naturligen ej anses hava försuttit sin rätt, så länge godset ännu ej är framkommet.”¹

Köparen har fullgjort sin reklamationsplikt, så snart han på ändamålsenligt sätt avlämnat meddelande om reklamation. Att meddelandet sedermera för sent eller alls icke framkommer, kan icke läggas köparen till last. Se 61 §.

Har av säljaren avsänd räkning ej kommit köparen tillhanda, kan det naturligtvis icke bliva fråga om någon reklamations-skyldighet. Säljaren bär risken för räkningen.

Köparen kan icke till sin ursäkt för uraktlåten eller för sen reklamation åberopa, att han av personliga förhållanden varit förhindrad att taga del av honom tillsänd räkning (resp. godset).

Köparen kan utan avseende därå, att han eftersatt sin reklamationsplikt, göra gällande det anspråk på avdrag å köpeskillingen, som enligt 42 eller 43 § tillkommer honom, där varan

¹ Se *Lassen-Ussing* sid. 94 not 9 a. Ogsaa andre Omstendigheder, f. Ex. at Fakturaangivelsen kan opfattes som kun foreløbig, kunne berettigede til Udsættelse af Reklamationen. Jfr *Ugeskrift for Retsvæsen* 1909 sid. 963.

är behäftad med fel. Jämför Kungl. Maj:ts dom den 11 december 1900; H. 1900 sid. 488.

Ifrågavarande paragraf avser icke det fall, då en köpman utan föregående rekvisition tillsänder en annan varor jämte räkning.¹

I händelse säljaren i räkning utsatt lägre pris än som avtalats, torde han vara förlustig sin rätt till det överskjutande beloppet, med mindre köparen haft skälig anledning till antagande, att det i räkningen upptagna priset allenast berott på felskrivning eller annan villfarelse å säljarens sida. Jämför Kungl. Maj:ts domar den 10 november 1885; H. 1885 not A n:r 288, och den 21 november 1878; H. 1878 not A n:r 371.

Bestämmelserna i 6 § gälla endast handelsköp.

Utan tvivel kan dock i fråga om andra köp den omständigheten, att köparen underlåter att framställa anmärkning mot ett i räkning angivet pris och t. ex. först under rättegång påstår, att ett lägre pris blivit avtalat, utgöra ett så starkt stöd för säljarens anspråk, att köparens uppgift bör lämnas utan vidare avseende. Jämför Kungl. Maj:ts domar den 21 november 1882; H. 1882 not A n:r 365, den 3 april 1883; H. 1883 not A n:r 113, den 24 maj 1912; H. 1912 not A n:r 241, den 31 juli 1912; H. 1912 not A n:r 373, och den 5 maj 1916; H. 1916 not A n:r 280.

¹ I dylikt fall föreligger ett anbud från säljaren om köp till det i räkningen angivna priset. Se *Almén* sid. 95. Allenast genom uraktlåten reklamation är icke konstaterat, att köp kommit till stånd. Jfr emellertid 8 § avtalslagen. Annorlunda om anbudstagaren utan att besvara anbudet förfogar över den honom tillsända varan. Se *Almén* sid. 81, Nya lagberedningens förslag §§ 9 o. 10, Nytt jur. arkiv 1901 Avdeln. II n:r 1 sid. 40 och *Almén*; Lagen om avtal m. m. sid. 50 not 9. Jfr "Handelsbalken" IV 1:sta uppl. sid. 726—727.

Förutom bestämmelserna i denna paragraf är att observera, hurusom den förut anmärkta förordningen om handelsböcker och handelsräkningar innehåller följande regler angående handelsräknings vitsord:

22 §. Är emellan köpmän öppen kredit avtalad, antingen i allmänhet, eller för ett visst handelsföretag; vare den, som kredit givit, pliktig räkning däröver den andra tillställa inom den tid vanligt handelsbruk bestämmer, om ej annorlunda avtalat är. Finner den, som räkningen emottog, densamma oriktig vara; åligge honom utan dröjsmål bevisligen därom tillsäga den, som räkningen gav, eller, där denne ej kan anträffas, klander emot den räkning hos K. Bihde¹ anmäla inom tre månader, sedan han densamma emottog. Försummar han det, och har han ej heller inom den tid, som nu är sagd, bevisligen tillställt den, som räkningen gav, annan på sina böcker grundad räkning, som mot den av honom emottagna strider; vare det ansett så, som hade han räkningen godkänt.

23 §. Räkning å varor, utborgade till köpman utan avtal om öppen kredit, skall, vid den påföljd 25 § utsätter, gäldenären bevisligen tillställas senast inom tre månader efter utgången av det år, varunder det utborgade i handelsboken inskrevs, där ej annorlunda uttryckligen avtalat är.

24 §. Är räkningen sådan gäldenär, som i nästföregående § sägs, vederbörligen tillställd, och har han ej inom tre månader, sedan han den emottog, bevisligen tillsagt fordringsägaren, att räkningen ej godkännes, eller ock till rätten, varunder gäldenären lyder, klander därå instämt; vare då räkningen lika utmätningssgill som förfallet skuldebrev. Har gäldenären genom sin påskrift räkningen godkänt; vare lag samma.

25 §. Har köpman försummat, att räkning å utborgade varor gäldenären tillställa eller honom därför hos rätten eller (K. Bihde) söka inom den tid, som i 23 § sägs; då må för den fordran handelsbok något visord ej tillkomma.

Jämför Kungl. Maj:ts domar den 11 april 1906; H. 1906 not A n:r 185, den 7 november 1890; H. 1890 sid. 420, den 22 maj

¹ Numera överexekutor.

1883; H. 1883 not A n:r 169, den 31 mars 1879; H. 1879 not A n:r 128, den 13 februari 1877; H. 1877 not A n:r 50, och den 24 september 1877; H. 1877 not A n:r 344.

7 §. Skall köpeskillingen beräknas efter godsets myckenhet, varde till grund för beräkningen lagd den myckenhet godset utgör, då faran för dess förstörelse övergår å köparen.

Den här uttalade regeln kommer till användning i de fall, då kontrahenterna icke träffat särskild överenskommelse om den tidpunkt, som skall vara avgörande vid beräkningen av godsets myckenhet. (Jämför 1 §.)

I händelse genom olyckshändelse godset minskas eller någon del därav upphör att vara leveransgill, sedan faran övergått på köparen, följer av bestämmelserna i 17 §, att köparen ändå är skyldig att betala köpeskillingen.

Föreskriften i förevarande paragraf avser de fall, att godset *minskats* på grund av omständigheter, som icke äro att anse såsom olyckshändelser, eller att det *ökats*.¹

Kommittén anförde i detta ämne följande:

”Ofta är en uppkommen minskning av godset föranledd, icke av någon yttre tilldragelse, utan av godsets egen beskaffenhet eller de åtgärder, som äro av nöden för dess i avtalet åsyftade forslande. Såsom exempel härå må anföras, att is smälter, flyktiga vätskor avdunsta, stenkol sjunker samman eller vid lastning eller lossning spilles. För dylika fall har en föreskrift angående den tid, vilken är avgörande för prisets beräkande, ansetts nödig, och har därvid, i överensstämmelse med vad sakens natur synes fordra och i handelsvärlden i allmänhet iakttages, uppställts såsom regel, att beräkningen bör avse den tid, då faran för godsets förstörelse övergår å köparen. Icke sällan förekommer emellertid särskilt avtal, varigenom ifrågavarande § sättes ur tillämpning, såsom t. ex.

¹ Om säd, som sålts fob och skall betalas efter vikt, tilltager i vikt under försändningen med fartyget, är det sålunda vikten vid inlastningen, som skall läggas till grund för prisberäkningen. (Norska motiven.)

då säljaren vid s. k. cif-köp ikläder sig garanti för att varan vid lossningen skall hava viss angiven vikt, och priset skall beräknas efter denna.”¹

8 §. *I de fall, då köpeskillingen skall beräknas efter godsets vikt, varde vikten av förpackning (taravikt) avräknad.*

Även i avseende å denna paragraf är att observera, huru som den däri intagna bestämmelsen icke gäller, där annat är uttryckligen överenskommet eller eljest må anses avtalat eller ock följer av handelsbruk eller annan sedvänja, och detta är desto angelägnare, som ifrågavarande område blivit i synnerligen stor utsträckning reglerat genom handelsbruk.

Ur motiven:

”I fråga om rätt för köpare att vid betalning av varor, som äro sålda efter vikt, njuta avdrag för förpackning, förekomma i de flesta branscher synnerligen fasta handelsbruk. Än drages från godsets bruttovikt förpackningens verkliga vikt; än frånräknas en medel- eller genomsnittstara; än säljas varor ”brutto för netto”, d. v. s. utan all beräkning av taravikt. För de fall, där icke något avvikande handelsbruk utbildat sig, gäller emellertid otvivelaktigt, att avdrag för förpackningen skall äga rum. Med tillmötesgående av en från merkantilt håll uttalad önskan har kommittén i lagförslaget upptagit denna grundsats, om ock densamma, i betraktande av den stadga handelsbruken i allmänhet på detta område vunnit, knappast kan anses annat än såsom en supplerande regel.”

Även frågan, huruvida köparen kan vara berättigad att utan särskild ersättning² behålla emballage, är i flertalet fall

¹ Brukligt är ock, att säljaren utan att avstå från rätten att erhålla betalning efter den inlastade myckenheten garanterar, att minskning alls icke skall inträda genom godsets beskaffenhet eller ock endast till viss normal procent. *Winroth; Köp av lös egendom*, sid. 33.

² Oftast torde köparen, om han så önskar, äga att behålla emballaget mot erläggande av särskild ersättning. Att säljaren enligt avtalet skall betala frak-

besvarad genom fasta handelsbruk. Sålunda jakande beträffande försäljning "brutto för netto", i allmänhet beträffande tombuteljer vid försäljning av vin, men nekande i fråga om tombuteljer vid ölförsäljning samt försäljning av kolsyrade vattendrycker ävensom i alla de fall, då särskilt emballage, såsom lårar, kistor, säckar, överdrag m. m., i och för transporten anses erforderligt.

När emballaget, såsom synnerligen ofta är händelsen, icke kan anses representera något egentligt värde, äger köparen utgå från, att det utan vidare är hans tillhörighet.

Jämför angående förevarande ämne Kungl. Maj:ts domar den 7 april 1916; H. 1916 not A n:r 202, den 13 december 1911; H. 1911 sid. 557, den 9 juli 1908; H. 1908 not A n:r 282, den 31 maj 1900; H. 1900 not A n:r 216, den 8 juni 1898; H. 1898 not A n:r 184, den 18 maj 1898; H. 1898 not A n:r 156, den 16 februari 1897; H. 1897 not A n:r 38, den 15 februari 1893; H. 1893 sid 61, och den 8 mars 1892; H. 1892 sid. 128. Se ock Kungl. Maj:ts dom den 29 januari 1901; H. 1901 sid. 32.

Är säljaren berättigad att återbekomma emballaget, torde vid distansköp köparen i allmänhet hava skyldighet att på sin bekostnad och risk¹ ombesörja dess återsändande.² Vid platsköp åter torde säljaren ofta hava avhämtningsplikt.

ten för varans försändning till köparen, befriar icke denne från skyldigheten att betala emballaget. Se *Lassen-Ussing* sid. 96 not 16 B och *Almén* sid. 105 not. 13.

¹ Jfr Kungl. Maj:ts dom den 20 mars 1916; H. 1916 not A n:r 296. Se *Lassen-Ussing* sid. 97.

² Faran för emballaget under den tid, det var i köparens besittning, ligger naturligen då även å köparen. I Kungl. Maj:ts dom den 13 mars 1906; H. 1906 sid. 109 förklarades, att med avseende å rådande handelsbruk vid spannmålshandel risken för tomsäckar under den tid, de voro i köparens besittning, vilade å köparen.

Om platsen för godsets avlämnande.

Den huvudsakliga förpliktelse, som i följd av ett avslutat köp åligger säljaren, består i att låta köparen komma i besittning av det sålda. Någon gång äro omständigheterna sådana, att nämnda förpliktelse utan särskild åtgärd från säljarens sida är att anse såsom fullgjord. Så är — yttras i motiven — fallet, då köparen redan vid köpet innehar godset. Enahanda är vanligen förhållandet, då godset vid köpets avslutande omhänderhaves av tredje man (t. ex. av en lån- eller legotagare), hos vilken köparen äger avhämta detsamma, eller då kontrahenterna eljest uppenbarligen åsyftat, att köparen utan medverkan från säljarens sida skall taga godset om hand, något som exempelvis ofta inträffar vid försäljning av naturprodukter (timmer, gröda etc), som befinna sig i det fria.

Vanligen erfordras emellertid för att köparen skall komma i besittning av godset en eller annan åtgärd från säljarens sida. Denna åtgärd betecknas i lagen med uttrycket "godsets avlämnande". Häremot svarar den i lagen använda beteckningen "mottagande av godset", vilken beteckning enligt lagens språkbruk innebär, att godset kommer i köparens besittning.

Där köp slutes mellan två å samma plats tillstädesvarande personer, och godset är till hands, kan — anføres vidare i motiven — "köpet omedelbart gå i fullbordan genom godsets avlämnande och mottagande. Ofta inträffar emellertid i dylika fall, att köpet slutes sålunda, att dess verkställighet uppskjutes, och fråga uppstår då var avlämnandet bör äga rum. Enahanda spörsmål framställer sig jämväl i alla sådana fall, där godset ej är till hands, då köpet slutes, liksom ock där köp genom brevväxling eller annorledes ingås mellan dem, som befinna sig å skilda platser.

Frågan om var godset skall avlämnas (levereras) är av betydelse i flera särskilda avseenden. På säljaren måste naturligtvis ankomma att, om godset ej redan finnes å den plats, där avlämnandet skall äga rum, föranstalta om dess ditförande. Skulle av någon anledning godset ej befinna sig å sagda plats å den tid, då avtalet bör av säljaren fullgöras, inträda de verkningar,¹ som av lagen knytas till dröjsmål med köpets uppfyllande från säljarens sida. Så länge godset ännu ej anlät till den plats, där det bör avlämnas, kan enligt sakens natur vad som av lagen benämnes faran för godsets förstörelse eller försämring genom olyckshändelse (se 17 §) näppeligen läggas på köparen, utan bör följderna av dylik händelse så till vida drabba säljaren, att han helt eller delvis går miste om köpeskillingen. Där åter godset å rätt plats tillhandahållits köparen och därvid befunnit sig i felfritt skick, lär den omständigheten, att godset sedermera förstörts eller försämrats, ej kunna drabba säljaren, utan bör denne uppenbarligen kunna oberoende av vad sålunda inträffat utkräva köpeskillingen.²

I det föregående hava huvudsakligen åsyftats sådana fall, där enligt sakens natur godsets avlämnande och mottagande sammanfalla, så att säljarens fysiska besittning upphör samtidigt därmed att godset omhändertages av köparen eller något dennes ombud. Synnerligen ofta är emellertid förhållandet ett annat, i det säljaren upphör att besitta godset innan köparens besittning inträder. Detta gäller nämligen i alla de fall, där godset skall på säljarens föranstaltande transporteras till köparen eller annan och transporten verkställas av s. k. fraktförare, d. v. s. en person eller anstalt, som i förhållande till såväl säljare som köpare intar den självständiga ställning, att han ej kan anses såsom någonderas ombud. I dylika fall låter det efter omständigheterna tänka sig, antingen att säljarens förpliktelser i avseende å godsets tillhandahållande anses fullgjorda redan då godset är avsänt, eller att de fortfara till dess det är framkommet och av köparen mottages. Ett fastställande av platsen för godsets avlämnande har alltså här den stora betydelsen att

¹ Se 21—27 §§.

² Se 44 §.

avgöra, på vilket skede av transporten säljarens ifrågavarande förpliktelser äro att anse såsom uppfyllda, varav åter här såsom eljest måste i väsentlig mån bero villkendera av kontrahenterna står faran för olyckshändelse, som drabbar godset, samt huruvida eljest uppkomna förändringar i godsets beskaffenhet och myckenhet kunna av köparen åberopas."

Avlämnande i lagens mening har sålunda ägt rum, så snart säljaren fullgjort vad honom enligt avtalet åligger för att köparen skall komma i verklig besittning av det sålda.¹

Av motiveringen framgår icke, huruvida kommittén varit av den meningen, att köparen i avseende å gods, som vid köpets avslutande finnes hos tredje man, hos vilken köparen skall avhämta detsamma, i och med avtalet skall anses hava kommit i besittning av godset.

Härom torde åsikterna vara ganska delade. Väl måste godset genom själva köpslutet anses vara enligt lagens mening *avlämnat* till köparen, i följd varav ock de rättsverkningar, som i lagen förbundits med avlämnandet, omedelbart inträda. Men härav följer naturligtvis icke med nödvändighet, att köparen jämväl skall anses hava kommit i (medelbar) besittning av godset. Fog synes fastmera finnas för den meningen, enligt vilken köparen innehar dylik besittning först i det ögonblick, tredje man erhåller behörig underrättelse om köpet.²

Vad nu yttrats gäller i tillämplig del även i fråga om försäljning av naturprodukter (timmer, gröda etc.), som befinna sig i det fria och som köparen utan medverkan från säljarens sida skall taga om hand. Intill dess köparen begagnat sig av sin rätt att omhändertaga godset, torde det böra anses besittas av säljaren.³

¹ Jfr *Almén* sid. 108.

² Särskilt samtycke från tredje man att besitta godset för köparens räkning torde icke erfordras.

³ Intill dess timret fällts eller grödan avmejats, innehaves besittningen av säljaren. Om han därefter förhindrar köparen att borttaga timret eller grödan, riskerar han ansvar för egenmäktigt förfarande. Jfr Kungl. Maj:ts utslag den 15 augusti 1904; H. 1904 sid. 289, och Kungl. Maj:ts dom den 15 augusti 1902; H. 1902 sid. 274.

Köp av växande gröda hindrade ej, att grödan efter dess inbärgning utmättes för säljarens skuld, då grödan innehades av säljaren och bestämmelserna i lösöre-

Den nu berörda frågan är ingalunda utan praktisk betydelse. Jämför 14, 28 och 39 §§.

Lagen innehåller icke någon bestämmelse om, var köpeskillingen skall erläggas.

Vägledande vid frågans besvarande är stadgandet i 10 § 6 mom. av promulgationslagen till utsökningslagen, vilket är av följande lydelse: "Är ej viss ort nämnd, pröve då överexekutor eller rätten, var betalning *å gäldenärens kostnad* ske bör."

Då gäldenären sålunda, därest ej annorledes överenskomits, är förbunden att fullgöra sin betalningsskyldighet utan någon kostnad för borgenären, följer härav, att betalningen skall lämnas hos borgenären (i hans hemvist eller affärslokal). Jämför Kungl. Maj:ts domar den 25 maj 1875; N. 1875 sid. 597¹, och den 17 december 1851; Backmans handbok I uppl. sid. 429. Se ock Nehrman, Inledning till jurisprudentiam civilem sid. 362, Flintbergs lagfarenhetsbibliotek III sid. 144 och justitieombudsmannens ämbetsberättelse för år 1854 sid. 68.

Enligt en ganska utbredd mening bör emellertid undantag från regeln göras för det fall, att betalningsskyldigheten grundas på löpande skuldebrev. Detta är dock oberättigat² och stridande mot den allmänna rättsuppfattningen.³

9 §. *Godset skall avlämnas, där säljaren vid köpet hade sitt hemvist, eller, om han idkade handel eller annan rörelse och köpet därmed ägde samband, där rörelsen idkades; dock att, där godset veterligen fanns annorstädes, avlämnandet skall äga rum där det fanns.*

Enligt den i förevarande paragraf uppställda huvudregel skall godset avlämnas, där säljaren vid tidpunkten för köpets avslutande hade sitt hemvist eller idkade rörelse.

köpsförordningen ej iakttagits. (Kungl. Maj:ts dom den 4 december 1912; H. 1912 sid. 528.) Se och H. 1885 sid. 364.

¹ Jfr Kungl. Maj:ts dom den 2 augusti 1865; N. 1866 sid. 426.

² Det måste likväl förutsättas, att gäldenären vid förfallotiden vet, av vem förbindelsen innehaves.

³ Se "Juridik och politik" II sid. 123 och följ.

Har säljaren sedermera flyttat, är denna omständighet utan betydelse i avseende å frågan om platsen för avlämnandet. Om emellertid köparen icke kan anses hava något som helst intresse av, att avlämnandet sker just i säljarens förutvarande bostad (eller affärslokal), bör detsamma kunna försiggå å den plats, dit säljaren flyttat.¹

Beträffande det i paragrafen givna undantagsstadgandet — vilket för övrigt i likhet med huvudbestämmelsen är grundat på den uppfattningen, att transportskyldighet icke åligger säljaren — yttrade lagutskottet:

"Enligt förslaget gäller såsom huvudregel, att godset avlämnas där säljaren vid köpet hade sitt hemvist eller idkade rörelse. Från denna regel har emellertid undantag blivit gjort för det fall, att "godset veterligen fanns annorstädes". Utskottet har, med hänsyn till innehållet av 9 §, funnit uppenbart, att med denna undantagsbestämmelse åsyftas köp av gods, som, enligt vad säljaren och köparen vid köpets avslutande hade sig bekant, då befann sig å annan plats än den, där säljaren hade sitt hemvist eller idkade rörelse. Någon olikhet i sak lärer således i detta avseende icke förefinnas mellan det svenska förslaget å ena sidan och de norska² och danska å den andra. Ej heller den omständigheten, att dessa senare särskilt uppmärksammat sådana fall, då kontrahenterna saknat men borde hava ägt kännedom om var godset befann sig, torde medföra någon olikhet i rättstillämpningen, ity att 1 § för sådant fall synes föranleda därtill, att godset skall avlämnas där det fanns."

I norska motiven anfördes, hurusom det kan vara så allmänt bekant eller eljest så klart, att godset icke finnes hos säljaren, att denne icke behöver göra köparen särskilt uppmärksam på detta förhållande. Såsom exempel härpå anfördes

¹ Se *Lassen-Ussing* sid. 80 not 15.

² § 9. Sælgeren har at levere Salgsgegenstanden paa det Sted, hvor han ved Købets Afslutning havde sin Bolig. Drev han paa dette Tidspunkt Forretning, og stod Salget i Forbindelse dermed, skal Levering ske paa Forretningsstedet.

Befant Genstanden sig ved Købets Afslutning paa et andet Sted end ovenfor nævnt, og vore Parterne eller burde de være vidende derom, anses dette som Leveringssted.

det fall, då fråga är om eldfarliga oljor, vilka enligt lag ej få finnas å den plats, där säljaren bor eller har sin affärslokal.

Även i avseende å denna paragraf har man naturligtvis att uppmärksamma föreskriften i 1 §. De fall, då reglerna i 9 § i följd av avtal eller handelsbruk helt eller delvis sättas ur tillämpningen, torde ock vara synnerligen ofta förekommande.

Då säljare och köpare befinna sig å skilda orter, föreligger sålunda, såsom kommittén framhöll, vanligen en uttrycklig eller tyst överenskommelse, enligt vilken det åligger säljaren att ombestyrja godsets försändande till köparen. Ett dylikt åliggande medför visserligen icke i och för sig, att bestämmelseorten betraktas såsom leveransort, men föranleder dock, på sätt av 10 § framgår, någon förskjutning av platsen för avlämnandet, och ej sällan inträffar, att genom överenskommelse bestämmelseorten eller annan ort, dit godset skall sändas, göres till leveransort, så att säljarens skyldigheter i fråga om avlämnandet ej anses fullgjorda, förrän godset dit framkommit.

Tvivelaktigt är spörsmålet om bevisskyldigheten i det fall, att köparen, när säljaren fordrar köpets fullgörande (eller skadestånd på grund av förment kontraktsbrott), genmäler, att säljaren enligt särskild överenskommelse haft skyldighet att tillsända köparen godset samt genom sin underlåtenhet härutinnan själv brutit avtalet.

Frånsett de fall, då säljaren är handlande och i vilka fall det ju är särdeles vanligt, att säljaren åtager sig att tillskicka köparen godset, torde det, med gällande rättegångsbalk såsom utgångspunkt, vara principiellt riktigt att även i övrigt lägga bevisbördan på säljaren-käranden,¹ naturligtvis dock med undantag för den händelse, att köparens påstående i och för sig eller på grund av de faktiska omständigheterna bär osannolikhetens prägel.

Det synes emellertid som om syftet med ifrågavarande lag bäst skulle vinnas, därest den meningen vunne gehör, enligt

¹ Av annan mening *Almén* sid. 121 samt *Lassen-Ussing* sid. 81.

vilken part, som påstår tillvaron av bestämmelse, avvikande från vad lagen betecknat såsom det normala, skulle hava skyldighet att styrka riktigheten av sitt påstående.

10 §. Skall godset av säljaren försändas från en ort till en annan att där av köparen mottagas, vare det att anse såsom avlämnat, då det omhändertagits av någon, som åtagit sig dess forslande från den ort, varifrån försändandet bör ske, eller, så framt det skall avsändas med fartyg, då det är bragt innanför dess sida.

Förutsättningen för tillämpning av denna paragraf, enligt vilken säljaren har försändningsplikt, är att han uttryckligen eller tyst åtagit sig att försända godset eller att dylik skyldighet kan anses hava sin grund i skick och bruk inom ifrågavarande bransch.

Paragrafen, som sålunda handlar om distansköp, i motsats till platsköp, varom bestämmelser givits i 11 §, förutsätter vidare, att avsändningen skall ske genom en i förhållande till säljaren självständig fraktförare och följaktligen icke genom säljarens tjänare.

För övrigt gäller paragrafen varje transport såväl till lands som till sjöss, om den ock givetvis har sin egentliga betydelse i avseende å transporter med järnväg eller fartyg.

Tydligen står det kontrahenterna öppet att med laga verkan träffa överenskommelse, att avlämningsorten skall sammanfalla med bestämmelseorten.

Framhållas må redan i detta sammanhang, att inom handelsvärlden under hand utbildat sig en mångfald transportklausuler med fastslagen innebörd. Angående åtskilliga av dessa "fritt ombord", "fraktfritt", "cif" samt "fritt", eller "levererat" eller "fritt levererat", har lagen meddelat bestämmelser i 62—65 §§.

Angående den närmare innebörden av reglerna i förevarande paragraf anförde kommittén:

"Den omständigheten, att säljaren skall låta fortskaffa godset från en ort till en annan, innebär, såsom i det före-

gående antytts, ingalunda med növändighet, att denna senare är att anse såsom leveransort. Tvärtom har sedan lång tid tillbaka den uppfattning trängt igenom, att där ej annat följer av avtalet, godset skall anses avlämnat, redan då det är avsänt. Någon rubbning i denna allestädes antagna grundsats lär ej kunna ifrågasättas.

Om således stadgandena i förevarande paragraf överensstämma med den i 9 § upptagna huvudregeln, att avlämnandet skall äga rum hos säljaren eller där godset vid köpet fanns, medför dock 10 § så till vida en jämkning i sagda huvudregel, att då försändelse till annan ort ifrågakommer och skall ombesörjas av säljaren, dennes bostad eller affärslokal icke kommer att gälla såsom plats för leveransen utan godset anses avlämnat, först då det för befordran omhändertagits av fraktförare, som skall verkställa transporten. Att sålunda godsets framförande till fartyg eller järnvägsstation¹ ansetts böra försiggå på säljarens risk,² har sin grund i enahanda förhållanden, som föranlett den i nästpåföljande paragraf upptagna bestämmelse om den på säljaren ankommande transporten vid platsköp, och må här hänvisas till vad därom nedan anföres.

För den händelse, att godset skall avsändas till lands, är för spörsmålet, när avlämnandet skall anses verkställt, enligt förslaget likgiltigt, på vad sätt godset blivit av fraktföraren omhändertaget. Avlämnandet får alltså anses fullgjort, då godset t. ex. intagits i järnvägsmagasin eller eljest är upplagt under tillsyn av järnvägens folk men ännu ej hunnit inlastas. Annat är enligt förslaget fallet, då godset skall avsändas sjöledes, i det avlämnandet här ej anses verkställt, förrän godset bragts ombord, alltså ej om det å rederiets vägnar mottagits på kaj och där kvarligger. Grunden till denna särskilda regel vid sjötransport skall omnämnas vid 62 och 63 §§.

¹ Beträffande fråga, huruvida säljaren eller köparen skulle vidkännas försämring, som vara, såld att levereras "fritt banvagn", undergått under den av säljaren verkställda inlastningen i järnvägsvagnen, se Kungl. Maj:ts dom den 23 februari 1912; H. 1912 sid. 57. Säljaren ansågs ansvarig. Jfr 17 §.

² Gods, som sålts att levereras "banfritt" med angivande av viss bestämmelseort, är icke att anse såsom avlämnat förrän det framkommit till bestämmelseorten; och står alltså säljaren faran under forslingen. Se Kungl. Maj:ts dom den 5 juni 1913; H. 1913 sid. 280.

I vissa utländska lagar har man i det hänseende, varom nu är fråga, med fraktförare likställt speditör, så att avlämnandet anses fullgjort, då godset på avsändningsorten kommer i speditörens besittning. Då emellertid hos oss speditörens allmänna rättsställning icke är genom lag eller fasta rättsgrundsatser bestämd, samt det av sådan anledning möter svårighet att skilja mellan speditör och ett av säljaren använt bud eller ombud, har stadgande uti ifrågavarande riktning ansetts ej böra i förslaget upptagas.¹

Av de i 10 § använda ordalag framgår, att där flera fraktförare var efter annan medverka vid godsets forslande, avlämnandet anses verkställt, så snart godset omhändertagits av den förste bland dem. Paragrafen äger alltså tillämpning även i det fall, då godset avsändes till lands men sjötransport sedermera vidtager. Detta gäller vare sig vid godsets avsändande utfärdas s. k. genomgående konnossement eller icke och jämväl i sådana fall, där viss tid och ort för sjötransportens början ("skeppning", "avlastning") är angiven. Att emellertid, där klausulen "fritt ombord" eller därmed jämförlig klausul brukats, det nu sagda ej vinner tillämpning, framgår av 62 §.

Såsom av denna motivering framgår skall, där enligt avtalet flera fraktförare var efter annan hava att ombestyrja transporten, godset anses avlämnat, då det mottagits av den förste bland dem.²

Stadgandet, att avlämnandet skall anses hava ägt rum då godset "omhändertagits av någon, som åtagit sig dess forslande från den ort, varifrån försändandet bör ske", skall komma till användning jämväl i det fall, att i avtalet inryckts bestämmelse om den ort, var skeppning av godset skall taga sin början. Om t. ex. en affärsman i Tidaholm åtagit sig att till en tysk leverera varor "över Göteborg", skola de ändå anses avlämnade i och med det järnvägen i Tidaholm mottagit dem.

Det nyss sagda äger motsvarande tillämplighet, då avtalet innehåller bestämmelse om viss tid för sjötransportens början. Därest ej särskilda omständigheter tyda på ett motsatt för-

¹ Se sid. 165 not 3 här nedan.

² Se *Lassen-Ussing* sid. 84.

hållande, kan säljaren icke genom en dylik bestämmelse anses hava garanterat, att godset å den sålunda utsatta tiden skall kunna skeppas från orten i fråga. Bestämmelsen ådrager säljaren allenast skyldighet att från den ort, där han driver sin rörelse, avsända godset i så god tid, att det under normala förhållanden bör kunna skickas från skeppningsorten å den bestämda tiden.

Den särskilda bestämmelsen angående transport med fartyg äger tillämpning endast i de fall, då ett fartyg skall användas för hela transporten eller för dess början.¹ I händelse sjötransporten skall vidtaga efter transport till lands, gäller den vanliga regeln.

Avlämnande i lagens mening har tydligen icke skett därigenom, att säljaren till ett bud² överlämnat godset med tillsägelse att forsla det till den järnvägsstation, varifrån det skall försändas. Ett sådant avlämnande förutsätter nämligen, att godset omhändertagits av någon som åtagit sig³ dess forslande *från den ort, varifrån försändandet bör ske*.

För att avlämnandet skall anses hava försiggått, erfordras icke, att säljaren skickat köparen meddelande om avsändningen. (Norska motiven.)

Med avseende å det sätt, varpå godset skall av säljaren försändas till köparen, vilket lagen låtit helt och hållet bero på, vad kontrahenterna kunna därom hava avtalat, är att observera, hurusom säljaren, där av köparen lämnad föreskrift visar sig oanvändbar, bör inhämta köparens mening, så framt tiden det medgiver. Jämför Kungl. Maj:ts dom den 17 april 1905; H. 1905 sid. 192.

Ligger fara i dröjsmål, eller har anvisning om visst försändningssätt icke givits, åligger det säljaren att förfara i enlighet med vad omständigheterna med hänsyn till det föreliggande

¹ Obs. uttrycket "avsändas", ej "försändas".

² Se *Lassen-Ussing* sid. 84.

³ Genom godsets avlämnande till speditör har säljaren icke befriat sig från risken för godset. Se *Lassen-Ussing* sid. 84.

fallet kunna anses kräva av en person i hans ställning. Jämför Kungl. Maj:ts domar den 14 februari 1906; H. 1906 not A n:r 45, den 3 mars 1905; H. 1905 not A n:r 48, och den 12 november 1901; H. 1901 not A n:r 400.

Liksom tidpunkten för godsets avlämnande är avgörande för frågan, vilkendera av kontrahenterna har att bära transportrisken, är förhållandet enahanda beträffande kostnaderna för godsets transport. Säljaren har alltså, där ej annat avtalats, att bekosta godsets förande till fraktföraren, varemot kostnaderna för godsets forsling från avlämnings- till destinationsorten drabba köparen. Denne skall alltså vid sådana köp, varom 10 § handlar, ej mindre vidkännas fraktkostnaden än även erlägga tull, där sådan ifrågakommer.

Ett påstående av köparen, att särskild överenskommelse träffats, enligt vilken säljaren skall bära transportrisken, lär i allmänhet, med hänsyn till vad som i detta avseende brukar ske, få anses vara i och för sig så pass osannolikt, att köparen bör åläggas att bevisa sanningen av sitt påstående. Utan tvivel kräver även i fråga om kostnaden för transporten vanlig försiktighet, att köpare, som fritager sig från denna kostnad, där-om förser sig med bevis.¹ I varje fall lär det vara klart, att i fråga om handelsköp bevisbördan vilar å köparen, därest han underlåter att göra behörig reklamotion mot honom tillsänd faktura, enligt vilken han skall vidkännas kostnaden.

Jämför i avseende å bevisskyldigheten Kungl. Maj:ts domar den 22 oktober 1909; H. 1909 not A n:r 486, den 6 juli 1906; H. 1906 not A n:r 324, den 14 februari 1906; H. 1906 not A n:r 45, den 17 juli 1899; H. 1899 not A n:r 330, den 6 april 1898; H. 1898 sid. 150, den 25 maj 1880; H. 1880 sid. 198, den 26 november 1902; H. 1902 not A n:r 367, den 8 juni 1898; H. 1898 not A n:r 184, den 8 mars 1892; H. 1892 sid. 128, och den 6 juli 1888; H. 1888 not A n:r 117.

¹ *Almén* sid. 134—135 anser, att bevisbördan vilar å köparen.

Den omständigheten, att säljaren åtagit sig att bära kostnaderna för godsets försändning till annan ort, utmärker icke i och för sig, att avlämnandet där skall ske.

I detta avseende meddelades i nya lagberedningens förslag följande uttryckliga stadgande (§ 21): "Ligger på grund av avtal eller eljest kostnaden för godsets fortskaffande å säljaren, må ej den omständighet allena anses innebära, att avlämnandet skall ske å bestämelseorten."

11 §. Har säljaren att ombesörja godsets forslande till köparen utan att likväl försändande från en ort till en annan ifrågakommer, må ej godset anses avlämnat, förrän det kommit i köparens besittning.

Jämväl i fråga om denna paragraf, som avser platsköp, förutsättes, att säljaren särskilt (uttryckligt eller tyst) åtagit sig godsets forslande till köparen eller ock att försändningsplikt på grund av handelsbruk åligger säljaren.

Även vid platsköp förekommer ofta — yttrade kommittén — särskilt i detaljhandeln, att säljaren åtager sig eller eljest anses pliktig att försända godset till köparens bostad eller annan av köparen uppgiven plats. Vid ett dylikt fortskaffande inom det område, där en säljare av sådant gods som köpet avser, plägar för transportens verkställande betjäna sig av eget folk, måste det — oberoende av huruvida i det särskilda fallet sådant sker eller självständig fraktförare anlitas — anses naturligt, och torde jämväl med den rådande rättsuppfattningen överensstämma, att, om olyckshändelse inträffar under transporten, följderna därav drabba säljaren.

Vid avgörandet av frågan, huruvida en transport är att anse såsom ett försändande "från en ort till en annan", är det, såsom i motiven antydes, icke av betydelse om bestämelseorten ligger inom annan *kommun* än avsändningsorten. Om ock den transport, varom fråga är, har rätt avsevärd längd, föreligger icke enligt lagens mening försändande till annan ort, när det

är vanligt, att säljare av sådant gods som köpet avser med eget folk verkställer dylik transport.¹ Likgiltigt är, huruvida säljaren i det konkreta fallet begagnar sig av eget folk eller annan (t. ex. stadsbud).

Såsom förut nämnts avser 10 § endast sådana fall, då självständig fraktförare anlitas. Ombesörjer säljaren transporten genom någon hos honom anställd person, och är transporten av den beskaffenhet att, i enlighet med vad ovan angivits, den innebär ett försändande till annan ort, kommer ej heller 11 § till användning.

Ett åtagande av säljaren att själv eller genom sitt folk ombesörja godsets forsling, måste emellertid regelmässigt uppfattas såsom en förbindelse å säljarens sida att avlämna godset hos köparen.

Även i detta fall står således säljaren transportrisken.

Påstående av säljaren, sedan godset under forslingen blivit genom olyckshändelse förstört, att han icke förbundit sig ombesörja forslingen och att han alltså utan avseende å olyckshändelsen är berättigad till köpeskillingen, kan icke förtjäna avseende,² med mindre han förmår styrka, att avtalet ej ålagt honom forslingsplikt, och att han följaktligen endast av tillmötesgående velat fortskaffa godset till köparen.³

Ifrågavarande stadgande äger naturligen tillämpning även å det fall, att säljaren åtagit sig att ombesörja godsets forslande till någon av köparen angiven person (och sålunda icke till köparen själv).

¹ I norska motiven säges: Sakförarföreningen har uttalat önskvärdheten därav, att begreppet "ort" måtte definieras i lagen. Kommittén har emellertid ansett detta ogörligt. Med en ort enligt merkantilt språkbruk förstår man det område, inom vilket de där bosatta köpmännen inom den bransch, varom fråga är, pläga sända varor genom eget folk eller med egna vagnar.

² Se *Almén* sid. 137.

³ Vid butikshandeln torde man kunna utgå från att säljaren enligt gängse bruk har skyldighet att till kunderna hemsända varorna. Se *Almén* sid. 136.

Godset måste, för att enligt förevarande paragraf anses avlämnat, hava kommit i köparens besittning. Det är sålunda icke tillfyllest, att godset utan köparens vetskap placeras i trappan till hans våning, å hans öppna gård o. s. v.

Om tiden för köpets fullgörande.

12 §. Är ej tid utsatt för fullgörande av vad enligt köpet åligger säljaren eller köparen, och framgår ej av omständigheterna, att det skall verkställas utan uppskov, varde det fullgjort vid anfordran.

Denna paragraf gäller, såsom av dess ordalydelse framgår, då tiden för köpets fullgörande icke blivit bestämd.

Om åter avtalats,¹ att köpet skall fullgöras viss dag, länder naturligtvis detta till efterrättelse. Underlåter t. ex. säljaren att å den avtalade dagen leverera godset, anses han hava gjort sig skyldig till dröjsmål; och detta utan avseende därå, att föregående anfordran från köparen om köpets fullgörande ej framställts.²

Vad nu yttrats äger motsvarande tillämpning i de fall, då enligt avtalet köpet skall fullgöras före viss dag, sist viss dag, inom två månader, under loppet av tre månader o. s. v.

Paragrafens tillämpning är emellertid utesluten även i de fall, då mera obestämda uttryck angående tiden för köpets fullgörande blivit i avtalet använda, såsom "till våren", "hösten"

¹ Sedan en dansk fabrikant åtagit sig att "så vitt möjligt" försända ett parti skodon till Island med ett fartyg, som gick dit den 8 mars, förklarades den isländske köparen hava saknat fog för sin vägran att mottaga den del av partiet, som blivit honom tillsänd först i april. (Ugeskrift for Retsvæsen 1917 sid. 674.) Jfr 1917 sid. 124 samt Kungl. Maj:ts dom den 14 juni 1922; H. 1922 sid. 350. Se ock *Almén* i Tidskrift for Retsvidenskab 1919 sid. 270.

² Det förutsättes här, att säljaren har att taga första steget till avtalets fullgörande. Om åter initiativplikt tillkommer köparen, såsom då han skall avhämta godset, kan ju säljaren icke göra sig skyldig till dröjsmål, där köparen ej låtit sig avhöra.

(Kungl. Maj:ts dom den 3 november 1904; H. 1904 sid. 407), "omkring julveckan" (Kungl. Maj:ts dom den 9 maj 1902; H. 1902 sid. 115), "under sommarens lopp" (Kungl. Maj:ts dom den 14 april 1897; H. 1897 sid. 208), "vid första öppet vatten" (Kungl. Maj:ts dom den 3 augusti 1870; N. 1870 sid. 718), "med första ångbåt" (Kungl. Maj:ts dom den 31 december 1883; H. 1883 sid. 504), "intill sjöfartens slut" (Kungl. Maj:ts dom den 20 maj 1879; H. 1879 sid. 248), "inom några dagar" (Kungl. Maj:ts dom den 23 oktober 1908; H. 1908 sid. 439), "under seglationstiden" (Kungl. Maj:ts dom den 10 mars 1909; H. 1909 sid. 83) o. s. v.

Inom den sålunda utsatta tiden måste säljaren fullgöra köpet, utan att föregående anfordran ägt rum. Se 13 §.

Vidare är att märka, hurusom för tillämpning av förevarande paragraf förutsättes, att köpet ej, enligt vad i avtalet utsagts eller eljest av omständigheterna framgår, skall verkställas utan uppskov (så fort som möjligt¹ omedelbart, per omgående, ofördröjligen, strax o. s. v.). Till ursäkt för sin underlåtenhet att leverera kan alltså icke säljaren åberopa, att köparen ej i sådant avseende gjort anfordran.

Jämför Kungl. Maj:ts domar den 27 november 1906; H. 1906 not A n:r 504, den 23 oktober 1908; H. 1908 sid. 439, den 13 oktober 1896; H. 1896 sid. 363, den 8 mars 1892; H. 1892 sid. 128, och den 26 juni 1885; H. 1885 sid. 208.

I händelse någon egentlig tidsbestämmelse för köpets fullgörande icke träffats, men avgörandet härutinnan överlämnats åt endera kontrahenten, t. ex. genom uttrycken att varan skall uttagas på köparens order, (jämför Kungl. Maj:ts dom den 17 december 1909; H. 1909 sid. 627) eller att leveransen skall ske efter säljarens bekvämlighet,² bör, såsom i norska motiven

¹ Vid bedömande av frågan, huruvida köparen på grund av försenad leverans har rätt att häva avtalet och fordra skadestånd måste naturligen hänsyn tagas till den omständigheten, om säljaren kan anses hava fullgjort sitt åtagande med den skyndsamhet, med vilken order inom den ifrågavarande branschen böra kunna effektueras. Jfr t. ex. Kungl. Maj:ts dom den 10 mars 1917; H. 1917 sid. 147.

² Då ett antal maskiner sålts att levereras en inom viss tid och de övriga i mån av köparens behov, ansågs köparen pliktig att inom skälig tid mottaga även

erinras, avtalet så förstås, som om kontrahenterna tyst överenskommit, att den, vilken sålunda fått beslutanderätten, inom skäligen tid från avtalets slutande har att påfordra dess fullgörande. Genom underlåtenhet i detta avseende går han alltså miste om sin rätt på grund av avtalet.¹

Av kommittén yttrades i motiven följande:

"Tiden för godsets avlämnande och köpeskillings erläggande framgår vanligen av uttryckliga bestämmelser i köpeavtalet eller av omständigheterna därvid. Än är viss dag efter kalendern utsatt, än är tiden bestämd medelst angivande av vissa gränser — såsom då leverans skall äga rum under loppet av viss vecka, månad eller årstid — än är den anknuten vid något förhållande, som i framtiden inträffar, t. ex. segelfartens öppnande, eller vid en tillsägelse eller annan åtgärd från medkontrahentens sida. Avtalet kan ock gå därpå ut, att endera kontrahenten skall fullgöra köpet genast eller omedelbart efter det nödiga förberedelser träffats. I varje fall bör det enligt hos oss rådande rättsuppfattning tillhöra den förpliktade att utan avvaktande av någon anmaning företaga honom åliggande åtgärder, med mindre själva avtalets innebörd är sådan, att initiativet ankommer på medkontrahenten, såsom då godset skall av köparen avhämtas hos säljaren eller tillsägelse från dennes sida eljest är förutsatt."

"För det fall åter, — anförde kommittén vidare — då varken själva avtalet eller de omständigheter, varunder det slutits, utmärka vid vilken tid det skall fullgöras, kan en bestämmelse därom i lagen icke undvaras. Vad beträffar denna bestämmelses innehåll, synes det strida mot det ingångna avtalets natur, att under här förutsatta förhållanden ålägga vare sig säljare eller köpare att självmant vidtaga någon åtgärd för avtalets fullgörande, och kommittén har därför anslutit sig till den uppfattning, som gjort sig gällande i lagkommitténs och äldre lagberedningens förslag och som även får anses överens-

de övriga, oaktat han förklarade sig ej behöva dem. (Kungl. Maj:ts dom den 27 juli 1910; H. 1910 sid. 397.)

¹ Men naturligtvis kan han icke dymedelst beröva medkontrahenten dennes rätt.

stämman med gällande rätt, eller att köpet i dessa fall skall fullgöras vid anfordran från medkontrahenten. Tarvas för godsets avlämnande förberedelser å säljarens sida, är denne alltså enligt förslaget icke pliktig att vidtaga ens sådana åtgärder, förrän anfordran skett."

Innan anfordran från ene kontrahenten ägt rum, föreligger således icke skyldighet för medkontrahenten att fullgöra köpet. Jämför Kungl. Maj:ts dom den 22 januari 1873; N. 1873 sid. 676.

Ömsesidig underlåtenhet under en längre tid i avseende å anfordran lär dock vanligen böra betraktas såsom en tyst överenskommelse om avtalets annullerande.

Den kontrahent, hos vilken anfordran göres, är berättigad till det rådrum,¹ som omständigheterna i det konkreta fallet kunna anses kräva.

När köpets definitiva fullgörande förutsätter vissa förberedande åtgärder, kan, såsom i motiven antydes, vederbörande icke anses hava gjort sig skyldig till dröjsmål, med mindre han underlåtit att ofördröjligen efter anmaningen taga itu med desamma. Detta senare, som har praktisk betydelse särskilt i fråga om säljarens leverans av varan men däremot sällan i avseende å köparens betalning av köpeskillingen, ansåg man — säges i de danska motiven — icke böra uttryckligen omnämnas i lagen, då det befarades, att därigenom skulle lämnas plats för det missförstånd, att ett sådant rådrum *alltid* skulle tillkomma en var av kontrahenterna.

Jämför Kungl. Maj:ts domar den 2 december 1874; H. 1874 sid. 487, den 10 augusti 1875; H. 1875 sid. 316, den 29 mars 1876; H. 1876 sid. 140, den 23 mars 1877; H. 1877 sid. 190, den 19 maj 1902; H. 1902 not A n:r 137, den 7 juni 1898; H. 1898 sid. 222, och den 24 november 1899; H. 1899 not A n:r 517.

Har godset sålts mot kontant betalning, kan ingen av kontrahenterna fordra köpets fullgörande, med mindre den egna

¹ Se *Almén* sid. 145. — Skall leveransen ske på order och är viss leveranstid avtalad, så anses säljaren vara skyldig att även efter utgången av den bestämda leveranstiden effektuera order, som dessförinnan inkommit. Jfr Kungl. Maj:ts dom den 11 oktober 1917; H. 1917 sid. 556 och *Almén* i Tidskrift för Retsvidenskab 1919 sid. 271. Se ock *Lassen-Ussing* sid. 118 not 5.

prestationen samtidigt erbjudes. (Se 14 §). Anfordran, som icke åtföljes av sådant erbjudande, har följaktligen här regelmässigt ej den verkan, att medkontrahenten genom underlåtenhet att å sin sida prestera kan anses hava låtit dröjsmål komma sig till last.

Anfordran måste göras till medkontrahenten eller den, som är behörig att å hans vägnar mottaga den. Det är icke tillfyllest, att meddelande, innehållande anfordran, blivit på ändamålsenligt sätt avsänt. Det måste hava kommit vederbörande till handa.

Anfordran till affärsman bör göras å vanlig affärstid. (Jfr Kungl. Maj:ts dom den 2 december 1874; H. 1874 sid. 487). Även eljest bör iakttagas, att anfordran sker på passande tid av dygnet.¹

I händelse köparen, då säljaren yrkar hans förpliktande att utgiva köpeskillingen mot rätt för honom att utbekomma godset, gemäler att enligt avtalet tiden för köpets fullgörande icke är inne eller redan försuttits, men säljaren påstår, att särskild bestämmelse om tiden icke träffats, måste bevisskyldigheten principiellt anses åligga säljaren. Jämför Kungl. Maj:ts dom den 23 oktober 1908; H. 1908 sid. 439.

Likaledes vilar bevisbördan å säljaren för det fall, att köparen mot hans krav gemäler att avtalat anstånd ännu icke gått till ända, men säljaren påstår att enligt avtalet allenast ett visst kortare, redan åtnjutet anstånd medgivits.

Å andra sidan har köparen bevisskyldigheten, i händelse säljaren, då köparen yrkar godsets utbekommande mot köpeskillingens betalning, gemäler att enligt avtalet tiden för köpets fullgörande ännu icke är inne, men köparen påstår, att särskild bestämmelse om tiden icke träffats.

Om säljaren i anledning av köparens krav på godsets utbekommande mot köpeskillingens betalning gemäler, att enligt avtalet köpeskillingen skulle erlagts i förskott d. v. s. viss dag

¹ Se *Almén* sid. 146.

före godsets avlämnande, synes konsekvensen bjuda tillämpning av enahanda regel. Ofta torde man dock vara berättigad att anse en dylik uppgift från säljaren såsom i och för sig särdeles osannolik, i följd varav i överensstämmelse med vad förut i annat sammanhang yttrats en omkastning av bevisskyldigheten bör äga rum.

Jämför för övrigt i fråga om bevisskyldigheten sid. 161 här ovan.¹

Är i avtalet viss tid utsatt för dess fullgörande, måste köparen hava befogenhet att, intill dess den tid kommer, avvisa godset, med mindre särskilda omständigheter till annat föranleda.

I det preliminära förslaget till ifrågavarande lag hade kommittén upptagit bestämmelse av dylik innebörd. Att denna bestämmelse sedermera ströks, lär allenast berott på, att den befunnits obehövlig.

13 §. Där viss tidrymd är utsatt, inom vilken godset bör avlämnas, skall rätten att närmare bestämma tiden för avlämnandet tillkomma säljaren, med mindre av omständigheterna framgår, att det varit av hänsyn till köparen, som tiden ej blivit närmare bestämd.

Denna paragraf avser sådana fall, då tiden för godsets avlämnande är blott relativt bestämd (t. ex. "under januari", "före den 1 februari", "senast den 31 mars", "maj—juni", "under hösten", "under seglationstiden" o. s. v.

Huvudregeln är tydligen gällande särskilt i fall, varom handlas i 10, 63, 64 och 65 §§.

När tiden för ett köps fullgörande icke blivit i avtalet närmare bestämd, än att fullgörandet skall ske inom gränserna för en viss tidrymd, uppkommer — yttras i motiven — "det spørsmål, huruvida

¹ Se ock i fråga om handelsköp not. å sid. 148 här ovan.

säljaren eller köparen har att avgöra, å vilken tidpunkt inom de utsatta gränserna fullgörandet skall äga rum. Den naturliga uppfattningen av ett köpeavtal med dylika svävande tidsbestämmelser torde vara, att säljaren icke velat eller kunnat på förhand närmare ange tiden för godsets avlämnande utan förbehållit sig att framdeles därom besluta. I överensstämmelse med denna uppfattning, som jämväl är inom köpmansvärlden härskande, är regeln avfattad,¹ dock med uttryckligt förbehåll för de fall, då omständigheterna visa, att det varit av liknande hänsyn till köparen, som tiden ej blivit närmare angiven. Så är i allmänhet fallet, då godset skall befordras från en ort till en annan och köparen har att därom draga försorg, vilket är vanligt vid köp med klausulen "fritt ombord". Att det i överensstämmelse med sakens natur och handelsbruk i sådana fall ofta åligger köparen att i förväg underrätta säljaren om de åtgärder, han vidtager för godsets avhämtande, har icke ansetts nödigt att i lagen påpeka."

Såsom här erinras, är det vid s. k. fobköp, särskilt då köparen för godsets fortskaffande befraktat fartyg eller tingat skeppsrums, regel, att det definitiva bestämmandet av tiden för köpets fullgörande tillkommer köparen, som alltså äger påräkna, att säljaren redan vid början av den utsatta tidrymden är beredd att hålla godset färdigt till inlastning. Se Kungl. Maj:ts dom den 16 november 1900; H. 1900 not A n:r 447. Jämför Kungl. Maj:ts dom den 7 juni 1898; H. 1898 sid. 222.

Likställt med fobköp uti förevarande hänseende är köp med den bestämmelsen, att köparen skall "uttaga" varan med eller utan tillägg av uttrycken "efter sitt behov"² eller "efter sin bekvämlighet". Jämför Kungl. Maj:ts domar den 31 augusti 1900; H. 1900 sid. 342, och den 17 augusti 1893; H. 1893 sid. 344. Se ock Kungl. Maj:ts dom den 27 juni 1901; H. 1901 sid. 318.

Även i åtskilliga andra fall kan naturligtvis en förnuftig tolkning av vad kontrahenterna åsyftat leda till det resultat, att köparen äger bestämma leveranstiden.

¹ Jfr Kungl. Maj:ts domar den 16 oktober 1906; H. 1906 not A n:r 391, och den 11 oktober 1907; H. 1907 sid. 383.

² Jfr 171 not 2 här ovan.

I enlighet med vad i motiven jämväl framhålles får det ofta, när bestämmanderätten sålunda tillkommer köparen, anses åligga honom att i förväg underrätta säljaren om de åtgärder, han vidtager för godsets avhämtande (t. ex. om tiden för ankomsten av det fartyg, vari godset skall inlastas).

En försiktig säljare lär emellertid icke underlåta att göra särskilt förbehåll härom i avtalet.

På grund av det sätt, varpå förevarande paragraf blivit formulerad, synes det näppeligen vara möjligt att upprätthålla de vanliga bevisreglerna, när köparen, i strid mot kåranden-säljarens uppgift, påstår, att det varit av hänsyn till köparen, som tiden ej blivit närmare bestämd. Bevisskyldigheten torde nämligen åligga köparen.

Om rätt att innehålla godset eller köpeskillingen.

14 §. Säljaren vare berättigad att hålla godset inne, till dess köpeskillingen gäldas, och köparen att innehålla köpeskillingen, till dess godset hålles honom tillhanda.

Den här uppställda regeln, som tydligen jämlikt 1 § måste vika, där uttrycklig eller tyst (jämför Kungl. Maj:ts dom den 30 maj 1901; H. 1901 not A n:r 209) överenskommelse i annan riktning träffats,¹ motiverades av kommittén sålunda:

"Köp är ett ömsesidigt avtal, som i allmänhet skall å båda sidor samtidigt fullgöras. Säljaren kan icke antagas hava förpliktat sig att å den för köpets fullgörande bestämda tiden avlämna godset med risk att sedermera gå miste om sin betalning. Endast mot utbekommande av köpeskillingen är han pliktig att låta köparen komma i besittning av godset. Å andra sidan är köparen icke skyldig att erlagga köpesumman, om han icke utfår det sålda godset. Åt denna regel om ömsesidigheten och samtidigtheten i fullgörandet av säljares och köpares åligganden har i förevarande paragraf givits uttryck."

Om emellertid avtalet eller omständigheterna därvid utvisa, att godset skall avlämnas vid *en* tidpunkt och köpeskillingen vid *en* annan, kan — anförde kommittén vidare — den av kontrahenterna, som först skall lämna sin prestation, uppenbarligen icke åberopa ifrågavarande stadgande till stöd för innehållande därav.

Regeln är sålunda given uteslutande för kontantköp men icke för kreditköp, d. v. s. då godset skall utgivas till köparen, innan denne erlagger köpeskillingen, eller för s. k. prenumerationsköp, d. v. s. då köpeskillingen skall betalas i förskott.

¹ Se *Almén* sid. 157 not 4. Jfr *Lassen-Ussing* sid. 121 not 18.

Det sagda bör dock icke så förstås, som att regeln icke under något förhållande skulle kunna komma till användning annorledes än vid kontantköp. Vid kreditköp kan, såsom i motiven antydes, *köparen* naturligtvis aldrig vara skyldig att betala köpeskillingen, med mindre godset erbjudes honom, liksom vid prenumerationsköp *säljaren* lika uppenbart icke under någon omständighet har plikt att tillhandahålla godset, där ej köpeskillingen varder honom erbjuden. Men även andra fall kunna förekomma, då förevarande paragraf kan åberopas, ehuru kontant köp icke är för handen. Har t. ex. köparen vid kreditköp icke begagnat sig av sin rätt att fordra förprestation, behöver säljaren sedermera icke tillhandahålla honom godset annorledes än mot köpeskillingens utbekommande. Jämför Kungl. Maj:ts domar den 4 september 1895; H. 1895 sid. 325, den 6 mars 1900; H. 1900 sid. 70, och den 23 december 1903; H. 1903 sid. 538.

Den uti ifrågavarande paragraf för säljaren proklamerade rätt plägar ofta betecknas än såsom panträtt, än såsom retentionsrätt. Bägge uttryckssätten äro emellertid oriktiga. Här föreligger en fullt självständig rätt. Säljaren är icke skyldig tåla, att godset utmätes för köparens gäld. Försättes köparen i konkurs, äro bestämmelserna i 73 § konkurslagen icke tillämpliga å den rätt, som uti förevarande hänseende tillkommer säljaren, vilken ej är skyldig avlämna godset, med mindre fulla köpeskillingen erlägges. Medgiver han emellertid godsets utlämnande, har han ej bättre rätt än en var annan borgenär.

Överlåter endera kontrahenten sitt anspråk på grund av avtalet å tredje man, äger medkontrahenten jämväl mot denne göra sin i 14 § tillerkända rätt gällande. Jämför Kungl. Maj:ts domar den 22 december 1884; H. 1884 not A n:r 414, den 4 september 1895; H. 1895 sid. 325, och den 23 december 1903; H. 1903 sid. 538.

Ifrågavarande rätt är odelbar. Den omständigheten, att säljaren, då leverans icke skall ske i olika poster, presterar delvis, ådrager följaktligen icke köparen förpliktelse att utgiva motsvarande del av köpeskillingen.

I danska motiven framhålles emellertid, att principen om prestationernas samtidiga fullgörande icke från någondera sidan får begagnas till småaktigt eller chikanöst förfarande, såsom att neka leverans eller betalning, när det som felas i motpartens prestation allenast är en ringa del av vad som skall fullgöras. Jämför Kungl. Maj:ts dom den 29 december 1876; H. 1876 sid. 532, där säljares yrkande om betalning för en leverans brännvin, ogillades, ehuru i leveransen, som avsåg 10,000 kannor, felades blott 238.¹

Det bör antagas (jfr 22 §), att köpare, då han i strid mot avtalet erhåller allenast en del av det köpta, bör vara skyldig att utan oskäligt uppehåll reklamera, vid äventyr att han eljest blir skyldig att genast erlägga betalning för vad han bekommit, utan rätt således att innehålla hela köpeskillingen i avvaktan på att säljaren till fullo uppfyller sin förbindelse.²

Säljaren äger icke innehålla godset till säkerhet för fordran, som han på annan grund än köpet i fråga kan hava hos köparen.

Däremot måste säljarens i förevarande paragraf omförmälda rätt anses omfatta även eventuell räntefordran för köpeskillingen.

Köparen har icke rätt att utbekomma godset mot ställande av säkerhet för köpeskillingen eller dess nedsättande hos tredje man. Genom att sålunda ställa säkerhet eller nedsätta beloppet undandrager sig köparen icke följderna av dröjsmål med

¹ Se Norsk Retstidende 1915 sid. 630. Köparen av en stenkolslast på 900 tons, som var såld att levereras på en gång och betalas mot konnossement, ansågs icke hava gjort sig skyldig till kontraktsbrott därigenom, att han vägrat utgiva betalning för de 300 tons, som han fått mottaga. Jfr *Almén-Eklund*; Lagen om avbetalningsköp sid. 35—36, *Lassen-Ussing* sid. 342 not 64 samt "Juridiska skrifter" VII sid. 310.

² Se Svensk juristtidning 1918 sid. 66.

köpeskillingens erläggande, därest det sedermera skulle varda fastslaget, att hans underlåtenhet att betala säljaren köpeskillingen saknat fog.

Köparen kan tydligen begagna sin rätt till köpeskillingens innehållande kvittningsvis gent emot en var genfordran hos säljaren. På denna väg kan köparen sålunda skydda sig jämväl, då han lidit skada därigenom, att säljaren för sent avlämnat godset eller eljest gjort sig skyldig till kontraktsbrott.

I överensstämmelse härmed anförde nya lagberedningen: "På grund av underlåtenhet att i behörig ordning fullgöra köpeavtal kan enligt de i förslaget meddelade bestämmelser den försumlige vara pliktig att till den andre utgiva, utom ränta, ersättning för uppkommen skada. Fråga kan då uppstå, huruvida dennes skyldighet att fullgöra avtalet må göras beroende även därav, att den försumlige utgiver skadeståndet, och om således den förre, till dess sådant skett, äger innehålla sin prestation. Att beredningen ej ansett sig kunna bejaka denna fråga framgår av de använda ordalagen. Beredningen har nämligen befarat, att genom ett sådant stadgande en för samfärdelsen menlig tvekan och säkerhet skulle kunna uppstå. Även om den försumliges skyldighet att utgiva skadestånd är ostridig, torde dock endast i sällsynta fall enighet förefinnas om det belopp, varmed skadestånd bör utgå. Den till ersättning berättigade skulle jämväl lätteligen kunna använda sin ställning till att avtvinga den andre oskäligen fördelar. Det i förslaget upptagna stadgandet utesluter emellertid ej möjligheten för den berättigade att under vissa förhållanden på andra grunder t. ex. i kvittningsväg¹ uppnå ungefärligen samma resultat, som om han ägt rätt att innehålla sin prestation såsom säkerhet för utbekommande av skadestånd."

¹ Den omständigheten, att köparen accepterat växel å köpeskillingen, utgör icke hinder för honom att i växelmålet göra kvittningsrätten gällande. Se Kungl.

Rätten till godsets, respektive köpeskillingens innehållande kvarstår, till dess motprestationen behörigen erbjudes. Då sådant erbjudande å ena sidan sker, inträder alltså prestations-skyldigheten å den andra.

Änskönt erbjudandet avvisas, bör emellertid den sålunda avvisande kontrahenten icke dömas att fullgöra sin prestation under annat villkor, än att motprestationen enligt avtalets innehåll hålles honom till handa.¹ Jämför dock Kungl. Maj:ts dom den 16 mars 1906; H. 1906 sid. 139.

Däremot föranleder naturligtvis ett obehörigt avvisande inträdet av rättsverkningarna på grund av dröjsmål.

I händelse, då säljaren efter att hava avlämnat godset yrkar utbekommande av köpeskillingen, köparen genmäler, att denna guldits *vid* avlämnandet, åligger bevisskyldigheten säljaren. Jämför Kungl. Maj:ts dom den 29 november 1876; H. 1876 sid. 463.

Köparen åter har att bevisa riktigheten av sitt påstående, att han erlagt betalning *efter* godsets avlämnande. Se Kungl. Maj:ts domar den 10 december 1906; H. 1906 not A n:r 529, den 9 juli 1908; H. 1908 sid. 305, och den 30 maj 1912; H. 1912 sid. 228. Jämför Kungl. Maj:ts domar den 6 november 1914; H. 1914 sid. 449, och den 1 februari 1912; H. 1912 not A n:r 28.

Påstående av köparen, att kreditköp föreligger, har säljaren, när han under bestridande härav yrkar betalning mot tillhanda-hållandet av godset, att vederlägga. Däremot åligger det tydligen köparen att styrka riktigheten av påståendet, när det är han, som med yrkande om godsets utbekommande utan kontant betalning anhängiggör rättegång.

Maj:ts domar den 24 april 1913; H. 1913 sid. 200, och den 10 december 1894; H. 1894 sid. 631.

Köparen kan i regel ej anses hava fullgjort sin betalningsskyldighet däri-genom att han godkänt växel, som han sedermera icke inlöst. Se Kungl. Maj:ts dom den 11 mars 1914; H. 1914 sid. 85;

¹ Annorlunda, om köparen kommit i besittning av godset men obehörigen återsänt detsamma. Se *Almén* sid. 167.

Beträffande invändning om prenumerationsköp är spörsmålet mera tveksamt, i avseende varå hänvisas till sid. 174 här ovan.

Det är icke berättigat antaga, att en var, som överbringat godset till köparen, har säljarens bemyndigande att mottaga köpeskillingen. Innehavet av kvitterad räkning innebär dock sådant bemyndigande.¹

Den i förevarande paragraf givna regeln, som ju i viss mån yttrar sig olika allt efter som köp enligt 9 eller enligt 11 § föreligger, är modifierad dels, vad angår köp enligt 10 §, genom bestämmelserna i 15 och 16 §§, dels genom bestämmelserna i 17 och 37 §§, enligt vilka köparen kan vara pliktig att betala köpeskillingen, ehuru godset (genom olyckshändelse) förstörts, dels ock på sätt och vis genom bestämmelserna i 34 och 35 §§.

15 §. Skall godset försändas från den ort, där det bör avlämnas, vare säljaren ej på grund av vad i 14 § är stadgat berättigad att undandraga sig dess avsändande, men äge i stället hindra, att det å bestämelseorten utgives till köparen.

Förevarande paragraf, som icke berör de fall, då godset skall avlämnas å bestämelseorten och säljaren alltså bär transportrisken, innebär icke någon jämkning uti den i 14 § uppställda regeln, så vitt angår rätt för köparen att innehålla köpeskillingen. Köparen är i allmänhet ej pliktig att betala köpeskillingen, förrän godset å bestämelseorten hålles honom tillhanda.² Tydligt är emellertid, såsom kommittén anmärkte, att de i 17 § uppställda regler, enligt vilka faran för godset

¹ Se Winroth sid. 59. Jfr 35 § 2 st. avtalslagen.

² Undantagsvis kan köparen vara pliktig att erlægga betalning, ehuru godset icke framkommit till bestämelseorten. En dylik plikt torde sålunda föreligga, om fartyget lidit skeppsbrott och godset i följd därav måst avlastas å annan ort,

under transporten ligger å köparen, under vissa omständigheter kunna medföra, att köparens betalningsskyldighet inträder oberoende av godsets framkomst.

Angående 15 §, enligt vilken säljaren i de fall, då godset skall försändas från den ort, där det bör avlämnas, äger hindra köparen från att å bestämmelseorten sätta sig i (fysisk) besittning av godset, anfördes i motiveringen av kommittén följande:

“För det fall, att godset skall av säljaren försändas från en ort till en annan att där av köparen emottagas innehåller 10 §, att avlämnandet i allmänhet skall anses äga rum, då godset omhändertages av den fraktförare, som åtagit sig forslingen. Tillämpar man å detta fall den i 14 § uppställda regeln om säljarens rätt att hålla godset inne, skulle därav följa, att säljaren ägde underlåta att avlämna godset till fraktföraren, därest icke köpeskillingen samtidigt erlades. En så långt gående rätt för säljaren överensstämmer dock icke med rådande uppfattning inom handelsvärlden och kräves icke heller av säljarens anspråk på skydd mot risken av förlust genom köparens underlåtenhet att betala köpeskillingen. Frånsett vissa, låt vara högst väsentliga undantag, som åsyftas i nästa paragraf, är det nämligen en inom frakträtten antagen grundsats, att fraktföraren under transporten har att åtlyda avsändarens föreskrifter om godsets disposition, varav följer att säljaren har i sin makt att hindra köparen att å bestämmelseorten komma i besittning av godset förrän han fullgör sin betalningsskyldighet, något som jämväl låter sig uppnå genom förbehåll vid avsändandet (efterkrav, postförskott). Under sådana förhållanden föreligger uppenbarligen ej någon anledning att berättiga säljaren att i avbidan på betalningen inställa godsets avsändande, utan hans intressen äro tillräckligt tillgodosedda därigenom, att lagen tillåter honom att genom antydde förbehåll eller annorledes hindra godsets utlämnande till köparen.”

så framt det där på ett betryggande sätt ställts till hans förfogande. Liksom köparen bär transportristen, drabbas han ock av skada, som kan uppstå därav, att godset kommer på villovägar. Jfr Kungl. Maj:ts dom den 8 september 1891; H. 1891 sid. 363.

Inom högsta domstolen framställdes anmärkningar mot kommitténs yttrande angående frågan, huru säljaren äger begagna sig av den honom tillkommande rätten att hindra godsets utlämnande till köparen annorledes än mot köpeskillingens betalning.

Ett justitieråd yttrade således: "Genom stadgandet i förevarande paragraf har, enligt vad motiveringen giver vid handen, åt säljaren inrymts rätt att, utan att sådant varit mellan kontrahenterna avtalat, uttaga betalning för av honom försända varor medelst efterkrav eller postförskott, vilket åter för köparen medför förpliktelse att utlösa varorna, vid äventyr att eljest bliva underkastad alla de påföljder, som drabba en försumlig köpare. Har således t. ex. en lantbrukare köpt ett parti gödningsämnen eller en lanthandlande ett parti handelsvaror att från annan ort dem tillsändas, och varan av vederbörande säljare försändes mot efterkrav, så är, om ifrågavarande stadgande skulle bliva lag, köparen lagligen pliktig att utlösa försändelsen, d. v. s. att erlægga betalning för densamma utan att hava varit i tillfälle att genom undersökning pröva huruvida försändelsen varit av avtalad beskaffenhet; och därest varan sedermera skulle befinnas underhaltig, blir det köparen, som i första hand drabbas av olägenheterna därav, ity att han, som redan betalt varan, i följd därav är nödsakad att mot den försumlige säljaren vidtaga de åtgärder, som för erhållande av skadestånd eller återbekommande av den erlagda köpeskillingen kunna finnas erforderliga, under det att det enligt nu gällande lag står köparen öppet att genom vägran att mottaga varan eller att för densamma erlægga betalning vid säljaren i första hand binda följderna av den felaktiga leveransen.

Då ifrågavarande stadgande således synes stå i strid mot den hos oss rådande rättsuppfattning samt därjämte alltför mycket gynna säljaren på köparens bekostnad, torde ifrågavarande §, därest densamma icke skulle anses kunna helt och hållet utgå, böra omredigeras därhän, att densamma icke kommer att åt säljaren inrymma ovillkorlig rätt att i ovan angiven ordning uttaga betalning för av honom försänd vara; och detta

så mycket hellre som den säljare, vilken icke har det förtroende till köparen, att han vågar annorledes än mot kontant betalning utlämna godset, antingen kan genom något sitt ombud på bestämelseorten tillhandahålla köparen godset på samma sätt som vid platsköp eller ock genom förbehåll vid avtalets ingående betinga sig rätt att försända godset mot efterkrav eller postförskott."

Ett justitieråd erinrade därjämte om, att en betalningsskyldighet av sådan art, att köparen, ehuru godset framkommit till bestämelseorten och där hölles honom tillhanda, likväl vore avskuren från möjligheten att besiktiga och i viss mån undersöka detsamma, innan han erlagt betalningen, icke, med hänsyn till innehållet i 148 § sjölagen, kunna ifrågakomma vid sjöförsändelser, vid vilket förhållande det syntes justitierådet föga skäligt att pålägga köparen en dylik förpliktelse, då annat befordringssätt användes, ävensom att den egentliga handelns behov i ifrågavarande hänseende syntes vara tillräckligt tillgodosett genom bestämmelserna i 16 §, även om dessa, på sätt där hemställts, bleve inskränkta att gälla allenast handelsköp. Justitierådet höll alltså före, att den säljaren i förevarande paragraf tillagda rätt att hindra godsets utgivande till köparen borde förbindas med en motsvarande skyldighet för säljaren att så ordna försändningen, att köparen bereddes tillfälle att å mottagningsorten före likvidens erläggande verkställa sådan undersökning av godset, som kunde äga rum utan att godset utlämnades till köparens fria förfogande.

Slutligen påpekades inom högsta domstolen, hursom, därest rätt att uttaga köpeskillingen genom efterkrav eller postförskott tillerkändes säljaren, detta syntes icke stå väl tillsammans med stadgandet i 56 §, enligt vilket köparen, i händelse försänt gods, som kommit honom till handa, befundes felaktigt och han på grund därav ville avvisa detsamma, vore pliktig att för säljarens räkning taga det i sin besittning allenast i det fall, att sådant kunde ske utan erläggande av köpeskillingen.

I anledning av dessa anmärkningar anförde chefen för justitiedepartementet: "Enligt 14 § gäller såsom huvudregel,

att gods och köpeskilling skola mot varandra utväxlas. Vid platsköpet, där godsets avlämnande av säljaren sammanfaller med dess mottagande av köparen och kan försiggå samtidigt och på samma plats som köpeskillingens erläggande, möta inga svårigheter vid tillämpningen av denna grundsats. Annorlunda bliver förhållandet, då godset skall försändas till köparen. Godsets avlämnande för befordran betager icke säljaren möjligheten att genom order till fraktföraren däröver förfoga, och det skulle därför medföra stora vådor för köparen, om man ålade honom att erlägga betalning, så snart säljaren visade sig hava avsänt godset. Då fråga är om försändningsköp och man frånser de fall, som äro behandlade i 16 §, bör således säljarens rätt undergå den jämkning, att han icke äger påkalla köpeskillingens erläggande i utbyte mot godset, förrän detsamma framkommit till bestämmelseorten.

Däremot har av flera bland högsta domstolens ledamöter anmärkts, att då, enligt vad motiven gäve vid handen, åt säljaren inrymts befogenhet att sända godset mot postförskott eller efterkrav, förslaget innehölle en regel, som syntes stå i strid mot den hos oss rådande rättsuppfattning samt därjämte alltför mycket gynnade säljaren på köparens bekostnad.

Sant är, att, då något av dessa försändningssätt anlitas, köparen ofta i fråga om godsets undersökning kommer i en ofördelaktig ställning. Detta inträffar vid järnvägs- och postförsändelser, då godset är mer eller mindre fullständigt emballerat, i ty att från järnvägens eller postverkets sida i regel icke medgives, att emballaget avlägsnas eller öppnas före godsets utlösande. Emellertid kan jag för min del icke finna, att det föreslagna stadgandet, på sätt i motiven synes vara förutsatt, åt säljaren inrymmer ovillkorlig rätt att försända godset emot efterkrav eller postförskott, utan ansluter jag mig härutinnan till den uppfattning, som uttalats i de danska kommitterades motiv, nämligen att frågan om dylik rätt för säljaren är i förslaget lämnad öppen. Lika litet som 14 § kan anses betaga köparen hans undersökningsrätt vid platsköp, synes mig åt 15 § kunna givas den innebörd, att köparens undersökningsrätt vid distansköp därigenom vore uppoffrad. På vad

sätt och genom vilka medel en säljare må utöva den honom enligt 15 § tillkommande befogenheten att å bestämelseorten hindra godsets utgivande, lär icke vara genom samma paragraf avgjort. Att detta spörsmål lämnas öppet, synes mig ock vara välbetänkt. Rättsuppfattningen på denna punkt är nämligen, av åtskilliga tecken att döma, långt ifrån fast, och det torde ej vara lämpligt att föregripa den blivande utvecklingen genom lagbestämmelser i ena eller andra riktningen. Förslagets 15 § har alltså lämnats oförändrad."

I enlighet med den opposition, som sålunda vid lagförslagets behandling mötte kommitténs motivering, måste man utgå från, att säljaren icke äger uttaga köpeskillingen mot postförskott eller efterkrav, då godsets försändande sker medelst järnvägen eller posten. Detta överensstämmer ock med hittills rådande rättspraxis.¹

Vid sjöförsändelser synes emellertid, såsom inom högsta domstolen erinrades, förhållandet i allmänhet vara annorlunda, enär köparen enligt 148 § sjölagen är såsom lastemottagare berättigad att besiktiga och undersöka godset, i följd varav grunden till förbudet mot försändning med postförskott eller efterkrav bortfaller.

Har säljaren ombestyrvt godsets försändning, står, ehuru efterkrav icke ifrågakommer, möjlighet dock i viss mån för honom öppen att tillvarata sin rätt enligt förevarande paragraf. Fraktföraren är nämligen, så länge fraktavtalet icke blivit fullgjort, skyldig att ställa sig säljarens förbud mot godsets utgivande till efterrättelse.

Efter fullgörande av fraktavtalet, vilket får anses hava ägt rum, när köparen erhållit underrättelse om godsets framkomst, vill det synas, som om enligt vanliga regler fraktföraren gent emot köparen skulle hava ovillkorlig plikt att utgiva godset

¹ Jfr Kungl. Maj:ts dom den 30 januari 1905; H. 1905 sid. 28, samt Svensk juristtidning 1921 sid. 5 och 1918 sid. 56. Se ock *Lassen-Ussing* sid. 124 och *Almén* sid. 185.

trots protest från säljaren. Den allmänna meningen, förutan vars godkännande säljarens ställning skulle alldeles äventyras, torde emellertid vara, att fraktföraren icke gent emot köparen ådrager sig skadeståndsskyldighet, därest han även efter berörda tidpunkt på anmodan av säljaren innehåller godset.¹ (Se under 39 §.)

Vill fraktföraren efter fraktavtalets fullbordande ej tillmötesgå säljarens önskningsar — något vartill han ej är pliktig — och kan ej säljaren på annat sätt förhindra, att köparen kommer i besittning av godset, har han förlorat sin rätt till detsamma. (Jämför emellertid 41 §.)

I händelse försändningen icke ombestyrts av säljaren, utan fraktavtalet uppgjorts av köparen — i vilket fall fraktföraren ju alls icke har att efterkomma order från säljaren — kan det tydligen i allmänhet för denne vara förenat med stora vanskligheter att hindra köparen från att sätta sig i besittning av godset.

Största trygghet för säljaren innebär givetvis det försändningssätt, enligt vilket godset skickas till tredje man (exempelvis speditör) å bestämelseorten att av honom mot köpeskillingens erläggande utgivas till köparen, sedan tillfälle lämnats denne att genom besiktning undersöka godset.² Säljaren måste naturligtvis dock för det fall, att godset under vägen genom olyckshändelse förstöres eller förkommer, vara beredd att behörigen styrka, det godset varit avsänt för köparens och icke för tredje mans räkning.

¹ Det förutsättes, att köparen icke i förhållande till säljaren är berättigad att utbekomma godset annorlunda än mot betalning. Se *Almén* sid. 187.

² Se Kungl. Maj:ts domar den 16 mars 1892; H. 1892 sid. 153, och den 30 december 1903; H. 1903 sid. 508. Jfr Kungl. Maj:ts dom den 19 oktober 1909; H. 1909 sid. 484.

I posttrafik har avsändaren dispositionsrätt över försändelsen ända till dess utlämnande åt adressaten. Har försändelsen redan behandlats som obeställbar, skall, om i anledning av då utfärdad kungörelse avsändare och adressat samtidigt anmäla sig, försändelsen utlämnas till den förre (under förutsättning, att han i behörig ordning legitimerar sig.)

Om i järnvägstrafik fraktsedelsdubblett utfärdats, är avsändaren med duplikatet i sin hand i tillfälle att råda över godset, ända till dess efter detsamma framkomst den originala fraktsedeln utlämnats till adressaten (eller denne instämt järnvägen med yrkande enligt fraktavtalet.)

Av 16, 62, 63, 64 och 71 §§ framgår, att köparen i vissa fall är pliktig att betala köpeskillingen mot erhållande av allenast konnossement eller fraktsedel.

16 §. Utfärdas i fall, som i 15 § avses, för godsets försändande fram till bestämmelseorten konnossement eller ock fraktsedel, som är så inrättad, att säljaren efter dess utgivande till köparen ej äger över godset förfoga, och är köpet att hänföra till handelsköp, skall godset anses sålt att betalas emot nämnda handling efter ty i 71 § sägs.

Förutsättningen för denna paragrafs tillämpning är till en början, att fråga är om köp, enligt vilket godset skall försändas från den ort, där det avlämnas. Paragrafen gäller alltså icke sådant distansköp, som ålägger säljaren att leverera godset å bestämmelseorten. Då köparen i dylikt fall icke står faran under transporten, kan han såsom kommittén anmärkte, naturligen icke vara pliktig att infria konnossementet eller fraktsedeln, förrän visshet vunnits, att godset lyckligen framkommit.

Vidare förutsätter ifrågavarande paragraf, att konnossementet (eller fraktsedeln) gäller godsets försändande ända fram till bestämmelseorten. Jämför Kungl. Maj:ts dom den 5 augusti 1910; H. 1910 sid. 380. Frågan, huruvida för transporten en eller flera fraktförare anlitas, är utan betydelse, dock att, där fraktförarna äro flera, vilka var för sig utfärdat konnossement, köparen icke är pliktig att betala köpeskillingen, med mindre han utbekommer det sista konnossementet.¹ Fraktsedel, som ej är så inrättad, att säljaren efter dess utgivande till köparen saknar rätt att förfoga över godset, kan icke begagnas för det ändamål, som i denna paragraf avses.

Slutligen uppställer paragrafen i motsats till kommitténs för-

¹ Vanligt är, att den förste fraktföraren utfärdar ett genomgående konnossement. Köparen är skyldig att erlägga betalning mot dylikt konnossement, så framt icke säljaren med hänsyn till transporten i fråga utan oskäligen kostnad eller svårighet kunnat förskaffa sig ett direkt konnossement ända fram till bestämmelseorten. Se *Almén* sid. 192.

slag för sin giltighet det villkor, att köpet skall vara att hänföra till handelsköp.¹

Paragrafen motiverades av kommittén sålunda:

”Då konnossement utfärdas å sålt gods, som skall till köparen försändas, ligger det, med hänsyn till konnossementets rättsliga betydelse, nära till hands, att så ordna betalningen, att köpeskillingen och konnossementet emot varandra utväxlas. Är ett sådant betalningssätt (kontant emot skeppshandlingar) avtalat, innebär detta enligt merkantil uppfattning, att betalningen skall erläggas, icke såsom enligt 14 och 15 §§ gäller, då godset hålles köparen till handa å bestämmelseorten, utan redan då konnossementet dessförinnan erbjudes honom. I själva verket har detta betalningssätt, åtminstone i den större handeln med utlandet, blivit ett så stadgat handelsbruk, att vid sådan handel en köpare, som icke betingat sig andra betalningsvillkor, svårligen kan motsätta sig detsamma. Enligt vad kommittén erfarit, hyses inom det svenska handelsståndet en önskan, att detta handelsbruk måtte i större utsträckning än hittills komma till användning även i den inrikes handeln, och kommittén har trott denna önskan kunna utan våda eller olägenhet vinna tillmötesgående. Är det överenskommet, att köparen skall acceptera växel å köpeskillingen, gäller uppenbarligen om accepten, vad nu blivit yttrat om köpeskillingens erläggande.

Beträffande försändelser till lands och sådana sjöförsändelser, vid vilka konnossement ej utfärdas, har man någon gång påyrkat en motsvarande regel, innefattande rätt för säljaren att mot tillhandahållande av fraktsedel utkräva betalning. Då emellertid vid dylika försändelser avsändarens befogenhet att genom order till fraktföraren ändra sin disposition över godset ej uteslutes därigenom, att han avhänt sig fraktsedeln, har kommittén ansett en allmän regel av nyssberörda innehåll ej kunna ifrågakomma.

¹ Den i paragrafen fastslagna grundsatsen gäller ju enligt ordalydelsen endast, då fråga är om (kontant) betalning. Den bör emellertid tillämpas även i det fall, att köparen enligt avtalet skall lämna växelaccept å köpeskillingen. Se *Almén* i Tidskrift for Retsvidenskab 1919 sid. 273. Jfr motiven.

Nyss anförda hinder föreligger dock ej beträffande det särskilda slag av fraktsedlar, som enligt nyligen slutna överenskommelser kommit i bruk vid järnvägsförsändelser mellan Sverige och vissa områden på kontinenten (Tyskland, Holland, Belgien, norra Frankrike). Berörda överenskommelser och de fraktsedlar, som på grundvalen därav utfärdas, innehålla nämligen den bestämmelse, att avsändarens order till järnvägsförvaltningen ej må efterkommas med mindre det till honom utlämnade exemplaret av fraktsedeln uppvisas. Enahanda regler innehållas i den konvention angående internationell godstrafik å järnväg ("Bernerkonventionen"), till vilken de flesta europeiska stater anslutit sig, och vars tillträdande för Sveriges del för närvarande är beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Under sådana förhållanden och med hänsyn därtill, att i länder, där ifrågavarande fraktsedlar mera allmänt äro i bruk, betalning mot sådan handling lär vara sedvanlig, har kommittén trots sig äga anledning att uti det hänseende, varom här är fråga, likställa dylika fraktsedlar med konnossement."

Inom högsta domstolen anmärktes, att någon skyldighet att erlägga betalning mot konnossement enligt gällande handelsbruk ej kunde anses åligga köpare, som icke vore köpman, samt att giltigt skäl för att utsträcka användningen av detta betalningsätt till andra köp än handelsköp desto mindre syntes föreligga, som det i regeln endast för köpmannen låge någon vikt uppå att kunna disponera över varan, redan innan den framkommit till bestämmelseorten. Anmärkningen vann, som sagt, beaktande.

Säljaren är berättigad att begagna sig av konnossement eller fraktsedel, som i denna paragraf avses, där ej av avtalet eller omständigheterna därvid eller ock möjligen rådande handelsbruk framgår, att dylik rätt är honom fränkänd.

Det säkraste sätt, varpå säljaren kan åt sig bevara den rätt, som 16 § principiellt tillerkänner honom, är att konnossemen-

tet utfärdas i mer än ett exemplar, och att säljaren behåller det ena för att i fall av behov tillställas något hans ombud å bestämelseorten. Om ombudet med företeende av konnossementsexemplaret före köparen påfordrar godsets utbekommande, måste denna fordran uppfyllas. Inställa de sig samtidigt, åligger det befälhavaren att sätta godset i förvar för vederbörande lastemottagares räkning, och köparen är berättigad till utfående av godset endast i fall han visar, att han erlagt köpeskillingen.

Köparen har, i händelse konnossementet utfärdats i flera exemplar, skyldighet att erlægga köpeskillingen, om ock blott ett exemplar hålles honom till handa.

Enligt en mening,¹ vars riktighet dock icke är allmänt erkänd, innesluter den uti ifrågavarande paragraf säljaren tillerkända befogenhet jämväl rätten att försända godset mot efterkrav.

Betalning mot konnossement åligger köpare, om ock särskilt avtal därom icke träffats, då godset sålts efter 62 § (fritt ombord), 63 § (fraktfritt) och 64 § (cif). Liksom säljaren enligt 16 §, då fråga är om kontantköp, är berättigad till betalning mot konnossement, eller sådan fraktsedel, som där avses, äger han, när godset sålts mot accept, befogenhet att fordra accepten samtidigt med konnossementets eller fraktsedelns tillhandahållande. Föreligger cifköp, måste säljaren tillhandahålla jämväl försäkringsbrev, och i varje fall förutsätter säljarens rätt till betalning, att köparen bekommit räkning å godset. Detta framgår av bestämmelserna i 71 §, till vilken 16 § hänvisar.

¹ Se *Almén* sid. 198. Motsatt mening *Lassen*; *Tidskrift for Retsvidenskab* 1916 sid. 9 och följ., samt *Lassen-Ussing* sid. 126.

Om faran för godset.

17 §. Intill dess godset är avlämnat stånde säljaren faran för att det av våda förstöres, försämras eller minskas. Dock ligge vid köp av bestämt gods, som skall av köparen avhämtas, faran å denne, så framt den tid är inne, då han äger påkalla godsets avlämnande, samt godset hålles redo; och vare förty köparen, änskönt godset må hava av våda förstörts, försämrats eller minskats, pliktig att köpeskillingen gälda.

I denna paragraf behandlas det fall, att det sålda före en viss tidpunkt av våda förstöres, försämras eller minskas, d. v. s. att godset på grund av en yttre omständighet, — (t. ex. eldsvåda, skeppsbrott, tredje mans förfarande men icke godsets egen beskaffenhet),¹ — för vilken ingendera kontrahenten bär skulden, varder i anseende till kvantiteten eller kvaliteten förändrat till det sämre.

Såsom de danska motiven utvisa, har den frågan lämnats öppen, huruvida och i vilket omfång godsets förstörelse, försämring och minskning kunna likställas med sådana oberäkneliga händelser, varigenom godset förkommer eller för vilka godset eljest utsättes med den påföljd, att det varder säljaren omöjligt att avlämna detsamma.

Klart är dock, att vad förevarande paragraf stadgar om förstörelse av godset jämväl bör gälla dess förkommande eller bortstjälande.² Och enahanda synes förhållandet böra vara i avseende å godsets beslagtagande.³

¹ Jfr 44 och 50 §§.

² Att under transportrisken inbegripes även risken för att godset förväxlas med annat gods av samma slag, se Kungl. Maj:ts dom den 7 april 1917; H. 1917 sid. 252.

³ Beträffande det fall, att godsets avlämnande omöjliggöres genom ut- eller införselbud, se 24 §. Jfr *Lassen-Ussing* sid. 113 not 78.

Om godset genom något säljarens görande eller låtande, vilket enligt denna lag (jämför 33 §) eller allmänna regler kan läggas honom till last, varder förstört, försämrat eller minskat, föreligger ju icke våda. Förhållandet medför i stället inträdet av de rättsverkningar, som lagen förbundet med dröjsmål å säljarens sida eller fel eller brist i godset.

Innebörden därav, att köparen står faran för händelse av den art, varom ovan nämnts, är den, att han är pliktig att gälda köpeskillingen,¹ ehuru godset sålunda icke kan i enlighet med avtalet tillhandahållas honom.² Dock är han naturligtvis, om godset icke förstörts utan blott försämrats eller minskats, berättigad att mot köpeskillingens erläggande bekomma godset i dess efter olyckan befintliga skick.

Att säljaren står faran betyder, att han förlorat sin rätt till köpeskillingen, och att å andra sidan köparen vunnit den rätt, som härledes av dröjsmål å säljarens sida eller fel eller brist i godset. Av 42, 43 och 50 §§ framgår emellertid, att då fråga är om godsets försämring eller minskning köparen, om felet eller bristen är ringa, icke kan helt undandraga sig betalning utan är hänvisad att kräva avdrag å köpeskillingen.

Den omständigheten, att säljaren tilläventyrs bekommit köpeskillingen i förskott, kan uti ifrågavarande hänseende icke gagna honom.

Beträffande den för farans övergång bestämmande tidpunkten gällde före den nya lagstiftningen såsom regel, att vid köp av bestämt gods själva köpslutet var avgörande. I fråga om andra köp var bestämmelsen i 1 kap. 7 § handelsbalken väg-

¹ Köparen är, oavsett olyckan, icke pliktig att betala köpeskillingen förr än å avtalad tid.

² Köparen torde vara berättigad till avdrag för kostnader, som säljaren skulle haft för avtalets fullgörande men som genom olyckshändelsen besparats honom.

ledande, enligt vilken, om man köpte varor, som skulle vägas, mätas eller räknas, säljaren hade att, till dess sådant skett, vårda varorna.

Nya lagberedningens förslag var i fråga om speciesköp grundat på 1734 års lags princip. Enligt 24 § skulle nämligen köparen stå faran. Från denna huvudregel gjordes emellertid vissa undantag.

Sålunda stadgades i andra stycket av samma paragraf: "Skall säljaren fortskaffa eller, efter ty i 20 § sägs,¹ försända godset till köparen, ligge dock faran å säljaren, intill dess sådant blivit fullgjort. Äger säljaren njuta rådrum, som i 22 § andra stycket² avses, skall säljaren ock stå faran, intill dess det rådrum gått till ända eller, om viss tid ej är bestämd, intill dess underrättelse, varom i samma stycke förmäles, blivit given."

I motiven till andra stycket anfördes: "Att godset icke omedelbart efter köpet omhändertages av köparen, kan bero därpå, att han icke är i tillfälle att genast avhämta eller mottaga det. Men dröjsmålet kan även vara föranlett därav, att godset icke är färdigt att avlämnas eller att säljaren skall avlämna godset å annan plats än den, där det vid köpet befanns, eller försända det. I sistnämnda fall, då avlämnandet fördröjes för det säljaren skall bliva i tillfälle att fullgöra vad enligt köpet honom åligger, bör han, där ej annat överenskommits, även stå i ansvar för godset. Att köparen velat bära risken för godset, innan det är färdigt att avlämnas och således förr än han kunnat få disponera detsamma, kan ej rimligen förutsättas. Däremot ligger nära till hands, att säljarens åtagande att låta fortskaffa eller försända godset tillika innebär förpliktelse att ansvara för att godset ej under tiden, till dess åtagandet fullgjorts, skadas, desto hellre som nämnda åtgärder ofta nog äro förenade med särskild risk. Att de bestämmelser,

¹ I 20 § var stadgat: "Skall godset från den ort, där det avlämnas, av säljaren försändas till annan ort att där mottagas, ligge kostnaden för fortskaffandet å köparen".

² Detta stycke lydde: "Erfordras rådrum för avlämnande av gods, som bör av köparen avhämtas, äge han, där ej för det rådrum viss tid bestämts, avvakta underrättelse, att godset är färdigt till avhämtning".

som i detta syfte blivit i förslaget intagna, i huvudsak uppbäras av den allmänna meningen i vårt land, kan även med allt skäl antagas. Näppeligen lär någon anses berättigad att undfå köpeskillingen för en sak, som, innan den är färdig att avlämna, hos honom uppbrunnit. Har säljaren åtagit sig att fortskaffa det sålda till köparen, anses denne ej pliktig att erlägga betalningen, med mindre godset i oskadat skick till honom utlämnas. Skall säljaren försända godset, kan han ej urskulda sig med, att godset vid förpackningen av våda skadats."

Inom högsta domstolen anmärktes emot förslaget uti ifrågasvarande del följande: "Äger säljaren att njuta rådrum som i 22 § avses, och är ej för det rådrum viss tid bestämd, skall säljaren enligt 24 § stå faran för godsets försämring eller förstörelse, intill dess underrättelse, att godset är färdigt till avhämtning, blivit given. En sådan underrättelse skall enligt förslaget anses given, då densamma för befordran med post eller telegraf inlämnats. Risker skulle således, oaktat köparen enligt 22 § äger att avvakta underrättelse att godset är färdigt till avhämtning, överflyttas på honom, redan innan han erhållit sådan underrättelse. Detta torde emellertid icke vara med billighet överensstämmande."

Dessutom anmärktes inom högsta domstolen, att säljaren syntes böra stå faran, även när han betingat sig rätt att någon tid nyttja det sålda godset, innan det avlämnas.¹

Från huvudregeln gjorde nya lagberedningen även följande undantag, intaget i tredje stycket av 24 §: "Är det avtalat, att köpet ej skall komma till stånd, förr än visst villkor gått i fullbordan, bäre säljaren emellertid faran."

Angående detta stadgande yttrades i motiven: "Är köpet slutet under suspensivt villkor, så att köpet endast under viss förutsättning skall komma till stånd, kunna i allmänhet de rättsliga följderna av köpet ej inträda förr än villkoret uppfyllts. Att köparen ej därförinnan står faran för godset, har i 24 § sista stycket uttalats. Huruvida denna regel bör gälla även för det fall, att godset, innan villkoret uppfyllts, blivit till köparen avlämnat, kan emellertid ifrågasättas, men torde

¹ Jfr sid. 205 här nedan.

dock böra bejakas, så framt ej nämnda åtgärd kan anses innebära, att villkoret frånträtts."

Inom högsta domstolen anmärktes, att bestämmelsen kunde föranleda den helt visst ej avsedda tolkning, att, så snart villkoret gått i fullbordan, köparen stode faran, även om säljaren skulle fortskaffa eller försända godset till köparen eller ägde att för godsets avlämnande njuta rådrum.

I fråga om leveransavtal skulle enligt nya lagberedningens förslag (§ 25) faran ligga å säljaren, intill dess godset blivit avlämnat. Härom yttrades i motiven: "Att vid leveransköp faran för det sålda icke kan övergå redan vid köpslutet, är uppenbart. Föremålet för köpet är då endast till arten (och myckenheten) bestämt, och på säljaren beror, vilket gods han till fullgörande av avtalet vill lämna. Förr än han i detta hänseende träffat sitt val och godset så till vida blivit individualiserat, kan det i allt fall ej ifrågasättas, att köparen skall bära faran för det sålda. — Enligt nu gällande lag, såväl som enligt lagkommitténs och den äldre lagberedningens förslag, synes köparen böra stå faran, så snart godset genom vägning, mätning eller räkning blivit utskilt. Att en av säljaren i sådant avseende ensidigt vidtagen åtgärd skulle hava en dylik påföljd, kan dock knappast vara riktigt och är måhända icke heller i lagen eller lagförslagen åsyftat. Av en sådan åtgärd är nämligen säljaren icke på något sätt bunden. Intet hindrar honom att för annat ändamål använda det en gång för köparen avlagda godset. Har däremot vägningen, mätningen eller räkningen skett i köparens närvaro, ställer sig saken annorlunda. Godset är då på sådant sätt avskilt, att säljaren ej vidare äger disponera över detsamma, och köpet bör sedermera falla under de regler, som för köp om visst gods blivit meddelade. Har godset ej blivit på nämnda sätt avskilt, bör med stöd av vad nu är sagt faran för gods, som skall av köparen avhämtas, ligga å säljaren, intill dess det av köparen omhändertages. Skall åter godset av säljaren avlämnas hos eller försändas till köparen, finnes icke någon anledning att vid leveransköp låta andra regler gälla än som för köp om visst gods förut äro givna. Säljaren kommer då att bära ansvaret för godset, till

dess han fullgjort, vad honom i avseende därå åligger, d. v. s. till dess han avlämnat godset, vare sig detta sker hos köparen eller genom godsets försändande. Att i sistnämnda fall köparen bär faran från den tid godset försändes, är en i affärsvärlden allmänt antagen grundsats, som i flera länder blivit upphöjd till lag och även vunnit erkännande vid våra domstolar.

Den nya lagen uppställer i motsats till nya lagberedningens förslag jämväl i fråga om speciesköp såsom huvudregel, att säljaren står faran, intill dess godset är avlämnat.

På frågan, var godsets avlämnande skall anses hava försiggått,¹ lämnas besked i 9—11 §§ (jämför 62—65 §).

Här må emellertid ytterligare betonas, att avlämnande icke alltid förutsätter någon särskild åtgärd å säljarens sida, t. ex. då köparen redan vid avtalets slutande innehar godset; då godset vid köpet innehaves av tredje man, hos vilken köparen äger avhämta detsamma; eller då kontrahenterna eljest uppenbarligen åsyftat, att köparen utan medverkan från säljarens sida skall taga godset om hand, något som ofta inträffar vid försäljning av naturprodukter (timer, gröda etc.), som befinna sig i det fria. I dylika fall övergår naturligen faran å köparen omedelbart genom avtalet.²

Särskilt framhållas må jämväl, att köparen i fråga om distansköp bär transportrisken även i det fall, då godset sänts, icke direkt till honom utan till tredje man för att av denne å bestämelseorten tillhandahållas köparen.³

¹ Enär i målet finge anses utsett, att i 15 vagnslaster av ifrågavarande parti kol, sålt att levereras fritt banvagn vid Mellansjö station, vid framkomsten till Vasselhyttans järnvägsstation funnits en avsevärd mängd snö och stybb, att snön inkommit bland kolen under den av säljaren verkställda inlastningen i järnvägs-vagnar och således innan kolen omhändertagits av järnvägens personal, samt att på grund av den sålunda i lasterna uppkomna fuktighet en del av kolen under transporten övergått till stybb, ogillades säljarens yrkande om betalning för ifrågavarande kolparti. (Kungl. Maj:ts dom den 23 februari 1912; H. 1912 sid. 57). Se ock sid. 163 not 2 här ovan.

² Se *Lassen-Ussing* sid. 112 not 72.

³ Säljaren har skyldighet bevisa, att godset varit avsett för köparen. Jfr sid. 200 not 2 här nedan.

Den i förevarande paragraf uppställda huvudregeln anknyter farans övergång å köparen till den tidpunkt, då godset faktiskt avlämnas, evad detta sker å den tid, som därför avtalats, eller först senare. I samma mån säljaren utöver den bestämda tiden (med eller utan fog) uppskjuter avlämnandet, utsträcket alltså hans ansvarighetstid.

Om emellertid anledningen därtill, att godsets avlämnande varder fördröjt, är att söka hos köparen, kommer han, såsom av 37 § framgår, att stå faran redan före den i huvudregeln fastslagna tidpunkten.

Även må erinras om det undantag från huvudregeln, som framgår av 58 §, enligt vilken, där säljaren gjort sig skyldig till kontraktsbrott och hävningsrätt på grund därav tillkommer köparen, denne icke förlorar denna rätt av det skäl, att godset utsatts för olyckshändelse.

Regeln att köparen står faran, sedan godset avlämnats, gäller tydligen utan avseende därå, att säljaren gjort förbehåll om äganderätt till det sålda godset, tills betalning erlagts, och att vådahändelsen inträffar, innan köpeskillingen guldits.¹

I vanliga fall har i enlighet med vad redan förut anmärkts, säljaren icke skyldighet att underrätta köparen om godsets försändning,² när sådan ifrågakommer.³

¹ Se *Almén* sid. 210 och *Winroth* sid. 76 not 107 samt *Svensk juristtidning* 1923 sid. 38 och 1922 sid. 62. Jfr Kungl. Maj:ts dom den 31 december 1918; H. 1918 sid. 593. Se ock sid. 205 not 2 här nedan.

² För att undfå betalning för gods, som icke kommit köparen tillhanda, måste naturligen dock säljaren styrka, att det gods, som drabbats av någon olyckshändelse, varit avsett just för köparen. Se *Ugeskrift for Retsvæsen* 1916 sid. 523. En köpman, som till annan sålt 60—80 balar isländsk fårull att betalas mot konnossement, presenterade efter någon tid konnossement på 14 balar, vilka avsänts från Island men blivit av engelsmännen införda till Skottland och där beslagtagna. Då säljaren icke på förhand underrättat köparen om att denna sändning var avsedd för honom och icke ens förr än omkring 14 dagar efter framkomsten av konnossementet, i vilket säljaren och icke köparen angavs såsom lastemottagare, presenterat köparen konnossementet (dåmera transporterat på honom), förklarades köparen hava varit i sin fulla rätt att vägra inlösa detsamma. Jfr *Almén* i *Tidskrift for Retsvidenskab* 1919 sid. 274.

³ Se *Lassen-Ussing* sid. 106.

Då försändelse av sålt gods äger rum under sådana förhållanden, att försäkring plägar ifrågakomma, ligger det emellertid — såsom kommittén anmärkte — i köparens intresse att erhålla underrättelse om tiden för godsets avgång så tidigt, att försäkring kan tagas. Åtminstone i handelsförhållanden torde det ock vara brukligt att dylik underrättelse gives. Det kan ej vara underkastat tvivel, att den, som ej iakttagit ett sådant bruk, kan göra sig förfallen till skadestånd, vars belopp ej behöver sammanfalla med köpeskillingen men i allmänhet ej lär understiga denna. Då kommittén ej ansåg sig böra annat än i särskilda fall reglera den efter omständigheterna skiftande plikt att lämna medkontrahenten underrättelser, som i handelsförhållanden förefinnes, blev uttrycklig bestämmelse i denna riktning ej i förslaget upptagen.

Då vid cifiköp säljaren enligt 64 § har att före godsets avsändande försäkra detsamma mot fara under vägen, kan tydligen underrättelseplikt icke föreligga. Enahanda är ju förhållandet, då godset för köparens räkning och på hans bekostnad försäkrats av säljaren.¹ Jämför Kungl. Maj:ts domar den 4 december 1891; H. 1891 sid. 545, den 8 oktober 1889; H. 1889 sid. 353, den 28 december 1877; H. 1877 sid. 510, och den 17 december 1874; H. 1874 sid. 559. Se ock Kungl. Maj:ts domar den 12 mars 1906; H. 1906 sid. 120, och den 19 augusti 1895; H. 1895 sid. 315.

Beträffande leveransavtal kan det — anmärkte kommittén i anslutning till nya lagberedningen — enligt sakens natur ej bliva fråga om, att köparen skulle stå faran, innan gods blivit för hans räkning avskilt, men icke ens om sådant skett, bör faran före avlämnandet ligga å köparen. Det saknas nämligen anledning att låta säljaren före den utsatta tiden genom en ensidigt vidtagen åtgärd överflytta risken på köparen, och detta så mycket mera som säljaren icke kan anses av en sådan ensidigt företagen åtgärd bunden utan är oförhindrad att för egen räkning förfoga över det avskilda godset.

¹ Jfr sid. 202 här nedan.

Om åter gods för köparens räkning avskilts under köparens medverkan, kan säljaren (jämför nya lagberedningens ovan intagna yttrande) sedermera icke anses äga att disponera över detsamma; och förhållandet bör alltså bedömas efter reglerna för köp av bestämt gods, varav åter kan följa, att köparen jämlikt andra punkten i 17 § kommer att stå faran.

Såsom av 3 § framgår, skola till leveransavtal hänföras jämväl sådana köp, varigenom någon sålt viss myckenhet att uttagas ur bestämt större parti.

Spörsmålet, huruvida säljaren är skadeståndsskyldig på grund av dröjsmål, har reglerats genom bestämmelserna i 23 och 24 §§.

Om, efter det säljaren låtit dröjsmål komma sig till last och skadeståndsskyldighet på grund därav för honom inträtt, godset råkat ut för olyckshändelse, framställer sig frågan, huruvida han jämväl måste ersätta det genom olyckshändelsen uppkomna ytterligare dröjsmålet. Det riktiga torde vara att besvara frågan jakande.¹ Se Kungl. Maj:ts dom den 6 mars 1878; H. 1878 sid. 65. Jämför emellertid Kungl. Maj:ts dom den 11 oktober 1907; H. 1907 sid. 383.

Om sålt gods, vilket genom olyckshändelse förstöres eller skadas, varit av säljaren försäkrat, synes köparen icke böra äga anspråk på försäkringssumman, med mindre särskild utfästelse från säljaren i dylik riktning föreligger.

Naturligtvis erfordras dock icke säljarens uttryckliga utfästelse. Har t. ex. efter köpslutet säljaren, då köparen står faran,

¹ Av annan mening *Almén*, sid. 229. I norska motiven yttras härom: "Av allmänna rättsgrundsatser lär nog följa, att ersättningsplikten icke bortfaller, om godset under dröjsmålet av olyckshändelse förstöres eller skadas, med mindre säljaren kan visa, att skadan skulle drabbat köparen, även om leveransen skett i rätt tid. Utkastet har funnit obehövt att upptaga en bestämmelse härom."

tagit försäkring, låt vara i eget namn, måste detta i allmänhet uppfattas som om säljarens mening varit, att försäkringen skulle i fall av behov komma köparen till godo.¹ Av omständigheterna kan emellertid framgå, att försäkringen avsett att omfatta även säljarens intresse, i vilket fall försäkringssumman bör behörigen fördelas mellan båda parterna.

Praxis synes vara benägen att härutinnan gå än längre. Försäkring anses böra komma köparen till godo, även om säljaren i eget namn tagit den utan något sammanhang med köpet.²

Se Kungl. Maj:ts dom den 4 juni 1903; H. 1903 sid. 236, där fråga dock var om fast egendom. Jämför Kungl. Maj:ts domar den 12 juli 1900; H. 1900 sid. 322, och den 28 mars 1890; H. 1890 sid. 125.

Från huvudregeln angående tidpunkten för farans övergång har i andra punkten av förevarande paragraf stadgats ett synnerligen avsevärt undantag.

Enligt detta stadgande skall nämligen faran redan före godsets avlämnande ligga å köparen, där köpet avser bestämt gods, som skall av köparen avhämtas, och den tid är inne, då han äger påkalla godsets avlämnande, samt godset hålles redo.

Mot ifrågavarande stadgande anmärktes inom högsta domstolen, att det syntes väl hårt för köparen, vilken sålunda skulle övertaga faran utan att därom erhålla vetskap och utan att hava låtit annan försummelse komma sig till last, än att han, måhända av oförmåga att bedöma längden av det rådrum, som för godsets försättande i fullgott skick erfordrats, under någon tid underlåtit att efterhöra detsamma; och hemställdes förty, att, i överensstämmelse med vad nya lagberedningen föreslagit, ett stadgande måtte införas att för sagda fall faran skulle övergå å köparen, först när underrättelse givits honom, att godset vore färdigt till avhämtning.

¹ För att köparen skall kunna utfå försäkringssumman, kräves i vanliga fall, att försäkringsbrevet varder å honom överlåtet.

² Säljaren bör dock äga rätt till ersättning för erlagda premier i den mån de avse tid för köparens risk. Se *Winroth* sid. 83.

Från merkantilt håll ifrågasattes att låta regeln om farans kvarstående å säljaren intill godsets avlämnande äga tillämpning jämväl i nu ifrågavarande fall. En dylik lösning av frågan — yttrade kommittén — "skulle onekligen, fränsett andra fördelar, leda till en väsentlig förenkling i flera delar av förslaget. Då emellertid den allmänna rättsuppfattningen i vårt land, åtminstone utanför köpmanskretsar, avgjort torde gå i den riktning att säljaren, där han allenast av hänsyn till köparen åtagit sig att behålla och vårda godset, bör vara fri från faran, samt denna uppfattning jämväl överensstämmer med andra hos oss rådande rättsgrundsatser — särskilt i fråga om faran för deponerat gods, — har kommittén ansett sig förhindrad att tillmötesgå nämnda hemställan."

Förutsättning för undantagsbestämmelsens tillämpning är, såsom ovan anmärkts, att avhämtningsköp föreligger.

Såsom sådant kan — framhöll kommittén — icke betraktas avtal, där det åligger säljaren att verkställa en om ock obetydlig lokal transport för godsets överlämnande till en av köparen tingad fraktförare.

Avhämtningsköp enligt lagens mening är för handen, när säljarens skyldighet är inskränkt till att tillhandahålla köparen godset å det ställe, där det enligt avtalet skall finnas.

Såsom villkor för undantagsbestämmelsens användning uppställer lagen vidare, att den tid är inne, då köparen äger påkalla godsets avlämnande.

Är köparen berättigad att när som helst avhämta godset, står han alltså faran, så snart köpet avslutats.

Skulle — anförde kommittén — i något fall, där köparen ägde att efter gottfinnande påkalla godsets avlämnande, "säljaren enligt avtalet vara berättigad att, intill dess sådant skett, nyttja godset, lär en dylik nyttjanderätt vara av den prekära natur, att anledning ej föreligger att med hänsyn till densamma låta faran förbliva å säljaren."

I händelse en viss frist bestämts, inom vilken köparen ej får avhämta godset, lär, såsom kommittén framhöll, anledningen till uppskovet i de allra flesta fall vara antingen att säljaren är i behov av rådrum för godsets behöriga avlämnande (han har t. ex. åtagit sig ändring eller reparation av det sålda) eller att han velat betinga sig någon tids nyttjanderätt till detsamma. Säljaren har därför ansetts böra under fristen, om den ock tillkommit i köparens intresse, stå faran.

Skall säljaren enligt avtalet ombestyras ändring eller reparation, utan att tiden, då ändringen eller reparationen bör vara färdig, särskilt bestämts, har köparen att själmant avhämta det köpta, så snart man med hänsyn till de föreliggande omständigheterna måste antaga, att säljaren fått detsamma i ordning.¹ Underlåtenhet härutinnan medför alltså farans övergång å köparen. (Jämför dock här nedan.)

Att säljaren på grund av rätt till nyttjande av det sålda skall bära faran, står tydligen i strid mot gällande rätt, enligt vilken låntagare icke annat än i undantagsfall ansvarar för olyckshändelse.

För ifrågavarande undantagsstadgandes tillämpning fordras slutligen, att godset hålles redo att avlämnas till köparen.

Om enligt avtalet säljaren före avlämnandet har att ombestyras² ändring eller reparation av godset, övergår icke faran, förrän sådant fullgjorts, om ock den avtalade tiden för godsets avlämnande är inne.

¹ Inträffar detta före antydda tidpunkt, står säljaren fortfarande faran. Se *Lassen-Ussing* sid. 111 not 66.

² Köparen, som ju efter avlämnandet står faran, gör detta även när godset sålts på avbetalning. Se *Ugeskrift for Retsvæsen* 1910 sid. 518. En person, som köpt en lantbruksmaskin på avbetalning och under förbehåll att densamma skulle av säljaren monteras på köparens fastighet, ålades betalningsskyldighet, ehuru maskinen ett par dagar efter framkomsten och innan den ännu ens blivit uppackad förstörts vid en eldsvåda. Jfr *Almén* i *Tidskrift for Retsvidenskab* 1919 sid. 273 samt sid. 200 not 1 här ovan.

Uppkommer tvist därom, huruvida ändringen eller reparationen var vidtagen, när olyckshändelse timade, åligger bevis-skyldigheten säljaren.

Säljaren står faran för gods, som drabbas av olyckshändelse, under det att godset befinner sig å annan plats än där det av-talsenligt skolat av köparen avhämtas.

Har föremålet för köpet bestämts alternativt, är köparen, om det ena föremålet av olyckshändelse förstöres, berättigad att utbekomma det andra. Det är alltså säljaren, som står faran vid alternativt köp.

Säljaren har icke bevisskyldighet rörande anledning till att avlämnat gods, som *vid avlämnandet* var i kontraktsenligt skick, alls icke eller i bristfälligt skick kommit köparen tillhanda.

Däremot har säljaren bevisskyldighet för sitt påstående, att gods, som aldrig avlämnats, blivit av våda förstört och avläm-nandet förty varit omöjligt. Enahanda är förhållandet, om godset vid avlämnandet befann sig i bristfälligt skick, och säljaren på-står, att detta är beroende av händelse, för vilken köparen står faran.¹

I fråga om farans övergång vid öppet köp, se 60 §. Se även bestämmelserna i 62 § angående fobköp.

¹ Se *Almén* sid. 224.

Om godsets avkastning.

18 §. Faller av godset avkastning förrän det skall avlämnas, den tillfalle säljaren; dock vare köparen berättigad till avkastningen, där den, efter vad med fog kunnat beräknas, skolat först efter nämnda tid falla.

Avkastning, som faller efter det godset skolat avlämnas, tillfalle köparen, där det ej kunnat med fog beräknas, att den skolat tidigare falla.

Nya lagberedningen upptog i 27 § av sitt ifrågavarande förslag följande bestämmelser:

“Avkastning, som av sålt gods faller förrän det avlämnas eller bör avlämnas, äge säljaren behålla. Avkomma efter sålt djur, så ock annan avkastning, som tillfällig är, tillhöre dock köparen.”

I motiven yttrades härom: “I förslaget skiljes mellan två slag av avkastning, å ena sidan den så att säga dagliga avkastningen, t. ex. mjölken av en ko, spillning efter kreatur, samt å andra sidan avkomma efter sålt djur, så ock annan tillfällig avkastning, såsom fårets ull, utdelning å aktie, vinst å premieobligation eller dylikt. I fråga om den dagliga avkastningen, som i allmänhet uppväges av en motsvarande underhållskostnad, kan enligt beredningens åsikt med skäl förutsättas, att, då särskild överenskommelse ej träffats, meningen är, att densamma skall åtfölja godset, så att säljaren äger behålla den avkastning, som faller innan godset av honom avlämnas. Betydelsen av denna presumtion bortfaller väl, då i följd av någons deras försummelse godsets avlämnande obehörigen fördröjes; men om dröjsmålet förorsakas av köparen, ligger uppenbarligen icke däri något skäl att försämra säljarens ställning och

göra honom redovisningsskyldig för avkastning, som under tiden faller. Annat är däremot förhållandet, om dröjsmålet vållas av säljaren. Därpå bör han icke kunna grunda någon rätt, och han måste följaktligen, där köparen så fordrar, vara pliktig att till denne utgiva den under dröjsmålet uppkomna avkastningen eller motsvarande ersättning.

Vidkommande åter den tillfälliga avkastning, som vid köp om visst gods faller efter köpet, kan enligt beredningens förmenande ej utan särskilda skäl antagas annat än att denna inbegripits i köpet; och bör den således, även om den fallit innan godset avlämnas, tillhöra köparen."

Högsta domstolen yttrade:

"Utom det att den avkastning, som med undantagsstadgandet avses, synes vara av större betydelse än den, som inbegripes uti den uppställda huvudregeln, och att redan av sådan anledning undantagsstadgandet bort uppställas såsom huvudregel, torde den ståndpunkt, förslaget i förevarande avseende intager, icke vara principiellt riktig. Rätten till avkastningen bör nämligen följa rätten till det gods, därav avkastningen fallit; och då säljaren genom köpet avhänt sig själva godset, bör han ock därigenom anses hava frånträtt all rätt till avkastningen därav.

Stadgandet i förestående paragraf synes därför böra ändras därhän, att såsom huvudregel uppställas, att köparen äger efter köpets avslutande bekomma avkastningen av det till honom sålda godset; dock att, enär praktiska skäl möjligen fordra att, såsom i motiven anmärkts, låta under vissa förhållanden den dagliga avkastningen av visst gods, såsom t. ex. mjölk av en ko, spillning efter kreatur m. m. dylikt, som kan anses huvudsakligen motsvara kostnaden för godsets vård och underhåll, tillkomma säljaren, särskild undantagsbestämmelse därom torde kunna i paragrafen införas."

Den ståndpunkt, lagen uti ifrågavarande hänseende intager, motiverades av kommittén sålunda:

"I gällande lag finnes ej någon särskild bestämmelse om den tidpunkt, vid vilken rätten till det sålda godsets avkastning övergår på köparen. Ofta sammanställles emellertid frågan

om avkastningen med den om faran för godset, så att avkastningen anses böra tillkomma den av kontrahenterna, vilken faran påvilar. Något nödvändigt samband mellan nämnda båda frågor torde dock knappast kunna uppvisas. Frågan om faran gäller följderna av helt och hållet tillfälliga och oberäkneliga händelser. Avkastningen beror däremot i sina viktigaste former på omständigheter, som kunna förutses och mer eller mindre regelbundet återkomma. För kontrahenterna torde ock i allmänhet sambandet mellan risk och avkastning vara alldeles främmande. De av kommittén föreslagna bestämmelserna om rätten till avkastningen anknyta sig sålunda icke till reglerna om faran utan skilja sig i vissa avseende från dessa.

Avkastningen kan vara av två olika slag: å ena sidan den med korta mellantider återkommande s. k. löpande avkastningen, å andra sidan den mera tillfälliga eller oregelbundna, vilken senare någon gång kan vara helt opåräknad. Till det förra slaget höra exempelvis mjölk, ägg, spillning; till det senare slaget åter avkomma av boskap, premier eller pris för utställda föremål, vinst å premieobligation. I fråga om den löpande avkastning, som av godset faller före den för dess avlämnande avsedda tid, torde med kontrahenternas avsikt bäst överensstämma, att den skall tillkomma säljaren. En motsatt grundsats skulle ock leda till en synnerligen opraktisk och för säljaren betungande redovisningsskyldighet. Beträffande åter den mera tillfälliga avkastningen torde man ofta av prisets storlek eller andra omständigheter vid avtalet kunna sluta sig till parternas mening, vilken då jämlikt förslagets 1 § bör lända till efterrättelse. Där omständigheterna icke lämna en sådan ledning, ställer sig frågan mera tvivelaktig. Från lagstiftningssynpunkt synes emellertid lämpligast att jämväl i dessa fall låta avkastningen tillfalla säljaren.¹ Att uppställa särskilda regler för ifrågasvarande två slag av avkastning synes nämligen förenat med oöverstigliga svårigheter, då någon skarp gräns dem emellan

¹ Då vid köp av jordbruksfastighet med inventarier viss tillträdestid avtalats, har säljaren ansetts berättigad att tillgodogöra sig även sådan avkastning som avkomma av i köpet ingående kreatur. Se Kungl. Maj:ts dom den 15 september 1911; H. 1911 sid. 404.

icke kan uppdragas. Kommittén har alltså trott sig böra föreslå att tiden för godsets avlämnande under alla förhållanden blir gränspunkt, dock så att avgörandet kommer att bero icke därav huruvida avkastningen i verkligheten faller före eller efter nämnda tid utan av vad i sådant hänseende kunnat med fog beräknas vid avtalets ingående.¹

Mot den ståndpunkt förslaget sålunda intager, lär man ej kunna åberopa den bland de rättslärda i vårt land härskande åsikten om äganderättens övergång vid själva avtalet. Att något nödvändigt sammanhang emellan denna grundsats och frågan om avkastningen icke förefinnes, lär bäst framgå av vad som anses i motsvarande hänseenden gälla i fråga om fastighetsköp, där, utan hinder av äganderättens övergång, rätten till avkastningen i allmänhet förbliver hos säljaren ända till dagen för fastighetens avträdande.

Av paragrafens avfattning lär tydligt framgå att, om förhållandet mellan säljare och köpare icke normalt avvecklas, utan dröjsmål från endera sidan inträder, sådant icke inverkar på rätten till avkastningen. Att dröjsmål å säljarens sida ej bör lända till minskning av köparens rätt, är påtagligt. Däremot kunde väl ifrågasättas, huruvida icke vid dröjsmål å köparens sida säljaren borde få behålla den avkastning, som faller medan dröjsmålet varar. Sådant skulle emellertid mången gång, i synnerhet om dröjsmålet icke är köparen tillräckligt, innebära en obillighet mot honom till förmån för säljaren. Dennes intresse åter måste anses tillräckligt tillgodosett genom den i 36 § honom tillerkända rätt till ersättning för godsets vård, vari naturligen ingår även avkastningens tillvaratagande."

Mot lagförslaget anmärktes inom högsta domstolen följande:

"Den uppställda regeln att avkastningen av sålt gods, vare sig den löpande, mera regelbundet återkommande, eller den tillfälliga och oregelbundna, tillfaller säljaren, såvitt den faller, innan godset skall avlämnas, synes, enligt vad i motiven angivits, huvudsakligen hava tillkommit av den anledning, att en skarp gräns emellan dessa båda slag av avkastning icke kan

¹ Jfr Kungl. Mj:ts dom den 17 december 1888; H. 1888 not A n:r 345.

uppdragas. Berörda regel torde emellertid i fråga om den tillfälliga avkastningen strida emot hittills antagna rättsgrundsatser. Den omständigheten, att i vissa fall svårighet möter att bestämma, huruvida en avkastning skall hänföras till det ena eller andra slaget, giver näppeligen hemul åt ett stadgande, som bjuder säljaren att behålla avkomma av köparen tillhörigt djur, vinst å såld premieobligation och dylikt. Till följd härav bör nya lagberedningens förslag till lag om köp och byte § 27, omarbetad i enlighet med de vid granskning av detta förslag inom högsta domstolen gjorda anmärkningar, äga, såsom mera överensstämmande med hittills tillämpade grundsatser, företräde framför förevarande förslag."

Häremot anförde chefen för justitiedepartementet:

"Med anledning av vad sålunda blivit anmärkt vill jag till en början fästa uppmärksamheten därpå, att i det stora flertalet fall själva köpeavtalet eller de omständigheter, varunder det ingåtts, lämna erforderlig ledning för avgörandet, huruvida den avkastning, som av godset faller före dess avlämnande till köparen, skall tillkomma denne eller säljaren samt att i dylika fall förslagens 1 § kommer att erhålla tillämpning. Reglerna i 18 § äro följaktligen av tämligen underordnad betydelse. I fråga om deras innehåll anser jag mig böra erinra därom, att, ehuru olika synpunkter i viss mån göra sig gällande i fråga om å ena sidan den beräkneliga, mer eller mindre regelbundet återkommande, s. k. löpande avkastningen, å andra sidan den mera tillfälliga, oregelbundna eller rent av opåräknade, någon skarp gräns mellan dessa båda olika slag av avkastning icke lär kunna uppdragas. Vid sådant förhållande synes det icke tillrådligt att i lag uppställa olika regler för det ena och det andra slaget av avkastning, något som, såvitt jag har mig bekant, ej heller blivit försökt i främmande lagstiftning. Att förslagens bestämmelser, såvitt fråga är om den löpande avkastningen, stå i överensstämmelse med vad som måste antagas vara kontrahenternas avsikt och mening, torde icke från något håll ifrågasättas, lika litet som det lär kunna bestridas, att en regel, som i allmänhet tillerkände köparen dylik avkastning, skulle från praktisk synpunkt leda till betydande olägenheter.

Ej heller har jag kunnat finna, att den föreslagna regeln därom, att avkastning, som faller före den för godsets avlämnande i köpeavtalet utsatta tiden, skall tillfalla säljaren, skulle i fråga om den tillfälliga avkastningen stå i strid med den hos allmänheten rådande uppfattning. Sistnämnda slag av avkastning torde, om man fränser de köp, som i 19 § blivit särskilt behandlade, icke äga nämnvärd betydelse annat än vid de jämförelsevis sällsynta fall av kreatursköp, då det sålda djuret icke strax avlämnas till köparen. Vid dessa köp torde emellertid så gott som alltid av omständigheterna i det särskilda fallet kunna hämtas ledning för avgörandet av frågan, huruvida enligt kontrahenternas mening säljaren eller köparen skall vara berättigad till avkomma, som av djuret faller före den utsatta tiden. Var djuret dräktigt redan vid köpets ingående, lär det väl i de allra flesta fall vara möjligt att redan av prisets belopp draga bestämda slutsatser härutinnan. Är detta händelsen eller kan man annorledes komma till visshet om kontrahenternas mening, skall naturligen rättsförhållandet dem emellan i enlighet därmed bedömas. För de fall åter, då omständigheterna icke giva dylik ledning, synes den i förslaget upptagna regeln, vilken överensstämmer med vad som gäller vid köp av fast egendom, även för den så kallade tillfälliga avkastningen vara väl avpassad."

Lagutskottet yttrade angående förevarande paragraf:

"De regler, som i 18 § uppställas angående rätten till avkastning av sålt gods, innehålla, att säljaren är berättigad till den avkastning, som av godset faller före den för dess avlämnande bestämda tiden, köparen till den, som därefter faller. Från vardera av dessa regler har emellertid undantag gjorts för sådan avkastning, som med fog kunnat beräknas skola falla å annan tid. Inom utskottet har ifrågasatts, huruvida icke dessa undantagsbestämmelser skulle kunna utan olägenhet uteslutas, varigenom paragrafen onekligen skulle vinna i överskådlighet och lättfattlighet. Då emellertid genom en sådan ändring av paragrafen skulle kunna föranledas det missförstånd, att frågan om rätten till avkastningen uteslutande ankomme på den tillfälliga omständigheten, huruvida avkastningen fölle dagen före

eller dagen efter den för godsets avlämnande bestämda, har utskottet ansett den ifrågasatta ändringen böra förfalla, och detta så mycket hellre, som de ifrågavarande undantagsbestämmelserna återfinnas i de norska och danska förslagen."

Vad angående förevarande paragraf i övrigt bör särskilt observeras, är att uteslutande betydelse tillagts den tidpunkt, då godset enligt avtalet skall avlämnas. Den tid, då avlämnandet faktiskt sker, spelar alltså uti ifrågavarande avseende icke någon roll.

I händelse köp skall fullgöras vid anfordran (jämför 12 §), äger i enlighet härmed säljaren anspråk på den avkastning, som kan falla före den tidpunkt, då köparen påkallar avtalets fullgörande.¹

Tveksamt är, huruvida, där vid köpets avslutande godset är utlegt, köparen skall äga anspråk på hela den lega, som förfaller efter den för godsets avlämnande bestämda dagen, eller om hans rätt är inskränkt till den del av legan, som belöper å tiden efter nämnda dag.

Det naturligaste synes vara att besvara frågan i enlighet med det senare alternativet. För det förra talar emellertid ej mindre det i stadgandet använda uttrycket "faller"² än även den omständigheten, att en dylik ståndpunkt intages av gällande rätt i avseende å fast egendom.³ (Jämför lagen om nyttjanderätt till fast egendom 2 kap. 30 § och 3 kap. 19 §.)

Under den tid, säljaren är i besittning av bestämt gods, äger han icke nyttja det i vidare mån än som är erforderligt

¹ Före den nya lagen har Kungl. Maj:t uttalat den meningen, att vid *lös-öreköp* av djur köparen blir ägare till avkomma, som faller, medan djuren äro kvar hos säljaren. Se Kungl. Maj:ts dom den 4 mars 1892; H. 1892 sid. 126. Jfr Kungl. Maj:ts dom den 20 mars 1914; H. 1914 sid. 108. Den nya lagen leder till motsatt resultat.

² Jfr "Handelsbalken" VI sid. 1109.

³ Överensstämmande *Almén* sid. 243.

till dess behöriga vårdande. Han är nämligen i samma ställning som en depositarie. Förhållandet blir dock annorlunda, därest besittningen har sin grund i något annat säljarens intresse än det, som härflyter av själva köpet.¹

19 §. Köp av aktie skall anses omfatta den utdelning, som vid köpet ännu ej förfallit till betalning, så ock den rätt till teckning av ny aktie, som åtföljer eller kan komma att åtfölja sådan aktie, som köpet avser.

Denna paragraf avser sålunda dels rätt till utdelning dels teckningsrätt.

I fråga om rätt till utdelning yttrade kommittén:

"Den i förevarande paragraf uppställda regeln att köp av aktie omfattar rätten till den utdelning, som vid köpet ännu icke förfallit till betalning, står i överensstämmelse med såväl inom som utom vårt land rådande handelsbruk. I kursen å sådana aktier, som äro föremål för börsnotering, inbegripes den icke förfallna utdelningen, så att, allteftersom förfallotiden närmar sig, kursen stiger för att, sedan den dag kommit, då utdelningen får lyftas, åter sjunka, ofta just med dennas belopp. Att köpet skett, efter det utdelningens belopp blivit genom bolagsstämmas beslut fastställt men innan den för dess lyftande bestämda dagen inträtt, medför ej rubbning i berörda förhållande. Ej heller föranledes sådan rubbning av den omständigheten, att aktien icke strax, utan först någon tid efter köpet skall avlämnas."

Skall aktien avlämnas först någon tid efter köpslutet, åligger det alltså säljaren att å leveransdagen tillhandahålla köparen de kuponger, som efter köpslutet förfallit till betalning,² eller ock redovisa deras värde, dock utan ränta.

¹ Se *Winroth* sid. 86.

² Vad sålunda stadgats lär dock icke gälla i det sällsynta fall, att aktie sålts att levereras först efter det flera utdelningar förfallit till betalning. Se *Lassen-Ussing* sid. 90. Jfr. *Almén* sid. 247 not 3.

Beträffande teckningsrätten hade kommittén upptagit följande bestämmelser:

”Köp av aktie — — betalning; så ock den rätt till teckning av ny aktie, som åtföljer eller kan komma att åtfölja den sålda. Går tiden för teckning av ny aktie till ända innan den sålda skall avlämnas, och vill köparen, att teckningsrätten skall komma honom till godo, ge han det säljaren tillkänna före utgången av den för teckningen bestämda tid; vare ock pliktig att, där säljaren det äskar, vid teckningen tillhandahålla honom belopp, som då skall erläggas, samt ställa betryggande säkerhet för ytterligare inbetalningar.”

Ur motiven:

”Till avkastning av aktie bör ock hänföras den rätt till teckning av ny aktie, som kan tillkomma aktieägaren. Har beslut om en dylik företrädesrätt av bolaget fattats före köpet, lära kontrahenterna sällan underlåta att träffa bestämmelser om teckningsrätten. Lämna omständigheterna i sådana fall ej någon ledning, eller uppkommer, då köpet avser framtida leverans, teckningsrätten först efter köpet, gälla här förut utvecklade grundsatser enligt bruk jämväl beträffande köparens rätt att åtnjuta den ekonomiska fördel, som teckningsrätten innebär. Det skulle också innefatta en hårdhet mot köparen, om han skulle gå miste om denna förmån och således få åtnöjas med de äldre aktierna, vilka efter teckningsrättens utövande ofta stå i lägre kurs än den, som gällde innan bolaget fattade beslut om teckningen.

Före de sålda aktiernas avlämnande är köparen urständ-satt att själv utöva den teckningsrätt, som sålunda tillkommer honom. Det bör därför åligga säljaren att på ett eller annat sätt lämna honom bistånd. I sådant avseende kan emellertid ej fordras, att säljaren skall låta de nya aktierna tecknas i köparens namn. Det ingångna köpeavtalet kan nämligen komma att hävas, i följd av att köparen icke rätteligen erlägger köpeskillingen; och det vore i sådant fall obilligt, om köparen utan vederlag skulle hava åtnjutit förmånen att teckna de nya aktierna. Följaktligen bör det överlämnas åt säljaren att verkställa teckningen i eget namn med skyldighet att vid leverans-

tiden överlåta sin rätt på köparen. Säljaren bör emellertid icke nödgas att intill nämnda tid förskjuta någon del av det belopp, som till bolaget skall för de nya aktierna gäldas. På dessa grunder har kommittén ansett säljaren böra erhålla rätt att kräva, det köparen, då teckning sker, tillhandahåller de penningemedel, som därför erfordras, och därjämte avlämnar betryggande säkerhet för att återstående belopp i rätt tid erläggas.

Då aktier säljas att avlämnas å senare tid, händer det ofta, att säljaren icke vid köpeavtalets ingående är ägare av de aktier köpet avser utan har för avsikt att upphandla desamma vid det tillfälle före leveranstidens utgång, då det är för honom lägligast. Emedan teckningsrättens utövande förutsätter antingen innehav av äldre aktier i bolaget eller särskilda åtgärder för teckningsrättens förvärvande, men det icke kan ovillkorligen åläggas säljaren att före leveranstidens inträde vidtaga åtgärder för anskaffande av aktier eller teckningsrätt, bör det stå honom fritt att fullgöra sin förpliktelse med avseende å de nya aktierna sålunda, att han — i stället för att själv teckna dessa — tillhandlar sig aktier, som av andra tecknas. Den föreslagna lagtexten lämnar rum för ett dylikt förfarande men antyder jämväl, att säljarens rätt att kräva penningar eller säkerhet äger rum endast då han väljer att själv verkställa teckningen."

Emot bestämmelserna i paragrafens andra punkt framställde högsta domstolen följande anmärkning: "De i 2:a punkten av denna paragraf upptagna bestämmelser för det sällsynta fall, att med aktie, vilken säljes för att å senare tid avlämnas, följer sådan rätt till teckning av ny aktie, som skall utövas under mellantiden mellan köpet och avlämnandet, torde kunna såsom överflödiga ur lagen uteslutas, vilket vore desto önskligare, som svårighet synes möta att i det avsedda fallet medelst lagbud på ett tillfredsställande sätt tillgodose såväl köparens som säljarens berättigade intresse. Där säljaren vägrar att medverka till utövande av teckningsrätten, går denna för köparen förlorad; och där säljaren begagnat sig av teckningsrätten och erhållit interimisbevis å inbetalning för den nya aktien,

finnes, formellt sett, intet som hindrar honom att överlåta beviset å annan än köparen, ehuru denne tilläventyrs förskjutit medlen till inbetalningen. Å andra sidan är svårt att inse, varför köparen skall tillhandahålla säljaren kontanta medel till första inbetalningen, i händelse denna skall av säljaren erläggas vid teckningen, men icke eljest."

På grund av denna anmärkning ströks i kungl. propositionen andra punkten av 19 §.

Sin nuvarande lydelse erhöll paragrafen på framställning av lagutskottet, som anförde:

"Syftet med det i denna paragraf intagna stadgandet angående rätten till teckning av ny aktie är, enligt vad motiven utmärka, att tillförsäkra köparen den teckningsrätt, som må vid tiden för köpet förefinnas eller sedermera uppkomma. Om alltså aktieköp sker, efter det beslut om utsläppande av nya aktier blivit fattat men innan tiden för teckningsrättens utövande gått till ända, äger köparen, där ej annat överenskommits eller av omständigheterna i det särskilda fallet framgår, rätt att fordra en aktie, för vilken teckningsrätten icke utövats. Skulle säljaren redan före försäljningen hava begagnat sig av teckningsrätten, är han följaktligen pliktig att därom upplysa köparen, såvida icke köpet avser en viss bestämd aktie och köparen av dess utseende (avstämpling) kan finna, att teckningsrätten för densamma är utövad. Av den formulering, stadgandet i propositionen erhållit, framgår enligt utskottets förmenande icke med full tydlighet denna dess innebörd. Det kan svårligen sägas, att någon teckningsrätt åtföljer *den sålda* aktien, i händelse säljaren redan före försäljningen utövat denna rätt. Utskottet har alltså funnit nödigt att genom en förändrad avfattning av stadgandet antyda, att jämväl i senast berörda fall teckningsrätten tillkommer köparen." Jämför Kungl. Maj:ts dom den 21 september 1910; H. 1910 sid. 447.

Har köparen utan anmärkning mottagit aktiebrev, försett med påskrift om teckningsrättens begagnande, lär detta i vanliga fall få anses innebära presumtion för att rätten till nyteckningen icke ingått i köpet, (jämför lagutskottets yttrande här ovan.)

Förhållandet torde vara motsvarande i fråga om utdelningskupong, som, köparen veterligen, redan vid köpet var skild från kupongbrevet.

Säljaren har rätt till sex procent ränta å förfallna och guldna inbetalningar å nya aktier.

Vad i förevarande paragraf stadgas i avseende å *teckning* av ny aktie är tillämpligt jämväl å aktie, som tillfaller aktieägare på grund av överföring till aktiekapitalet av besparade vinstmedel (gratisaktier).

Med aktier böra uti ifrågavarande hänseende likställas ej mindre lotter i solidariska bankbolag än även kommanditlotter i kommanditbolag enligt lagen om handelsbolag och enkla bolag.¹

Stadgandet i förevarande paragraf måste, liksom lagens bestämmelser över huvud, förstås med den begränsning, som följer av vad i 1 § uttalats; stadgandet viker sålunda för uttrycklig eller tyst överenskommelse i motsatt riktning.

20 §. Är köp slutet om räntebärande papper, äge köparen uppbära den ränta, som vid köpet eller, där handlingen skall å senare tid avlämnas, vid den tid var upplupen men ännu ej förfallen; och åligger köparen att jämte den för handlingen bestämda köpeskillingen gälda vad mot sagda ränta svarar, med mindre fordringen uppenbarligen blivit såld såsom osäker.

¹ Se *Almén* sid. 250.

Med "räntebärande papper", vilket uttryck på hemställan av högsta domstolen valdes i stället för det av kommittén begagnade "räntebärande fordran, som grundas på skriftlig handling", avses obligationer, skuldebrev och andra dylika skriftliga fordringsbevis.

Paragrafens ordalydelse skulle möjligen kunna föranleda den tolkningen, att undantag från den där givna regeln om omfattningen av köparens betalningsskyldighet skulle äga rum allenast för det fall, att fordringen sålts såsom osäker. Detta är dock tydligen icke meningen. Så snart omständigheterna i det konkreta fallet angiva, att kontrahenterna velat på visst, från regeln avvikande sätt ordna affären, skall sådant jämlikt 1 § lända till efterrättelse.

I sakens natur lär ligga, att köparen icke avsett att för en fordran, som sålts såsom osäker och följaktligen till underpris, erlägga något utöver den bestämda köpeskillingen. Lagstiftaren har emellertid ansett förhållandet vara av den vikt, att det bort uttryckligen framhållas.

Den omständigheten, att ett värdepapper, t. ex. en obligation, sålts till ett pris, understigande nominella beloppet, berättigar uppenbarligen icke i och för sig till antagande, att fordringen sålts såsom osäker. Annorlunda gestaltar det sig dock, om köpeskillingen väsentligen understiger pari, och giltig förklaringsgrund till detta förhållande icke föreligger i den ränta, varmed fordringen löper.

I motiven till denna paragraf anförde kommittén:

"Vid köp av obligationer råder icke blott i vårt land utan även i flera andra ett handelsbruk, motsatt det vid aktieköp gällande. Vid notering av förstnämnda slags värdepapper tages ej hänsyn till upplupen ränta, och kursen å dem företer därför icke samma periodiska stigande och fallande som kursen å aktier. Vid försäljning efter kurs utgör således köpeskillingen vederlag endast för själva obligationen jämte den ränta, som efter köpet upplöper, varemot säljaren i förhållande till köparen är berättigad till den vid köpet upplupna delen av den icke förfallna räntan. Då emellertid räntan i allmänhet erhålles endast mot avlämnande av kupong, måste den av kontrahenterna, vilken

erhåller kupongen, till den andre utgiva ett belopp motsvarande räntan för den tid, för vilken icke han utan den andre är berättigad till densamma. Det vanliga förhållandet är, att köparen övertager kupongen mot erläggande utöver köpeskillingen av vad som kan motsvara ränta för tiden mellan senaste förfallodag och köpet. Enligt samma grunder plägar överlåtelser av in-tecknade skuldebrev försiggå, fastän kuponger icke vid dessa förekomma.

I enlighet med sålunda gällande sedvänja äro föreskrifterna i denna § avfattade.

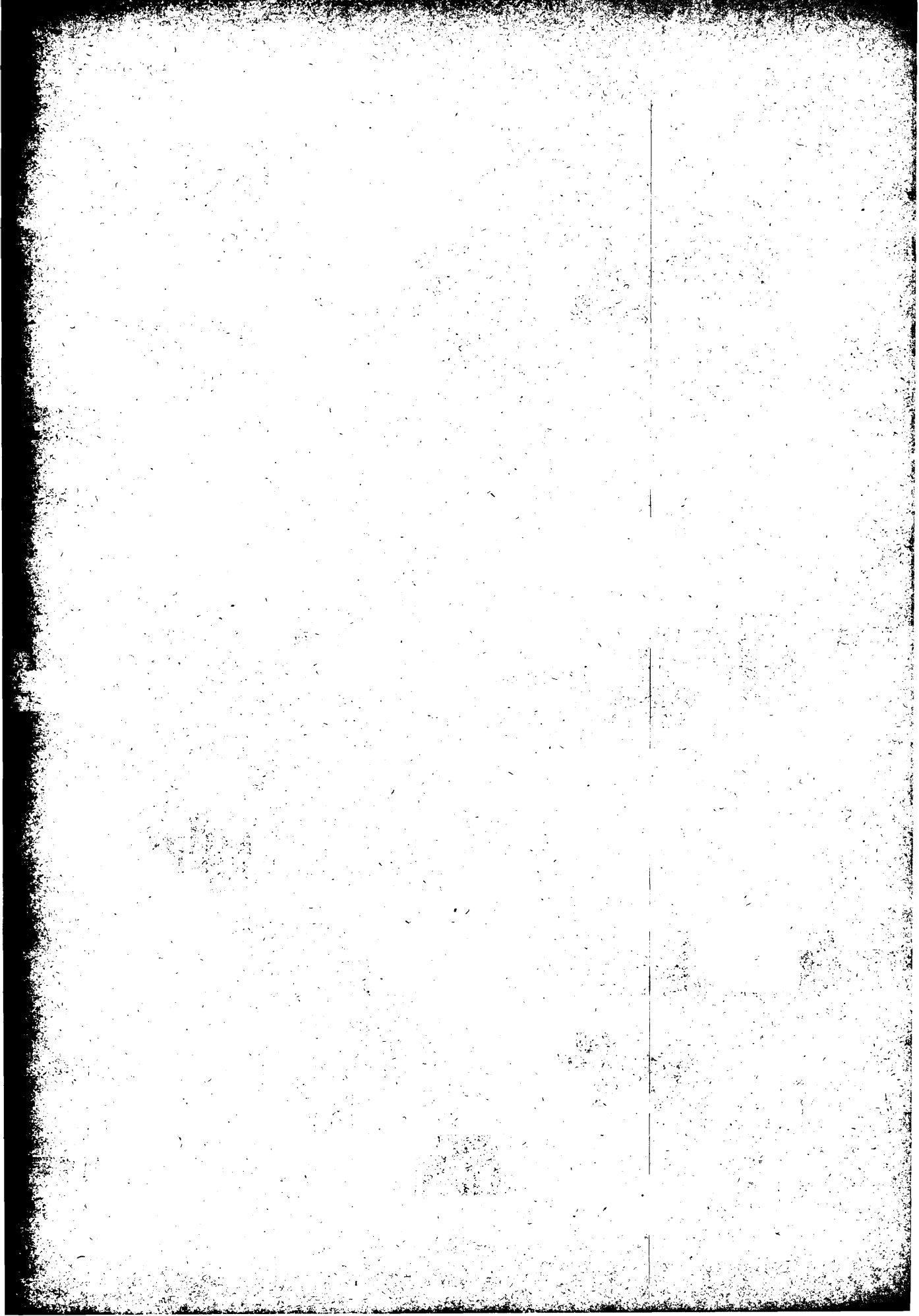
Naturligen inträffar stundom, att skriftliga fordringsbevis säljas under sådana villkor, att hela den upplupna räntan inbegripes i priset och att således jämlikt 1 § förevarande stadgande ej erhåller tillämpning. Uttryckligt undantag har ansetts böra göras för det fall, att fordringen uppenbarligen blivit såld såsom osäker, i vilken händelse tvivel ej kan råda därom, att köpeskillingen innefattar vederlag jämväl för ränta som vid köpet är upplupen. Under nämnda undantag böra tydligen i allmänhet inbegripas obligationer, som åtföljas av s. k. nödlidande kuponger, d. v. s. ränteposter, som äro förfallna men ej kunna utfås.

Angående de fall, då fordringshandlingen skall först någon tid efter köpet avlämnas, innebär förslaget den från vad som gäller aktieköp på framtida leverans¹ avvikande grundsatsen, att avkastning, som belöper å tiden mellan köpslutet och den för avlämnandet bestämda dagen, tillkommer säljaren. Jämväl härutinnan torde förslaget stå i överensstämmelse med vad redan nu anses gälla."

¹ Jfr emellertid sid. 214 not 2.

Avtalslagens bestämmelser om fullmakt

Några anmärkningar

I 10 § avtalslagen äro följande bestämmelser meddelade: ¹⁰ §.

Den, som åt annan givit fullmakt att sluta avtal eller eljest företaga rättshandlingar, varder omedelbart berättigad och förpliktad i förhållande till tredje man genom rättshandling, som fullmäktigen inom fullmaktens gränser företager i fullmaktsgivarens namn.

Där någon såsom anställd i annans tjänst eller eljest i följd av avtal med annan intager en ställning, varmed enligt lag eller sedvänja följer viss behörighet att handla å dennes vägnar, anses han hava fullmakt att företaga rättshandlingar, som falla inom gränserna för denna behörighet.

Fullmakt är en till tredje man riktad viljeförklaring av en person (fullmaktsgivaren, huvudmannen), varigenom denne påtager sig följderna av den rättshandling,¹ en annan person (fullmäktigen, ställföreträdaren) å hans vägnar² företager.³

Fullmakten, som sålunda avser rättsförhållandet mellan fullmaktsgivaren och tredje man, anger fullmäktigens *behörighet* att i förhållande till tredje man handla för fullmaktsgivarens räkning.

Däremot har — anmärkes i motiven — fullmakten icke i

¹ I avtalslagen innefattas under uttrycket "rättshandlingar" alla viljeförklaringar, vilka hava till syfte att grundlägga, förändra eller upphäva ett rättsförhållande, som faller inom förmögenhetsrättens område.

² Avtalslagen avser endast fullmakter vid rättshandlingar å förmögenhetsrättens område. Se min uppsats "Sysslomannaskap. Avtalets begrepp och dess avgränsning mot andra närbesläktade avtal" i "Juridik och politik" I.

³ Med fullmäktige får man icke förblanda representanter eller organ för sådana rättssubjekt, som icke själva kunna utöva sina rättigheter (målsmän, förmyndare, ställföreträdare enligt offentlig myndighets förordnande samt styrelser för juridiska personer, såsom bolag och föreningar). Se motiven samt *Köersner*; En redogörelse (för förslaget till lagen om avtal m. m.) med några erinringar sid. 26. Jfr *Hassler*; Om ställföreträdarskap i rättegång enligt svensk rätt sid. 22 samt min nyssnämnda uppsats.

och för sig någon betydelse för rättsförhållandet mellan fullmaktsgivaren och fullmäktigen; den giver icke upphov till vare sig rättigheter eller skyldigheter dem emellan. Över huvud medför fullmakten ej några plikter för fullmäktigen; den sätter honom endast i stånd att företaga rättshandlingar utan att drabbas av dessas följder. Visserligen plägar befullmäktigandet oftast ske i sammanhang därmed, att fullmaktsgivare och fullmäktig sinsemellan ingå ett avtal,¹ varigenom fullmäktigen åtager sig att handla för fullmaktsgivarens räkning och som även i övrigt kan medföra förpliktelser dem emellan. Men detta rättsförhållande, som ligger bakom fullmakten, grundar sig ej å denna, lika litet som fullmakten, rättsligt sett, har sin grund i det bakomliggande rättsförhållandet. De kunna existera oberoende² av varandra.³

Den rätt att handla för fullmaktsgivarens räkning, som på grund av nyssnämnda, med fullmakten sammanbundna rättsförhållande tillkommer fullmäktigen i förhållande till fullmaktsgivaren, betecknas med uttrycket *befogenhet*.⁴

För giltighet av fullmakt kräves icke viss form. Ett undantag finnes dock. Ut i 10 kap. 1 § jordabalken är nämligen stadgat:⁵ "Ingen have våld att sälja, förbyta, eller pantsätta annan mans jord, hus eller tomt, utan han haver hans öppna brev och fullmakt därtill. Sker annorledes; vare ogilt, ändå att (uppbud och stånd) därå kommit; böte ock den det gjort haver fyrtio daler, och skadan åter." Ehuru intet hindrar, att någon kan med fullt bindande verkan muntligen åtaga sig att för annan försälja fast egendom, kan han alltså icke verkställa försäljningen, där han ej erhåller *skriftlig* fullmakt. Utan tvivel

¹ Vanligen sysslomannskap, men ock ett annat avtal exempelvis arbetsbeting, tjänstelega.

² Jfr min förenämnda uppsats.

³ En fullmakt, som utfärdats i sammanhang med ett givet uppdrag, kan t. ex. fortfara att gälla, ehuru uppdragsgivaren återkallat uppdraget. Se motiven.

⁴ Ofta är behörigheten av vidsträcktare omfattning än befogenheten. Se nedan under 11 §.

⁵ Jfr 27 § avtalslagen.

avser ifrågavarande lagrum även medgivande av inteckning för servitut liksom sakliga rättigheter över huvud taget. Enligt ordalydelsen är det icke nödigt, att fullmakten är försedd med vittnespåskrift, men med stöd av 1 kap. 2 § jordabalken ävensom inteckningsförordningen torde man förr varit böjd för att uppställa en dylik fordran.¹ Denna mening är dock avvisad av nutida praxis.²

De vanligaste och i lagen särskilt angivna sätten för givande av fullmakt äro meddelande till fullmäktigen eller vederbörande tredje man (13 och 18 §§), offentligt kungörande av fullmakten (14 §), utfärdande av skriftlig fullmaktsurkund för att av fullmäktigen innehavas och företes för tredje man (16 §) samt försättande av fullmäktigen i sådan ställning, att därmed enligt lag eller sedvänja följer viss behörighet. (10 §.)

Lagens bestämmelser avse emellertid icke att uttömmande angiva de olika sätt, på vilka befullmäktigande kan ske. En giltig fullmakt kan vara för handen, även om den icke meddelats på något av de sätt, som i lagen särskilt uppmärksamhets.³ Om t. ex. — anmärkes i motiven — någon upprepade gånger uppträtt såsom fullmäktig för en annan utan att denne

¹ Lagkommittén meddelade förbud för syssloman att sälja, bortbyta, låta för gäld inteckna eller utlegga huvudmannens fasta gods, utan att fullmakten blivit styrkt med två vittnens underskrift, vilket motiverades sålunda: "— —. Men ifall ärendet är av den vikt och beskaffenhet, att, om huvudmannen skall därom själv sluta, avhandlingen måste skriftligen upprättas och bevittnas, bör jämväl fullmakten, såsom den egentliga grund, varpå sysslomannen fullbordar en slik avhandling, äga enahanda form. Och då kommittén, med bibehållande av lagens föreskrifter, i avseende på avtal, varigenom fast egendom överlåtes, uti jordabalken ytterligare föreslagit, att lega av sådan egendom, liksom inteckning däruti, när den ej av ägaren intör rätten medgives, skall på bevittnad handling grundas, har ock i överensstämmelse härmed blivit stadgat, att syssloman, om han skall anses berättigad till så beskaffade åtgärder, måste visa huvudmannens av vittnen underskrivna fullmakt."

Lagberedningen anslöt sig uti ifrågavarande avseende till lagkommittén. Se ock *Olivecrona* i Naumanns tidskrift 1885 sid. 750.

² Se Nytt jur. arkiv 1920 sid. 536. (Jfr 1903 sid. 90.) Se ock *Trygger*; Om fullmakt såsom civilrättsligt institut sid. 7 not 1 och "Skriftliga bevis" sid. 132 not 4 samt *Chydenius*; Lärobok i finsk kontraktsträtt 1 sid. 23.

³ En fullmakt kan ligga i det förhållande, vari någon för tillfället står till föremål, som tillhöra en annan. Innehavet av en kvitterad räkning innebär sålunda bemyndigande att uppbära och kvittera räkningens belopp. Jfr 35 § 2 st. avtalslagen. I fråga om innehavet av lös sak, se "Juridik och Politik" II sid. 9 och 40 not 2 samt här nedan sid. 233 noten från föreg. sida.

haft något att anmärka däremot, kan i en sådan passivitet under vissa förhållanden ligga en fullmakt att även för framtiden företaga rättshandlingar av ifrågavarande slag.¹

Man har inom doktrinen skilt mellan öppna och hemliga fullmakter. Öppen fullmakt säges vara för handen, då fullmäktigen i sitt handlande å huvudmannens vägnar icke är bunden av någon särskild instruktion, utan uppdragets hela innehåll rymmes inom fullmakten. Hemlig åter kallas fullmakten, om den är begränsad av vissa, för tredje man ej tillkännagivna villkor, som fullmäktigen icke får överskrida. Då emellertid dessa villkor icke äro av rättslig betydelse för tredje man i god tro (jfr nedan), är ifrågavarande indelning utan egentlig vikt.

I motiven till avtalslagen talas om muntlig fullmakt. Efter att där till en början framhållits, hurusom fullmaktsgivaren i och för fullmaktens bringande till tredje mans kännedom kan knyta fullmakten vid ett eller flera yttre fakta (såsom en skriftlig urkund, en viss ställning, vari fullmäktigen försättes, offentligt kungörande eller ett direkt till tredje man riktat, skriftligt eller muntligt meddelande), yttras vidare: "Eller också kan han inskränka sig till att giva fullmäktigen besked, vilka rättshandlingar denne har lov att företaga, och överlämna åt honom att för tredje man återgiva den sålunda meddelade fullmaktens innehåll. I sistnämnda fall, när fullmakten allenast grundar sig å fullmaktsgivarens meddelande till fullmäktigen, föreligger vad man plägar kalla muntlig fullmakt. Fullmaktsgivarens meddelande till fullmäktigen behöver emellertid icke vara muntligt; varje tyst eller uttrycklig till fullmäktigen riktad viljeförklaring av innehåll, att denne skall äga företaga rättshandlingen i fullmaktsgivarens namn, är att anse som en muntlig fullmakt. När däremot viljeförklaringen innefattas i en sådan skriftlig handling, som utgives till fullmäktigen för att av honom företes för tredje

¹ Jfr Nytt jur. arkiv 1875 sid. 325, 1898 sid. 543, 1913 not A n:ris 122 och 123 samt 1922 sid. 131.

man; föreligger en skriftlig fullmakt.¹ Är åter skrivelsen allenast avsedd för fullmäktigen, har den icke annan verkan än ett muntligt meddelande till honom.“

En fullmakt kan vara riktad antingen på huvudmannens *samtliga* angelägenheter eller blott på *vissa* ärenden (ett enda eller flera). Fullmakt, som i allmänna ordalag giver fullmäktigen makt och myndighet att ombesörja huvudmannens alla angelägenheter, kallas inom doktrinen generalfullmakt, under det en fullmakt, som särskilt betecknar de ärenden, vilka fullmäktigen har att i huvudmannens namn företaga, benämnes specialfullmakt. Avser fullmakten ett visst slag av ärenden, kallas den än specialfullmakt och än generalfullmakt i vidsträckt bemärkelse. Ifrågavarande indelning av fullmakter, vilken alltså är grundad på behörighetens olika omfång, är utan vidare praktisk betydelse.

Av vikt är emellertid att inskräpa, hurusom en fullmakt, vilken i allmänna ordalag bemyndigar fullmäktigen att ombesörja huvudmannens alla angelägenheter, ingalunda giver fullmäktigen oinskränkt behörighet.² En fullmakt, som ej uttryckligen går ut på rent personliga rättsförhållanden, kan nämligen icke giva fullmäktigen behörighet att representera huvudmannen i annat än förmögenhetsrättsligt hänseende. Och ej ens härutinnan lämnar en i svävande ordalag avfattad fullmakt (exempelvis en fullmakt "in blanco" "blankofullmakt" eller dyl.) fullmäktigen obegränsad behörighet. Det torde vara allmänt erkänt, att en dylik fullmakt väl i regel berättigar honom till alla sådana handlingar, som med hänsyn till förhållandet i fråga kunna hänföras till vanliga förvaltningsåtgärder, men ingalunda att oinskränkt förfoga över all egendom, vars förvaltning blivit honom anförtrodd.

Klart är i varje fall, att en fullmakt in blanco icke i och för sig giver fullmäktigen behörighet att sälja, bortbyta eller låta för gäld inteckna huvudmannens fasta gods.³

¹ Se 16 §.

² Se angående den ställning, rättspraxis härutinnan förr intog, "Handelsbalken VII sid. 1288 och följ.

³ Behörighet att företaga dylika rättshandlingar kan dock förefinnas, ehuru

Om ock sålunda för fullmäktigs behörighet att företaga vissa rättshandlingar en i allmänna, vaga ordalag avfattad fullmakt kan vara otillräcklig, må å andra sidan framhållas, hurusom den vanligen uppställda regeln, att fullmakt måste tolkas strängt restriktivt, tarvar modifikation. En skriftlig fullmakts innehåll bör bestämmas efter samma tolkningsregler, som gälla i fråga om andra urkunder; man får icke fasthålla vid bokstaven utan har att se till, vad vederbörande kan hava åsyftat. Har någon erhållit fullmakt att utföra vissa (eller ett visst slags) ärenden, kan alltså icke därav dragas den slutsatsen, att hans befogenhet ovill-

de samma icke *uttryckligen* omnämnts i fullmakten. Jfr sid. 239 här nedan. Lagkommittén föreslog beträffande generalfullmakt följande bestämmelser: "Är fullmakt åt syssloman given i allmänna ordalag, och för huvudmannens alla angelägenheter; gälle dock endast i det, som till förvaltningen av hans egendom hör. Ej må syssloman sälja, bortbyta, låta för gäld inteckna eller utlega huvudmannens fasta gods, utan att fullmakten uttryckligt lov därtill innehåller och med tvenne vittnens underskrift styrkt är." (14 kap. 2 § H. B.)

I motiven yttrades allenast, att "kommittén funnit dessa avhandlingar icke böra äga rum, utan att fullmakten innehåller uttryckligt lov därtill, och att således ett i allmänna ordalag givet uppdrag ej må sträckas längre än till det, som rör *förvaltningen* av huvudmannens egendom".

Högsta domstolen anmärkte mot lagkommitténs ifrågavarande stadgande: "I anseende till de förstörande följder, som för huvudmannen kunde uppkomma därigenom, att ombudet skuldsatte honom, och på det fullmakten ej måtte kunna åberopas till grund för en sådan åtgärd, med mindre det verkligen varit huvudmannens avsikt att densamma tillåta, trodde högsta domstolen det tillägg vid senare momentet böra göras, att syssloman icke skulle äga att i huvudmannens namn upptaga lån av penningar eller varor, eller egendom på kredit upphandla, såvida ej uttryckligt lov därtill i fullmakten vore lämnat."

Lagberedningen upptog emellertid lagkommitténs stadgande i oförändrad form.

Icke förty torde den allmänna rättsuppfattningen sedermera hava utvecklats i överensstämmelse med den av högsta domstolen förordade riktningen. Utan särskilt lov har fullmäktig intill senare tid icke ansetts äga vare sig att i huvudmannens namn upptaga lån eller utfärda skuld- eller växelförbindelser eller att ingå avtal på huvudmannens kredit. (Numera kan denna åsikt icke upprätthållas.) Undantag har dock gjorts för det fall, då en speciell verksamhet blivit fullmäktigen anförtrodd, och den ifrågavarande åtgärden icke kunde anses vara för denna verksamhet främmande.

Följande rättsfall må i sammanhang härmed anmärkas.

Handlanden A. Dromberg i Åbo instämde handlanden C. H. J. Matton i Stockholm, vilken bedrev spannmålsaffärer i Finland genom ett där bosatt ombud med yrkande att utfå betalning för, bland annat, 756 tunnor havre, som Dromberg på anmodan av ombudet, Herman Luttrap, levererat till Matton. Till stöd för Luttraps behörighet åberopade Dromberg ett brev från Matton till Dromberg med innehåll: "Uti överlämnaren härav får jag uti H. H:s bekantskap införa herr Herman Luttrap, som hädanefter kommer att ombesörja våra

korligen är inskränkt till utförande av de ärenden, som sålunda särskilt omnämnts. I sakens natur ligger nämligen, att huvudmannen, för vilken det mången gång kan vara omöjligt att specificera allt, vad fullmäktigen skall utföra, genom att giva honom fullmakt beträffande ett ärende, också måste anses hava bemyndigat honom att företaga de handlingar, som utgöra en konsekvens av eller ett tillbehör till det ifrågavarande ärendet.¹

affärer i Finland. Den vänskap och det förtroende, H. H. städse behagat visa vårt förra ombud, beder jag H. H. nu godhetsfullt utsträcka till herr Luttrop, genom vars bemedling jag hoppas se affärerna fortsatta till ömsesidig båtad och belåtenhet." Matton genmälde å stämningen: Ifrågavarande spannmål hade visserligen kommit Matton till handa. Men han hade icke med Dromberg att skaffa. Luttrop, som i övrigt stått i affärsförbindelse till Dromberg, hade gjort förevarande affär i eget namn. Matton hade icke genom affären riktat sig på annans bekostnad eller därav haft sådan nytta, som omförmäldes i 18 kap. 3 § H. B. Tvärtom och fastän Matton kontant gottgjort Luttrop för all den spannmål, denne från Finland tillsänt Matton, hade Matton dock enligt räkning att av Luttrop fordra omkring 37,000 rdr. *Luttrop hade ej heller sådan fullmakt, att han ägde att i Mattons namn på kredit upphandla varor, vartill fordrades uttryckligt lov.* — I målet blev ej visat, att vare sig Luttrop eller hans företrädare plägat inköpa varor å Matton på kredit. Sedan underrätten ålagt Matton edgång och hovrätten i dom delvis ändrat underrättens beslut samt nedre revisionen hemställt om fastställelse av hovrättens dom, utlät sig Kungl. Maj:t, att *det vore väl upplyst, att under den tid, varom fråga vore, Luttrop innehåft sådant uppdrag av Matton att för honom ombesörja affärer i Finland, att Luttrop ägt å Mattons vägnar med Dromberg inlåta sig i avtal av beskaffenhet som den, vilken den senare åberopat till grund för sin i saken förda talan, men som detta förhållande i och för sig icke kunde, emot Mattons bestridande, verka skyldighet för honom att för ifrågavarande spannmål erlägga betalning, utan frågan därom vore beroende av den bevisning, som vore av Dromberg förebragt till bestyrkande därav, att det eller de avtal, som emellan honom och Luttrop i nämnda hänseende träffats, blivit av Luttrop ingångna antingen uttryckligen i Mattons namn eller eljest under sådana förhållanden, de där utmärkte, att Luttrop därvid handlat såsom Mattons ombud; och sådant desto hellre som, efter vad handlingarna utmärkte, Dromberg i övrigt stått i affärsförhållanden till Luttrop, vilka, så vitt visat vore, icke kunnat hava någon grund i Luttrops egenskap av ombud för Matton; alltså och enär Dromberg icke förebragt sådan bevisning, som lagligen berättigade till det antagande, att ifrågavarande avtal ingåtts med Luttrop i hans omförmälda egenskap, samt edgång till utredande av förhållandet därutinnan icke lämpligen kunde Matton åläggas, prövade Kungl. Maj:t, med upphävande av domstolarnas beslut, rättvist ogilla den mot Matton instämnda talan. Ett justitieråd kom till samma slut av skäl, bland andra, att vad i saken förekommit icke utgjorde bevis angående sådant ombudsmannaskap, att på grund därav Luttrop ägt *skuldsätta* Matton till de personer, med vilka Luttrop avhandlat. (Naumanns tidskrift 1870 sid. 63.) Jfr Nytt jur. arkiv 1899 sid. 87.*

¹ Det faktum, att fullmäktigen sålunda på grund av presumerat bemyndigande äger att å huvudmannens vägnar ingå vissa rättshandlingar, har emellertid givetvis betydelse icke så mycket i fråga om förhållandet emellan huvudmannen och fullmäktigen, vilken icke får företaga handlingarna, därest han har sig

I överensstämmelse härmed anføres också i motiven, att tvistefrågor angående tolkning av fullmakters innehåll och omfång "måste avgöras efter vanliga regler om tolkning av rättshandlingar."¹ Bland omständigheter, som härvid böra tagas i betraktande, där icke fullmakten själv lämnar erforderlig ledning för bestämmande av dess gränser, må nämnas beskaffenheten av det rättsförhållande mellan fullmaktsgivare och fullmäktig, som ligger bakom fullmakten, och arten av den rättshandling, vid vilken fullmakten skall begagnas."²

bekant, att de ej täckas av huvudmannens vilja, utan huvudsakligen för bedömande av frågan om fullmäktigens legitimation, d. v. s. bestämmandet av det område, inom vilket fullmäktigen kan binda huvudmannen gent emot tredje man.

¹ Jfr *Hassler*; anf. arb. sid. 31, samt *Trygger*; Om fullmakt såsom civilrättsligt institut sid. 154.

² Följande rättsfall må i samband härmed anmärkas.

C. G. Hay och J. F. Cornell utfärdade en så lydande handling: "Härigenom befullmäktigas innehavaren härav att å våra vägnar och för vår räkning förvalta oss tillhöriga tomter och hus å Ensta Vret i Gävle stad, att i sådant hänseende antaga och uppsäga hyresgäster och uppbära hyror samt i övrigt på bästa sätt omsköta nämnda vår egendom." J. G. Enström, som innehade denna fullmakt, upprättade med J. E. Johansson ett kontrakt angående reparation av Hay och Cornell tillhöriga gården n:r 8 Ensta, vilken var taxerad till 10,500 kr. och brandförsäkrad för samma belopp. Genom kontraktet åtog sig Johansson att verkställa sänkning av ytter- och mellanväggarna i nämnda gård och för sådant ändamål verkställa erforderligt grundläggningsarbete samt att fullständigt reparera huset såväl in- som utvändigt, allt mot en ersättning av 2,000 kr. Johansson instämde sedermera Hay och Cornell med yrkande om åläggande för dem att till Johansson gälda den enligt ovanberörda kontrakt fastställda ersättningen för reparationsarbetets utförande. Hay och Cornell genmälde: På grund av den åberopade fullmakten hade Enström endast ägt utföra sådana mindre reparationer, som hörde till det vanliga underhållet av en stadsfastighet, men ej erhållit rätt att för Hays och Cornells räkning göra något avtal. Hay och Cornell hade ej tillsports om ifrågavarande reparation eller därom haft vetskap. — Underrätten yttrade, att enär ifrågavarande fullmakt icke bemyndigade ombudet att föranstalta om reparationer och ombyggnad av den omfattning, som Enström såsom innehavare av fullmakten låtit å egendomen verkställa; alltså och då Hay och Cornell i övrigt icke visats var bundna av berörda kontrakt, ogillades Johanssons talan. — Hovrätten fann i dom ej skäl att göra ändring i underrättens beslut. — Nedre revisionen hemställde, att hovrättens dom måtte fastställas, men Kungl. Maj:t utlät sig, att emedan Hay och Cornell genom åberopade fullmakten, på grund varav Enström med Johansson avslutat ifrågavarande kontrakt, uppdragit åt Enström att förvalta Hays och Cornells omförmälda fastighet med särskild honom lämnad föreskrift att på bästa sätt sköta egendomen; samt, med hänsyn till vad i saken blivit upplyst angående fastighetens bristfälliga skick vid kontraktets upprättande, de däri bestämda reparationer måste antagas hava varit för fastighetens vidmakthållande oundgängligen av behovet påkallade; ty och som vid dessa förhållanden Johansson, då han åtog sig reparationsarbetet, finge anses hava ägt giltig anledning antaga, att Enström enligt förenämnda fullmakt

Att tredje man tilläventyrs faktiskt haft den föreställningen, att fullmakten givit erforderlig behörighet, är icke i och för sig av betydelse; det kommer uteslutande an därpå, om föreställningen enligt objektiva grunder kan anses hava varit berättigad.

varit behörig att å Hays och Cornells vägnar fogga anstalt om arbetets företagande; alltså och då i betraktande härav, även om, såsom Hay och Cornell sökt göra gällande, med fullmakten icke åsyftats bemyndigande för Enström att låta verkställa reparationer av sådan omfattning, som i kontraktet avsåges, denna omständighet lagligen icke kunde lända till befrielse för Hay och Cornell att för ifrågavarande å deras fastighet nedlagda, nödiga arbete till Johansson gälda ersättning i enlighet med bestämmelserna i kontraktet; samt Hay och Cornell ej heller i övrigt visat fog för sitt bestridande av kravet, förpliktade Kungl. Maj:t, med upphävande av domstolarnas beslut, Hay och Cornell att till Johansson utgiva omstämda beloppet. (Nytt jur. arkiv 1896 sid. 426.)

Härmed må jämföras följande rättsfall.

Hos Västerbottens enskilda bank erhöll H. Unæus den 21 mars 1894 ett lån å 2,000 kr., till säkerhet varför han till banken överlämnade en så lydande förbindelse: "Till sedelhavaren betalar Jörns kommun vid anfordran en lånbekommen summa kr. 3,000 jämte 5 % ränta. Valuta bekommen, som reverseras och erkännes. Jörn den 14 november 1893. Å kommunens vägnar Erik Lidman enligt fullmakt av Jörns kommunalstämma." Tillika mottog banken utdrag av protokoll, hållet vid kommunalstämma med Jörn den 28 maj 1893, vari förekom en så lydande paragraf: "Uppdrogo socknemännen åt Erik Lidman att för betäckande av den kommunens skuld, som uppstått därigenom, att kommunen blivit på besvär av handelsfirman Svartling et Comp. i Skellefteå ålagd att till samma firma återgälda en del av de kommunalutskylder, som firman till kommunen utbetalat. på billigaste villkor upptaga ett lån, motsvarande det belopp, som för berörda ändamål erfordrades, samt å kommunens vägnar därå utfärda skuldförbindelse." Med återopande av berörda skuldebrev och protokollsutdrag yrkade banken efter stämning att av Jörns kommun utbekomma sin återstående fordran av Unæus, 1,325 kr. Kommunen genmälde: Lidman hade för det ändamål, som i protokollsutdraget avsåges, upptagit ett lån hos J. Brännström i Kankberg å 1,600 kr. och kommunens skuld till firman Svartling et Comp., tillhoppa 2,137 kr. 27 öre, hade guldits dels med det sålunda upplånade beloppet och dels genom kvittning mot en firmans skuld till kommunen. Lidman hade sålunda ej ägt att på grund av det honom lämnade uppdrag ytterligare skuldsätta kommunen. — Underrätten yttrade, att enär, även om styrkt vore, att det av kommunen beslutade lånet av Lidman redan förut hos annan person upptagits, kommunen varken påstått än mindre visat, att banken vid beviljandet av oförmälda, till Unæus lämnade lån därom ägt kännedom, samt vid sådant förhållande kommunen måste anses ansvarig för gäldandet jämväl av ifrågavarande, av Lidman ingångna förbindelse, förpliktades kommunen att till banken emot återbekommande av fordringsbevisen i huvudskrift genast utgiva omstämda beloppet. — Hovrätten utlät sig däremot i dom, vari Kungl. Maj:t på hemställan av nedre revisionen ej gjorde ändring, att enär det av banken såsom stöd för Lidmans behörighet att å kommunens vägnar utfärda ifrågavarande förbindelse återopade protokollsutdrag innefattade bemyndigande för Lidman att upptaga allenast ett så stort lån, som erfordrades för betäckande av kommunens skuld till firman Svartling et Comp., samt

Om en utgiven fullmakt förfalskas, kan tredje man tydligen icke mot huvudmannen göra gällande en rättshandling, som har sin grund i det sålunda förfalskade innehållet.

genom vad i saken förekommit blivit styrkt, att Lidman redan innan han utfärdade ifrågavarande skuldförbindelse å kommunens vägnar upptagit det lån, som för berörda ändamål varit erforderligt; ty och som vid sådant förhållande kommunen icke iklätt sig något ansvar för samma förbindelse, samt kommunen icke heller på annan grund kunde anses skyldig att ersätta banken vad densamma med stöd av protokollsutdragets innehåll utbetalt; alltså prövade hovrätten rättvist att, med ändring av underrättens beslut, ogilla den av banken förda talan. (Nytt jur. arkiv 1899 sid. 102.)

Den, som fått fullmakt att avsluta ett visst slags rättsärende, har icke utan huvudmannens särskilda tillstånd befogenhet att uppbära den prestation, som tredje man på grund av ett jämlikt fullmakten med honom avslutat rättsärende har att lämna. Dylikt tillstånd måste ju vanligen anses föreligga, då enligt fullmakten prestationen skall lämnas omedelbart vid rättsärendets avslutande. Jfr nästa sida.

Följande rättsfall är härutinnan av intresse.

Fabrikören W. Millde, som i Stockholm ägde en fabrik för utförande av gas- och vattenledningar m. fl. dylika arbeten, antog under loppet av år 1869 till verk-mästare å fabriken C. E. Sundell och utfärdade den 13 april 1872 följande fullmakt: "Fullmakt för C. E. Sundell att under min frånvaro för min räkning sig åtaga och utföra gas- och vattenledningsarbeten m. m.; och godkänner jag allt vad Sundell härutinnan gör och låter." Såväl före som efter fullmaktens utfärdande uppgjorde Sundell i Milldes namn avtal om arbetens verkställande och uppbar även för sådana likvid. I början av år 1873 ingick Sundell avtal med byggmästaren J. P. Holmberg om utförande åt honom av gas- och vattenledningsarbeten genom Milldes fabrik. Sedan arbete blivit utfört för en kostnad av 570 rdr, uppbar Sundell i april 1873 av Holmberg 200 rdr, och sedan Holmberg, hos vilken tvivel om Sundells behörighet att uppbära likviden börjat uppstå, fått se ovananmärkta, för Sundell utfärdade fullmakt, betalade Holmberg i maj 1873 återstående 370 rdr, därvid Sundell kvitterade räkningen och undertecknade "Millde genom Sundell." Sundell underlät emellertid att till Millde redovisa beloppet, i anledning varav J. O. Olai, såsom efter överlåtelse innehavare av Milldes rätt, instämde Holmberg med yrkande om åläggande för honom att erlägga betalning för ifrågavarande arbeten med 570 rdr. — Sedan underrätten av anförda skäl ogillat käromålet, utlät sig däremot hovrätten i dom, att som Holmberg allenast invänt, att han till Sundell betalt omstämda beloppet, samt vad i saken förekommit icke emot Olais bestridande innefattade bevisning därom, att Sundell varit behörig att å Milldes vägnar uppbära ifrågavarande medel, förpliktade hovrätten, med upphävande av underrättens beslut, Holmberg att till Olai utgiva omstämda beloppet. — Kungl. Maj:t yttrade emellertid, på hemställan av nedre revisionen, att emedan Millde i fullmakten den 13 april 1872 bemyndigat Sundell att under Milldes frånvaro för hans räkning åtaga sig och utföra gas- och vattenledningsarbeten samt förklarat sig godkänna allt vad Sundell härutinnan gjorde och låte; ty och som Holmberg av ordalagen i denna fullmakt, jämförda med den omständighet, att Sundell flere gånger för verkställda arbeten å Milldes vägnar uppburit betalning, utan att sådant föranlett något tillkännagivande från Millde till hans kunder, att Sundell härtill varit obehörig, måste anses hava lagligen ägt antaga, att Sundell, med vilken Holmberg avtalat om verkställande av ifrågavarande arbeten, även varit berättigad att å Milldes vägnar emottaga och

En annan sak är, att huvudmannen kan bli skadeståndsskyldig, om han genom fullmaktens avfattning eller annorledes¹ kan anses hava vållat förfalskningen.²

kvittera den av Holmberg för arbetena ostridigt lämnade likvid, upphävdes hovrättens dom och fastställdes underrättens beslut. (Nytt jur. arkiv 1875 sid. 325.)

Med anledning av målets utgång hänvisas till vad ovan i texten yttrats om det fall, att någon upprepade gånger företagit rättshandlingar i annans namn utan anmärkning från dennes sida. Om ej dylikt förhållande förelegat här, hade utgången helt visst blivit en annan.

Liksom tredje man i allmänhet icke äger förlita sig på att den, som innehar annans sak, har fullmakt till försäljning, så äger han ej heller, om sådan fullmakt verkligen förefinnes, utan vidare utgå därifrån, att fullmäktigen har vidsträcktare befogenhet än som vanligen tillkommer den, vilken fått fullmakt att sälja en sak, och i sådan fullmakt ingår, där ej fråga är om försäljning å marknad, torg eller dyl., såsom nyss antytts i allmänhet icke (jfr "Juridik och politik" II sid. 9 och 40 not 2) i och för sig rätt för fullmäktigen att uppbära och kvittera köpeskillingen. Annorlunda vid kommission. I fråga om handelsagent och handelsresande se 83 och 91 §§ kommissionslagen.

¹ Se *Almén*; Lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område sid. 64 not 9.

² Om huvudmannen i fullmakten hänvisar till en lös bilaga, som icke av honom underskrivits (han bemyndigar t. ex. fullmäktigen att uppbära och kvittera de huvudmannens fordringar, som äro upptagna i en särskild förteckning), och denna bilaga sedermera av fullmäktigen svikligen utbytes mot en annan med vidsträcktare innehåll, så bör huvudmannen på grund av den vårdslöshet, vartill han måste anses hava gjort sig skyldig, vara pliktig att gent emot tredje man i god tro svara för fullmäktigens svek.

I sammanhang härmed kan anmärkas, att om någon låtit trycka blanketter till ett visst slags rättsärenden, med sitt namn i tryck anbragt å blanketterna, så är han, i fall han för avslutande av sådant rättsärende lämnar annan en dylik blankett, bunden av det rättsärende, som fullmäktigen med användande av blanketten ingår med tredje man, utan avseende därå att fullmäktigen ifyllt blanketten i rak strid mot den föreskrift, huvudmannen lämnat.

Följande rättsfall må här anmärkas.

P. Persson i Viksta instämde C. A. Odahl samt anförde: Odahl hade i november 1892 uppdragit åt J. E. Eriksson att för Odahls räkning uppköpa spannmål och för sådant ändamål till honom utlämnat en bok innehållande tryckta blanketter till slutsedlar om köp av dylik vara, å vilka blanketter Odahls namn varit i tryck anbragt. Med begagnande av en utav dessa blanketter hade Eriksson sedermera för Odahls räkning av Persson inköpt ett parti spannmål. På grund härav yrkades åläggande för Odahl att utgiva betalning för vad han sålunda köpt. — Odahl invände, att Eriksson vid köpslutet gått vidare, än honom betrott varit, i det han ej iakttagit lämnad föreskrift därom, att, innan köp uppgjordes, priset skulle efter erhållet prov av Odahl bestämmas. Odahl vore följaktligen icke bunden av köpslutet. — Underrätten yttrade, att emedan ostridigt vore, att det köpslut, på vilket Persson grundat sin omstämda fordran, slutits emellan Persson och Eriksson, samt emot Odahls bestridande ej vore styrkt, att Eriksson, då han å Odahls vägnar tecknade godkännande å slutsedeln, därtill ägde behörighet, funne underrätten berörda godkännande icke innefatta laglig bevisning om fordran

En skriftlig fullmakt kan ställas på innehavaren. Fullmakts-givarens avsikt med utgivandet av en dylik fullmakt är, att en var, som behörigen kommer i besittning av densamma, skall äga att med tredje man förhandla å fullmaktsgivarens vägnar.

Med fullmakt till innehavaren bör likställas fullmakt till viss man eller order.

Ej sällan utgives fullmakt till viss man eller den han i sitt ställe förordnar. I denna händelse är att märka, att förutom den, vilkens namn är utsatt, allenast den, som kan visa uttrycklig transport, äger att förhandla på grund av fullmakten. Själva innehavet av fullmakten är alltså icke tillfyllestgörande legitimation.

Följande rättsfall avseende rättegångsfullmakt är i detta avseende belysande: Sedan Fr. Cederberg och E. Th. Klingberg fått tillstånd att draga under Kungl. Maj:ts prövning en Svea hovrätts dom i mål emellan dem och J. Lundqvist, ingavs å de förres vägnar av N. Carlsson underdåniga, av honom undertecknade påminnelser i målet, vid vilka voro fogade en av Cederberg och Klingberg för N. Andersson "eller den han i sitt ställe förordnar" utfärdad fullmakt att utföra talan i saken hos Kungl. Maj:t, och var då å denna fullmakt tecknat: "Innehaves av N. Carlsson", men något särskilt bemyndigande av Andersson för Carlsson i hänseendet företeddes icke. Å vederdelosidan framställdes icke någon anmärkning mot Carlssons behörighet att föra talan i saken. — Kungl. Maj:t utlät sig, att som Carlsson, vilken hos Kungl. Maj:t bevakat Cederbergs och Klingbergs talan och i sådant avseende åberopat en av dem för Andersson eller den han i sitt ställe förordnade utfärdad fullmakt att hos Kungl. Maj:t utföra talan i saken, icke visat sig vara av Andersson bemyndigad att å Cederbergs och Klingbergs vägnar talan fullfölja, kunde ändringssökandet icke upptagas till prövning. (Nytt jur. arkiv 1877, sid. 141.)

hos Odahl, i följd varav käromålet icke kunde vinna bifall. — Hovrätten utlät sig däremot i dom, vari Kungl. Maj:t på hemställan av nedre revisionen ej gjorde ändring, att enär Odahl medgivit, att han i november 1892 uppdragit åt Eriksson att för Odahls räkning uppköpa spannmål och för sådant ändamål till honom utlämnat en bok, innehållande tryckta blanketter till slutsedlar om köp av dylik vara, å vilka blanketter Odahls namn varit i tryck anbragt; ty och som Odahl vid sådant förhållande måste anses bunden av köpeavtal, som Eriksson med begagnande av dessa blanketter avslutat, även om Eriksson därvid i så måtto gått vidare, än honom betrott varit, att han ej iakttagit lämnad föreskrift därom, att, innan köp uppgjordes, priset skulle efter erhållet prov av Odahl bestämmas, alltså ålades Odahl betalningsskyldighet. (Nytt jur. arkiv 1895 sid. 83.)

Jfr Svensk juristtidning 1920 sid. 37.

Den, som efter transport blivit innehavare av en fullmakt utav ifrågavarande beskaffenhet, äger givetvis icke rätt att å sin sida transportera densamma, om ej förste innehavaren därtill givit lov. Även om lov givits, torde man inom teorien vara böjd för att fränkänna detta betydelse, därvid man framhåller, hurusom befogenhet för förste innehavaren att giva dylikt lov faktiskt skulle innebära rätt för honom att överlämna valet av sin ställföreträdare åt annan person, men enligt ordalydelsen i fullmakten skulle ställföreträdaren utses av honom själv.¹ Praxis har emellertid, såsom följande rättsfall utvisar, löst spörsmålet i motsatt riktning.

Sedan i mål emellan änkan A. Olsdotter i Mörtsjö samt Hudiksvalls trävaruaktiebolag underrätten ålagt bolaget att ersätta motpartens rättegångskostnader, sökte P. J. Ahlqvist ändring häri. Hovrätten yttrade, att som Ahlqvist till stöd för sin behörighet att i målet föra talan åberopat allenast en av bolagets direktion för E. O. Regnander eller den han i sitt ställe förordnade utfärdad fullmakt, bland annat, att vid alla domstolar utföra bolagets talan och dess rätt bevaka, å vilken fullmakt funnes tecknat av Regnander, att densamma i målet mot Olsdotter transporterades på J. Söderqvist eller den han i sitt ställe förordnade, och av Söderqvist att innehavaren förordnades att i hovrätten utföra och bevaka bolagets talan i detta mål, men Regnander icke enligt berörda fullmakt ägt uppdraga åt Söderqvist att för utförande av bolagets talan sätta annan i sitt ställe, samt följaktligen Ahlqvist icke på grund av det honom sedermera av Söderqvist lämnade förordnande kunde anses vara lagligen bemyndigad att utföra bolagets talan i hovrätten, kunde vad Ahlqvist anfört icke upptagas till prövning. Kungl. Maj:t utlät sig emellertid, att enär bolagets direktion uti den fullmakt, med företeende varav Ahlqvist i hovrätten uppträtt såsom ombud för bolaget, uppdragit åt Regnander eller den han i sitt ställe förordnade att utföra bolagets talan, vid vilket förhållande Regnander ägt, att på sätt som skett, överlåta fullmakten på Söderqvist eller den han förordnade i sitt ställe, samt Ahlqvist följaktligen medelst det av Söderqvist å fullmakten tecknade bemyndigande styrkt sin behörighet att i hovrätten vara ombud för bolaget, prövade Kungl. Maj:t rättvist att, med upphävande av hovrätten beslut, visa målet åter till hovrätten, som hade att detsamma uppå anmälan ånya företaga och därmed lagligen förfara. (Nytt jur. arkiv 1882 sid. 421.)

Att den, som erhållit fullmakt av ifrågavarande lydelse, kan transportera densamma icke allenast på viss man utan

¹ Se exempelvis *Kallenberg*; Svensk civilprocessrätt sid. 764.

jämväl på innehavaren, vilket teorien i konsekvens med sin förutnämnda uppfattning förnekat, framgår likaledes av nyss anmärkta rättsfall.¹

Har fullmakt till viss man eller den han i sitt ställe förordnar transporterats, så äger den, som verkställt transporten, om han återbekommer fullmakten, förhandla på grund av densamma utan avseende därå, att återtransport tilläventyrs icke skett.

Oftast torde fullmakt utställas till viss person, i vilket fall ju tredje man har att förhandla med honom.

Beträffande spørgsmålet, huruvida fullmäktigen, även när fullmakten icke innehåller någon bestämmelse i sådant avseende, äger sätta annan i sitt ställe, d. v. s. å annan person överflytta den behörighet att med bindande verkan för fullmaktsgivaren företaga rättshandlingar, som fullmakten tillägger honom, innehåller lagen icke något uttalande. En allmängiltig regel härom låter sig — säges i motiven — svårigen uppställa.²

Utan tvivel leder emellertid en riktig uppfattning av förhållandet därtill, att fullmäktigen regelmässigt icke är berättigad till substitution, med mindre han erhållit fullmaktsgivarens tillstånd därtill;³ sätter han ändå annan i sitt ställe, så blir den rättshandling, som substitutet under åberopande av fullmakten företager, icke bindande för fullmaktsgivaren.⁴ Väl att märka

¹ Jfr emellertid *Kallenberg*; anf. arb. sid. 763 not 28. Han anser, att överlåtelse till innehavaren får äga rum, då fullmakten innehåller orden "in blanco". Se ang. förevarande spørsmål även *Trygger*; Om fullmakt sid. 149 och *Hassler*; anf. arb. sid. 275.

² Prokura får icke överlätas, se lagen ang. handelsregister m. m. § 29.

I 15 kap. 7 § R. B. har förbud meddelats för rättegångsfullmäktig att sätta annan i sitt ställe.

³ Se ang. denna fråga *Trygger*; anf. arb. sid. 139, *Stang*; Norsk Formueret I § 29 not 3; *Aubert*; Den norske Obligationsrets specielle Del sid. 142, *Lassen*; Haandbok i Obligationsretten Allm. Del 2:dra uppl. § 23 not 9 A, och "Handelsbalken" VII sid. 1337 ävensom min uppsats "Sysslomannaskap. Avtalets begrepp och dess avgränsning mot andra närbesläktade avtal". Jfr Nytt jur. arkiv 1909 sid. 48 och 1915 sid. 341.

⁴ Sätter fullmäktigen utan befogenhet annan i sitt ställe, så är han utan avseende därå, att han vid valet av substitut iakttagit behörig omsorg och lämnat substitutet erforderlig instruktion, skyldig att ersätta all skada, som uppkommer på grund av substitutionen. Jfr min uppsats "Ett och annat om deposition".

är emellertid, att dylikt tillstånd kan givas även tyst,¹ såsom då det bakomliggande rättsförhållandet förutsätter substitutionsbefogenhet.²

Den, som icke själv kan med laga verkan företaga en rättshandling (omyndig och sinnessjuk), kan naturligtvis ej heller företaga den genom annan såsom fullmäktig. Härav följer bland annat, såsom i motiven anmärkes, att en fullmakt, som utgivits av en person, vilken är i saknad av full rättslig handlingsförmåga — en omyndig över femton år — kan vara gällande i vad den avser vissa rättshandlingars företagande, men i övrigt vara utan verkan.

Fullmakt måste för att äga giltighet vara verklig *utgiven* av huvudmannen. Rättsärende, som tredje man ingår med någon på grund av stulen fullmaktsurkund, är icke förpliktande för den, som underskrivit fullmakten.³

I avseende härå bör uppmärksammas stadgandet i första stycket av 35 § avtalslagen, så lydande: "Har någon underskrivit skuldebrev eller annan handling, som är gällande i innehavarens hand eller eljest av löpande beskaffenhet, vare handlingen, ändå att den utan hans vilja kommit ur hans besittning, gällande mot honom, där den efter överlåtelse förvärvats av någon, som därvid var i god tro.

Med uttrycket "handling, som är gällande i innehavarens hand eller eljest av löpande beskaffenhet", har man enligt

¹ I motiven yttras: Men i sådana fall, då fullmaktsgivaren icke kan antagas hava lagt någon vikt på vem som företager rättshandlingen i fråga, torde en invändning av honom, att fullmäktigen utan hans tillstånd låtit annan person företaga densamma, icke förtjäna avseende.

² Tillåtelse att sätta annan i sitt ställe behöver naturligtvis icke för att vara giltig hava lämnats på samma gång eller i samma form som själva fullmakten. Även om denna är skriftlig, kan tillåtelsen lämnas muntligen. Endast om viss form för fullmakten finnes föreskriven i lag, måste även tillåtelsen klädas i samma former. (Motiven.)

³ Dock kan denne, därest han t. ex. låtit fullmakten ligga lätt åtkomlig, på grund av den vårdslöshet, vartill han sålunda gjort sig skyldig, vara pliktig att till tredje man utgiva skadeersättning, vilken ju kan uppgå till samma belopp som det, vartill tredje man på grund av det avslutade rättsärendet skulle vara berättigad.

motiven velat utmärka, att det skall vara fråga om en handling, som åt varje behörig innehavare giver en självständig, av föregående innehavares förhållande till utlårdaren oberoende rätt. Detta är tydligen icke fallet med en fullmakt, ställd till innehavaren (eller till viss man eller order).¹

Genom själva befullmäktigandet blir fullmaktsgivaren visserligen icke förpliktad i förhållande till tredje man; först därigenom att en rättshandling företages på grund av fullmakten uppkommer ett rättsförhållande dem emellan. Att det sålunda — anføres i motiven — fordras ett ytterligare rättsfaktum för att det med fullmakten avsedda rättsförhållandet skall komma till stånd, hindrar emellertid icke, att själva befullmäktigandet karaktäriseras såsom en rättshandling. Det föreligger alltså i själva verket två rättshandlingar, en från fullmäktigens och en från fullmaktsgivarens sida, och de i 3 kap. avtalslagen givna bestämmelserna om rättshandlingars ogiltighet kunna därtör åberopas, icke blott då fullmäktigens rättshandling lider av någon där nämnd ogiltighetsgrund, utan jämväl då det är fullmakten, som av någon sådan anledning är ogiltig.

Nyss har framhållits, att avtal, som tredje man ingår med någon på grund av stulen fullmakt, icke kan göras gällande gent emot den, som undertecknat fullmakten. Härmed avsågs ju det fall, att fullmakten aldrig utgivits av dess undertecknare. Om emellertid en innehavarefullmakt verkligen utgivits men

¹ *Almén*; anf. arb. sid. 207 not 7, yttrade härom: "Fullmakten grundar ju icke någon rätt för fullmäktigen utan är en till tredje man riktad viljeförklaring, och detta i lika hög grad, när fullmäktigens namn är utsatt i fullmaktshandlingen, som när denna lyder å innehavaren. Såsom utmärkande för skriftlig fullmakt angives i § 16, att fullmakten skall innefattas i en skriftlig handling, som *utgives* till fullmäktigen för att av honom innehavas och företes för tredje man. Skulle en sådan fullmaktshandling aldrig hava utgivits av den, som undertecknat handlingen, utan hava från honom stulits eller annorledes obehörigen åtkommit och sedermera hava kommit i godtroende innehavares hand, lärers densamma icke därför att den är ställd till innehavaren kunna göras gällande mot utställaren. Säkert är, att man icke med stadgandet i förevarande paragraf haft för avsikt att i fråga om fullmaktshandlingar göra någon ändring i hittillsvarande rätt. Med denna överensstämmer säkerligen icke att tillerkänna giltighet åt en fullmakts-handling, som aldrig blivit utgiven."

Jfr *Trygger*; anf. arb. sid. 169. Av annan mening *Lamm* i *Svensk juristtidning* 1920 sid. 82.

sedermåra obehörigen frånhånts fullmåktigen, uppkommer frågan, huruvida godtroende tredje man, som inlåter sig med fullmaktens innehavare, kan vara skyddad. Denna fråga är icke besvarad av lagen. Med den allmåna råttsuppfattningen torde dock överensstämman att i dylikt fall gynna tredje man framför den, som utfärdat en fullmakt av ifrågavarande riskabla innehåll.¹

Det gamla stadgandet om löpande skuldebrev i 10 § 2 mom. P. U. L. ansågs icke vara tillåmpligt å fullmakter.² Om någon medelst våld eller svek förmåtts att utgåva (innehavare) fullmakt, var följaktligen den rättshandling, som fullmaktens innehavare företog å fullmaktsunderstecknarens vägnar, alltid utan bindande verkan för denne. Håri har nu avtalslagen gjort ändring; tredje man i god tro åtnjuter skydd,³ dock icke i fråga om tvång, utövat genom våld å person eller genom hot, som innebär trångande fara.⁴

Har någon på grund av fullmakt ingått ett råttsårende med tredje man, så uppkommer därigenom icke något obligatoriskt förhållande dem emellan; råttsårendet är att betrakta som om det ingåtts av fullmaktsgivaren själv, i följd varav de därav uppkommande rättigheter och skyldigheter åro hans och icke fullmåktigen. Genom fullmåktigen råttshandling blir — såsom i 10 § till en början framhålles — fullmaktsgivaren omedelbart berättigad och förpliktad i förhållande till tredje man.

Hårvåd måste dock förutsåttas, att fullmåktigen icke gått vidare ån honom varit betrott d. v. s. att han, såsom lagen uttrycker det, hållit sig inom fullmaktens grånsar.

Når det gäller råttshandlingar inom förmågenhetsråttsens område — yttras i motiven — år en fullmaktsgivare oförhindrad att, inom grånsarna för sin råttsliga handlingsförmåga, utrusta sin fullmåktig med huru vidstråckt befågenhet som helst. I verkligheten förekommer dock nåppeligen, att en fullmakt

¹ Se *Hassler*; anf. arb. sid. 27.

² Se "Handelsbalken" VII sid. 1366.

³ Se 29 och 30 §§.

⁴ Se 28 §.

meddelas utan någon som helst begränsning.¹ En sådan fullmakt skulle innebära, att fullmäktigen bemyndigades att för beständigt och i alla hänseenden handla för fullmaktsgivarens räkning i hans förmögenhetsrättsliga förhållanden. För att ej giva fullmäktigen större handlingsfrihet än nödigt är plägar fullmaktsgivaren i fullmakten intaga vissa begränsningar av den behörighet, som skall tillkomma fullmäktigen. Ibland giver fullmakten endast behörighet att företaga en viss bestämd rättshandling, ibland är fullmakten vida mer omfattande men inskränkes till att gälla viss tid, viss plats, visst slag av rättshandlingar o. s. v. Företager fullmäktigen icke annat eller mera än han i kraft av fullmakten äger göra, säges han handla inom fullmaktens gränser, vare sig dessa äro dragna snävare eller vidare.

Företager fullmäktigen en rättshandling, som faller utom fullmaktens gränser, d. v. s. icke handlar i överensstämmelse med huvudmannens vilja, sådan den i *fullmakten* blivit uttalad, kan rättshandlingen icke göras gällande mot huvudmannen.² Fallet är tydligtvis att likställa med det fall, då en person handlar som fullmäktig för en annan utan att äga någon fullmakt alls.

Om en person bemyndigar en annan att till visst, i fullmakten angivet minimipris försälja en sak, men fullmäktigen sedermera försäljer den under det fastställda minimipriset, är följaktligen huvudmannen icke i någon mån bunden av avtalet. Att köparen sedermera, när huvudmannen vägrat godkännande, förklarar sig villig att betala i enlighet med fullmakten, förändrar icke rättsställningen.

¹ Detta yttrande lär få tillskrivas bristande erfarenhet. Under min tings-
tjänstgöring [på Öland] var jag i tillfälle att se åtskilliga dylika fullmakter, ut-
färdade av personer före avresa till Amerika. Jfr vad ovan i texten yttrats om
generalfullmakter.

² Vid bedömande av frågan, huruvida ett överskridande av fullmakten ägt
rum, har man att taga hänsyn icke allenast till vad huvudmannen verkligen sagt
utan även till vad han kan anses hava menat. Har han emellertid uttryckt sig
dunkelt, så bör han framför tredje man bära följderna av det missförstånd å
tredje mans sida, som av denna hans vårdslöshet kan uppstå.

Ang. tolkning av fullmakt i övrigt se sid. 228 här ovan.

Enahanda blir förhållandet, därest en person, som fått fullmakt att inköpa en sak, överskrider fullmakten; om fullmäktigen avtalar om högre pris eller om andra villkor i övrigt än de i fullmakten angivna, kan huvudmannen göra sig helt fri från avtalet. Att säljaren sedermera godkänner nämnda villkor, är utan betydelse.

Enligt en inom doktrinen gängse åsikt¹ är emellertid, om fullmäktigen vid avslutande av ett rättsärende med tredje man blott i vissa enstaka punkter överskridit fullmakten, och tredje man sedermera gör eftergifter i de punkter, som överskridits, huvudmannen bunden av rättsärendet. Häremot har dock med rätta anmärkts, att ett rättsärende, som en fullmäktig avslutar på andra villkor än fullmakten bestämmer, ju i och för sig är betydelselöst för huvudmannen; och saken kan icke förändras därigenom, att tredje man, sedan huvudmannen förklarat sig icke alls vilja reflektera å rättsärendet, gör de eftergifter, som äro erforderliga för detsammas överensstämmande med fullmakten.

Följande rättsfall är härutinnan av intresse.

F. Wallin, vilken gemensamt med N. H. Berg ägde en fastighet i Stockholm, gav Berg fullmakt att sälja densamma för 177,000 kr. På grund härav försålde Berg enligt köpekontrakt den 14 januari 1887 fastigheten till G. Flodman för nämnda summa. I köpekontraktet stadgades därjämte: "Det åt gatan vid egendomen felande staketet åtager sig köparen att själv uppföra mot ett överenskommet avdrag av 1,000 kr. från förenämnda köpesumma". På grund av denna bestämmelse vägrade Wallin att godkänna köpekontraktet, varefter Berg till Wallin försålde sin andel i fastigheten. Flodman instämde Wallin med yrkande om skyldighet för honom att fullgöra köpekontraktet. Sedan Flodman under rättegången avstått från utfästa avdraget å 1,000 kr. såsom ersättning för felande staket, yttrade underrätten, att enär uti det i saken åberopade, den 14 januari 1887 dagtecknade köpekontrakt, varigenom Berg för egen del och såsom ombud för Wallin till Flodman mot en köpeskillning av 177,000 kr. försålt ifrågavarande fasta egendom, Berg medgivit ett avdrag å betingade köpeskillningen av 1,000 kr. mot det att köparen själv uppförde ett vid fastigheten åt gatan felande staket; men den av Wallin för Berg utfärdade och av denne vid kontraktets underskrivande förevisade fullmakt att mot förstnämnda belopp försälja fastigheten icke innefattade bemyndigande att å Wallins vägnar

¹ Se t. ex. *Almén*; anf. arb. sid. 63 not 5.

medgiva omförmälda avdrag å köpeskillingen, vadan Berg vid kontraktets upprättande måste anses hava gått utom sin befogenhet såsom ombud, och samma kontrakt förty ej varit för Wallin bindande, samt Flodman ej emot Wallins bestridande visat, att Wallin sedermera godkänt kontraktet, kunde Flodmans i saken förda talan om detsammas fullgörande icke bifallas. — Hovrätten utlät sig däremot i dom, att emedan genom vad i saken förekommit vore utrett, att Berg dels för egen del och dels såsom ombud för Wallin enligt en av denne utfärdad, i saken företedd fullmakt undertecknat den avhandling, genom vilken Berg och Wallin till Flodman försålt ifrågavarande fastighet; ty och som enligt samma avhandling den överenskomna köpeskillingen, på sätt i fullmakten förutsattes, förklarats utgöra 177,000 kr., samt den omständigheten, att vid jämförelse emellan fullmaktens innehåll och köpevillkoren Berg till äventyrs överträtt sin befogenhet såsom Wallins ombud därutinnan, att han av uppgiven anledning medgivit ett avdrag av 1,000 kr. å förenämnda köpesumma, ej kunde grunda rätt för Wallin att undandraga sig uppfyllande av köpeavhandlingens bestämmelser i övrigt; alltså och då Flodman förklarat sig avstå från förenämnda till hans fördel gjorda medgivande beträffande köpeskillingens likviderande, förklarades Wallin vara bunden av det träffade köpeavtalet. — På hemställan av nedre revisionen prövade emellertid Kungl. Maj:t rättvist att, med ändring av hovrättens dom, fastställa underrättens beslut. (Nytt jur. arkiv 1890 sid. 389.)

Ehuru överskridande ägt rum, kan naturligen huvudmannen godkänna (ratihabera) rättshandlingen med den påföljd, att denna får samma rättsverkningar, som den skulle haft, om den företagits på grund av behörig fullmakt.¹ Tredje man kan

¹ Godkännandet behöver icke vara uttryckligt.

Emedan Malmborg, som medgivit, att Risell (hans förutvarande rättare) under sin fleråriga tjänstetid vid egendomen Änväga haft uppdrag att å Malmborgs vägnar inköpa kreatur, jämväl vidgått riktigheten av tre i målet åberopade intyg därom, att ifrågavarande å auktion av Risell inropade ett par oxar och en tjur blivit dagen efter auktionen förda till Änväga och där insatta bland gårdens kreatur, ävensom att sedermera oxarna två dagar efter auktionen men tjuren, först efter det den omkring nio månader begagnats vid Änväga, blivit för Malmborgs räkning försålda och att Malmborg själv uppburit hela köpeskillingen för tjuren och en del därav för oxarna; ty och enär vid dessa förhållanden, om han än icke lämnat Risell särskilt uppdrag att vid auktionen inropa oxarna och tjuren, likväl måste anses hava godkänt inropen såsom verkställda å hans vägnar och följaktligen vore skyldig att för betalningen av desamma ansvara, förpliktades Malmborg att utgiva det belopp, varför oxarna och tjuren blivit å auktionen inropade. (Nytt jur. arkiv. 1877 sid. 268.) Malmborg hade i målet förnekat, att han givit Risell bemyndigande att på kredit inköpa några kreatur. Risell hade erhållit 2 å 3,000 kr. till kontanta inköp; och han hade även i avgiven redovisning upptagit ifrågavarande kreatur såsom kontant inköpta.

Köersner; anf. arb. sid. 28 not 2, synes anse förhållandet i detta rättsfall

icke undandraga sig de förpliktelser, han åtagit sig, därest huvudmannen inom skälig tid lämnar godkännande.¹

Understundom kan ju inträffa, att fullmäktigen företager rättshandlingen på för huvudmannen gynnsammare villkor, än i fullmakten förutsatts. När så uppenbarligen finnes vara förhållandet, måste huvudmannens vägran att på grund av överskridandet godkänna rättshandlingen anses vara av chikanös karaktär och följaktligen lämnas utan avseende.

Trots fullmaktens överskridande kan av fullmäktigen företagen rättshandling också bliva gällande mot huvudmannen på grund av stadgandet i handelsbalken 18 kap. 3 § andra punkten, där det heter, att huvudmannen är saklös i allt vad syssloman utom hans ombud och vilja av annat lånt eller med någon slutit haver, *utan det visas, att det honom till nytta använt är.*

Tillämpningen av detta stadgande² förutsätter, att nyttan skall vara alldeles klar; det är icke tillfyllest, att rättsärendet såsom sådant varit för huvudmannen fördelaktigt. Denne är bunden allenast, om och i den mån³ han verkligen blivit riktad.

innebära ställningsfullmakt, och *Almén*; anf. arb. sid. 71 not 31, åberopar rättsfallet såsom bevis på att praxis i stället för ställningsfullmakt, (för vars innebörd man kanske icke alltid haft klar blick), "sökte reda sig med ratihabitionssynpunkten."

Enligt min mening förelåg emellertid alls ingen ställningsfullmakt. Det finnes nämligen ingen sedvänja, enligt vilken en rättare äger ingå avtal på husbondens kredit.

Om åter en rättare upprepade gånger gjort så utan anmärkning från husbondens sida, kan, i enlighet med vad förut framhållits, i en sådan husbondens passivitet ligga en fullmakt att även för framtiden för husbondens räkning göra inköp på kredit.

¹ Insåg tredje man, att erforderlig fullmakt ej förefanns, måste ett avtal mellan honom och fullmäktigen anses vara ingånget under förutsättning, att åt den uppgivne huvudmannen skall lämnas tillfälle att godkänna detsamma.

Om däremot tredje man antog, att den uppgivne fullmäktigen handlade på grund av behörig fullmakt, är han berättigad att draga sig från avtalet, så snart han får kännedom därom, att den, i vars namn fullmäktigen uppträdde, icke är bunden av detsamma. Skulle emellertid huvudmannens godkännande komma tredje man till handa, innan han hunnit draga sig tillbaka, så blir avtalet däri-genom för honom bindande. Se *Almén*; anf. arb. sid. 126 not 4 jämte motiven ävensom "Handelsbalken" VII sid. 1365.

² Stadgandet gäller även i sådana fall, då någon utan stöd av fullmakt företagit en rättshandling i annans namn.

³ I lagkommitténs förslag tillades icke någon betydelse åt den omständigheten, huruvida huvudmannen blivit riktad genom ett rättsärende, som sysslo-

Handlanden C. G. Sundborg yrkade efter stämning å förre hyrkusken P. F. Hellstens boskilda hustru, handelsidkerskan B. L. Hellsten, åläggande för henne att utgiva betalning för varor, som Sundborg till henne utborgat. — Hustru Hellsten bestred kravet på den grund, att hon varken bekommit eller rekvirerat ifrågavarande varor. Mannen Hellsten, som förestått hustruns handelsrörelse, hade själv för egen räkning rekvirerat varorna utan hustruns uppdrag eller medgivande. — Sedan Sundborg genmält, att varorna kommit handelsrörelsen till godo, och underrätten av anförda or-

mannen med överskridande av fullmakten avslutat med tredje man. Lagkommittén stadgade nämligen allenast: "Huvudmannen svare till allt vad syssloman efter fullmakt gör och med annan sluter. Går syssloman vidare, än honom betrott är; rätte själv upp all skada; och vare huvudman saklös, i allt vad syssloman, utöver fullmakten, eller eljest utan hans samtycke, med någon slutit haver" (14 kap. 7 §). Stadgandet motiverades sålunda: "I avseende på vidden av huvudmanns förbindelse att uppfylla eller erkänna, vad syssloman slutit, bör fullmakten, eller det samtycke, huvudmannen kan visas hava till åtgärden lämnat, vara enda grunden för bedömandet av de stridigheter, som kunna uppstå. Kommittén har därför funnit betänkligt att bibehålla lagens förra stadgande, det giltigheten av vad syssloman, utöver fullmakten, tillgjort skulle få bero av den nytta, som därigenom kunde vara huvudmannen beredd, helst detta stadgande kan leda till en godtycklig och osäker prövning."

Lagberedningen gav emellertid åt stadgandet följande lydelse: "Huvudman svare till allt vad syssloman efter fullmakt gör och med annan sluter. Går syssloman vidare, än honom betrott är, rätte själv upp skadan, och vare huvudman saklös i allt vad syssloman utöver fullmakten, eller eljest utan hans samtycke, med någon slutit, så framt det ej visas hava till huvudmannens nytta skett: i ty fall må han ej draga sig undan att gottgöra vad emot den nytta svarar." (8 §.)

Ur motiven:

"En känd och tvivelsutan riktig rättsregel bjuder, att ingen må rikta sig genom annans skada. Emot denna regel skulle strida, att sedan en syssloman, utöver sitt uppdrag, avhandlat med annan person, i huvudmannens namn, och låtit nyttan därav komma huvudmannen till godo, denne icke desto mindre bleve befriad från all ansvarighet i följd av samma avhandling. Till en sådan ovillkorlig saklöshet för huvudmannen kunde redaktionen av 7 § i lagkommitténs förslag giva anledning, särdeles om den sammanhålles med 3 § i 18 kap. handelsbalken av 1734 års lag, där stadgandet, att huvudmannen skall i det omförmälta fallet vara saklös, finnes inskränkt genom tillägget, *utan det visas att det honom till nytta använt är*; men efter ordalydelsen av denna inskränkning skulle man åter kunna komma till den motsatta ytterlighet, att ett av syssloman, utöver fullmakt eller samtycke, ingånget avtal, i anförda fall, bleve för huvudmannen i förhållande till den, som med sysslomannen sig inlåtit, lika bindande, som om det skett enligt fullmakt, evad nyttan, som huvudmannen därav haft, varit betydlig eller ringa, vilket svårligen kunde försvaras ur rättvisans synpunkt, då huvudmannen till äventyrs, just för att utestänga sysslomannen från möjligheten att, å hans vägnar, avsluta dylika avtal, begränsat uppdraget. Det skäligen synes vara, att huvudmannen betraktas så, som hade han ej givit någon fullmakt och att förty hans ansvarighet inskränkes till gottgörelse av den nytta, han njutit. I sådant syfte har beredningen ändrat lagkommitténs 7 §, som i nya förslaget är den 8." Jfr *Serlachius* i *Tidskrift för Retsvidenskab* 1903 sid. 148, 168—170, 173—174. Se ock *Almén*; anf. arb. sid. 140.

saker ålagt hustru Hellsten betalningsskyldighet, yttrade hovrätten i dom, att då Sundborg icke styrkt, att hustru Hellsten eller annan efter hennes uppdrag rekvirerat nämnda varor, eller att hustru Hellsten, vilken redan innan hon anmält sig idka handel vunnit boskillnad, samma varor bekommit, funne hovrätten, med ändring av underrättens beslut, Sundborgs käromål icke kunna bifallas. — Kungl. Maj:t ålade emellertid på nedre revisionens hemställan, i likhet med underrätten, hustru Hellsten betalningsskyldighet, enär genom vad i saken förekommit måste anses ådagalagt, att, sedan ifrågavarande varor av hustru Hellstens man, som förestått den av henne idkade handelsrörelse, för denna handel blivit hos Sundborg rekviderade, varorna kommit hustru Hellstens handelsrörelse till godo, samt hustru Hellsten, även om det bekomna godset, på sätt hon invänt, rekviderats utan hennes uppdrag, dock vid ovanberörda förhållande vore, jämlikt 18 kap. 3 § H. B., för betalning därav ansvarig. (Nytt jur. arkiv 1881 sid. 279.)¹

För ifrågavarande stadgandes tillämpning har vidare uppställts den fordran, att tredje man varit i god tro.

Hustru Ulrika Nordström, vilken i Torshälla drev bagerirörelse under firma "Torshälla nya bageri", hade till föreståndare för rörelsen antagit Carl Asp. Denne rekvirerade för bageriets räkning från G. Askerblom, G. A. Kindgren och K. J. Westerlund åtskilliga varor, vilka i bageriet förbrukades och sålunda kommo hustru Nordström till godo. H. Ramstedt, såsom efter överlåtelse innehavare av Askerbloms, Kindgrens och Westerlunds rätt, instämde hustru Nordström ävensom hennes man, vilken iklätt sig ansvarighet för de förbindelser, som hustrun i och för ifrågavarande rörelse kunde komma att ingå, med yrkande om åläggande för makarne Nordström att betala varorna. Makarne Nordström genmälde, att Asp ej ägt rätt att för firman rekquirera varor. — Sedan underrätten på anförda skäl ogillat käromålet, fastställde hovrätten i dom det slut, vartill underrätten kommit, enär det mot makarne Nordströms bestridande ej blivit styrkt, att Asp haft bemyndigande av makarne att för berörda firma på kredit anskaffa varorna och således ägt att för densamma åsamka makarne betalningsansvar. — Nedre revisionen hemställde, att hovrättens dom måtte fastställas. Kung. Maj:t utlät sig emellertid, att emedan ifrågavarande, av Asp rekvirerade varor kommit bagerirörelsen till godo, samt vid sådant förhållande och då anledning ej förekomme till annat antagande, än att Askerblom, Kindgren och Westerlund vid varornas utborgande handlat i god tro, hustru Nordström jämlikt 18 kap. 3 § H. B. vore för betalning av de från dem bekomna varor ansvarig; alltså prövade Kungl. Maj:t, med ändring av

¹ Jfr Nytt jur. arkiv 1874 sid. 449, 1906 not A n:r 218 o. sid. 457 samt 1908 sid. 507. Se ock 1912 sid. 259.

domstolarnes beslut, lagligt ålägga makarne Nordström betalningsskyldighet. Två justitieråd instämde häri, enär varorna kommit bagerirörelsen till godo samt hustru Nordström vid sådant förhållande, även om rekvisition av varorna ägt rum utan hennes uppdrag eller samtycke, jämlikt 18 kap. 3 § H. B. vore för varornas betalning ansvarig. Två justitieråd biföllo nedre revisionens hemställan. (Nytt jur. arkiv 1901 sid. 453.)

Utan tvivel har den mening, som sålunda kräver god tro¹ hos tredje man, visst skäl för sig, när den av tredje man lämnade prestationen använts för huvudmannens räkning utan hans vetskap. Huvudmannens ekonomiska beräkningar skulle kullkastas, därest han efter en längre tids förlopp nödgades betala en skuld, om vars tillvaro han svävat i okunnighet. Tredje man åter, som handlat i ond tro, kan icke anses hava berättigat anspråk på misskund, i händelse förlust därav uppstår.

Tydligen spelar emellertid den goda tron ingen roll, när prestationen lämnats till huvudmannen personligen. Om t. ex. fullmäktigen med överskridande av sin fullmakt av tredje man upplånat medel, vilka mottagits och använts av huvudmannen själv, har denne därigenom (tyst) ratihaberat försträkningsavtalet och är följaktligen betalningsskyldig alldeles som om han själv ingått detsamma. Det är utan betydelse, om medlen verkligen användas till huvudmannens nytta eller av honom bortspekuleras.

Lika tydligt är även, att huvudmannen icke äger tillgodogöra sig en i behåll varande, av tredje man lämnad prestation (t. ex. en av fullmäktigen med överskridande av fullmakten inköpt häst), med mindre han fullgör de villkor, som fullmäktigen å hans vägnar avtalat med tredje man.

Huvudmannen har nämligen icke någon annan rätt till hästen än den, som kan grundas på det av fullmäktigen förmedlade köpavtalet. Man äger icke åberopa sig på ett avtal, som man icke i dess helhet vill godkänna.

¹ *Almén*; anf. arb. sid. 141, synes icke ansluta sig till denna mening. Han nämner ej alls något om god tro i detta sammanhang. Jfr *Chydenius*; Finsk kontraktsrätt II sid. 262, *Lamm* i Svensk juristtidning 1920 sid. 85 samt "Juridiska skrifter" VI sid. 186.

Om någon med överskridande av innehavande fullmakt (eller utan fullmakt) till tredje man säljer en huvudmannens vara, så är tredje man, därest han förfogat över densamma, ändå han varit i god tro, skyldig att utgiva betalning till huvudmannen utan avseende å de villkor angående betalningstiden m. m., som vid köpet betingats.

Sedan emellan F. Jungbeck, såsom förvaltare vid Bruzaholms fabriksaktiebolags egendom Bruzaholm, samt inspektoren vid Sunds bruk A. J. Ydrén slutits avtal därom, att från bruket skulle vid Bruzaholm för bolagets räkning levereras 1,500 ctr tackjärn till pris 3 rdr 80 öre ctrn att av bolaget betalas tre månader efter fullgjord leverans, samt i anledning härav 950 ctr 46 skålp. tackjärn blivit levererade, instämde ägaren av Sunds bruk, E. Larsson, Jungbeck med yrkande om åläggande för honom att utgiva 3,611 rdr 75 öre, utgörande betalning för det sålunda levererade järnet. Jungbeck bestred betalningsskyldighet förr än hela överenskomna partiet järn blivit levererat. Larsson anmärkte, att Ydrén varken i allmänhet, i sin egenskap av inspektor vid bruket, vore berättigad att på egen hand försälja brukets tillverkningar, ej heller blivit av Larsson bemyndigad att med Jungbeck ingå ifrågavarande avtal, samt att Larsson, sedan han fått kännedom om avtalet och den på grund därav verkställda leveransen, förbjudit Ydrén att med leveransen fortsätta. — Underrätten yttrade, att då ostridigt vore, att Jungbeck för bolagets räkning mottagit omstämda parti järn, funne underrätten, utan avseende å Jungbecks invändning därom, att hela det av Jungbeck rekvirerade partiet icke blivit levererat, skäligt förplikta Jungbeck att utgiva fordrade beloppet. — Hovrätten utlät sig däremot i dom, att emedan det tackjärnsparti, för vilket Larsson fordrat betalning, blivit till Jungbeck levererat på grund av avtal emellan honom och Ydrén, samt vid sådant förhållande Jungbeck måste vara berättigad tillgodonjuta de vid sagda avtal bestämda betalningsvillkoren; ty och som ostridigt vore, såväl att enligt samma avtal likvid skolat av Jungbeck erläggas först tre månader efter det leveransen av hela överenskomna partiet tackjärn, 1,500 ctr blivit fullbordad, som ock att denna leverans ännu icke blivit till Jungbeck fullgjord; alltså förklarade hovrätten, med upphävande av underrättens beslut, Larssons ifrågavarande krav, såsom för tidigt väckt, för närvarande icke kunna bifallas. — På nedre revisionens hemställan upphävde emellertid Kungl. Maj:t hovrättens dom och fastställde underrättens beslut. (Nytt jur. arkiv 1874 sid. 45.)

Tredje man har gent emot huvudmannen bevisskyldigheten i fråga om fullmaktens såväl tillvaro som innehåll. Han äger emellertid anspråk på att i rättegången härutinnan erhålla bistånd av fullmäktigen.

För att fullmakten skall medföra den i första stycket av förevarande paragraf angivna verkan förutsättes vidare, att fullmäktigens rättshandling företages i fullmaktsgivarens namn. I danska motiven yttras härom följande: Paa den Omstendighed, om Mellemmanden har handlet i en andens Navn eller i eget Navn, beror jo Sondringen mellem Fuldmægtig og Kommissionær, for hvilken sidste det er Særkendet, at han handler "i eget Navn", saa at ham selv forpliktes som Part overfor Tredjemand. Med Hensyn til hvad der forstaas ved, at en Mellemmand handler i en andens Navn, giver Utkastet ingen Avgørelse. Man har i saa Henseende henholdt sig til den almindelige Opfattelse. Saaframt Mellemmanden optræder saaledes, at Medkontrahenten maa faa den Forestilling, at Retshandelen skal stifte et Retsforhold mellem ham og den Person, for hvis Regning Mellemmanden handler, saa at det er til denne, Tredjemand maa holde sig, naar han vil gøre sine Rettigheder efter Retshandelen gældende, har den paa gældene utvivlsomt handlet i en andens Navn. Saaframt Mellemmanden derimod ikke ved sin Optræden har tilkendegivet, hvorvidt det har været hans Mening at han selv eller en anden skulde være Part i Forholdet, maa Formodningen være for, at han har handlet i eget Navn, saaledes at han selv bindes ved Aftalen. Dog vil man i Tilfælde, hvor Tredjemand ikke ved Retshandelens Indgaaelse kan antages at lægge nogen Vægt paa Mellemmandens Person, men kun har ønsket at komme i Retsforhold til den, paa hvis Vegne Retshandelen indgaas, ligegyldig om denne er den Person, med hvem han direkt forhandler, eller en bag ved denne staaende Mandant, betragte Mellemmanden som optrædende i Bemyndigerns Navn. Dette er f. Exs. Tilfældet med den Kunde, som køber en Vare i Butikken av Butikssvenden.¹

¹ Sysslande för annans räkning men i eget namn föreligger bland annat vid kommission. I vissa avseenden kunna kommissionärens rättshandlingar medföra rättsverkningar direkt mellan huvudmannen och tredje man. När t. ex. kommissionären säljer eller köper gods för sin huvudmans räkning, övergår äganderätten till godset direkt från huvudmannen till tredje man, resp. från tredje man till huvudmannen. Detta har föranlett vissa författare att påstå, att även kommissionären skulle hava viss begränsad fullmakt. Detta överensstämmer dock varken

Uppkommer tvist därom, huruvida den, som företagit en rättshandling, därvid handlat i eget eller i annans namn, synes han böra hava bevisbördan¹ för att han icke handlat i eget namn. Presumtionen måste anses tala för att den, som företager en rättshandling, gör detta i eget namn.

med rådande rättsuppfattning i vårt land eller med den nya lagens språkbruk. Det rättsförhållande, som genom kommissionärens rättshandling grundlägges, är ingalunda av samma omedelbara beskaffenhet som det, till vilket en i huvudmannens namn företagen rättshandling giver upphov; även om vissa rättigheter kunna av kommissionärens huvudman förvärfvas direkt från tredje man och vice versa, kräves dock i allmänhet för deras realiserande kommissionärens medverkan i en eller annan form. (Motiven.)

¹ Byggmästaren J. Sandström instämde professorn vid veterinärinstitutet i Stockholm J. G. H. Kinberg samt anförde: Sandström hade jämte byggmästaren H. Petersson, efter anmodan av Kinberg, under september 1873 verkställt uppmätning och värdering av en institutets fastighet. På grund härav yrkades åläggande för Kinberg att till Sandström, vilken jämväl vore innehavare av Peterssons rätt, såsom ersättning för berörda uppmättnings- och värderingsarbete utgiva 400 rdr. — Kinberg genmälde: I sin egenskap av t. f. föreståndare för institutet hade han hos Sandström och Petersson anhållit om värdering av ifrågavarande egendom, därvid Kinberg uttryckligen tillkännagivit, att arbetet skulle utföras för institutets räkning, vadan han ej hade personlig betalningsskyldighet. I allt fall innefattade hans uppdrag till byggmästarna icke att uppmäta tomterna och byggnaderna utan allenast att värdera desamma. — Sedan underrätten på anförda skäl ogillat käromålet, utlät sig hovrätten i dom, att som Kinberg, vilken medgivit, att han anmodat Sandström och Petersson att verkställa ifrågavarande värdering, icke emot Sandströms bestridande styrkt, att han därvid uttryckligen tillkännagivit, att arbetet skulle ske för direktionens vid veterinärinstitutets räkning eller att uppmätning av tomterna och byggnaderna icke finge ske, samt det icke, emot vad i saken förekommit, kunde antagas, att den av Sandström och Petersson verkställda uppmätning varit för värderingens ordentliga utförande obehövlig; alltså och då, med avseende å det sätt, varpå värderingen blivit verkställd, det av Sandström fordrade arvodet ej vore oskäligt, förpliktades Kinberg att till Sandström, vilken visat sig vara innehavare jämväl av Peterssons rätt, genast utgiva fordrade 400 rdr. — På nedre revisionens hemställan utlät sig Kungl. Maj:t, att enär Kinberg, som medgivit, att han anmodat Sandström och Petersson att verkställa ifrågavarande värdering, icke styrkt, att han därvid tillkännagivit, det arbetet skulle ske för direktionens vid veterinärinstitutets räkning; men med avseende å beskaffenheten av det över samma värdering upprättade, handlingarna bilagda instrument, det icke kunde emot Kinbergs bestridande antagas, att egendomen tillhörande tomter och byggnader blivit till ledning för värderingen uppmätta, prövade Kungl. Maj:t rättvist att i så måtto ändra hovrättens dom, att Sandström, såsom jämväl innehavare av Peterssons rätt, förklarades berättigad att allenast för det arbete, som varit förenat med egendomens värderande utan att mätning därvid ägt rum, av Kinberg erhålla gottgörelse med belopp, som i brist av åsämjande finge bestämmas av tre gode män, av vilka parterna utsåge vardera en och de sålunda valde den tredje, den av parterna, som med gode männens beslut ej åtnöjdes, obetaget att däremot efter befogenhet utföra talan. (Nytt jur. arkiv 1875 sid. 406.)

Om denna mening, såsom *Almén*¹ påstår, skulle innebära en omkastning av de vanliga reglerna angående bevisbördans fördelning, torde den i allt fall vara väl motiverad av vad den rättsliga samfärdsels krav härutinnan måste anses påkalla.²

Det har — yttras i danska motiven — været noget omtvistet, hvorvidt Fuldmægtigen er berettiget til at indgaa den paagældende Retshandel med sig selv, f. Exs. saaledes at ham selv køber den Ting, han skal sælge for Fuldmagtsgiverens Regning. Med hensyn til Kommissionærer er bestemt,³ at de ikke have Ret til Selvintræde, naar der ikke foreligger særlig Hjemmel herfor. De Grunde, der have ført til denne Bestemmelse, passe ogsaa paa Fuldmægtigen; heller ikke denne bør i Almindelighed have Ret til Selvintræde. Spørgsmaalet om en saadan Berettigelse for Mellemanden er imidlertid av saa ringe Betydning undenfor Kommissionsforholdet, at man ikke har fundet Anledning til at optage nogen Bestemmelse herom i nærværende Lovudkast for Fuldmægtigens Vedkommende.

Tydliggen givas även i fullmaktsförhållanden fall, där fullmäktigen i följd av fullmaktsgivarens medgivande eller allmänt skick och bruk måste anses berättigad till självinträde. Medgivandet behöver icke vara uttryckligt; ett tidigare fullmaktsförhållande emellan de ifrågavarande personerna kan exempelvis vara avgörande. Understundom kan ju ock av omständigheterna vid befullmäktigandet framgå, att det är huvudmannen likgiltigt, om fullmäktigen handlar i hans eller i eget namn, i vilket fall fullmäktigen har valfrihet.

¹ Se anf. arb. sid 65 not 12.

² Se *Trygger*; anf. arb. sid. 157 not 3, *Lassen*; anf. arb. § 23 not 4 och *Stang*; anf. arb. § 31 not 8. Jfr Nytt jur. arkiv 1881 not A n:r 186, 1896 sid. 49 och not A n:r 215, 1897 not A n:r 364, 1907 not A n:r 492, 1913 sid. 114 och 1914 sid. 318. Se ock Svensk juristtidning 1922 sid. 59 och 1923 sid. 153.

Den praktiska betydelsen av den meningsskiljaktighet, som härutinnan förefinnes, förringas — såsom *Almén* anmärker — "i hög grad därigenom, att kändan kan godtaga svarandens påstående om att hava handlat i den uppgivne huvudmannens namn. Därigenom vinner han den fördelen, att svaranden jämlikt 25 § måste styrka att han haft erforderlig fullmakt, så vida han vill undgå att ersätta kändan den skada, denne skulle lida därigenom, att rättshandlingen icke kan göras gällande mot den uppgivne huvudmannen."

³ Före kommissionslagens tillkomst var frågan omtvistad; se "Handelsbalken" VII sid. 1415 och följ.

När fullmakten föreligger i skriftlig form eller åtminstone i ett muntligt meddelande från fullmaktsgivaren direkt till tredje man, har denne däri — säges i motiven — både ett vittnesbörd om fullmaktens existens och ett gott rättesnöre för bedömande av gränserna för fullmäktigens behörighet. När däremot en person såsom grund för sin behörighet att företaga en rättshandling i annans namn åberopar, att den ställning han intager till denne förlänar honom dylik behörighet, är det svårare för tredje man att bedöma, huru härmed förhåller sig. I många dylika fall kan man emellertid av gängse skick och bruk hämta ledning för bedömande av den handlandes behörighet. Vid åtskilliga slag av anställning i annans tjänst är det nämligen så vanligt, att den anställde företager rättshandlingar med bindande verkan för sin husbonde eller principal, att den allmänna rättsuppfattningen utan vidare tillägger en person i dylik ställning behörighet att i den omfattning skick och bruk giva vid handen handla i husbondens eller principalens namn.¹ En tjänstflicka anses sålunda behörig

¹ S. af Sandeberg instämde handlanden J. Genberg i Sundsvall med påstående, att Genberg, vilken från bolaget Frisk & C:ni, vars rätt innehades utav af Sandeberg, bekommit 8 ctr krut, måtte åläggas att därför erlägga betalning. Genberg bestred, att han rekvirerat eller använt krutet; af Sandeberg åberopade ett å krutpartiet i Genbergs namn, av hans i Östersund anställda handelsbiträde Söderqvist utfärdat kvitto. Genberg medgav, att Söderqvist vid den tid, då han mottog krutpartiet, varit i Genbergs tjänst. — Underrätten yttrade, att enär Genberg icke gittat bestrida, att Söderqvist i egenskap av Genbergs handelsbiträde mottagit det krut, varför betalning fordrades, samt Genberg icke ens uppgivit, att betalning för detsamma blivit erlagd, förpliktades Genberg att utgiva omstämda beloppet. Hovrätten utlät sig däremot i dom, att som det icke blivit mot Genbergs bestridande ådagalagt, vare sig att han rekvirerat eller låtit för sin räkning rekvirera ifrågavarande 8 ctr krut, varå Söderqvist lämnat kvitto, eller att Söderqvist erhållit sådant uppdrag av Genberg, att på grund därav Söderqvist varit behörig att å Genbergs vägnar mottaga berörda parti krut, ogillade hovrätten, med ändring av underrättens beslut, af Sandebergs talan. — Nedre revisionen hemställde om fastställande av hovrättens dom. Men Kungl. Maj:t yttrade, att emedan Söderqvist, vilken i Genbergs namn utfärdat kvitto å 8 ctr krut, som blivit av Frisk & C:ni avsända till Genberg till Östersund, då ostridigt varit anställd såsom föreståndare för den av Genberg i Östersund idkade handelsrörelse, samt Genberg, vilken vid slikt förhållande måste anses ansvarig för den emottagna varan, icke ens uppgivit, att betalning därför blivit erlagd, upphävde Kungl. Maj:t hovrättens dom och fastställde underrättens beslut. (Nytt jur. arkiv 1874 sid. 319.)

Handlanden J. Komstadius instämde Ersviks aktiebolag samt anförde: På anmodan av bolagets inspektör Andersson hade Komstadius till personer, som

att företaga smärre inköp för husbondens hushåll, ett butiksbiträde äger rätt att sälja de varor, som finnas i den butik, där biträdet är anställt. Även en person, som icke är anställd i annans tjänst, kan på grund av den ställning han intager i förhållande till den andre enligt rådande rättsuppfattning vara behörig att handla å dennes vägnar. Så t. ex. lär en vice värd i denna sin egenskap vara behörig att ombesörja smärre reparationer å den fastighet han är satt att tillse. Av stadgandet i förevarande paragrafs andra stycke blir — yttras vidare i motiven — en följd, att när en person vill på grund av den ställning han intager till en annan i dennes namn företaga en rättshandling gent emot tredje man, hänsyn allenast behöver tagas därtill, om en rättshandling av det slag, varom fråga är, enligt lag eller sedvänja får företagas av en person i hans ställning;¹ det är således icke nödigt, att den handlande i det föreliggande fallet varit gent emot sin huvudman befogad att företaga den ifrågavarande rättshandlingen.²

hos bolaget haft anställning med kolningsarbete, utlämnat varor och penningar, uppgående enligt räkning till 4,023 kr. 48 öre, varav Komstadius bekommit allenast 2,899 kr. 52 öre; och yrkades på grund härav åläggande för bolaget att gälda skillnaden 1,123 kr. 96 öre. I saken företeddes en av bolaget för Andersson utfärdad fullmakt "att såsom bolagets ombud i Adalarne för bolagets räkning avsluta köp av skogar och timmer samt att för övrigt uti allt, som rörde bolagets Ådalsaffärer, föra bolagets talan och dess rätt bevaka". Sedan underrätten på anförda skäl ogillat käromålet, utlät sig däremot hovrätten i dom, som på hemställan av nedre revisionen fastställdes av Kungl. Maj:t, att enär genom den i saken förebragta utredning måste anses ådagalagt, att Komstadius till personer, som hos bolaget haft anställning med kolningsarbete, utlämnat varor och penningar till de i omstämda räkningen angivna belopp, tillhopa 4,023 kr. 48 öre, ävensom att sådant skett dels enligt skriftliga anvisningar, utfärdade av bolagets inspektor Andersson eller på dennes anmodan av en bokhållare, dels ock till följd av muntligt bemyndigande från Andersson; ty och som, med hänsyn såväl till Anderssons nämnda befattning som ock till innehållet i den företedda fullmakten, bolaget vore pliktigt gottgöra Komstadius hans berörda utlägg; alltså och då, så vitt visats, Komstadius icke därför bekommit gottgörelse med högre belopp än han uppgivit, eller 2,899 kr. 52 öre, förpliktade hovrätten, med ändring av underrättens beslut, bolaget att mot kvitto till Komstadius utgiva 1,123 kr. 96 öre. (Nytt jur. arkiv 1899 sid. 87.)

Se ock Nytt jur. arkiv 1908 sid. 47, 1910 not A n:r 488 och 1912 not A n:r 563. Jfr 1876 sid. 131 samt 1915 not A n:ris 2 och 24. Observera även sid. 242 not 1 här ovan samt sid. 253 not 1 och 2 här nedan.

¹ En inspektor har behörighet att sälja enstaka kreatur men icke på en gång hela besättningen.

² Om tredje man haft eller bort hava sig bekant, att den handlande av sin huvudman tillsagts att icke företaga rättshandlingen, gälla emellertid andra regler; se 11 §.

Stadgandets huvudsakliga betydelse ligger just däri, att tredje man icke behöver efterforska, huruvida huvudmannen i det särskilda fallet inskränkt fullmäktigens befogenhet, utan allenast har att hålla sig till det yttre förhållandet, att denne intager en ställning,¹ som enligt gängse uppfattning² förlämnar makt att sluta avtal eller företaga rättshandlingar av det slag, varom fråga är.³

Om en köpare av löst gods före köpets avslutande haft kännedom om att godset har vissa dåliga egenskaper, och han ändå ingått avtalet, så har han köpt godset med dessa egenskaper och kan följaktligen icke sedermera i anledning av desamma rygga köpet eller i övrigt mot säljaren framställa något anspråk. Att fullmäktig, som köparen använt för godsets inköpande, saknar dylik kännedom, förändrar naturligen icke köparens rättsställning. Av vikt är emellertid att inskräpa, hurusom förhållandet blir enahanda, därest fullmäktigen haft men huvudmannen saknat kännedom om godsets beskaffenhet. Motsvarande regel gäller jämväl i avseende å andra rättsförhållanden.⁴

Om huvudmannen och fullmäktigen var för sig sålt samma sak till olika personer, måste, då fullmäktigen intager samma ställning som huvudmannen, det köp gälla, som först avslutades, så framt icke den senare köparen i god tro kommit i besittning av saken.

¹ Se Nytt jur. arkiv 1921 sid. 434.

² Föreståndaren för en filial till en beklädnadsaffär har ansetts sakna befogenhet att med bindande verkan för affärsinnehavaren träffa avtal om leverans av varor. Se Nytt jur. arkiv 1922 sid. 131.

³ Stadgandet skall, enligt vad dess ordalydelse utvisar, endast tillämpas i sådana fall, då den ställning, varur den handlande hämtar sin behörighet, av honom förvärvats genom avtal med den, för vars räkning han handlar. Denna begränsning har sin grund däri, att till fullmäktige ju hänföras allenast sådana ställföreträdare, vilkas behörighet att företräda huvudmannen grundas å dennes vilja. En förmyndare t. ex. kommer sålunda icke under ifrågavarande stadgande; han intager visserligen i förhållande till sin myndling en ställning, med vilken följer behörighet att handla å dennes vägnar, men han innehar icke sin ställning på grund av avtal med myndlingen.

⁴ Se dock i fråga om vindikationsrätt min uppsats: "Huru i avseende å lös egendom rättspraxis kringskurit vindikationsrätten" i "Juridiska skrifter" V sid. 44.

Då fråga är om en enda av huvudmannen angiven tredje man eller då befullmäktigandet går ut på en enda rättshandling, äger tredje man, som enligt vad förut framhållits gent emot huvudmannen har bevisskyldighet i fråga om fullmaktens tillvaro och innehåll, anspråk på att vid rättshandlingens företagande få till sig utlämnad den fullmaktsurkund, som fullmäktigen kan hava erhållit.

Avser fullmakten åter flera rättshandlingar gentemot olika, särskilt angivna personer eller utan att huvudmannen angivit mot vem eller vilka de särskilda rättshandlingarna skola företagas, så måste tredje man, enär fullmäktigen i detta fall fortfarande är i behov av fullmaktsurkunden, här nöja sig med en bestyrkt avskrift.

Om huvudmannen lämnat fullmakten direkt till tredje man, eller om den offentligen kungjorts, kan ju tredje man utan vidare med trygghet inlåta sig i förhandling med fullmäktigen.

Har fullmäktigen endast muntlig fullmakt, bör tredje man, innan han företager rättshandlingen, av huvudmannen förskaffa sig upplysning om fullmaktens utsträckning.¹ Och i det fall, att fullmäktigen blivit av huvudmannen försatt i en särskild ställning, som i och för sig innehåller fullmakt att företaga vissa rättshandlingar, bör naturligtvis tredje man, då han förhandlar med fullmäktigen vara förvissad om att denne verkligen försatts i den ifrågavarande ställningen.

Flera fullmäktige, vilka icke erhållit rätt att handla var för sig, kunna förplikta huvudmannen blott genom gemensamt handlande. Och då, enligt vad förut framhållits, fullmäktig (regelmässigt) icke får sätta annan i sitt ställe, är huvudmannen icke bunden av en rättshandling, som en fullmäktig på grund av medfullmäktiges bemyndigande företagit mot tredje man,

¹ God tro i avseende å fullmäktigens befogenhet skyddar icke tredje man; se 11 §. Vid muntlig fullmakt sammanfaller fullmäktigens behörighet med hans befogenhet. Jfr emellertid 19 §.

med mindre huvudmannen givit fullmäktige lov att sålunda sinsemellan bemyndiga varandra.¹

När en fullmakt är given på viss tid eller för visst ärende eller dess giltighet eljest är till tiden begränsad, blir fullmakts-givaren uppenbarligen icke bunden av rättshandlingar, som fullmäktigen företager, efter det fullmakten sålunda upphört att gälla. För upphörande av fullmakt, som erhållit en av fullmäktigens uppgifter oberoende existens, förutsättes emellertid, att begränsningen av fullmaktens fortvaro framgår av fullmaktens eget innehåll.²

11 §. Har fullmäktigen vid företagande av rättshandling ¹¹ §. handlat i strid mot särskilda inskränkande föreskrifter av fullmaktsgivaren, vare rättshandlingen ej gällande mot denne, så framt tredje man insåg eller bort inse, att fullmäktigen sålunda överskred sin befohlenhet.

Är fullmakten av sådan beskaffenhet, som i 18 § avses, vare rättshandling, som fullmäktigen med överskridande av sin befohlenhet företagit, icke gällande mot fullmaktsgivaren, ändå att tredje man var i god tro.

Synnerligen ofta förekommer, att huvudmannen, som av en eller annan anledning icke finner lämpligt att låta hela innebörden av det avtal, som ligger bakom fullmakten, komma till tredje mans kännedom, avfattar fullmakten i allmänna or-

¹ I händelse av meningsskiljaktighet emellan fullmäktige hava de att inhämta huvudmannens instruktion. Flertalet äger nämligen icke beslutanderätt.

Här må i detta sammanhang anmärkas, hurusom, när i konkurs två sysselmän förordnats, vilka haft förvaltningen odelad, den ene ansetts ej berättigad att ensam å konkursboets vägnar fullfölja talan hos Kungl. Maj:t. Se Nytt jur. arkiv 1888 not A n:r 314 och 1883 sid. 420.

Däremot har, sedan två förmyndare, som under samnad hand innehaft förmynderskapet, gemensamt för myndlings räkning genom stämning anhängiggjort ett fordringsanspråk, men den ene förmyndaren därefter under målets handläggning vid underrätten återkallat stämningen, den andre ansetts äga ensam fullfölja målet. Se Nytt jur. arkiv 1890 sid. 33. (4 röster mot 3.) Jfr 1908 sid. 26.

² I annat fall är begränsningen allenast att betrakta såsom en sådan särskild instruktion, som icke kan åberopas mot tredje man i god tro. Se 11 §. Jfr sid. 271 här nedan.

dalag men begränsar fullmäktigens befogenhet genom en instruktion, innehållande särskilda mer eller mindre detaljerade bestämmelser. Det kan — yttras i norska motiven — saaledes tænkes at en mand udsteder fullmakt for sin kontorbetjent at hæve pengar i en bank, men samtidigt gir ham ordre til bare at hæve et bestemt belop, eller at ham gir en sakfører fuldmagt til at kjøpe en eiendom, men gir ham ordre om ikke at betale mere end et bestemt pris. Likaledes kan det tænkes, at rederen forbyder skibsføreren eller principalen sin prokurist at foreta visse retshandler, som de efter loven har adgang til at företa.¹

Utan avseende å den instruktion, som kan vara lämnad, är fullmakten enda rättesnöret mellan tredje man och huvudmannen. Instruktionen är ovidkommande för tredje man, som alltså utan hänsyn därtill, att fullmäktigen överskridit instruktionen, äger anspråk på upprätthållande av den utav fullmäktigen företagna rättshandlingen, så vitt den ej går utöver fullmaktens ram.

Å andra sidan är naturligtvis fullmäktigen utan hänsyn till innehållet och omfånget av fullmakten, som endast är riktad

¹ Att ifrågavarande föreskrifter eller instruktioner ej upptagas i fullmakten kan — framhållas i svenska motiven — bero av olika anledningar. I bland sker det helt enkelt därför, att fullmakten skulle bliva för lång och omständlig, om däri skulle införas allt vad fullmaktsgivaren önskar, att fullmäktigen vid rättshandlingens utförande skall iakttaga. Om t. ex. en person giver en annan i uppdrag att inköpa en fastighet och för sådant ändamål lämnar honom en skriftlig fullmakt, uppräknas icke i denna alla de egenskaper, som fastigheten bör hava för att fullmaktsgivaren skall vilja köpa den, utan fullmakten innehåller allenast i allmänna ordalag ett befullmäktigande att inköpa fastigheten, under det att fullmaktsgivaren muntligen meddelar fullmäktigen, att om fastigheten visar sig hava vissa önskade egenskaper, fullmäktigen får betala så och så mycket för den, men att om den eller den egenskapen fattas, han ej bör köpa fastigheten eller i varje fall endast betala en lägre köpeskilling för den. En annan nära till hands liggande anledning därtill, att särskilda instruktioner givas vid sidan av fullmakten är, att fullmaktsgivaren icke vill visa tredje man, huru långt han är villig att gå i eftergifter för att få ett visst avtal till stånd. Om fullmaktsgivaren ger fullmäktigen i uppdrag att först bjuda en mindre summa för den egendom, som skall köpas, och endast i fall säljaren visar sig omedgörlig öka anbudet, talar han naturligtvis icke om det i fullmakten. Och när fullmakten är sådan, som i 10 § andra stycket avses, är det självfallet, att fullmaktsgivaren ofta söker genom särskilda instruktioner inskränka fullmäktigens handlingsfrihet, t. ex. förbjuder honom att sluta avtal med vissa personer eller att företaga vissa slags rättshandlingar, som i kraft av fullmäktigens ställning ligga inom hans behörighet.

utåt d. v. s. avser förhållandet till tredje man, pliktig att gent emot huvudmannen följa instruktionen; dennas överskridande medför skadeståndsskyldighet enligt allmänna regler.¹

En nödvändig förutsättning för tillämpning av förenämnda grundsats, enligt vilken tredje mans rätt icke beröres av instruktionen, är självklart, att tredje man varit i god tro. Ifrågasvarande grundsats förklaras ju — framhålles i motiven — därav, att fullmaktsgivaren genom fullmakten givit tredje man anledning tro, att han vill vara bunden av alla rättshandlingar, som fullmäktigen enligt fullmakten är berättigad att företaga. Men om tredje man icke har anledning att tro detta utan tvärtom inser eller bör inse,² att fullmäktigen vid rättshandlingens företagande handlar i strid mot de föreskrifter, som lämnats honom av fullmaktsgivaren, finnes icke något skäl att av hänsyn till tredje man låta fullmaktsgivaren bli bunden av den mot hans vilja företagna rättshandlingen.³

¹ I samband härmed må framhållas vikten för huvudmannen därav, att instruktionen upprättas skriftligen och utfärdas i två exemplar, varav han behåller det ena, försett med påskrift av fullmäktigen därom, att denne erhållit ett lika lydande.

² I 39 § besvaras frågan, vid vilken tidpunkt tredje man, för att hans onda tro skall kunna av fullmaktsgivaren återopas, måste hava insett eller bort inse, att fullmäktigen överskred sin befogenhet. Bevisskyldigheten åligger naturligen huvudmannen. Det är icke till fyllest, att han styrker, att tredje man vetat, att särskild instruktion lämnats, utan bevisningen måste därjämte gå ut på, att innehållet i instruktionen varit eller bort vara av tredje man känt.

³ I vissa särskilda författningar föreskrives, att utlännning skall hava ett här i riket bosatt ombud, som är utrustat med en fullmakt av närmare angiven beskaffenhet. Så t. ex. skall enligt § 4 mom. 1 av förordningen angående patent den 15 maj 1884 den, som vill erhålla patent, om han ej är boende inom riket, vid sin ansökan foga fullmakt för ett inom riket bosatt ombud att i allt vad patentet angår för honom svara; jfr även 13 § i samma förordning. Liknande bestämmelser återfinnas i § 16 av lagen om skydd för varumärken den 5 juli 1884 samt i § 5 mom. 1 och § 13 av lagen om skydd för vissa mönster och modeller den 10 juli 1899. Och i § 4 av lagen om utländsk försäkringsanstalts rätt att driva försäkringsrörelse här i riket är stadgat, att innan sådant anstalt må börja drivandet av rörelsen, skall till försäkringsinspektionen ingivas fullmakt för generalagent att å anstaltens vägnar här i riket driva försäkringsrörelse och att uti alla därav härflytande rättsförhållanden för anstalten mottaga stämning samt själv eller genom annan tala och svara. Av dylika stadganden blir en följd, att fullmäktigen, så länge fullmakten består, äger företräda fullmaktsgivaren i den omfattning fullmakten utvisar, även om fullmaktsgivaren skulle hava meddelat honom särskilda inskränkande instruktioner och tredje man skulle äga kännedom härom. I dessa och liknande fall (jfr *Almén*; anf. arb. sid. 77 not 10)

Om genom instruktionens överskridande huvudmannens intresse blivit väsentligt eller endast i ringa mån eftersatt, är uti ifrågavarande avseende utan betydelse.¹

Att skilja mellan fullmaktens gränser och fullmaktsgivarens särskilda instruktioner låter sig icke göra vid alla slags fullmakter. Huruvida en dylik åtskillnad — yttras i motiven — är möjlig att genomföra eller icke, beror av det sätt, varpå fullmakten givits tredje man till känna. Då det gäller att bringa fullmakten till tredje mans kännedom, kan fullmaktsgivaren gå till väga på två väsentligen olika sätt. Antingen kan han låta fullmakten grunda sig allenast å ett meddelande till fullmäktigen, d. v. s. giva fullmäktigen besked, vilka rättshandlingar denne har lov att företaga; om sådana fullmakter handlar 18 §. Eller också kan fullmaktsgivaren förläna fullmakten en av fullmäktigens uppgifter oberoende tillvaro, i det att han knyter fullmakten vid ett yttre faktum — t. ex. en skriftlig urkund eller en viss ställning, vari fullmäktigen anbringas och av detta faktum kan då tredje man hämta upplysning om fullmaktens existens och innehåll. På sistnämnda sätt måste fullmaktsgivaren gå till väga, om tredje man skall hava erforderlig trygghet, att fullmäktigen är behörig att företaga den rättshandling, varom fråga är. Uppenbart är nämligen, att tredje man i allmänhet måste vara obenägen att inlåta sig med en person, som till stöd för sin behörighet allenast har ett muntligt bemyndigande att åberopa. Fullmakter, som erhållit en självständig tillvaro i förhållande till tredje man, omhandlas i §§ 13—17. På samma gång fullmaktsgivaren genom ett dylikt tillvägagångssätt vinner den fördelen, att fullmäktigen kan för tredje man styrka sin behörighet, och därigenom underlättar rättshandlingens företagande, har emellertid hans åtgärd till följd, att, så länge det faktum, varå fullmakten

finnes alltså icke något utrymme för tillämpning av förevarande paragraf. En erinran härom i lagtexten har ansetts överflödig. (Motiven.)

¹ Jämför 15 § kommissionslagen. Den olikhet, som härutinnan förefinnes mellan de båda lagarna, torde i praktiken icke komma att spela någon större roll, då, såsom *Almén*; anf. arb. sid. 76 not 8, anmärker, en orderavvikelse naturligtvis i det stora flertalet fall är av väsentlig betydelse för den, som givit ordern.

stöder sig, kvarstår orubbat, alla fullmäktigens rättshandlingar, som falla inom fullmaktens gränser, bliva gällande mot fullmaktsgivaren, förutsatt att tredje man var i god tro. Vid fullmakter, som erhållit en självständig tillvaro, kan man sålunda utan svårighet skilja mellan själva fullmaktens gränser och fullmaktsgivarens särskilda instruktioner.

Annorlunda är — fortsättes i motiven — förhållandet vid sådana fullmakter, varom i 18 § är fråga. En dylik fullmakt har icke erhållit en av fullmäktigens uppgifter oberoende tillvaro och kan därför icke förläna fullmäktigen behörighet i större omfattning än han äger befogenhet. Intet yttre faktum finnes ju, som för tredje man utvisar fullmaktens existens och gränser. Tredje man har för sin kännedom om en fullmakt av ifrågavarande slag icke annat att hålla sig till än fullmäktigens egna uppgifter. Vill han lita på dessa, får han göra det på egen risk; visar det sig sedan, att de äro felaktiga och att fullmäktigen icke ägt företaga den ifrågavarande rättshandlingen, kan tredje man icke framställa något anspråk mot fullmaktsgivaren, ty han har icke någon omedelbart till honom riktad fullmaktsförklaring från denne att bygga sitt anspråk på. För de fall, då en fullmakt av nu nämnda slag föreligger, uppställas därför i andra stycket av förevarande paragraf en regel av innehåll, att rättshandling, som fullmäktigen med överskridande av sin befogenhet företager, icke blir gällande mot fullmaktsgivaren, även om tredje man var i god tro, d. v. s. varken insåg eller bort inse förhållandet. Stadgandet överensstämmer säkerligen med förut rådande rättsuppfattning. I det dagliga livet inlåter man sig visserligen titt och ofta med personer, vilka till stöd för sin behörighet endast åberopa muntlig fullmakt, men detta beror antingen därpå, att man har förtroende för personen i fråga, eller också därpå, att rättshandlingen är av sådan beskaffenhet, att man icke löper någon större risk, i fall den icke skulle bliva gällande mot den uppgivne huvudmannen. Är det fråga om viktigare rättshandlingar, inlåter sig däremot ingen med ett okänt ombud, som icke kan på något sätt styrka sin behörighet.¹

¹ I danska motiven yttras: At Tredjemand, uagtet Fuldmagtsgiveren har

I danska motiven yttras — sedan där inskräpts, att tredje mans goda tro icke är av betydelse i fråga om rättshandling, som fullmäktigen med överskridande av sin befogenhet företager på grund av muntlig fullmakt —: "Herved er ikke udelukket, at der efter Omstændighederne kan paahvile Fuldmagts-giveren Erstatningspligt overfor Tredjemand, naar han selv ved mangelfuld Instruktion af Fuldmægtigen eller ved Valg af en for Feiltagelse særlig udsat Person har givet anledning til Tredjemands Skuffelse gennem Fuldmagtens Overskridelse".

*Almén*¹ anför ifråga om huvudmannens ansvarighet för fullmäktigen: "För vår del kunna vi icke inse något avgörande skäl, varför den, som vid ingående av avtal betjänar sig av mellanhänder, ej skulle hava samma ansvarighet för dessas dolus eller culpa in contrahendo som för dolus eller culpa in contractu, när mellanhänder anlitas för fullgörande av ett avtal".

I anledning av detta yttrande bör uppmärksammas, att *Almén* synes anse ansvaret för substitut vara detsamma som för medhjälpare² (biträde). Enligt min mening däremot är den, som för fullgörande av avtal (med fog) använder sig av substitut, d. v. s. en person som i förhållande till honom intager en självständig ställning, icke gent emot tredje man ansvarig för substitutets åtgörande, med mindre han gjort sig skyldig till vårdslöshet i valet av substitut eller genom att lämna substitutet bristfällig instruktion. Givetvis bör samma regel tillämpas i avseende å huvudmannens ansvarighet för sådan *fullmäktig*, som icke till huvudmannen står i tjänsteförhållande. Beträffande åter det fall, att någon på grund av sin tjänsteställning, t. ex. en inspektor, har att företaga rättshandlingar för huvudmannen, kunde det tyckas som om här en annan regel skulle gälla och huvudmannen alltså vara ansvarig för skada, som fullmäktigen genom dolöst eller culpöst överskridande av fullmakten tillfogar

givet Fuldmagten særlig Tilvarelse, f. Exs. genom Bekendtgørelse i Bladene, faktisk ikke har haft andet Viden om Fuldmagtens Existens end den, der hidhører fra Fuldmægtigens Gengivelse af den, i det han ikke har læst paageldende Blad, vil efter Udkastet ikke medføre at Retshandelen anses som foretaget i Henhold til en Fuldmagt av den i 18 § omhandlede Art.

¹ Se anf. arb. sid. 79 not 12.

² Se t. ex. min uppsats "Ett och annat om deposition" i "Juridiska skrifter" VI sid. 179 not 1.

tredje man. Såvitt jag förstår, lägger emellertid positiv lag (jfr 18: 2 o. 3 H. B.) hinder i vägen för en dylik mening. Huvudman är "saklös", då fullmäktigen handlar utöver sin behörighet.¹

Däremot ansvarar ju huvudmannen för sådana fullmäktigens åtgärder, som stå i omedelbart samband med den företagna rättshandlingen. Om t. ex. fullmäktigen garanterat vissa egenskaper hos löst gods, som han för huvudmannen försålt, och dessa egenskaper sedermera befinnas icke vara förhanden, äger tredje man med skadeståndsanspråk vända sig mot huvudmannen, vilken därpå äger att mot fullmäktigen föra den talan, vartill fog kan förefinnas.

12 §. Vill fullmaktsgivaren återkalla fullmakt, som avses i 12 §. 13—16 §§, åligger det honom, även om han meddelat fullmäktigen, att han icke längre vill låta fullmakten gälla, att iakttaga vad i nämnda paragrafer för varje fall föreskrives; äro flera av dessa föreskrifter var för sig tillämpliga å samma fullmakt, skola de alla iakttagas.

Tredje man, hos vilken en fullmakt återkallats på det i 13 § angivna sätt, äge dock icke åberopa, att återkallelse ej skett på annat sätt.

Sedan gammalt har det — yttras i motiven — ansetts ligga i fullmaktens begrepp, att fullmaktsgivaren äger rätt att när som helst återkalla densamma² och att han icke kan avsäga

¹ Obs. emellertid det förut berörda undantaget i 18: 3 H. B. *Platou*: Forelæsninger over udvalgte Emner av Privatrettens allmindelige Del sid. 264, anser, att huvudmannen är skadeståndsskyldig, därest fullmäktigen culpöst överskridit fullmakten, men att ansvarighet för fullmäktigens dolus icke förefinnes.

² Se min uppsats "Om sysslomannaskap. Avtalets begrepp och dess avgränsning mot andra närbesläktade avtal".

Följande rättsfall avseende rättegångsfullmakt må här anföras:

J. W. Andersson instämde S. J. Svensson med påstående om ansvar, för det han skulle vid förvaltningen av Dalhems sockens s. k. frikassa falskeligen i kassaboken antecknat Andersson såsom skyldig frikassan 450 rdr. Stämningansökningen var undertecknad av "J. W. Andersson genom C. R. Jaensson enligt fullmakt och uppdrag". Under målets handläggning inlämnade emellertid Svensson en med hans och Anderssons namn undertecknad, av två personer bevittnad skrift av innehåll, att som Andersson erfarit, det han oriktigt instämt Svensson, för det han falskeligen skulle begagnat Anderssons namn på en skuldsedel

sig denna rätt. Till stöd därför plägar åberopas, att den, som råder över sig och sitt gods, icke kan med laga verkan frånskriva sig rätten att själv ombesörja sina angelägenheter. Då en fullmakt ej berövar fullmaktsgivaren möjligheten att själv företaga den rättshandling fullmakten avser, skulle det för övrigt vara till litet gagn att göra fullmakten oåterkallelig. Fullmaktsgivaren kunde ju ändock genom att själv företaga den ifrågasvarande rättshandlingen göra det omöjligt för fullmäktigen att begagna fullmakten.

Köersner framhåller¹ — utan att uttala någon bestämd åsikt angående gällande rätts ställning till ifrågasvarande spørsmål — att i det praktiska livet ofta föreligger ett behov att kunna med bindande verkan träffa avtal om att en fullmakt icke skall kunna återkallas. Sålunda ligger det mycket ofta i borgenärers intresse, att en av gäldenären för deras förtroendeman utfärdad fullmakt att under privat avveckling företräda gäldenären under viss tid icke återkallas. Detsamma kan gälla i fråga om fullmakter vid stärbhusutredningar eller fullmakter för förvaltande av samfällid egendom.

till Dalhems frikassa, Andersson, då han ej kunde bevisa sitt påstående, nedlade målet. C. R. Jaensson, som uppträdde såsom ombud i målet, bestred allt avseende å berörda skrift, under förmälan, att Andersson icke kunde utan Jaenssons begivande nedlägga målet, såsom skäl för vilket påstående han åberopade en fullmakt, så lydande: "Fullmakt. Utom den förra av mig utgivna, befullmäktigar jag undertecknad handlanden C. R. Jaensson i Gamleby att å mina vägnar uttaga stämning på S. J. Svensson om laga ansvar för — —; och gäller denna fullmakt att från början till slut utföra och bevaka rättegången vid lägre och högre domstolar samt där eller eljest genom förening bilägga såväl detta mål som de båda övriga, jag med Svensson har anhängiga, därom jag icke själv från denna dag äger rättighet att nedlägga eller förlika utan ombudets medgivande". Under målets fortsatta handläggning inlämnades från Andersson en av två personer bevittnad skrift, däri han förklarade, "att all rättegång emellan honom och Svensson vore förlikt, och att han ej givit Jaensson befogenhet att uppehålla saken längre än hans medgivande sträckte sig". — Underrätten yttrade, att emedan Andersson förklarat sig avstå från fullföljd av målet, samt Jaensson däri fört talan endast såsom ombud för Andersson, vid vilket förhållande den omständigheten, att Jaensson icke godkänt omförmälda förlikning, ej kunde, evad villkor än vore i den för honom utfärdade fullmakt införda, vare sig verka på förlikningens giltighet eller förhindra Andersson att avstå från målets fullföljd, kunde Jaenssons framställda yrkande icke upptagas till prövning. — Hovrätten fann skäl icke hava förekommit ledande till ändring i underrättens beslut; och Kungl. Maj:t fann skäl ej vara anförut, som i hovrättens utslag kunde verka ändring. (Naumanns tidskrift 1866 sid. 148.)

¹ Se anf. arb. sid. 31.

*Hassler*¹ anför härom bland annat följande: Ur fullmaktsbegreppet torde icke kunna härledas någon sats, som utgör avgjort hinder för antagandet av en oåterkallelig fullmakt. Behörigheten är icke ett rättsfaktum av sådan natur, att det med nödvändighet måste stå huvudmannen öppet att efter behag undanrödja densamma. Det är fullkomligt förenligt med behörighetens väsen, att densamma göres absolut konstant under en viss tidrymd eller till dess densamma konsumerats. Utan positivt lagbud kan man icke inskränka det handlingsförmögna rättssubjektets rådighet över dess rättssfär därhän, att subjektet icke skulle kunna förläna absolut varaktighet åt en behörighet av givet omfång. Det intresse, som kräver en behörighets oåterkallelighet, har icke mindre anspråk på rättsordningens skydd än andra rättsliga intressen. — Efter en polemik mot *Trygger*² fortsätter *Hassler*: "Kunna således hållbara grunder icke förebringas för påståendet, att oåterkallelig behörighet är oförenlig med det abstrakta fullmaktsbegreppet, måste man för den svenska privaträttens del erkänna sådan behörighet, då positiva lagbud icke stå i vägen och rättspraktiska skäl otvetydigt kräva det. Förutsättningen för att en utfästelse om oåterkallelighet skall tillerkännas giltighet, måste givetvis vara ett intresse hos huvudman eller tredje man, vilket kan påkalla rättsskydd. Detta intresse måste dock vid konflikt vika för det huvudmannens intresse, som kräver, att hans rådighet över den egna rättssfären ej allt för mycket beskäres."

Till en början vill jag mot detta resonemang anmärka, att resultatet synes ganska magert; det lämnar ringa eller ingen ledning för domaren. I sak ställer jag mig på en motsatt principiell ståndpunkt. Varje (verklig) fullmakt kan återkallas. Såsom *Hassler* själv anmärker var detta utan tvivel 1734 års lagstiftares mening. Någon ändring häri har icke åstadkommits vare sig genom positiv lag eller den allmänna rättsuppfattningen, och teoretiska spekulationer angående behörighetens begrepp kunna härutinnan näppeligen vara tillfyllest. Intressesynpunkten kan alldeles lämnas ur räkningen. Om alla vederbörande parter

¹ Se anf. arb. sid. 37 och följ.

² Se anf. arb. sid. 145.

hava intresse av att en fullmakt icke återkallas, ifrågakommer ju icke återkallelse. Varder fullmakten återkallad, visar detta, att huvudmannens intresse kräver återkallelse. Att fullmäktigens eller tredje mans intresse går i motsatt riktning, kan naturligen icke i och för sig vara avgörande, då detta intresse saknar den allmänna rättsuppfattningens stöd.¹

Emellertid är att märka, hurusom i det praktiska livet ej sällan förekommer, att en fullmakt utfärdas uteslutande i fullmäktigens eget intresse. När så är förhållandet, döljer fullmakten regelmässigt ett annat rättsförhållande, särskilt något slags cession, och i den mån dylikt särskilt avtal med tillfyllestgörande klarhet framskymtar, böra naturligen de för det konkreta avtalet gällande rättsnormer komma till användning.²

¹ För menige man är det lika klart, att fullmakt kan återkallas, som att ett enbart löfte om gäva icke kan göras gällande.

² Frågan, huruvida en fullmakt innefattande överlåtelse av någon fullmakts-givarens rätt, var före i följande rättsfall.

Enligt "kontrakt" den 13 oktober 1880 överenskomms emellan J. G. Loberg och hans två döttrar, att han skulle under sin livstid vårda och förvalta en döttrarnas fastighet i Stockholm samt äga rätt att å tid och för pris, som han ägde bestämma, försälja eller bortbyta fastigheten. Den 23 oktober 1880 utfärdade döttrarna Loberg en handling, vari Loberg befullmäktigades att för de vid försäljning av fastigheten inflytande medel åt döttrarna inköpa en mindre lantegendom med rätt att därefter under sin återstående livstid densamma omhänderta, vårda, disponera och förvalta till döttrarnas fördel på sätt och villkor, som syntes honom fördelaktigast och lämpligast. Loberg försälde sedermera stadsfastigheten och inköpte en lantegendom. Emellertid ingick den ena av Lobergs döttrar äktenskap med J. W. Schmidt; och stadgades i ett dem emellan upprättat äktenskapsförord av den 18 maj 1881, att mannen icke skulle hava någon rätt uti hustruns egendom, som "enligt kontraktsbestämmelsen uti J. G. Lobergs livstid skall av honom vårdas, nyttjas och förvaltas", nämligen förenämnda stadsfastighet, en inteckning, en obligation och två aktier jämte andra lösören. — Markne Schmidt instämde Loberg med yrkande om åläggande för honom att till hustru Schmidt redovisa för förvaltningen av ifrågavarande fasta och lösa egendom samt utgiva nämnda inteckning, obligation, aktier och lösören ävensom att till henne utlämna äktenskapsförordet, varförutom yrkades, att Loberg skulle förklaras skild från förvaltningen av egendomen. — Underrätten fann Loberg icke hava ådagalagt något förhållande, som lagligen kunde fritaga honom från skyldighet att för förvaltningen redovisa, och förelade honom förty att inom viss tid avgiva redovisning, varjämte han förklarades skild från vidare befattning med förvaltningen. — Hovrätten utlät sig däremot i dom, att emedan ovan omförmälda äktenskapsförord, som vore underskrivet av Loberg, dennes dotter (hustru Schmidt), som då ostridigt var myndig, och Schmidt, innehölle, att den i äktenskapsförordet upptagna egendomen skulle under Lobergs livstid av honom vårdas, nyttjas och förvaltas, samt Loberg härigenom måste anses hava fått sig tillförsäkrad rätt att under sin livstid omhändervarda och njuta avkomsten av egen-

I samband härmed och med anledning av *Hasslers* åberopande av tyska civillagen såsom bevis för att utländsk lagstiftning i vissa fall icke medger återkallelse av fullmakt må omnämnas, hurusom i motiven till lagen såsom exempel på en sådan fullmakt anföres, att en person, som är skyldig en annan penningar, i syfte att betala sin skuld giver den andre fullmakt att lyfta beloppet å fullmaktsgivarens tillgodohavande i en bank och förbinder sig att ej återkalla fullmakten. Banken skulle

domen; ty och som vid sådant förhållande Loberg ej kunde mot sitt bestridande förpliktas att från sig lämna vad av samma egendom finnes i behåll eller att avgiva redovisning för avkomsten av egendomen; alltså och då makarna Schmidt icke ens uppgivit, att Loberg skulle obehörigen hava kommit i besittning av ifrågasvarande handling, befriade hovrätten, med ändring av underrättens beslut, Loberg från skyldigheten att frånträda förvaltningen av eller utlämna ovan omförmälda inteckning, obligation, aktier, lösören och äktenskapsförord ävensom från skyldighet att redovisa för förvaltningen av ej mindre nämnda egendom än ock stadsfastigheten, varemot hovrätten gillade underrättens beslut i fråga om redovisning för lantegendomen. — Kungl. Maj:t prövade emellertid, på hemställan av nedre revisionen, lagligt att, med ändring av hovrättens dom, fastställa underrättens beslut. (Nytt jur. arkiv 1887 sid. 353.)

Även följande rättsfall äro i förevarande avseende av visst intresse.

C. J. Dahlhjelm, gift med en dotter till avlidne C. Lindelöf, samt M. Nilsson upprättade den 17 januari 1885 en skriftlig avhandling, så lydande: "Jag Nilsson förbinder mig att åt skraddaren Dahlhjelm och hans hustru vid Vadstena R. R. instämma änkan Lindelöf angående klander av testamente den 19 aug. 1870 emellan henne och hennes man C. Lindelöf, även förbinder jag mig att makarne Dahlhjelm tillfallande arvsmedel uttaga och till dem redovisa samt deras rätt bevaka emot ett emellan oss överenskommet arvode av $\frac{1}{3}$ å den summa, som kan bliva i nettobehållning, sedan kostnader i målet blivit utbetalda; och äger Nilsson rätt att detta sig gottgöra vid redovisningen. Med ovanstående överenskommelse förklara vi oss ömsesidigt nöjda". Sedan klander å berörda testamente i enlighet härmed instämts, förklarades testamentet icke utgöra hinder för makarne Dahlhjelm att komma i åtnjutande av hustruns laglott i boet efter hennes fader. Änkan Lindelöf hade under tiden avlidit. Nilsson instämde emellertid under åberopande av omförmälda överenskommelse C. J. Hansson med påstående att han, som omhändertagit boet efter Lindelöf och dennes änka, måtte förpliktas ofördröjligen förrätta arvskifte i samma bo och till Nilsson utgiva vad av detsamma borde såsom arv tillkomma hustru Dahlhjelm. — Underrätten fann på anförda skäl sig för närvarande icke kunna bifalla käromålet. — Hovrätten förpliktade däremot i dom Hansson dels att föranstalta därom, att arvskifte bleve inom viss tid förättat, dels ock att, emot erhållande av förberörda avhandling den 17 januari 1885 och särskilt kvitto, till Nilsson utgiva vad enligt samma arvskifte kunde tillkomma hustru Dahlhjelm. — Hansson fullföljde talan hos Kungl. Maj:t och företedde bevis, att makarne Dahlhjelm, innan målet skolat i hovrätten fullföljas, hos Nilsson återkallat det denne genom avhandlingen den 17 januari 1885 lämnade uppdrag. Kungl. Maj:t (tre justitieråd jämte konungen) fann emellertid, på hemställan av nedre revisionen, vad Hansson hos Kungl. Maj:t anfört icke föranleda ändring i hovrättens dom. Fyra justitieråd förenade

då icke behöva fästa sig vid ett meddelande från fullmakts-givaren, att han återkallat fullmakten, utan ändock kunna utbetala beloppet till fullmäktigen.

I svenska motiven, där nyssnämnda yttrande återgives, anföres: Huruvida i detta och andra fall, då fullmakten utfärdats i fullmäktigens eget intresse, det i själva verket föreligger en fullmakt, eller om icke fastmera den s. k. fullmakten innefattar en överlåtelse av fullmaktsgivarens rätt mot tredje man, kan

sig om följande yttrande: "Emedan makarne Dahlhjelm genom en av Hansson företedd, den 19 november 1887 utfärdad handling, som enligt därå tecknat bevis den 2 påföljande december, eller innan saken skolat i hovrätten fullföljas, blivit Nilsson delgiven, återkallat det denne genom avhandlingen den 17 januari 1885 lämnade uppdrag och befullmäktigat annan person att i allt, som rörde utredningen av stårbhuset efter makarna Lindelöf, föra makarna Dahlhjelms talan och bevaka deras rätt, ty och som sistnämnda avhandling icke innehåller överlåtelse å Nilsson av makarne Dahlhjelms rätt, utan endast en överenskommelse, att Nilsson skulle emot arvode uttaga och till dem redovisa deras arvsmedel samt deras rätt bevaka, vid vilket förhållande makarne Dahlhjelm ägt att på sätt som skett återkalla det uppdrag, som i samma avhandling blivit Nilsson meddelat; alltså och då denne följaktligen saknat behörighet att i hovrätten fullfölja talan i saken varder hovrättens dom undnröjd." (Nytt jur. arkiv 1889 sid. 220.)

N. Persson i Dalleröd utfärdade en handling av innehåll, att han pansatte specificerad lösegendom till värde av 1,788 kr. såsom säkerhet för den borgen, hans broder S. Persson iklätt sig för honom till belopp av 2,000 kr. Å samma handling tecknade N. Persson sedermera: "Innehavaren härav, min broder S. Persson, har av mig uppdrag att av P. Svensson i Näsdala uppbära och kvittera de auktionsmedel, som hos Svensson innestå för av honom hos mig den 19 och 30 mars detta år (1881) förrättade auktioner." S. Persson, som av Svensson bekom auktionsprotokollen, transporterade desamma på N. Jönsson i Finja. Emellertid utmättes därpå till gäldande av N. Perssons skuld till tre personer nämnda auktionsprotokoll, vilka vid utmätningstillfället av Jönsson överlämnades till utmätningssmannen, varefter Jönsson efter stämning å nämnda tre personer yrkade, att som han vid utmätningstillfället innehade ifrågakomna auktionsprotokoll, vilka till följd av S. Perssons överlåtelse vore N. Jönssons egendom, motparterna måtte förklaras oberättigade att ur de utmätta medlen undfå betalning för sina fordringar och i stället dessa medel tillerkännas Jönsson. — Underrätten, där S. Persson hördes, yttrade, att emedan S. Persson icke ådagalagt, att han varit ägare till den lösegendom, som blivit hos N. Persson försäld vid de av P. Svensson den 19 och den 30 mars 1881 hållna auktioner, eller att han av N. Persson såsom ägare till ovanberörda egendom med hänseende till auktionsbeloppet erhållit annan eller vidsträcktare rätt än som upptoges i företedda av N. Persson utfärdade fullmakt att hos auktionsförrättaren uppbära och kvittera auktionsmedlen, varav måste följa, att S. Persson, vilken på grund av samma fullmakt fått av P. Svensson emottaga protokollen över auktionerna för inropens indrivande, lagligen ej kunnat protokollen på annan till full ägo överlåta, utan varit förbunden att desamma till N. Persson avlämna och till honom redovisa vad han av auktionsinropen möjligen fått uppbära; ty och som Jönsson genom S. Perssons överlåtelse av protokollen

emellertid vara föremål för olika meningar. I den nya lagstiftningen har man icke tagit ståndpunkt till detta eller andra med frågan om oåterkalleliga fullmakter sammanhängande spörsmål. Gives det sådana fullmakter, har naturligtvis en återkallelse av fullmakten icke någon verkan.¹

Att uttömmande angiva, huru återkallelse skall ske, har — anmärkes i motiven — icke kunnat ifrågakomma; det är lika omöjligt som att uppräknat alla de sätt, på vilka en fullmakt kan givas tillkänna. I lagtexten har därför allenast beträffande fullmakter, som meddelats på något av de mera vanligt förekommande sätten, angivits, vilka åtgärder erfordras för giltig återkallelse. Bestämmelser härom hava upptagits i §§ 12—16.

Såsom en inledning till de följande bestämmelserna uttalas i första stycket av förevarande paragraf, att när fullmakts-givaren vill återkalla en fullmakt, varom förmäles i 13—16 §§, det åligger honom att iakttaga vad i nämnda paragrafer är för varje särskilt fall föreskrivet, även om han meddelat fullmak-tigen, att han icke vidare vill låta fullmakten gälla. En sådan erinran har — yttras i motiven — ansetts vara av behovet på-

icke till inropssumman i dess helhet eller någon del därav förvärvat sig annan eller bättre rätt, än S. Persson haft; och vid sådant förhållande auktionsproto-kollen eller rättare auktionsbeloppen efter desamma fortfarande tillhörde N. Pers-son och kunde utmätas för hans skulder, ogillades Jönssons talan. — Hovrätten utlät sig däremot i dom, att enär N. Persson medelst åberopade fullmakten givit S. Persson uppdrag att uppbära och kvittera de medel, för vilka inropats varor vid ifrågavarande auktioner, samt vid sådant förhållande Jönsson, sedan S. Pers-son hos auktionsförrättaren utbekommit de handlingar, vilka utgjorde bevis för fordringsrätten med avseende å omförmälda medel eller själva auktionsprotokol-len, kunnat oavsett den redovisningsskyldighet, som på grund av fullmakten upp-kommit för S. Persson, med honom ingå giltigt avtal rörande de i protokollen upptagna fordringsbeloppen; förty och då dessa fordringsbelopp följaktligen ge-nom S. Perssons överlåtelse blivit Jönssons tillhörighet och således icke bort vid klandrade utmätningen tillgripas för gottgörande av N. Perssons då till gäldande ifrågakomna skulder till Jönssons motparter, undanröjde hovrätten, med upphä-vande av underrättens beslut, utmätningen till all verkan. — Kungl. Maj:t prö-vade emellertid, på nedre revisionens hemställan, rättvist att, med upphävande av hovrättens dom, fastställa underrättens beslut. (Nytt jur. arkiv 1884 sid. 117.)

¹ Såsom exempel på oåterkallelig fullmakt nämnes i danska motiven det fall, att någon giver annan löfte att teckna den förre såsom borgesman å ett skuldebrev. Enligt svensk rätt är ett sådant löfte icke förbindande. Se min uppsats "Äger återkallelse av borgensutfästelse, innan borgensavtalet slutits, laga verkan?"

kallad, enär man i dagligt tal och även i juridiskt språkbruk betecknar ett dylikt meddelande till fullmäktigen såsom en återkallelse av fullmakten. Med den terminologi, som i den nya lagen användes, står detta icke i överensstämmelse; en tillsägelse till fullmäktigen har, när fråga är om fullmakter, vilka erhållit självständig tillvaro, endast karaktären av en sådan särskild instruktion, varom föregående paragraf talar. Över huvud är det vid detta slags fullmakter icke för återkallelsens giltighet nödvändigt, att den meddelas fullmäktigen. En annan sak är, att hänsyn till fullmäktigen i allmänhet kräver, att han får underrättelse om förhållandet. På grund av det rättsförhållande mellan fullmaktsgivare och fullmäktig, som ligger bakom fullmakten, kan nämligen fullmaktsgivaren eljest ådraga sig skyldighet att hålla fullmäktigen skadeslös för de åtgärder denne i förlitande på huvudmannen företagit.¹

Til en virksom Tilbagekaldelse af de omtalte Fuldmagter udkræves — säges i danska motiven — en Tilkendegivelse til Tredjemand. Hvorledes denne skal være, maa avhænge af den Maade, hvorpaa Fuldmagten er tilkændegivet ham. Den ledende Grundsætning er, at Fuldmagtsgiveren saa vidt muligt maa benytte samme Fremgangsmaade ved Tilbagekaldelsen af Fuldmagten, som han i sin Tid har benyttet ved Tilkendegivelsen om den til Tredjemand.²

¹ I de norska motiven yttras: Da fuldmagten er rettet til tredjemand, og i de nævnte tilfælde ogsaa er meddelt til ham, vid det være klart at ogsaa tilbagekaldelsen maa rettes til ham. Det har derfor som regel ingen betydning, om fuldmagtsgiveren meddeler fuldmægtigen at den ikke længer skal gjælde. Av hensyn til den ældre, av udkastet forlatte opfattning at fuldmagten er rettet til fuldmægtigen, og at følgelig ogsaa tilbagekaldelsen maa rettes til ham, har den svenske og danske text anset det ønskelig udtrykkelig at udtale dette. I den norske text har man derimot efter hele kapitlets bygning anset det for at være overflødig.

² Det kan därimot — framhålla norska motiven — ikke i hvert enkelt tilfælde forlanges at tilbakekaldelsen skal være blit tredjemand bekjent. Ett saadant forlangende vilde umuliggjøre fuldmagtsgiverens retsstilling. Det maa være tillstrækkelig at han tilkjendegit tilbakekaldelsen paa saadan maate att tredjemand har hat anledning til at gjøre sig bekjendt med den.

I svenska motiven yttras: Om en fullmaktsgivare, som vill återkalla fullmakten, i sådant syfte vidtagit vissa åtgärder men icke de rätta, d. v. s. icke dem, som för det föreliggande fallet äro i lag föreskrivna eller eljest erforderliga, äro de vidtagna åtgärderna dock icke alltid betydelselösa. Rättshandling, som fullmäktigen därefter företager, får icke åberopas mot fullmaktsgivaren, såvida tredje

Ofta inträffar emellertid, att fullmakten tillkännagivits för tredje man på flera olika sätt. Den kan saaledes — fortsätta danska motiven — være Tredjemand meddelt baade gennem en direkte Tilkendegivelse til ham fra Fuldmagtsgiveren og gennem en Fuldmægtigen overleveret skriftlig Fuldmagt, og er Fuldmagten bestemt til at bruges overfor en større Kreds af Personer, vil man hyppigt se, at den foruden at foreligge i skriftlig Form er bekendtgjort i Bladene eller tilkendegivet gennem Cirkulærer. Med Hensyn til saadanne Tilfælde bestemmer § 12, att saaframt flere af de i §§ 13—16 givne Forskrifter for Tilbagekaldelse ere anvendelige paa samme Fuldmagt, blive de alle at iagttage. Selvfølgelig maa denne Regel ikke forstaas saaledes, at der ved Tilbagekaldelse af en Fuldmagt, der er tillkendegivet forskellige Personer paa forskellig Maade overfor hver enkelt Person skal gaas frem efter de for samtlige Tilkendegivelsemaader givne Forskrifter om Tilbagekaldelse. Det maa være nok, at de Forskrifter ere iagttagne, der svare til de overfor den paagældende Tredjemand benyttede Tilkendegivelsemaader. Er for Exs. en Fuldmagt bekendtgjort i Bladene, men desuden ved særskilt Erklæring meddelt en enkelt Person, er det tillstrekkeligt til Tilbagekaldelse overfor alle andre end denne enkelte Person, at Forskrifterne i § 14 ere iagttagne.

Det sätt för återkallelse, vilket bäst tillgodoser tredje mans intresse, är — såsom i motiven framhålles — att fullmakts-givaren tillställer honom ett särskilt meddelande, att fullmakten icke vidare skall gälla. Detta sätt för återkallelse kan alltid anlitas, när fullmakten enligt sitt innehåll riktar sig endast mot vissa bestämda personer. Riktar sig fullmakten till ett obestämt flertal, kan däremot fullmaktsgivaren icke veta, till vilka han skall sända sådana meddelande. Om emellertid en viss tredje man erhållit ett dylikt meddelande, bör fullmakten därigenom

man ägt eller bort äga kännedom om de företagna åtgärderna. Detta framgår av 20 §. Grundsatsen är av betydelse icke minst i sådana fall, då en fullmakts-givare, som vid återkallelse av fullmakten bort iakttaga två eller flera av de i §§ 13—16 givna föreskrifterna, allenast iakttagit en av dem.

anses i förhållande till honom återkallad, på vilket eller vilka sätt den bragts till hans kännedom. I andra stycket av förevarande paragraf stadgas därför, att den tredje man, hos vilken fullmakten på nämnda sätt återkallats, icke äger åberopa, att återkallelse ej skett på annat sätt.¹

Angående återkallelsees rättsverkan yttras i danska motiven: Virkningen af stedfunden Tilbagekaldelse eller andet Ophør af Fuldmagten er, at denne ikke fremtidig kan benyttes med Retsvirkning. Vad Fuldmægtigen foretager efter Ophøret, er ikke bindende for Fuldmagtsgiveren. Derimod vil det af Fuldmægtigen forinden foretagne som Regel ikke anfægtes af Ophøret. Tvivl kan dog rejses, om en Erklæring, der af Fuldmægtigen er afgivet, inden de Ophøret medførende Kendsgærn timer forelaa, men først er kommet til Tredjemands Bevidsthed samtidig med eller efter dette Tidpunkt, er bindende for Fuldmagtsgiveren eller ej. Herom har man imidlertid ikke kunnet give nogen Bestemmelse, idet en for de forskellige Tilbagekaldelsesmaader fælles Regel ikke kan opstilles. End ikke indenfor samme Tilbagekaldelsesmaade vil Reglen altid være den samme i de forskellige Tilfælde. Hvis for Exs. Fuldmagten er bragt til Tredjemands Kundskab ved en særlig Meddelelse fra Fuldmagtsgiveren, og Fuldmagten tilbagekaldes, fordi Fuldmægtigen pludselig er bleven syg, bør Tilbagekaldelsen ikke have Virkning paa de af Fuldmægtigen tidligere afgivne, men ved Tilbagekaldelsen endnu ikke til Tredjemands Kundskab komne Viljeserklæringer. Motiveres Tilbagekaldelsen derimod ved, at Fuldmægtigen i den senere Tid ikke har røgtet sit Hverv paa tilbørlig Maade, bør vistnok efter Omstændighederne noget andet antages.²

¹ I norska motiven anmärkes, att den direkte tilbakekaldelse virker fra det øieblikk den er naadd frem til tredjemand, saa at han har hat anledning til at gjøre sig bekjendt med den. Der kræves saaledes ikke at den skal være kommet til hans kundskab. Gjør han sig ikke bekjendt med den, er det hans egen sak, og han faar ta den skade som kan følge deraf. Se vidare under 13 §.

² I svenska motiven yttras härom: Förhållandena kunna vara sådana, att en återkallelse av fullmakten måste anses innefatta återkallelse av rättshandlingar, som dessförinnan företagits men ännu icke kommit till tredje mans kunskap. En

Om två eller flera personer befullmäktigats att gemensamt företaga en rättshandling, kan genom återkallelse den ene skiljas från förhållandet, som i övrigt blir bestående.

Hava två eller flera personer gemensamt befullmäktigat någon att företaga en rättshandling, så verkar återkallelse från en huvudmans sida, att fullmakten i sin helhet upphör, under förutsättning att rättshandlingen icke kan företagas utan samtligas samtycke.¹

Genom återkallelse av fullmakt har naturligtvis också det substitut, som fullmäktigen antagit, förlorat den behörighet, som substitutionen kan hava medfört.²

I förhållandets natur ligger, att en fullmakt i allmänhet, åtminstone då den går ut på en enstaka rättshandling, icke kan anses gälla för någon längre tid efter dess utfärdande. Har någon t. ex. 1920 erhållit fullmakt att inköpa en häst, och han först 1925 företager rättshandlingen i fråga, så lär i vanliga fall tredje man icke kunna göra rättshandlingen gällande mot huvudmannen. Tredje man bör nämligen förstå,³ att, ehuru

sådan tolkning ligger nära till hands, när återkallelsen sker genom ett meddelande till tredje man, vari fullmaktsgivaren såsom skäl för sitt återkallande av fullmakten åberopar, att fullmäktigen missbrukat densamma. Kommer ett sådant meddelande tredje man till handa, innan en av fullmäktigen företagen rättshandling kommit till hans kunskap, eller samtidigt därmed, kan han icke anses vara i god tro med avseende å den ifrågavarande rättshandlingen och bör alltså icke kunna åberopa densamma mot fullmaktsgivaren. Närmare bestämmelser härom i lag hava icke funnits påkallade.

¹ Se i fråga om sysslomannaskap "Handelsbalken" VII sid. 1436.

² Återkallelse (uppsägning) av ett genom sysslomannaskap givet uppdrag sker naturligtvis hos sysslomannen, vilken därvid på i lag föreskrivet sätt bör frångå den fullmakt, han i och för uppdragets utförande kan hava erhållit. Därmed är ju det substitut, som eventuellt antagits, urständsat att vidare företaga rättshandlingar för huvudmannen. Om emellertid uppdraget avser jämväl annat än rättshandlingar, bör uppsägning ske hos substitutet (och även hos sysslomannen, där han ej efter omständigheterna kan anses alldeles skild från förhållandet).

Har syssloman, som erhållit innehavarefullmakt, antagit substitut och därvid överlämnat fullmakten, så kan ju, där huvudmannen icke vet vem som har fullmakten, uppsägning av uppdraget icke äga rum. Substitutets befogenhet upphör emellertid, om fullmakten återkallas (förklaras kraftlös); dock icke i den mån uppdraget går ut på även annat än rättshandlingar.

³ Jfr 20 §.

fullmakten icke begränsats till viss tid, huvudmannen ej gärna kan anses hava avsett ett köp först efter fem år.¹

13 §. 13 §. *Fullmakt, som bragts till tredje mans kännedom genom ett till honom särskilt riktat meddelande från fullmaktsgivaren, är återkallad, när särskilt meddelande från fullmaktsgivaren, att fullmakten icke vidare skall gälla, kommit tredje man till handa.*

Förevarande paragraf handlar om återkallelse av sådan fullmakt, som bragts till tredje mans kunskap genom ett till honom särskilt riktat meddelande från fullmaktsgivaren. Detta sätt att giva en fullmakt till känna kan fullmaktsgivaren använda, när han vet, med vilken eller vilka personer fullmäktigen skall inlåta sig.² Ett sådant meddelande kan — säges i motiven — antingen hava den innebörden, att själva befullmäktigandet sker genom detsamma, eller ock innehålla underrättelse om ett föregående befullmäktigande. Meddelandets rättsverkningar bliva dock i båda fallen praktiskt taget desamma. Även om meddelandet avfattats på sistnämnda sätt, äger nämligen tredje man i allmänhet å detsamma grunda anspråk, att rättsförhållandet mellan honom och fullmaktsgivaren bedömes i enlighet med meddelandet. Om t. ex. det bemyndigande, varom meddelandet avser att giva underrättelse, i följd av någon sådan omständighet, som i 3 kap. omförmäles, skulle vara ogiltigt, äger tredje man lika fullt åberopa meddelandet, såvida icke även detta i följd av samma eller någon annan omständighet är ogiltigt. Och om i meddelandet innehållet av en förut given fullmakt beskrives oriktigt därutinnan, att fullmäktigens behörighet säges vara större än den i själva verket är enligt nämnda fullmakt, äger tredje man, om han är i god tro, ifråga om fullmäk-

¹ Att i varje fall exakt bestämma den tid, varunder en fullmakt, som icke är förbunden med någon särskild ställning, bör anses gälla, låter sig naturligtvis icke göra. Hänsyn skall tagas till rättshandlingens art ävensom till de omständigheter, som äro förbundna med det bakom fullmakten liggande rättsförhållandet. I varje fall bjuder emellertid försiktigheten, att huvudmannen återkallar fullmakten, när han önskar förhållandets upphörande.

² Affärsmannen A. skriver t. ex. till postanstalten å sin ort och meddelar, att hans kontorist äger rätt att utkvittera till A. anläggande värdeförsändelser.

tigens behörighet hålla sig till meddelandet. Detta gäller dock icke, om meddelandet saknar självständig betydelse och allenast innefattar en uppmaning att taga del av den däri omhandlade fullmaktens innehåll.

For at Reglen i Udkastets § 13 skal være anvendelig, maa Fuldmagten være bragt til Tredjemands Kundskab ved en til ham særskilt rettet Erklæring¹ fra Fuldmagtsgiveren. At f. Exs. Bekendtgørelse i Bladene ikke er en særskilt til Tredjemand rettet Erklæring, er klart. Et Hovedexempel paa en til Tredjemand særlig rettet Erklæring er paa den anden side et Brev eller anden saadan privat Meddelelse til ham. Noget tvivlsomt kan efter Omstændighederne Sagen stille sig med Hensyn til Fuldmagter, der ere bekendtgjorte ved Cirkulærer. Naar saadane Cirkulærer udspreides i Flæng til en ubestemt Kreds af Personer, kan Bestemmelsen i 13 § ikke komme til Anvendelse. Man kan ikke paalægge Fuldmagtsgiveren at sende Tilbagekaldelseserklæring til hver enkelt, der har modtaget Cirkulæret; Fuldmagtsgiveren vil i et saadant Tilfælde jæmligt være ude af Stand til at holde Rede paa de paagældende Personers Navne og Adresser, og det maa derfor ligesom med Hensyn til de i Bladene bekendtgjorte Fuldmagter være Reglerne i Udkastets § 14, der komme til Anvendelse. Det vil imidlertid ogsaa kunne tænkes, at Cirkulæret kun er rettet til en bestemt begrænset Kreds, og Erklæringen i samme kan have en saa personlig Karakter, att nærværende Paragraf kan komme til Anvendelse.² Ved Benyttelsen af Udtrykket "Erklæring" er det frem-

¹ I svenska motiven yttras: Ett meddelande av här avsedda slag föreligger endast om det har karaktären av en viljeförklaring från fullmaktsgivaren till tredje man; samtalsvis framkomna yttranden till andra personer kunna icke i sådant avseende åberopas. Huru meddelandet bringas till tredje mans kännedom, är däremot likgiltigt. Det kan ske muntligen eller skriftligen. Det kan ock tillställas tredje man genom fullmäktigen, men måste i så fall hava skriftlig form; en fullmakt, som av fullmäktigen muntligen återgives för tredje man, hör icke hit, utan omhandlas i 18 §.

Ködersner; anf. arb. sid. 33 not 1, anmärker, att det i danska och norska texterna använda uttrycket "Erklæring", synes vara ägnat att bättre än den svenska formuleringen förverkliga lagstiftarens mening.

² Härom yttras i svenska motiven: När underrättelse om given fullmakt lämnats ett flertal personer, kan det ofta vara svårt att avgöra, huruvida underrättelsen haft karaktären av sådant särskilt meddelande, som här avses, eller icke. Men

hævet, at Tredjemands Kundskab om Fuldmagten maa hidrøre fra en Meddelelse, der har Karakteren af en for Afgiveren i Forhold til Modtageren bindende Viljeserklæring. Det er ikke nok, at Fuldmagtsgiveren lejlighedsvis har omtalt Fuldmagten i en Samtale med eller i et Brev til Tredjemand.

Återkallelse av fullmakt, varom i förevarande paragraf för-
måles, sker därigenom, att fullmaktsgivaren på samma sätt som
han förut meddelat fullmakten tillställer tredje man meddelande,
att fullmakten icke vidare skall gälla.¹ I överensstämmelse med
vad som i allmänhet gäller i fråga om meddelanden, vilka inne-
hålla en återkallelse, inträder — erinras i motiven — i här förut-
satta fall verkan av återkallelsen i och med det att meddelandet
därom kommer tredje man till handa, så att han har tillfälle

att skarpare än som skett draga gränsen mellan de meddelanden, som avses i 13 §, och dem, som falla under 14 §, låter sig icke göra. Huruvida det ena eller det andra lagrummet skall äga tillämpning, måste nämligen bero på förhållandena i det särskilda fallet. Den omständigheten, att ett skriftligt meddelande är försett med särskild adress till den person, vilken det kommer till handa, är icke alltid nog för att det skall anses vara särskilt riktat till honom. Om t. ex. en affärsman, som vill introducera en fullmäktig å viss ort eller inom visst distrikt, gör detta genom skrivelser, som i hundratals exemplar utskickas till affärsmän inom orten eller distriktet, kunna dessa skrivelser naturligen icke anses såsom enskilda brev.

Köersner; anf. arb. sid. 33, anmärker: Huruvida det är av någon avgörande betydelse, att de till tredje man särskilt riktade meddelandena äro av fullmaktsgivaren personligen undertecknade, vilket numera så ofta sker vid denna form av annonsering, framgår icke av motiven. Man måste ifrågasätta, huruvida vad som således i motiven angivits vara meningen med innehållet i 13 och 14 §§ fått ett tillräckligt tydligt uttryck i själva lagtexten. Å ena sidan framgår icke av uttrycket "särskilt riktat meddelande från fullmaktsgivaren" med full tydlighet, att därunder icke faller den slags annonsering, som sker i form av cirkulär eller privata meddelanden. Å andra sidan kan det icke anses vara visst, att uttrycken i 14 § "fullmakt, som blivit av fullmaktsgivaren annorledes allmänneligen kungjord", som måste anses närmast vara att hänföra till annonsering, inbegriper dylika cirkulär eller privata meddelanden. Även med dylika förtydliganden är emellertid bestämmelsen i 13 § ägnad att väcka betänkligheter. Måhända skulle man kunna tänka sig införande av bestämmelser om återkallelse av fullmakt, fotade på den principen, att endast i fråga om fullmakter, avsedda för rättshandlingar med viss bestämd tredje man och delgivna honom, återkallelse behövde ske genom meddelande till denne, men att man däremot i fråga om fullmakter, riktade till obestämd person, skulle fordra något slags publicitetsförfarande i överensstämmelse med grunderna för prokurafullmaktsinstitutet. Vore en sådan anordning möjlig, skulle man därigenom också uppnå något fastare grundsatser i fråga om verkningarna av själva återkallelsen för sådana fall, som nu äro avsedda i § 14.

¹ Se "Handelsbalken" VII sid. 1476.

att omedelbart taga del därav. Det är således icke nödvändigt, att tredje man faktiskt tagit kännedom om innehållet i det brev eller telegram, varigenom återkallelsen skett.¹

Tolkningen av uttrycket "komma till handa" är — anmärkes i motiven till 2 § avtalslagen — av stor betydelse för en riktig tillämpning av här givna bestämmelser. I allmänhet måste ett brev eller telegram anses komma adressaten till handa därmed, att det avlämnas till honom eller nedlägges i hans brevlåda; tillfälle är honom därigenom berett att omedelbart taga del av innehållet i det meddelande, varom fråga är. Om brevet är adresserat till en affärsman, vilken har postfack för ankommande försändelser, är dess inläggande i facket enligt merkantil uppfattning så till vida likvärdigt med ett avlämnande å kontoret, att ett dröjsmål med avhämtandet icke får av adressaten åberopas. Härvid liksom för övrigt, då brev eller telegram avlämnas å ett affärskontor, efter det den på platsen och inom branschen sedvanliga kontorstiden för dagen gått till ända, måste emellertid göras den reservationen, att meddelandet anses hava kommit adressaten till handa först påföljande arbetsdags morgon, så vida han icke tillfälligtvis tidigare tager del av dess innehåll. Huruvida ett rekommenderat eller assurerat brev, som i anseende till adressatens bortovaro icke kunnat avlämnas, men om vars ankomst han erhållit avis, kan anses därigenom hava kommit honom till handa, är mera ovisst.² Muntliga meddelanden komma adressaten till handa därigenom, att de framföras till honom eller till någon, som är behörig att

¹ I danska motiven yttras: Andre Tilkendegivelsesmaader (än ett särskilt meddelande till tredje man) ere ikke tillstrækkelige, saaledes f. Exs. ikke offentlig Bekendtgørelse eller Besked til Fuldmægtigen om Tilbagekaldelsen. Kun forsaavidt Tredjemand derved bringes i ond tro, kunne saadanne Tilkendegivelser faa Betydning (se 20 §). Paa den anden Side er saadan særskilt Erklæring som i Udkastet foreskrivet ogsaa tilstrækkelig. Undtagelse herfra kan kun anerkendes, hvis Fuldmagtsgiveren dels har særlig Grund til at formode, at Fuldmægtigen, uagtet Fuldmagten er tilbagakaldt, paa hans Vegne vil foretage en Retshandel overfor Tredjemand, dels maa antage, at Tredjemand, trods den til ham udsendte Tilbagekaldelseserklæring, er ubekendt med, at Fuldmagten ikke længre skal gælde (se 19 §). Saadanne Tilfælde ville være sjældne, men kunne dog forekomme, i det Tilbagekaldelserklæringen er kommet frem til Tredjemand, selv om den ikke er kommet til hans Kundskab.

² Jfr *Stang*; anf. arb. sid. 240, synes besvara spørgsmålet jakande.

å hans vägnar mottaga meddelande av den beskaffenhet, varom fråga är.¹

14 §. 14 §. Fullmakt, som blivit av fullmaktsgivaren i tidning eller annorledes allmänneligen kungjord, återkallas genom tillkännagivande, som kungöres i enahanda ordning.

Möter hinder häremot, skall återkallelsen på annat lika verkamt sätt tillkännagivas. Fullmaktsgivaren äge, där han det äskar, hos myndighet, som i 17 § sägs, erhålla anvisning, huru han i sådant avseende har att förfara.

Såväl fullmakter, vilka redan erhållit en självständig tillvaro gent emot tredje man — t. ex. därigenom att fullmäktigen anbragts i en viss ställning eller erhållit särskild skriftlig fullmakt — som efter omständigheterna jämväl andra fullmakter, vilka avse en större krets av personer såsom eventuella medkontrahenter, pläga offentligen kungöras genom annonsering i tidningarna eller genom anslag eller kringsändande av cirkulär.² Vare sig offentliggörandet i och för sig innefattar befullmäktigandet eller det avser att bringa en förut given fullmakt till allmänhetens kännedom, bliva verkningarna i allmänhet desamma. Beträffande det senare fallet är att märka, hurusom i enlighet med vad redan under 13 § anmärkts godtroende tredje man äger hålla sig till det offentliga kungörandet, även om fullmäktigens behörighet där angives vara större än den enligt fullmakten verkligen är.³

Tydligen är i förevarande paragraf icke fråga om fullmakter, som av fullmäktigen på eget bevåg kungjorts. Återkallelse av fullmakt, som avses i förevarande paragraf, skall enligt dess

¹ I norska motiven yttras: Der er selvfølgelig intet i veien for, att fuldmagtsgiveren bruker hjælpere for at faa erklæringen frem til tredjemand. Han kan saaledes sende den med posten eller med et bud. Blir den borte underveis eller forvanskes den av budet, er den imidlertid virkningsløs — den maa jo være naadd frem for at kunne virke.

² Ang. spørgsmålet, huruvida ett meddelande om fullmakt, vilket riktats till ett flertal personer, är av det slag, som ävses i förevarande paragraf, eller om det bör falla under 13 §, se anmärkningarna under sistnämnda paragraf.

³ Naturligen kunna dock omständigheterna vara sådana, att omnämnandet av den förut givna fullmakten får anses innefatta en anmaning till vederbörande att skaffa sig närmare kännedom om densammas innehåll.

första stycke kungöras i enahanda ordning som fullmakten kungjorts.

Tilbagekaldelsen skal — yttras i danska motiven — bekendtgøres paa samme Maade, som i sin Tid Fuldmagten er bekendtgjort. Er dette sket i Bladene, maa Tilbagekaldelsen ske i de samme Blade.¹ Det vil ikke just kunne forlanges, at Tilbagekaldelsen skal bekendtgøres netop lige saa mange Gange, som Fuldmagten er bekendtgjort. Hvor ofte det skal ske, maa bero paa de konkrete Forhold. Det kan tænkes, at et Blad, da Fuldmagten bekendtgjordes i det, havde langt større Udbredelse end paa det Tidspunkt, Tilbagekaldelsen finder Sted. Denne Omstændighed bør dog ikke kunne udelukke, at Tilbagekaldelsen med retsvirkning kan bekendtgøres i det samme Blad; en modsat Regel vilde være altfor vanskelig at gennemføre i Praxis. Naar Fuldmagten är udbredt gennem Cirkulærer, vil det undertiden kunne være vanskeligt at afgøre, om den kan anses for at være offentligt bekendtgjort eller bragt til Tredjemands Kundskab ved en til vedkommende særskilt rettet Erklæring. Sædvanligvis ville Cirkulærerne dog være uddelte i Flæng, saa at Fuldmagten maa siges at være offentlig bekendtgjort, og Reglerne i § 14 finde da Anvendelse. Ogsaa i saadane Tilfælde kan det være Genstand for Tvivl, hvad der nærmere udkræves for, at Tilbagekaldelsen kan betragtes som bekendtgjort paa samme Maade. At den Maa ske ved Udsendelse af et Cirkulære, er ikke tvivlsomt. Men til hvem skal dette sendes? Da det er en Forudsætning for, at nærværnde Paragraf kan komme til Anvendelse, at Cirkulæret om Fuldmagten er udbredt i Flæng, kan det ikke være nødvendigt, at Cirkulæret om Tilbagekaldelsen sendes til nøjagtigt de samme Personer, hvem det første Cirkulære er tilstillet. Det vilde være umuligt for Fuldmagtsgiveren at iakttagte dette. Det maa efter § 14 være tilstrækkeligt, at Fuldmagtsgiveren sender Cirkulæret om Tilbagekaldelsen til væsentlig samme Kreds, som det tidligere Cirkulære er sendt til, alltsaa som Regel navnlig til sine Forretningsforbindelser, og selv om ogsaa

¹ Har fullmakten kungjorts genom anslag, skall återkallelse på samma sätt anslås.

en enkelt af disse skulde blive glemt, vil Tilbagekaldelsen dog ikke af den Grund allene blive uvirksom overfor ham. — En Tilbagekaldelse, der er bekendtgjort paa foreskreven Maade, vil for det meste være tilstrækkelig til ad udelukke Fuldmagtens fremtidige Benyttelse, jfr dock § 19, der f. Exs. vil kunne finde Anvendelse, naar en Forretningsforbindelse, som har faat Cirkulæret om Fuldmagten, er bleven glemt ved Tilbagekaldelsen. Paa den anden Side vil anden Tilkendegivelse om Tilbagekaldelsen sædvanligvis ikke være nok, jfr dock § 12 andra stycket och § 20. Som ovenfor nævnt vil den offentlig bekendtgjorte Fuldmagt jævnlig have faat særlig Tilværelse overfor Tredjemand paa anden Maade end ved Bekendtgørelsen. I saa Fald vil Regeln i § 12, 1:ste Stykke i Slutningen, finde Anvendelse.

Det kan tänkas — anmärkes i motiven — att det är omöjligt för fullmaktsgivaren att återkalla fullmakten i enahanda ordning som offentliggjorts. Den tidning, i vilken fullmakten kungjorts, kan t. ex. hava upphört att utkomma. I dylika fall måste det stå fullmaktsgivaren öppet att kungöra återkallelsen på annat lika verksamt sätt.¹ En bestämmelse härom har införts i paragrafens andra stycke. När en fullmaktsgivare sålunda nödgas återkalla fullmakten på annat sätt än den offentliggjorts, kan det vara svårt för honom att avgöra, om ett visst slag av offentliggörande kan anses vara tillräckligt verksamt som återkallelse. Då det å andra sidan för fullmaktsgivaren är av stor vikt, att de åtgärder, han vidtager för att återkalla fullmakten också verkligen leda till det åsyftade resultatet, stadgas i slutet av andra stycket, att fullmaktsgivaren äger hos offentlig myndighet erhålla anvisning, huru han skall gå till väga vid återkallelsen.

¹ Denne Regel — säga danska motiven — vil i det omtalte Tilfælde best kunne ske til Fyldest ved Bekendtgørelse i det Blad, der nærmest har avløst det omtalte Blad, som ikke udkommer mere, og som henvender sig til omtrent samme Læsekreds.

Förevarande paragraf lämnar icke någon regel om tidpunkten för återkallelse verkan. "Dette vil — yttras i danska motiven — i saa høj Grad bero paa de konkrete Forhold, at noget nærmere herom ikke har kunnet siges. Hvis f. Exs. Tilbagekaldelsen skal bekendtgøres i et Blad, kan den ikke gælde mod tredjemand, der er bosat paa et andet Sted end der, hvor Bladet udkommer, førend det paagældende Nummer af Bladet, hvori Bekendtgørelsen findes, er kommet frem til hans Egn af landet".¹

15 §. Fullmakt, som avses i 10 § andra stycket, återkallas 15 §. därigenom att fullmäktigen avlägsnas från tjänst eller annan ställning, i kraft varav han varit befullmäktigad.

Såsom redan anmärkts anses den, som på grund av avtal med annan intager en ställning, vilken efter lag eller sedvana medför rätt för honom att inom vissa gränser handla å den andres vägnar, för befullmäktigad att företaga rättshandlingar, fallande inom dessa gränser. Fullmakten är bunden vid ställningen och har genom denna fått självständig tillvaro i förhållande till tredje man. Så länge ställningen varar, varar ock fullmakten. Den ifrågavarande bestämmelsen om ställningsfullmakt har — anföres i motiven — tillkommit just för att tredje man av den ställning en person intager i förhållande till en annan skall kunna sluta sig till att och i vilket omfång personen ifråga äger behörighet att företaga rättshandlingar för den andres räkning, och fullmaktsgivaren bör därför, så länge fullmäktigen är kvar i sin ställning, icke kunna med laga

¹ I vissa lagar och författningar förekomma stadganden, att en utfärdad fullmakt skall anmälas hos offentlig myndighet. Syftet med dylika föreskrifter är uppenbarligen, att den, som har intresse därav, skall kunna vid behov hos vederbörande myndighet erhålla besked om vem som äger företräda fullmaktsgivaren. En anmälan av här avsedda beskaffenhet har alltså till syfte att bringa fullmaktsförhållandet till allmänhetens kännedom och är så till vida likställd med ett kungörande av fullmakten. I betraktande härav hade i det till lagrådet remitterade förslaget upptagits en bestämmelse av innehåll, att fullmakt som blivit enligt särskilda föreskrifter hos offentlig myndighet anmäld, skulle återkallas genom anmälan i enahanda ordning. Med hänsyn till de anmärkningar, som vid förslagets granskning i lagrådet framställdes mot denna bestämmelse, kom densamma emellertid icke att inflyta i lagen. Se motiven samt *Almén*; anf. arb..

verkan mot tredje man i god tro inskränka hans behörighet eller fullständigt beröva honom densamma. Såsom en given följd härav stadgas i förevarande paragraf, att en fullmakt av ifrågavarande slag återkallas först därigenom, att fullmäktigen avlägsnas från den tjänst eller ställning, i kraft varav han varit befullmäktigad.

Även om fullmaktsgivaren bibehåller fullmäktigen vid ställningen, kan han visserligen, enligt vad § 12 andra stycket giver vid handen, genom särskilt meddelande till vissa personer fråntaga fullmäktigen hans behörighet att företaga rättshandlingar gent emot dem, men en sådan återkallelse verkar endast partiellt; vill fullmaktsgivaren, att fullmakten skall vara återkallad gent emot alla och envar, som fullmäktigen kan tänkas komma att inlåta sig med, så finnes intet annat sätt, på vilket han kan gå till väga, än det, som anvisas i förevarande paragraf.

Hvormeget der skal kræves til, at Fuldmægtigen kan siges at være fjernet fra Stillingen, vil — yttras i danske motiven — i saa høj Grad bero paa de konkrete Forhold, at det ikke er muligt at give nogen almindelig Regel herom. At vedkommende er opsagt, kan ikke være nok; han maa være fratraadt Stillingen. Ofte vil den paagældendes Virksomhed være knyttet til en bestemd Plads indenfor Fuldmagtsgiverens Forretningslokale eller Eiendom, saaledes er f. Exs. Butikkassererskens Virksomhed at modtage Penge af Kunder som Regel knyttet til en Plads ved Kassen, og ligeledes er den Virksomhed, der giver Skibsføreren en vis Fuldmagt til at handle, som Regel knyttet til Skibet. Saalenge vedkommende Kassererske bliver siddende ved Kassen, og Skibsføreren bliver ved at føre kommandoen paa Skibet, maa de vedvarande kunde binde Fuldmagtsgiveren overfor godtroende Tredjemand, selv om det er med Urette, at de endnu ere i Funktion. Tillsvarende Regler maa gælde andre Tilfælde, hvor særlige ydre Forhold tilkendegive Fuldmagten. For andre Stillingers Vedkommende vil det derimod være tilstrækkeligt, at den paa-

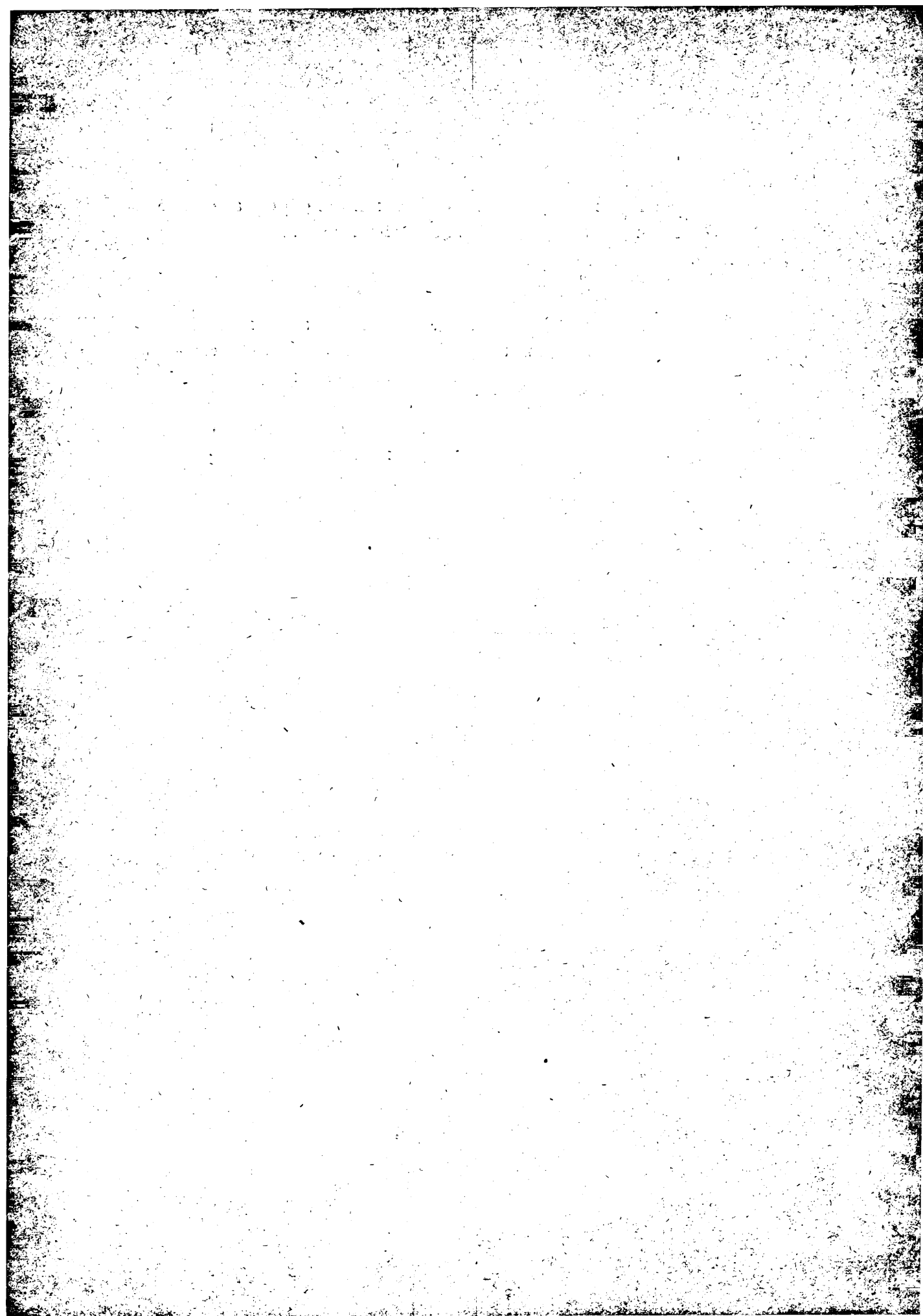
¹ Obs. ock 20 §.

gældendes Virksomhed retlig set er bragt til Ophør. Agenten eller den Handelsrejsende vil saaledes i Almindelighed være fjernet fra Stillingen, naar det Tidspunkt, til hvilket han er opsagt, er kommet.¹

Om någon, vars anställning i och för sig innefattar fullmakt att företaga vissa rättshandlingar, därutöver erhållit särskild fullmakt, kvarstår ju behörigheten för fullmäktigen, trots hans avlägsnande från anställningen, ända tills den särskilda fullmakten blivit på föreskrivet sätt återkallad. Dylik återkallelse är dock icke erforderlig, därest uttryckligen angivits, att fullmakten allenast avser den tid, anställningen varar.²

¹ Obs. emellertid 19 §.

² Att anställningen angivits i fullmakten (t. ex. "Fullmakt för min inspektor N. N." etc.), lär emellertid icke härutinnan vara av betydelse; återkallelse bör ske, när inspektoren lämnat tjänsten.

SAMMANFATTNING AV TILLÄGG TILL FÖREGÅENDE BAND.

JURIDIK OCH POLITIK I.

Å sid. 129 not 1 tillägges:

Jfr *Eberstein*; Om spedition och befraktning.

Å sid. 140 tillägges i slutet av rad 3 å noten från föregående sida:

Se t. ex. Nytt jur. arkiv 1915 sid. 63. Jfr 1902 sid. 308, 1917 sid. 193 och 1923 sid. 89.

Å sid. 141 rad 4 hänvisas vid ordet "därjämte" till följande not:

Fast handelsresande (jfr 86 § kommissionslagen) är tjänare och icke sysselman. Han är principalens biträde. Huvudsyftet med hans anställande är, att han skall företaga resor för *förberedande* av rättshandlingar. (Att han kan vara berättigad att avsluta rättshandlingar se 88 §.) Men under det han icke är på resor, har han — detta lär åtminstone vara det regelmässiga fallet — skyldighet att på principalens kontor fullgöra honom föresatt arbete.

Å sid. 142 rad 5 *står*: substitutionsbefogenhet; *läs*: frånvaron av substitutionsbefogenhet.

Å sid. 149 hänvisas i slutet av noten från föregående sida till *Chydenius*; Kontraktsrätt II sid. 285.

Å sid. 182 rad 20 hänvisas vid ordet "legostadgan" till följande not:

Jfr numera nya ärvdabalken.

Å sid. 225 rad 4 hänvisas vid ordet "uppsägningstid" till följande not:

Se Nytt jur. arkiv 1922 sid. 328. Jfr 1922 sid. 169 och 548.

Å sid. 235 rad 24 hänvisas vid ordet "sysslomannaskapsinstitutet" till följande not:

Se i överensstämmelse härmed Nytt jur. arkiv 1921 sid. 621. Däremot har med rätta (jfr 86 § kommissionslagen) förmånsrätt enligt ifrågavarande lagrum tillerkänts handelsresande jämväl för provision. Se Nytt jur. arkiv 1922 sid. 147 och 593. Annorlunda provisionsresande; 87 § kommissionslagen.

Å sid. 235 not 1 tillägges:

Att en person (hemmansägare), som handhaft timmerutdrivning enligt kontrakt med ett sågverksbolag, ansetts hava sådan arbetsanställning hos bolaget, att han för innestående likvid för utdrivningen ägde ifrågavarande förmånsrätt, se Nytt jur. arkiv 1923 sid. 175.

Å sid. 243 rad 10 hänvisas vid ordet "existens" till följande not:

Se numera nya ärvdabalken.

Å sid. 245 not 2 tillägges:

Se ock lagen om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse den 30 maj 1919 och lagen om arbetstiden å svenska fartyg den 24 oktober 1919.

Å sid. 261 rad 6 hänvisas vid ordet "emellertid" till följande not:

Jfr ifråga om handelsresande 86 § kommissionslagen och dess motivering.

Å sid. 261 rad 13 hänvisas vid ordet "uppsägningsfristen" till följande not:

Jfr Nytt jur. arkiv 1922 sid. 173.

JURIDIK OCH POLITIK II.

Å sid. 155 rad 10 (solidarisk ansvarighet) hänvisas vid ordet "följa" till följande not:

Jfr lagkommitténs förslag 9: 5 och 15: 8 H. B. samt lagberedningens förslag 9: 6, 10: 9 och 15: 11 H. B. Se ock "Juridiska skrifter" III sid. 256 not 1, "Juridiska skrifter" II sid. 69 not 2 och "Juridiska skrifter" I sid. 323 och 324.

Å sid. 155 rad 24 hänvisas vid ordet "medkontrahent" till följande not:

Angående regressrätt se "Juridiska skrifter" 1922 sid. 69 not 3 och sid. 286—288.

Å sid. 159 not 1 rad 3 tillsättes efter ordet "även":

Så vitt det kan ske utan synnerligen avsevärd olägenhet för beställaren.

Å sid. 181 not 1 skall ordet "emellertid" utgå.

Å sid. 184 not 2 tillsättes:

Beviljar beställaren tillverkaren anstånd tillsvidare, så förfaller all fråga om tillämpning av vitesbestämmelsen. Jfr *Fehr*; Om vitesbestämmelser i avtal enligt svensk rätt sid. 19. Se ock Nytt jur. arkiv 1879 not A n:r 123.

Å sid. 185 rad 5 hänvisas vid ordet "materialier" till följande not:

Jfr Svensk juristtidning 1923 sid. 76.

Å sid. 187 rad 2 *står*: kostnader; *läs*: särskilda utgifter.

Å sid. 189 not 3 hänvisas även till Nytt jur. arkiv 1918 sid. 287.

Å sid. 236 not 2 andra stycket tillägges:

Obs. lagberedningens förslag till lag om förmynderskap samt till lag om verkan av avtal, som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet.

JURIDISKA SKRIFTER II.

Å sid. 68 not 3 hänvisas jämväl till Svensk juristtidning 1923 sid. 10 och 1922 sid. 48.

Å sid. 69 not 2 (solidarisk ansvarighet) hänvisas till Svensk juristtidning 1923 sid. 56 samt "Juridiska skrifter" VI sid. 245 (första tillägget).

Å sid. 76 rad 32 hänvisas vid ordet "betalning" till följande not:

Enahanda är naturligen förhållandet, då pantsättaren brustit i honom åliggande hemulsskyldighet.

Å sid. 78 sista raden hänvisas till följande not:

Undén (Om panträtt i rättigheter 2:dra uppl. sid. 160) understryker med rätta, att om pantens ägare är annan person än pantsättaren, anspråket bör riktas mot den förre. Men vid pantrealisationen är panthavaren berättigad att i första hand göra sig betald för nödiga kostnader, vadan det ju lätteligen kan inträffa, att pantsättaren drabbas av ifrågavarande kostnader.

Före huvudfordringens förfallotid är panthavaren icke berättigad att utsöka ersättning för kostnader. Jfr *Undén*; anf. arb. sid. 160 not 1 och "Juridiska skrifter" V sid. 192 samt Nytt jur. arkiv 1901 sid. 494.

Å sid. 79 rad 1 hänvisas vid ordet "kostnader" till följande not:

Hit höra också kostnaden för pantsatt intecknings förnyelse, bevakning eller indrivning av pantsatt fordran, inbetalning av premie för pantsatt livförsäkringsbrev o. s. v.

Å sid. 79 rad 2 och 3 *står*: pantsättarens; *läs*: pantägarrens.

Å sid. 79 rad 30 *står*: pantsättaren; *läs*: pantägaren eller pantsättaren.

Å sid. 116 not 2 rad 5 tillägges efter ordet "finnas":

Jfr dock Svensk juristtidning 1921 sid. 3.

Å sid. 118 not 3 sista raden hänvisas till Svensk juristtidning 1922 sid. 7.

Å sid. 158 rad 4 hänvisas vid ordet "hemställan" till följande not:

I ett senare avgjort rättsfall har emellertid högsta domstolen utan menings-
skiljaktighet anslutit sig till den av mig försvarade meningen. Se Nytt jur. arkiv
1921 sid. 603.

Å sid. 164 rad 12 hänvisas vid ordet "gällande" till följande not:

Se Nytt jur. arkiv 1923 sid. 187.

JURIDISKA SKRIFTER III.

Å sid. 34 rad 26 tillsättes efter ordet "härefter": (och efter sålunda
vunnen kännedom om kvittningsyrkandet).

Å sid. 75 rad 12 tillsättes efter ordet "löftesman" följande not:

Om för lånet tillika ställts pant, som löftesmannen alltså vid likviden utbe-
kommit, måste han, då han å sin sida erhåller betalning av medlöftesmannen, till
denne mot redovisningsskyldighet utlämna panten (så vitt den ej går att dela.)
Häri genom kränkes på intet sätt den förre löftesmannens rätt. Har han ej
förtroende för medlöftesmannen, står det honom ju fritt att själv ombestyr
pantens realisation. Se Skånska hovrättens utslag den 9 november 1923 i mål
mellan Sven Ohlsson och Ola Svensson. Annorlunda vid icke solidarisk borgen.
Borgenären har naturligtvis icke skyldighet att utlämna panten, när den ene
löftesmannen betalar sin andel. Dylik skyldighet föreligger först, då borgenären
erhåller full likvid. Panten skall då utlämnas till löftesmännen gemensamt, enär
de gemensamt betalt den skuld, som säkerställts genom panten.

Det sist sagda äger naturligen tillämpning jämväl vid solidarisk borgen, då
borgenären erhåller betalning av samtliga löftesmännen.

Å sid. 79 not 2 hänvisas jämväl till Svensk juristtidning 1923 sid. 9.
Hovrätten synes hava tagit intryck av Nytt jur. arkiv 1919 sid. 102. Med
hänsyn till den talan, som fördes mot underrättens beslut, hade överrät-
terna dock ingen anledning att jämka underrättens enligt min mening orik-
tiga ränteberäkning. Skånska hovrättens motivering i utslag den 23 mars
1923 i mål mellan Diehl och Lorentsson antyder anslutning till min mening.
Se ock ett av samma hovrätt den 16 april 1923 avgjort civilt besvärsmål
mellan Jönsson och Pahlsson.

Å sid. 83 rad 22 tillägges: Se ock Nytt jur. arkiv 1923 sid. 189.

Å sid. 83 not 1 rad 3 hänvisas jämväl till "Juridiska skrifter" IV sid.
87 och 134.

Å sid. 238 rad 7 hänvisas vid ordet "fråga" till följande not:

Se *Chydenius* sid. 276 och kommissionslagen § 5.

Underrättelseplikt, varom i texten förmäles, grundas på sedvänja. I all-

mänhet kan naturligen någon skyldighet att avböja inkommande anbud (exempelvis om köp eller försäljning o. s. v.) "icke grundas allenast därpå att dessa framkallats genom annonser eller cirkulär." Se motiven till 9 § avtalslagen.

Å sid. 252 noten från föregående sida hänvisas jämväl till Nytt jur. arkiv 1923 sid. 183.

JURIDISKA SKRIFTER IV.

Å sid. 33 rad 2 göres vid ordet "ersättning" hänvisning till följande not:
Se Nytt jur. arkiv 1922 sid. 445.

Å sid. 46 rad 12 hänvisas vid ordet "ägaren" till följande not:
Se Svensk juristtidning 1923 sid. 7.

Å sid. 81 not 1 tillägges:

Denna regel måste tillämpas även mot löftesman, som förvärvat borgenärens rätt mot en medlöftesman. Se Nytt jur. arkiv 1917 sid. 541. Har pant för samtliga löftesmäns räkning ställts hos någon av dem, gäller naturligen detsamma.

Å sid. 132 rad 34 tillägges efter ordet "lika": (gemensamt).

Å sid. 153 rad 8 *står*: fordringspreskription; *läs*: borgenspreskription.

Å sid. 270 not 2 hänvisas jämväl till Nytt jur. arkiv 1922 sid. 586.

Å sid. 277 not 3 hänvisas jämväl till Nytt jur. arkiv 1922 sid. 349.

Å sid. 290 sista raden hänvisas vid ordet "slag" till följande not:

Lundstedt uttalar i sina föreläsningar den meningen, att muntlig gåvoförklaring är till fyllest.

Å sid. 295 rad 5 göres vid ordet "slag" hänvisning till följande not:

Lundstedt förnekar i sina föreläsningar möjligheten av gåva genom utfärdande av skuldebrev.

Å sid. 299 rad 22 hänvisas vid ordet "efterskänkandet" till följande not:

Lundstedt hyllar i sina föreläsningar samma mening.

Å sid. 299 not 4 tillägges:

Lundstedt förfäktar i sina föreläsningar den åsikten, att för gåvans fullbordande erfordras antingen fordringsbevisets traderande eller ock dess förstörande.

Å sid. 304 not 1 hänvisas jämväl till Nytt jur. arkiv 1922 sid. 335.

Å sid. 306 tillägges i slutet av noten från föregående sida:
Av annan mening dock *Chydenius*; anf. arb. sid. 21.

Å sid. 310 not 4 tillägges efter sista raden:
En avvikande mening uttalar dock *Lundstedt* i sina föreläsningar.

JURIDISKA SKRIFTER V.

Å sid. 26 rad 8 hänvisas vid ordet "behålla" till följande not:
Man ville alltså icke ens giva ägaren *rätt* att lösa saken.

Å sid. 26 rad 10 ändras ordet "förgäves" till "utan efterföljd i praxis".

Å sid. 41 rad 6 hänvisas vid ordet "förvärvaren" till följande not:

Om förvärvaren i sin ordning förytttrar godset till tredje man, gälla naturligen de vanliga reglerna. Under förutsättning, att tredje man varken insåg eller bort inse, att det första fånget var ogiltigt på grund av omyndighet, kan alltså godset fräntagas honom allenast mot lösen. Jfr ang. detta och liknande spörsmål lagberedningens förslag till lag om förmynderskap sid. 279—280 samt Nytt jur. arkiv 1877 sid. 347 och 1887 sid. 388.

Å sid. 51 not 5 hänvisas jämväl till *Winroth*; anf. arb. sid. 325 och strödda uppsatser II sid. 55 samt *Undén*; Om panträtt i rättigheter 2:dra uppl. sid. 159. Se i fråga om skogsavverkningsrätt Nytt jur. arkiv 1918 sid. 473.

I patentlagstiftningskommitténs betänkande VI (1919) sid. 400 förutsättes emellertid godtrosförvärv av patenträtt. Se ock *A. Hasselrot* i Svensk juristtidning 1916 sid. 68.

Å sid. 95 not 1 hänvisas jämväl till Nytt jur. arkiv 1922 sid. 296. Där besvarades nekande frågan, huruvida i fall, då jämlikt ifrågavarande lagrum rättshandling förklarats icke gällande mot den förfördelade, medkontrahenten i stället för den betingade oskäligen förmånen borde komma i åtnjutande av annan skälig gottgörelse (t. ex. skälig ränta), för det den förfördelade fått tillgodonjuta det till honom lämnade vederlaget.

Å sid. 95 not 1 hänvisas jämväl till Nytt jur. arkiv 1923 not A n:r 104.

Å sid. 116 noten från föregående sida tillägges:

Angående rätt för tjänsteman till ränta å felräkningspenningar, som ansetts tillkomma honom för verkställd uppbörd, se Svensk juristtidning 1923 sid. 41. — Å belopp, som tillerkänts kåranden såsom ersättning för sveda och värk i anledning av skada på grund av olycksfall i arbete, har utdömts fem procent ränta från

stämningsdagen. Se Nytt jur. arkiv 1922 sid. 566. I samma dom ålades svaranden att såsom gottgörelse för nedsättning i arbetsförmåga till käranden utgiva en årlig livränta å 500 kr. att utbetalas för kalenderkvartal den 1 i kvartalets sista månad "jänte 6 proc. ränta å förfallna livräntebelopp från förfallodagen till dess betalning skedde".

Å sid. 116 i slutet av noten från föregående sida tillägges:

Se ock 10: 4 P. U. L.

Å sid. 121 not 1 hänvisas jämväl till Nytt jur. arkiv 1922 sid. 599. Jfr "Juridiska skrifter" VI sid. 117 not 2.

Å sid. 129 not 2 (betalningsorten) tillägges:

Att sedvänja (ej mindre än uttryckligt avtal) kan föranleda ändring i den av mig förordade principen, torde näppeligen behöva poängteras.

Å sid. 203 not 5 *står*: eller kommit; *läs*: eller rätten kommit.

Jfr lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk.

Å sid. 203 not 6 tillägges:

Jfr lagen den 30 maj 1919 om rätt till verk av bildande konst. Ang. rätt till fotografiska bilder se lag den 30 maj 1919 § 5.

Å sid. 222 rad 10 hänvisas vid ordet "odelbar" till följande not:

Jfr dock Int. F. §§ 25—27.

JURIDISKA SKRIFTER VI.

Å sid. 21 not 4 rad 2 *står*: not 2; *läs*: not 1.

Å sid. 28 not 1 (skada i utomobligatoriska förhållanden) hänvisas till Svensk juristtidning 1923 sid. 57 och Nytt jur. arkiv avd. II 1899 n:r 7 sid. 5. Se ock Nytt jur. arkiv 1918 sid. 229.

Å sid. 39 rad 5 hänvisas vid ordet "meddelande" till följande not:

Jfr Nytt jur. arkiv 1922 sid. 612.

Å sid. 80 not 2 hänvisas till Svensk juristtidning 1923 sid. 13.

Å sid. 84 not 5 hänvisas jämväl till Kungl. Maj:ts domar den 7 april 1916; H. 1916 sid. 158, och den 15 december 1922; H. 1922 sid. 511.

Å sid. 89 rad 12 göres vid ordet "dennes" hänvisning till följande not:

Jfr *Hillgård*; Bidrag till läran om säljarens stoppningsrätt sid. 168—169; anf. arb. sid. 166 och *Lundstedt*; Byggnadsborgenärernas rättsliga ställning sid. 24

not 1. Se ock Svensk juristtidning 1923 sid. 40. — I händelse, efter det angående visst gods slutits kreditköp utan äganderättsförbehåll och godset avlämnats till köparen, mellan denne och säljaren slutes avbetalningsköp angående godset, så äro lösöreköpsförordningens bestämmelser tillämpliga. Se Svensk juristtidning 1923 sid. 39. Jfr *Almén* sid. 474 not 133 och *Lassen-Ussing* sid. 311 samt Nytt jur. arkiv 1916 sid. 16.

Å sid. 105 not 2 hänvisas till *Winroth* sid. 197.

Å sid. 114 not 4 hänvisas jämväl till Nytt jur. arkiv 1922 sid. 599.

Å sid. 136 noten från föregående sida hänvisas jämväl till *Hillgård*; anf. arb. sid. 126.

JURIDISKA SKRIFTER VII.

Å sid. 8 not 1 *står*: tyskt; *läs*: tyst.

Å sid. 8 sista raden *står*: vara; *läs*: i allmänhet vara.

Å sid. 50 not 2 tillägges:

Obs. Kungl. kung. den 30 sept. 1921 — Lagen gäller ej teaterpremieobligationer.

Å sid. 54 rad 24 hänvisas vid ordet "utsökningslagen" till följ. not.

Ang. det fall att in-teckning lämnats såsom pant av fastighetsägaren se 71 § 2:dra st. samt Int. F. §§ 25—27.

Å sid. 90 not 2 tillägges:

Jfr *Undén*; Om panträtt i rättigheter 2:dra uppl. sid. 130.

Å sid. 91 not 2 tillägges:

Om växeln för pantsättning traderas utan endossement, legitimeras panthavaren icke enligt 39 § växellagen — Konnossement är enligt 134 § sjölagen löpande papper, även om det är ställt till viss man. Vid pantsättning av dylikt konnossement bör det förses med transport. För stiftande av panträtt lär det vara tillfyllest, att ett exemplar traderas. Se *Undén* 2:dra uppl. sid. 126.

Fraktsedelsdubblätt, som ju icke är något löpande papper, får ej utfärdas i mer än ett exemplar. Med detta i sin besittning råder köparen över godset. Han kan följaktligen stifta panträtt i detsamma genom tradition av fraktsedelsdubblätten. Jfr trafikstadgan ²⁴/₁ 1914, *Almén* sid. 199, *Winroth* sid. 70, *Undén*, anf. st. not 2 samt "Juridiska skrifter" VIII sid. 189 not 2 och sid. 192.

Å sid. 93 rad 18 hänvisas vid ordet "tillåten" till följande not:

Att, om skuldebrevet är intecknat, panthavaren äger söka betalning ur fastigheten, ehuru dess ägare icke underrättats om pantsättningen, torde vara utom tvist. Jfr *Undén* 2:dra uppl. sid. 135. Se ock "Juridiska skrifter" V sid. 219.

Å sid. 99 not 1 tillägges:

Se ock *Lamm*; Inteckning för fordran i fast egendom sid. 215.

Å sid. 127 not 2 tillägges efter "54" samt 1916 sid. 68 och 373 o. följ.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

<i>Ett och annat om lån</i>	<i>Sid.</i>	<i>3</i>
<i>Ytterligare något om deposition</i>	<i>„</i>	<i>41</i>
<i>Ett och annat om saklega</i>	<i>„</i>	<i>71</i>
<i>Några anmärkningar till §§ 5—20 köplagen</i>	<i>„</i>	<i>133</i>
<i>Avtalslagens bestämmelser om fullmakt. Några anmärkningar</i>	<i>„</i>	<i>222</i>
<i>Sammanfattning av tillägg till föregående delar</i>	<i>„</i>	<i>283</i>